

NAPOLEON JAKO VOJEVŮDCE

SEPSAL

PLUKOVNÍK HR. YORCK Z WARTENBURGU

DLE ČTVRTÉHO VYDÁNÍ ZČEŠTIL

ING. JOS. BUKOVSKÝ

DÍL DRUHÝ

*Nikdo, mimo mne samého mi neublížil
mohu říci, že jsem byl svým vlastním
nepřítelem*
Meara, Napoleon ve vyhnanství 1. 465

1926

Nakladatelství B. Koč, Praha I. Masarykovo nábř. 14

PŘEDMLUVA K DRUHÉMU DÍLU.

Prízeň, s níž se setkal u kritiky odvážný podnik, jímž bylo souborné vyličení Napoleonova strategického smýšlení, tvořila ostruhu, abych ukončil druhý díl již valně pokročivší studie přes to, že právě nyní stavěly se této práci v cestu značné překážky. Necht' také tato závěrečná část setká se se stejnou pozorností čtoucího obecnstva.

Také při tomto svazku nutno upozorniti na to, že nebylo mým úkolem, abych sepsal úplné, přesné a všem požadavkům vyhovující dějiny napoleonských polních tažení, nýbrž že vypsání polních výprav odpovídá toliko hlediskům, jež jsou směrodatná pro ocenění francouzského vojevůdce.

V prvním díle mého líčení bylo mi sledovati vzestupnou dráhu hvězdy vojevůdcovy a obdivovati se rozmachu jejího lesku, kdežto v této druhé části pokousím se opodstatniti ráz jejího letu, jakož i živelní nutnost, s níž tato hvězda nastoupila zase zpětnou dráhu ze slunných výšin.

Budilo-li vypsání v prvním díle snad zdání, že jsem přes míru dbal výroku:

„Miluji toho, jenž žádá nemožnosti“,

mohu přece doufati, že z této druhé části lze postřehnouti, že jsem byl pamětliv i uklidňujícího napomenutí téhož básníka:

„Ten muž je všestranně velikým, na nějž padl tvé volby zor,
na jeho činech můžeš se dluho cvičiti;
leč uč se jen postřehnouti, co mu na úkor:
nikoliv vzor, nýbrž umění nutno milovati.“

V prosinci 1885,

OBSAH.

1808.

		Strana
Hlava	I. Španělsko	9

1809.

Hlava	II. Dnové Řezenští	37
Hlava	III. Wagram	65

1812.

Hlava	IV. Pochod na Rus	107
Hlava	V. Moskva	137
Hlava	VI. Berezina	183

1813.

Hlava	VII. Do příměří	229
Hlava	VIII. Drážďany	264
Hlava	IX. Lipsko	295

1814.

Hlava	X. Válečné tažení ve Francii . .	357
-------	----------------------------------	-----

1815.

Hlava	XI. Vojevůdcův konec	405
-------	--------------------------------	-----

1808.

Hlava I.

Španělsko.

Tylže vytvořila před žasnoucími zraky současného světa takovou náplň moci, jakou od časů Attilových nesjednotily dějiny v rukách jednotlivce. Státy na souši byly zastrašeny, seslabeny aneb staly se z nich pokoření vasalové mohutného císaře, jenž ukázav na mapu Evropy, zvolal: „Vše to jest mé aneb mi bude brzy náležeti, mohu již dnes rozhodovati o tom.“¹⁾ Jedině Rusko zdálo se dosud jeviti nezávislost a právo sebeurčení, leč i tento stát byl mocným vojevůdcem již zastrašen, lstivým politikem již sveden, a bylo třeba toliko ještě velikého státníka, aby Rus plně a trvale byla získána.

Avšak císařovy myšlenky ubíraly se po jiných cestách. Státník musí býti trpělivým, musí vyčkati vhodného času pro zralost svých plánů a odsunutí své činy až do té doby, kdežto vojevůdce nemůže svých plánů nikdy odkládati, musí neúnavně využití času, neboť moc znamená proň prostředek k cíli. U obou, u státníka i vojevůdce, záleží namnoze na účelném využití daného okamžiku; potřebuje-li k tomu prvý spíše trpělivosti a chladné rozvahy, vyžaduje to u druhého odvahy a neohroženost, nikoliv však do té míry, že by státník musil býti zcela prost náruživosti a vojevůdce rozvahy, nýbrž že v jejich počínání má jedna z těchto stránek ustoupiti spíše do pozadí; státník chybí snáze, bude-li jeviti mnoho netrpělivé odvahy, kdežto vojevůdce učiní tak při upřílišněné opatrnické rozvaze a naopak.

¹⁾ Lucian Mém. III. 113.

A právě v ten čas podává císař vynikající příklad, jak nepatrnou měrou podřizoval se jeho po světovládě netrpělivě bažící duch tlaku, aby vyčkal pravého okamžiku a jak málo dbal svých vlastních slov: „Čas činí z lidí velké umělce; to, co se má státi roku 1810, nelze vykonati roku 1807. Galské nervy nepodrobují se tomuto časovému rozpočtu, leč máje jedině toto na zřeteli, zdářilo se mi veškeré mé počínání.“²⁾ Všechny dosavadní výboje nebylo lze dosud pokládati za zajištěné a císař již přikročuje k jiným. S úžasnou lstivostí razí cestu k dobytí Španělska. Smlouva fontainebleauská urovnává jeho vojsku cestu k pochodu, načež obsazuje zem a hlavní město; Bayonne vydává pak v jeho moc panovníckou rodinu, která mu postupuje svá práva, a na její místo dosazuje císař Josefa jako španělského krále.

Leč „španělský národ neschválil těchto smluv“³⁾ a neuznává Karlem a Ferdinandem předsevzaté zřeknutí se trůnu, nýbrž jednomyslně vzbouří se proti vládě. Tím byl císař postaven před nový vojenský úkol, potlačit všeobecné lidové povstání v rozlehlé zemi, a sice v zemi, která protkána nepravdělnými horskými hřbety a disponující pouze nevalně rozvinutou silniční sítí, obývaná jest po stránce materiálních požadavků beznárodným, prudkým a silně vznětlivým národem, nadaným sklonem k výlučně provinciálnímu životu, přes plné vědomí národní pospolitosti, který se hodil pro lidovou válku spíše, než kterýkoliv jiný národ v Evropě. Nyní uvidíme, jak císař řešil tuto úlohu.

Obraz, který skýtala rozloha jeho branných sil na sklonku května 1808, jevil se takto: Murat byl v Madridě jako zástupce císařův, pověřený vrchním velením, máje v tomto hlavním městě a jeho okolí 30.000 mužů pod Monceyem; Junot, 25.000 mužů, stál v Portugalsku; Bessieresovi podřízáno bylo 25.000 mužů, z nichž bylo

²⁾ Josefovi. Osterode, 1. března 1807.

³⁾ Laforestovi. Paříž 7. listopadu 1810.

13.000 v Staré Kastilii a 12.000 pod Verdierem v Aragonu; v Katalonii nalézalo se pod Duhesmem 13.000 mužů a konečně stál Dupont s 24.000 muži na Taju v okolí Toleda. Císař mešká dosud v Bayonne, aby odtud pozoroval vývoj věcí na španělském bojišti. Císaři se situace nezdá nijak nebezpečnou a míní, že vyslání jednotlivých kolon různými směry zdolá brzy povstání a nabádá své generály k nejúsilovnější činnosti. „Při rázu této války nehodí se nikdy k ničemu zpětný pohyb... Zpětné pohyby jsou nebezpečné ve válce, a nesmí se jich nikdy používat ve válce lidové. Zdání působí více než skutečnost⁴⁾. V důsledku toho vysílá Murat: Monceye s 10 tisíci muži na Valencii, Duponta s 9.000 muži do Andalusiie, Bessieresovy voje do různých významnějších měst staro-kastilských, jakož i až k Santanderu.

Než výsledek neodpovídá nadějím. Moncey, pohoří před Valencií a couvne zpět k Alvacete; Dupont vyklidiv již obsazenou Kordovu ustupuje k Andujaru; povstání v Logroňu, Palencii a Vallaolidu nutí Bessieresa upustiti od výpravy proti Santanderu. Zmar tohoto tažení znepokojuje císaře, jemuž se nápor proti Santanderu jevil důležitým, neboť v případě, že by tam přistála britská armáda, mohla by pak výpadem podél Ebra ohroziti spojení vojsk ve Španělsku. Také v Aragonii stav věcí zvažněl; španělskému odboji dostalo se tam pevné opory v Saragosse a v Palafoxovi zdatného vůdce. Francouzové musí sem dopravit obléhací děla a Verdier podjímá se pravidelného obléhání Saragossy s nově přibývším sborem 6.000 mužů, k němuž pak přiděluje ze svého vojska ještě 2.000 mužů.

Císař jme se teď podrobně zkoumati bojiště a po svém zvyku pátrá po bodu, kde by nasadil své hlavní síly; vypravení jednotlivých kolon všemi směry nyní ho již neuspokojuje. „V občanských válkách nutno

⁴⁾ Bessieresovi. Bayonne. 16. června.

obsaditi nejdůležitější body; nemusíme býti všude.“⁵⁾ A nyní označuje za nejdůležitější onen bod, kudy běží jeho spojení a odkud lze ohrožovati hlavní město. „Porážka generála Duponta neměla by velkých následků; výsledek toho nebyl by jiný, než nový pochod horami; avšak náraz, jenž by zasáhl maršálka Bessieresa byl by ranou do srdce armády, neboť by vyvolal strnutí a pocítil by se i na všech nejzazších končinách armády... Veškeré úsilí armády musí směřovati k uhájení Madridu. Tam jest všechno. Madrid ohroziti může pouze galicijská armáda.“⁶⁾ „Ze všech bodů nejdůležitější jest bod maršála Bessieresa, jak jsme viděli již v předešlé poznámce. Nutno tedy vynaložiti vše, aby tento sbor nemusil někde ustupovati a neutrpěl žádné porážky; sbor Dupontův přichází v úvahu až po tomto. Záležitosti Saragossy jsou v třetí a záležitosti Valencie až ve čtvrté řadě. Tot skutečný stav vojenských věcí v království.“⁷⁾

Ke značné spokojenosti císařově se pak také skutečně Bessieresovi podařilo poraziti španělské branné síly z Leona a Galicie u Mediny-de-Rio-seco; když se takto obrátily věci na nejzávažnějším bodě k lepšímu, stává se nejdůležitější položkou v císařových rozpočtech jeviště západně Sierry Moreny. „Dnes nalézá se nejdůležitější bod, kde nutno rychle dosíci úspěchů, na straně generála Duponta“⁸⁾, jehož vojsko pak sesíleno bude až na 25.000 mužů. Nicméně ale podaří se Španělům obklíčiti Duponta v La Carolinském průsmyku Sierry Moreny, takže musí s celým svým sborem složiti zbraně u Baylen.

⁵⁾ Noticka pro generála Savaryho, Bayonne, 13. července.

⁶⁾ Noticka pro generála Savaryho. Bayonne, 13. čce.

⁷⁾ Noticka pro španělského krále. Marracq, 14. července.

⁸⁾ Poznámky o okamžitém postavení armády ve Španělsku. Bayonne, 21. července.

Porážka tato měla značný účinek. Francouzové musili především vykliditi Madrid a císař dochází k přesvědčení, že musí sám v čele velké armády zasáhnouti, aby dosáhl směrodatného obratu ve Španělsku. Své nazírání na okamžitou vojenskou situaci ve Španělsku podává v jedné z oněch „Notes“, jež rád diktoval v oněch kritických situacích, kdy běželo o to, aby jednak objasnil a zjistil své vlastní názory, jednak jasně odůvodnil stav věci jiným. Praví se tam, že napřed nutno zaujmouti posici na Dueru u Arandy a vyslati hlídky na Sierru Guadarramu, kdežto Bessieres nechť udržuje spojení s Junotem přes Valladolid. Není-li to již možné, tu nutno soustřediti se u Burgosu a ustoupiti na Ebro, a konečně v nejhorším případě obsaditi čáru Vitoria-Pamplona, aby se udrželo volné východisko z Pyrenejí pro přicházející Velkou armádu. V ostatním nabádá císař, aby se pro nějaké nepříznivé události neztrácela hned hlava. „Bojácné válčení není přípustné a nelze trpěti, aby se nepřítel shromažďoval ve vzdálenosti dvou pochodů od některého armádního sboru.“⁹⁾ „Jaký jest to vojín, který třeba jen šest měsíců válčí a necítí, že v takovéto situaci musí se ohraditi proti zprávám, které se zvětšovacím sklem vidí všude nepřítel“¹⁰⁾. Především ale varuje císař před používáním kordonové soustavy, která se nanejvýš hodí k potírání podloudného obchodu, nikoliv však proti nepříteli. „Máme se po deseti válečných letech vraceti k takovému hloupostem?“ Ještě v r. 1814 slyšíme jej opakovati: „J. V. neschvaluje plán na linii 20 hodin cesty dlouhou; ten se hodí proti podloudnictví, avšak tento válečný systém nesetkal se nikdy s úspěchem“¹¹⁾; jinak zabývá se císař

⁹⁾ Poznámka o okamžité situaci ve Španělsku. Rochefort.

¹⁰⁾ Noticka pro Berthiera. St. Cloud, 16. srpna

¹¹⁾ Maisonovi. Paříž, 20. ledna.

s krajní horlivostí stahováním velké armády z Německa.

Zatím ale vyvíjejí se věci ve Španělsku čím dále tím nepříznivěji. Následkem Bayleny vyklizen Madrid, jak to také císař předvídal, a věří se, že ani čáry Duera, ani Burgosu nebude lze udržeti, takže francouzská armáda odchází za Ebro, kdež se rozestaví jednak u Mirandy-Logroňu, jednak u Milagra, když upustila od obléhání Saragossy; ježto také v obsazené Katalonii nemůže se Duhesme trvale udržeti, couvne s veškerým svým vojskem k Barceloně. Ještě nepříznivěji utvářila se situace Jiřtova tím, že 14.000 Angličanů přistálo počátkem srpna pod Wellesleyem v Portugalsku. Junotův útok na Angličany u Vimeira se nezdařil, takže musí také tato francouzská armáda, odříznutá od svých spojení se Španělskem, kapitulovati s tou výhradou, že bude po moři dopravena do Francie.

Ústup za Ebro, jakož i defensivní postavení armády vyvolávají značnou nelibost císařovu. „Zdá se, že armádě nevelí ve válce zběhlí generálové, nýbrž poštovní inspektoři¹²⁾. Zdá se, že se těmto příkazům špatně rozumělo — jest to ponejprv, že armáda vyklizuje všechny své ofensivní posice, aby obsadila špatná defensivní postavení, tváří se, že si volí bojiště, zatím co vzdálenost nepřítel, jakož i tisíc a jedna kombinace znemožňují pravděpodobně předvídati, dojde-li k bitvě u Tudely, mezi Tudelou a Pamplonou, mezi Soríí a Ebrem, nebo mezi Burgosem a Mirandou... Co se tkne Ebra, jest bez významu, a nazíráme naň jako na pouhou čáru¹³⁾.“ „Defensivní rozloha španělské armády jest venkoncem špatná. Hájiti jest toliko posici na Ebru a obzvláště důležitý Burgosský průsmyk, obsadí-li se Tudela... Naše tvrzení dokládá to, že sebe bezvýznamnější pověst

¹²⁾ Josefovi. St. Cloud, 16. srpna.

¹³⁾ Poznámka o španělských záležitostech. St. Cloud, 30. srpna.

znepokojuje hlavní stan, ježto nezaujímá dobrého postavení¹⁴⁾. „Zdá se, že v armádě směřem k Burgosu není systému... nepřítel nepotáhne od Saragossy na Logroňo, obsadí-li se útočná posice u Tudely¹⁵⁾).

Císařovým plánem jest rozestaviti po 16.000 mužích u Tudely a Burgosu, kdežto zbytek armády má se postaviti mezi Logroňem a Burgosem; „postavení armády myšleno jest tak, že se ujmouti má ofensivy jak levé, tak pravé křídlo¹⁴⁾. Císař však zrazuje od obsazení Burgosu pouhou jízdou, neboť neznamenaloby to oznámiti nepříteli, že mu tam nehodláme čeliti, a nebylo by to tolik jako vybidnutí, aby tam přitřhl?“¹³⁾ Leč císař arciť vzhledem na taková opatření nehodlá vydati nijaké bezpodmínečné rozkazy, poněvadž „na vzdálenost 300 hodin cesty a dokonce i bez průkazu početního stavu armády nelze předpisovati, co se má konati.“¹³⁾ Konečně sice nabádá k horlivému opatřování zpráv o nepříteli, avšak míní, že záleží hlavně na tom, aby se zaujalo k okolnostem přiměřené postavení, ježto nelze mnoho spoléhati na zprávy, jichž se nám ve válce o nepříteli dostává... Ve válce jsou vyzvědači a zprávy ničím; spoléhati na ně znamenalo by dávat v sázku lidské životy při velmi špatné prozíravosti.“¹⁴⁾

Josef, jenž s Jourdanem jako rádcem stojí v čele vojsk ve Španělsku, jsa císařem neustále tepán za své defensivní posice, přichází na myšlenku vzdáti se svých zpětných spojení s Francií, semknouti všechny své síly dohromady, postoupiti na Madrid a poraziti nepřátelské armády, kdekoli se s nimi setká. Když Josef tento nehorázný plán ze dne 14. září předloží císaři, přestává onen na tom, že pokrče rameny, jme se vysvětlovati rozdíl mezi náležitě uváženým smělym počínáním veli-

¹⁴⁾ Noticka Josefovi, králi španělskému. St. Cloud, 15. září.

¹⁵⁾ Berthierovi. St. Cloud, 8. září.

kého vojevůdce a tímto šíleně odvážným plánem¹⁶⁾. „Měnití své operační linie, jest geniální, ztratití je, znamená však zjev tak povážlivý, že onen generál, jehož vinou se to stane, páše zločin. Oni, kdož radí k takým činům, ztratili by první hlavu, kdyby z událostí bylo zřejmo, že operace tyto jsou bláhové... Kdyby se armáda skládala dokonce i ze samých gardových vojáků, a veleli jí ti nejznamenitější generálové, Alexandr neb Caesar, nemohlo by se za nic ručiti, kdyby prováděli takové hlouposti.“ Dále vykládá mu císař jako příklad toho, co by nastalo, kdyby setrval s armádou v Madridě. „Jsme-li v obležené pevnosti, pozbyli jsme svých spojovacích linií, nikoliv ale svých operačních čar, ježto operační linie běží od koliště do středu pevnosti“; císař tudíž praví: „Od tohoto plánu, jež zavrhuje válečné zákony, nutno upustiti.“

Je zřejmo, že zde došel císař k téže zkušenosti, jakou učinil již generál Bonaparte r. 1795, že totiž k uskutečnění geniálně pojatých plánů, ba docela i jen k jejich osvojení a ocenění, třeba jest příbuznými schopnostmi obdařeného ducha. Josef s Jourdanem se k tomu nehodili právě tak, jako kdysi Scherer a Kellermann, jejichž strategické myšlenky ubíraly se jinými, rozhodně však nikoliv lepšími cestami než Napoleonovy. Tomuto bylo však příliš dobře známo, že nějaký plán může býti účelně proveden jen tehdy, stane-li se skutečně duševním majetkem vůdcovým, takže se pak ani nepokoušel o to, aby z Paříže zasáhl určitými rozkazy tam, kde jeho rady nemohly prospívati. Císař nepřestává ujasňovati stav věcí a činiti k okolnostem přiměřené návrhy, leč další zůstává těm, kdož jsou na místě samém, a zakazuje toliko naprosto nebezpečné a falešné podniky; přes toto odhodlané a o vlastní neomylnosti svědčící pojetí věci císař až příliš jasně postřehuje povahu války,

¹⁶⁾ Poznámka králi španělskému. Chalong sur Marne, 22. září.

než aby se pokusil nastolit dvorní válečné vedení. Velmi příznačné jsou po této stránce výroky, jež císař učinil r. 1813, bera v úvahu italské bojiště: „Manévr, na nějž poukazuji, a k němuž neradím, a jež bych uskutečnil, záležel by... Já bych jej provedl, leč neradím k němu, není-li mi rozuměno... Neradím k tomuto odvážnému manévru, v němž tkví moje manýra. Nutno však uvědomiti si všechny podrobnosti a prováděcí opatření a uvážiti dosažitelnost cíle zamýšleného úderu atd.“¹⁷⁾

Leč, byť se i tehdy nepodařilo Josefovi z podávaného zlata Napoleonových rad raziti minci činů, přece nepřišly tyto rady nazmar, neboť každý vojn, jenž hodlá se zdokonaliti ve strategii, může vždy těžiti z těchto podrobných a volecenných zápisků. Při důkladném studiu válečných dějin představme si na okamžik situaci Josefovou, a když jsme na základě mapy zjistili svůj vlastní úsudek o stavu věci a svůj vlastní záměr, tu se obraťme na povolaného kritika, zkoušejme sebe na podkladě Napoleonových poznámek, hledíce se poučiti.

Zatím blíží se víc a více do Španělska určená vojska k hranicím této země. Císař nejprve poznovu staví v Erfurtě na odiv hrozivý lesk své moci a dokládá před zraky Evropy svůj přátelský poměr k Rusku, načež pospíchá k armádě a dne 3. listopadu přibude o 2. hodině ranní do Bayonne. Jeho armáda byla sestavena takto:

Náčelník štábu: Berthier.

1. sbor: Victor	29.000 mužů,
2. sbor: Bessieres	20.000 mužů,
3. sbor: Moncey	
4. sbor: Lefebvre	
6. sbor: Ney	30.000 mužů,
7. sbor: Saint-Cyr	30.000 mužů
gardy a záložní jízda	35.000 mužů.

¹⁷⁾ Příkazy generálu d'Anthouard. St. Cloud, 20. listopadu, 11. hod. dopol.

5. sbor: Mortier 24.000 mužů a 8. sbor: Junot 19.000 mužů, přibudou do Španělska teprve později.

Nynější rozloha této armády jevila se takto: Lefebvre stál u Bilbaa, kdyžtě dne 31. října porazil a stíhal Blakeho, jenž přešel k útoku na jeho postavení u Duranga; Victor, jenž poté rovněž postoupil, stál u Amurria; Bessieres stál u Miranda na Ebru, maje jednu divisi posunutou k Poncorbu; Ney vypudiv nepřítele z Logroña, stanul na Ebru; Moncey byl u Tafally a pozoroval nepřátelské síly na Aragonu; Saint-Cyr stál pohotově u La Junquery na silnici Perpignan-Gerona ke vtrhnutí do Katalonie a k vyproštění Duhesmea, jenž se s 10 000 muži dosud držel v Barceloně. Gardy a zálohy konečně nalézaly se u Tolosy a Vitorie.

Na protivné straně stála španělská armáda levým křídlem Blake, 32.000 mužů, u Valmasedy, kamž ustoupil tento po odražení již zmíněného útoku na Lefebvrea; k němu přitřhl La Romana s 8000 muži od Santanderu. Střed pod Castañosem, 25.000 mužů, nacházel se na čáře Calahorra-Tudela, a posléze stálo levé křídlo, Palafox, 17.000 mužů, dílem na Aragonu, dílem u Saragossy. Před Barcelonou byl Vives s 20.000 muži; za Castañosem tvořilo zálohu u Burgosu 13.000 mužů pod Belvederem, kdežto u Madridu se pokračovalo ještě v soustředování vojsk.

Císař doufal, že nepřítel, ježž posavadní úspěchy naplnily sebedůvěrou, poskytne mu příležitost k velikému úderu; „při obratně kombinovaném manévru lze válku ukončiti jednou ranou, a k tomu cíli jest třeba, abych byl na místě“¹⁸⁾; a skutečně nabízelo se pak také nepřátelské levé křídlo svým posunutým a osamoceným postavením k takovéto ráně; císař zamýšlel vsunouti se mezi toto křídlo a střed, aby je pak obchvatem potřel, a vytýká proto Lefebvreovi, že toto křídlo odrazil

¹⁸⁾ Josefovi. Erfurt, 13. října.

dříve, než ostatní sbory byly s to, aby tuto obchvatnou operaci vykonaly.

Nicméně ale poskytuje i nyní ještě rozlehlé postavení Španělů zraku císařovu příležitost k postřehnutí jeho slabých stránek, dostačujících k tomu, aby bylo lze se nadíti rozhodujících událostí; císař se ustanoví na tom, že prolomí čaru středu tím, že potáhne přímo na Burgos, načež vpravo a vlevo padne v týl jak Blakemu, tak Castañosovi. Proto nařízeno napřed Bessieresovi, aby postoupil na Burgos, kdežto současně Lefebvre a Victor obchvacovali budou před nimi stojícího protivníka. Než také tento protivník se zase odhodlal k ofenzivě, takže se pak dne 7. listopadu severní křídla obou armád utkají na různých místech, při čemž jsou však Španěly všude odražení a couvnou zpět zase k Valmasedě. Císař sám přibyl do Vitorie dne 5. listopadu o půl 9. hodině večerní.

Dne 8. listopadu táhnou Lefebvre a Victor dále za Blakem, jenž ustupuje k Navě; v ten den dorazí Bessieres do Briviescy, jeho sbor však přiděluje se Soultovi, kdežto on sám pověřen jest velením nad záložní jízdu. Císař nyní konečně přikazuje, aby Bessieres a Soult postupovali dále na Burgos, Ney a gardy potáhnou za nimi, Lefebvre a Victor necht' pokračují ve stíhání Blakem, udržující však vlevo styk s armádou; Moncey setrvává v defenzivě, máje jednu divisi na Aragonu, ostatek sboru u Lodosa a konečně jednu divisi, Lagrange, sboru Neyova u Logroña.

Ve smyslu tom pokračují Francouzové ve svém postupu dne 9. listopadu, a ráno 10. vrazí Bessieres a Soult u Gamonalu na Belvedere, jenž proti postupujícímu nepříteli vytáhl z Burgosu; avšak jeho z různých živlů sestavené mužstvo není s to, aby čelilo útoku pravidelného vojska, takže jest zdoláno a úplně rozprášeno, načež vítězové obsadí a plní Burgos. Lefebvre vtrhne do Villarcayoa. V ten den utká se odpoledne Victor u Espinosa s Blakem, jenž tam zaujal výhodné postavení.

Victor udeří na Blakeho a domůže se také úspěchu, leč noc učiní zápasu konec. Nazítří obnoví Victor boj hned na úsvitě, způsobí Blakemu porážku a zažene jej za nejtěžších ztrát a v rozkladu zpět na Reynosu. Sem pospíší k jeho stíhání také Lefebvre od Villarcayoa, zatím co vysílá císař Souлта z Burgosu rovněž na Reynosu, aby Blakemu zamezil ústup. Tento zprvu dne 12. listopadu shromáždil pokud možno své vojsko v tamním postavení, když však jej objevení Soultovy jízdy upozorní na hrozící nebezpečí jeho pravému boku, tu dne 13. ustupuje kvapně do Asturie, kde pak La Romana zbytky této armády, 7000 mužů, shromažďuje a svému velení podrobuje.

Císař přibyl ráno 11. listopadu do Burgosu, odkudž pak zří, že se zdařila prvá část jeho plánu, týkající se potření nepřátelského levého křídla. Kromě Souлта, vyslaného na Reynosu, vyslal císař kupředu ještě Neye na Arandu, jakož i jeho jízdectvo na Palencii, Valladolid a Madrid, aby opatřili hojnost zpráv, a zjistili, zdali se snad neblíží další nepřátelské sbory; ježto se nic podobného nepozorovalo, přichází nyní na řadu Castaños, aby se tím uskutečnila druhá část plánu polního tažení.

Nářizení v tomto ohledu vydaná znějí: Soult si podrobí provincii Santander a obsadí stejnojmenné město; Victor přitrhne do Burgosu, kde zůstane císař s gardami; mezi Burgos a Souлта postaví se u Carrion-de-los Condes Lefebvre pro spojení a hlídkování proti Leonu a Valladolidu. Tím tedy upoutá císař střed a pravé křídlo, kdežto sbory levého křídla uskuteční úder na Castañosu. K tomu konci obdrží dne 18. listopadu Ney, jenž před dvěma dny přibyl do Arandy a proklestil tím jízdě Bessieresově cestu přes Duero na Madrid, rozkaz, aby táhna proti proudu Duera, zabočil pak na Sorii a vpadl odtud v týl Castañosův, zatím co Lannes, jenž se stane vrchním velitelem u Navarry zůstavených sil, udeří naň ve frontě směrem na Tudelu; Bessieres setrvá u Arandy.

Vůdcové španělského pravého křídla, Castaños a Palafox, velmi se různí ve svých názorech a oba osnují střídavě nejznamenitější plány, aniž by však skutečně došlo k nějakému činu. Zatím udílí císař Neyovi a Lannesovi rozkazy k pochodu proti Castañosovi, a dne 19. listopadu stihnou císaře prvé zprávy o pohybech nepřítelových jak od Ebra, tak od Sorie; tyto zprávy jsou v následujících dnech vždy určitější a v noci z 21. na 22. listopad odtáhne Castaños od Calahorry na Tudelu. Ney vtrhne dne 22. listopadu do Sorie a Lannes shromáždí v ten den své síly u Lodosy, takže Castaños jest již vážně ohrožen v boku a jeho postavení jest velmi nebezpečné; leč španělští vůdcové nejsou s to aby to nahlédli, a hlavně z podnětu Palafoxova zůstane celá armáda u Tudely v rozlehlém postavení až k Tarazoně.

Dne 23. listopadu objeví se Lannes, jenž přešel k Ebro u Lodosy, kolem 9. hodiny ranní před španělským šikem a těžce z neobyčejné jeho rozlehlosti, útočí jedině proti pravému, na výšinách tudelských sestavenému a z Aragonců pod Palafoxem utvořenému křídlu; Francouzové prolomí toto křídlo a zapudí je v nepořádku na Saragossu. Zatím co levé, u Tarazony stojící křídlo počne rovněž ustupovati na Borji, objeví se od Sorie táhnoucí Neyova jízda; ježto španělská lidová pohotovost není schopna odolati tomuto ohrožování, obrací se v nepořádku na útěk ke Calatayudu, aby se co nejrychleji zachránila. Ney mohl arcit' její ústup nadobro zameziti, kdyby byl ze Sorie neprodleně dále pochodoval, leč tento maršál, buď z nedostatečného pochopení situace, buď z jiných příčin, setrval jak tento den, tak i dne 24. nehybně u Sorie, přes důtklivé námitky svého štábního náčelníka Jominiho; tak se Castañosovi podaří většinu svých vojsk u Calatayudu poznovu shromážditi a poté na Siguenzu odtáhnouti, kdežto Palafox, jak známo, ustoupil k Saragosse.

Bylo-li nutno při posuzování polního tažení friedlandského uvědomiti si, že tam byly porušeny ony nej-

důležitější zásady, jimiž se císař dosud vždycky řídil a jež opodstatňovaly jeho úspěchy, dokazuje nám za to tato první polní výprava do Španělska, že nikterak neznamená úpadek jeho strategických názorů a strategické tvůrčí síly; ba právě naopak uplatňují se zde tyto vlastnosti skvělým způsobem. Rozlehlé, 40 mil přesahující postavení, jakož i nepatrná vnitřní odolnost španělských sil musily na jedné straně usnadňovati průlom středu, kdežto na druhé straně bylo nebezpečí, spojené vždy s touto akcí a vyžadující bezodkladné semknutí obou křídel směrem na ohrožený bod, zcela nepatrné. Císař tedy volil zde zcela důsledně takovou strategicky útočnou formu, jakou již mladistvý generál Bonaparte nastupoval svou skvělou vojenskou dráhu, a jakou ještě jedenkrát obzvláště velkolepým a promyšleným způsobem uvidíme uskutečněnou r. 1812, a kterou se pak také zahajuje poslední centrální průlom všech napoleonských polních tažení.

Naskytá-li se při této formě útoku, jak již zmíněno, nebezpečí obchvatu se strany obou odpůrcových křídel, lze mu čeliti jedině tím, že průlom provedeme obzvláště rázným a pádným nápirem, a že poté bez dlouhých okolků a ztráty času uvedeme postupně massu armády v činnost proti odloučeným křídům, neboť „ve válečném umění jako v mechanice jest čas důležitějším živlem než tíha a síla“¹⁹⁾; a proto lze říci, že právě tato forma srovnávala se obzvláště s odvážným, neúnavným a v sebe důvěřujícím věhlasem císařovým. A tak vidíme, jak císař rozšiřuje ihned průlomní nápor až k Burgosu, takže tím massa jeho armády obepíná vnitřní boky odpoutaných španělských křídel, zasahujíc až v jejich týl. U Borgosu nacházel se císař jak proti Blakemu, tak i hlavně proti Castaňosovi v téže situaci jako r. 1805 proti Mackovi a r. 1806 proti Brunšvikovi.

Leč úspěch není nijak totožný. Francouzské útoky

¹⁹⁾ Poznámka o obraně Italie. Valladolid, 14. ledna 1809.

způsobily sice rozklad v armádě Blakeho, leč Soultův postup zastihl jej již na ústupu, takže nelze ho již nadobro odříznouti od jeho zpátečního spojení v zádech i v boku, a Castaños jest dokonce s to, aby většinu ještě boje schopné armády odvedl zpět, ačkoliv právě jeho ústup byl již ohrožen krajně povážlivě. Přes úspěšné zahájení polního tažení nelze nepozorovati jakýsi pokles císařovy pružnosti. Vzpomeneme-li, s jakým neskonálním, téměř nadlidským důrazem zasahoval vojevůdce od Montenotte a Dega, od Castiglione a Rivoli osobně všude tam, kde právě mělo dojít k rozhodným úderům, pak musíme žasnouti, vidouce zde císaře prodlévajícího v Burgosu, kdyžtě jeho podvůdcům bylo uloženo, aby svými útoky potřeli Blakeho a Castaňose. Kdyby byl císař osobně u Sorie, jak by to byl učinil r. 1796, byl by táhl s Neyem v týl Castaňosův, aneb kdyby Neyovi bylo známo, že císař osobně bojuje u Tudely, byl by přese všechny pochybnosti sem pospíšil a Castaños byl by zničen. Při uskutečňování plánu postrádáme tu onoho podněcujícího neklidu, onoho stálého pudu neztrácti ani okamžik nenahraditelného času, což vše tvoří přední příznaky velikého vojevůdce, a tak lze říci, že jen nervosně vznětlivé povahy s čilou obrazností dovedly vykonati velké činy; a právě tyto vlastnosti jeví se tak pronikavě u mladistvého Bonaparta.

Zatím opouští císař dne 22. listopadu Burgos a ubírá se dále až k Dueru do Arandy, kdež pak vyčkává účinku operací proti pravému křídlu španělské armády. Dne 26. listopadu stihne jej zpráva z Tudely, a byť i výsledek nebyl venkoncem uspokojující, přece jen tím uvolněna dráha dalším operacím. Podle dnešních vědomostí o stavu věcí, naskytají se císaři dvě možnosti: může pochodovati na Madrid, aby obsazením hlavního města zjednal si pevnější postavení v zemi a před Evropou získal značného úspěchu, aneb lze se mu obrátiti proti dosud v poli stojícímu odpůrci, a tím byla britská armáda.

Podle dohody v Cintře odtáhla tato armáda, již velí nyní konečně Moore dne 27. října různými proudy z Lisabonu do Španělska a tykadla hlavní kolony dorazí 13. listopadu do Salamanky, kdežto v La Coruñe nově vyloděných dalších 10.000 mužů jest na pochodu a dne 26. listopadu dosáhne svými tykadly až do Astorgy. Císař, který o tom ničeho nevěděl, očekával naopak, že uvidí britskou armádu na přímém pochodu z Lisabonu na Madrid a nepochyboval proto nijak o tom, že pochod k Madridu jest jedině možným plánem. I kdyby byl však znal skutečné postavení Britů, nelze se domnívati, že by byl jednal jinak; jejich nevalný počet, 25.000 mužů jakož i okolnost, že jejich síly ještě ani poněkud nebyly soustředěny, způsobily, že se mu zde nenaskýtal nijaký skutečný operační objekt; při postupu z Burgosu na Medina-de-Rio-seco, aby mu žádná z odpůrcových kolon nečelila, nýbrž obě couvly by zas jednak na La Coruñu, jednak na Lisabon; čeho však před zraky Španělů, jakož i Evropy potřeboval, záleželo v tom, aby při každém kroku vpřed dosáhl zřejmého úspěchu, a kdyby i byl znal britské postavení, tu by se odhodlal tím spíše k pochodu na Madrid, že se tam zdánlivě naskýkala příležitost k získání taktického úspěchu.

Průsmyky Sierry de Guadarrama obsazeny byly 10.000 muži, a u Madridu konalo se velké soustředování vojsk. Císař tudíž nařizuje Lefebvrovi, aby postupem přes Palencii, Valladolid a Segovii kryl pochod armády v pravém boku, Ney nechť učiní totéž v levém boku tím, že pochoduje ke Guadalaxáře, kdežto Moncey převezme obléhání Saragossy. Také tyto rozkazy dokazují, jak velmi žádoucí byla by císařova osobní přítomnost na rozhodujících místech, neboť Ney po svém omeškání u Sorie postoupil nyní konečně dne 25. listopadu přes Agredu a Mallen k Alagonu, kamž dorazí dne 28., kdežto Moncey vypravil většinu svých sil na stíhání Castaňosa přes Calatayud; tyto se s ním pak utkaly u Borje a způsobily mu již značné ztráty, když tu následkem

císařského rozkazu musil maršál u tohoto posledního města stanouti. Situaci by tedy spíše odpovídalo, kdyby byl Moncey táhl ke Guadalaxare a Ney k obléhání Saragossy.

Dne 28. listopadu hne se císař z Arandy pochodem k Madridu. Dne 29. rozbíjí své ležení u vsi Bocequillas na úpatí Sierry de Guadarrama; jsa rozčilen, jako často v rozhodujících okamžicích, císař nemůže usnouti, načež časně ráno 30. listopadu táhne dále, aby vtrhl do průsmyku Somo-Sierrského. Přibyv před soutěsku, císař vidí, že jest četně obsazena a že silnici uzavírá a obstřeluje baterie o 16 dělech. Zatím co nyní francouzská pěchota postupuje po obou stranách silnice přes úbočí a na úpatí hornatiny, řítí se generál Montbrun v čele polských gardových chevaulegerů po horské silnici útokem na baterii a zmocní se jí, poněvadž nemůže více než jednou vystřeliti. Průsmyk jest volný, Španělé prchají jednak přes Buitrago, jednak na Segovii. Císař vtrhne s vojskem, pronásledujícím nepřítele, ještě večer do Buitragu.

Ježto dalšímu pochodu není již nic na překážku, vtrhne císař 1. prosince do S. Augustina, a v poledne 2. objeví se, pospíšiv s Bessieresovou jízdou, na výšinách chamartinských, ovládajících Madrid. Zde navazuje se vyjednávání o vzdání se hlavního města, které má býti hájeno dílem ozbrojeným obyvatelstvem, dílem některými oddíly vojska; kdyby však vyjednávání nevedlo k cíli, má se vyčkati příchodu dělostřelectva a pěchoty. Vojska tato dorazí sem večer, a zatím co se nyní roze- stavuje baterie o 30 dělech proti výšině zámku Buen Retiro, vyslána jest část pěchoty zacházkou vpravo proti rozsáhlému hřbitovu, ježž se pak zmocní a vnikne do budov na okraji města.

Ráno 3. prosince zahajují Francouzové kolem 9. hodiny palbu děl proti zámku Buen Retiru a učiní brzy průlom v jeho zdech, takže pěchota vnikne do zámku, odkud pak vtrhne do města až před sídelní zámek vé-

vody z Mediny-Celi. Vyjednávání se pak obnovuje, neboť úplně a násilně zdolání hlavního města neleží v zájmu císařovně, a tak 4. prosince v 6 hodin ráno Madrid kapituluje. Císař však ponechává svůj hlavní stan v Chamartinu, letním sídle vévody z Infantada, a objeví se jen jedenkrát přechodně v hlavním městě.

Zatím přibude vojsko, 8000 mužů, s nímž se Castaňosovi podaří ustoupiti ve dnech 2., 3. a 4. prosince do Guadalaxy. Zde se však Španělé dovídají, že císař stojí již před branami hlavního města a zabočují proto k Cuence. Bessieresova jízda, již císař na zprávu o příchodu nepřátelských sil ke Guadalaxare sem vypravil, utká se dne 5. prosince pouze s odcházejícím zadním vojem. S obou křídelních sborů císařových dostihne Ney Guadalaxy, Lefebvre dne 3. prosince Segovie.

Císař prozatím setrvává ve svém ústředním postavení u Madridu a činí opatření jak k zajištění a podmanění okolní krajiny, tak i k ujasnění situace na západě, aby se zjistilo stanoviště Britů. Soult vyslán byl na východní pomezí Leonské a stanul na čáře Sahagun-Almanza, aby kryl krajinu mezi mořem a Duerem; počátkem prosince do Španělska přibývají pluky Junotova sboru táhly na Burgos, aby pak poslány byly dále k armádě u Segovie. Junot sám přejímá však místo Monceye velení 3. sboru. Vedle tohoto posledního sboru určen jest ještě rovněž počátkem prosince do Španělska přitrhnuvší sbor Mortierův k obléhání Saragossy, a jedna jeho divise obsadí Calatayud, aby zjedнала spojení s císařem. V Katalonii zmocnil se dne 6. prosince Saint-Cyr Rosasu, odkudž právě táhne na Barcelonu.

Abý se kryl proti jihu, posune císař Victora z Madridu na Tajo v čáře Toledo-Ocaña-Tarancon, kdežto jízdní divisi Lasalleovu a Milhaudovu vysílá k vyzvídání k Talaveře, jsa dosud toho mínění, že se Britové objeví tímto směrem. Sem postoupí pak také, když do Madridu povolán byl sbor Lefebvreův, Sebastianiho divise tohoto sboru, a posléze dostane se dne 14. prosince celému

sboru Victorovu rozkazu k pochodu na Talaveru; v pozadí stojící Ney, jenž ke spojení s Mortierem zůstává jednu divisi u Guadalaxy, poslán jest do Madridu, kamž přibude dne 14. prosince; obhlížející jízdecko činí zájezdy až k Almarazu a Avile. Císař stojí tedy s hlavními silami u Madridu, má již jednou nohou vykročeno k pochodu na Lissabon přes Talaveru, zatím co jeho spojovací čára přes Arandu a Burgos severně Sierry de Guadarrama je kryta Soultem a nové spojení, jež si zjednal jižně tohoto pohoří, prostírá se přes Guadalaxaru a Calatayud; toto promyšlené a zajištěné postavení poskytuje vojínu z nejkrásnějších strategických obrazů.

Zatím dověděl se Moore, soustřeďující své vojsko u Salamanky, o různých španělských porážkách, takže v první chvíli pomýšlel na ústup do Portugalska a od Coruňy táhnoucím posílám nařídil, aby se vrátily do přístavu, kdež by se znovu nalodily a po přistání v Portugalech snažily se s ním spojit. Leč pod vlivem různých naléhavých okolností rozhodne se Moore pro postup na nepřátelskou, přes Burgos běžící spojovací čáru, takže dne 20. prosince hne se se svými silami, jež soustředil u Salamanky proti Valladolidu, kdežto od Astorgy přicházející posily mají tam přitřhnouti přes Benavente. Potom zachytí Angličané císařovu depeši, v níž se Soultovi nařizuje pochod na Galiču; Moore potom posune spojovací bod obou svých kolon k Valderasu, kdežto sám zabočuje na sever přes Tordesillas; celá armáda Mooreova jest dne 20. prosince zjednocena u Mayorgy.

Na zprávu ze dne 16. prosince o pochodu Britů soustředí Soult neprodleně svůj sbor u Carrion-de-los-Condes, poněvadž ale nemůže včas použití všech svých sil, ježto jejich část musil vyslati ke vzdálenému moři, nařizuje sám na vlastní zodpovědnost u Burgosu stojící divisi 8. sboru pochod na Palencii, aby případně sesílila jeho levé křídlo.

Hlášení Soultovo, jakož i výpovědi přeběhlíků potvrzují to, co císař již tušil na základě zachycených dopisů

a ze zpráv časopisů, že totiž Britové nehodlají útočiti směrem od Lissabonu, nýbrž že učiní výpad v severním Španělsku. Tento plán zdá se císaři sice poněkud podivný a přičí se jeho nadějším, za to ale s tím větší radostí zří v něm příležitost k zasazení rozhodující rány. Rázem prohlédá myšlenkový postup britského generála: „Manévr Angličanů jest neobvyklý. Zjistilo se, že vyklidili Salamanku... Vše nasvědčuje tomu, že vyklidili Portugalsko a přeložili svou operační linii na El Ferrol... Činíce však tento zpětný pohyb, doufají, že porazí sbor maršála Soula“²⁰⁾.

Poté se císař rozhodne, že jednak s polovicí kolem Madridu shromážděného vojska, 40.000 mužů, hájiti bude hlavní město, jednak že s ostatním vojskem postoupí co nejspěšněji směrem přes Medinu-del-Campo, aby padl Britům vzad. Proto opouští Ney dne 20. prosince Madrid a táhne jako první stupeň naznačeným směrem, načež příštího dne následuje ho polovice jízdy a gardy, kdežto Josefa pověřuje císař vrchním velením nad Victorem, Lefebvrem a ostatní jízdou; jádro rozkazů, jimiž se má Josef v nepřítomnosti císařově řídit, tvoří toto: „Králov jediný skutečný cíl musí záležeti v uhájení Madridu. Vše ostatní je bezvýznamné“²⁰⁾.

Císař pospíší pak dne 22. prosince za svou armádou. Dosud překročil Sierru de Guadarrama toliko Ney, s massou armády setkává se císař ještě na úpatí této hornatiny, kde náledí a značná vrstva sněhu činí pochod velice obtížným. Aby tyto obtíže co nejrychleji byly překonány, kvapí netrpělivý císař osobně v čelo kolony a jela pěšky vpředu, mine pak se vším vojskem ještě týž den pohoří a přenocuje v selském stavení v Espinaru; do Villacastinu, kamž hodlal již dnes dorazit, přibude teprve dne 23. prosince. Nyní konečně předhoní císař své pluky a pospíchá sám přes Acevalo k Tordesillasu, kamž

²⁰⁾ Josefovi. Chamartin, 22. prosince. Poznámky.

dostihne již dne 25. prosince; Ney přešel tam včera Duero; jízda hlídkuje proti Valladolidu a Medině-de-Rio-seco. O pobytu Britů neví císař nic určitého, tuší je na čáře Zamora-Benavente, avšak přeci doufá, že bude ještě možno, aby je zaskočil.

Moore zatím posunul dne 21. prosince svůj předvoj na Sahagun, kdežto Soult soustřeďuje se u Carrionu; massa britské armády však v nejbližších dnech stanula, aby vyčkala příchodu vzdálenějších oddělení a vozatajstva. V noci na 24. prosince dal se pak Moore na pochod, aby udeřil na Soult; když však jej stihne zpráva, že se císař blíží, zahajuje neprodleně ústup. Ještě 24. prosince posílá dvě kolony zpět na Valderas a Valencii-de-Don-Juan, kdežto sám se zadním vojem maskuje u Sahagunu ústup před Soultem; dne 25. táhne i on zpět přes Mayorgu na Valderas, a dne 26. přechází massa armády Eslu u Valencie a Castrogonzala.

Jsa zatím lépe zpraven o postupu Britů, doufá císař že jim bude moci padnouti plně vzad, ježto během jeho tažení budou zaměstnáváni Soultem u Carrionu. Přes mráz a neobyčejnou únavu mužstva pokračuje proto císař nepřetržitě v pochodu na Medinu-de-Rio-seco a dne 27. prosince dorazí ovšem jen s jízdou k tomuto místu, zatím co také Soult postoupí směrem na Mansillu. Moore přibyl téhož dne do Benavente, leč k záštíť svého ústupu zanechal svou jízdu na Esle, neboť hodlá se ještě 28. prosince zdržeti v Benavente, aby se vojsko srazilo a zničilo svá tamní skladiště. Tak se stalo, že Moore má ještě obsazený Benavente, zatím co císař pokračuje dne 28. prosince v pochodu a stihne do Valderasu. Ráno 29. prosince vyklidí Moore Benavente a ustupuje dále k Astorze, kdežto britská jízda, tvořící zadní voj, zmaří pokus francouzské jízdy o přechod Esly a teprve večer následuje armádu k La Bañeze. V nejbližších dnech pokračují Britové neustále ve svém ústupu přes Astorgu na La Coruňu, a císař táhne za nimi. Jeho jízda vtáhne 31. XII. do La Bañezy, kdežto Soult, jenž

si včera vynutil u Mansilly přechod přes Eslu na zadním voji španělského pomocného sboru pod La Romanou, přibude do Leonu. Dne 1. ledna 1809 dorazí císař do Astorgy.

Zde se ale císař přesvědčuje, že přes nesmírná úsilí — jeho vojska urazila za tuhého mrazu, ve sněhu a při náledí 45 mil z Madridu do Astorgy ve dvanácti dnech — nelze přece již Angličany zaskočiti na jejich spěšném a včas nastoupeném ústupu, nýbrž že nutno přestati na prostém následování couvajícího nepřítele. Císař důvodně věří, že ni daný úkol, ni očekávaný úspěch nejsou podle toho, aby vyžadovaly jeho vlastní přítomnosti, a proto pověřuje stíháním Soult a k jeho opoře umísťuje Neye u Astorgy, kdežto sám dá se s gardami pochodem na Valladolid, kamž přibude večer dne 6. ledna. Dne 17. ledna opouští pak také toto město, aby se vrátil do Francie, a dne 23. ledna jest opět ve svém hlavním městě.

Císař tedy poznovu vítězně skončil toto polní tažení, nepřátelská armáda, která mu čelila, musila pole vykliditi a ušla zaskočení a tím i naprostému potření jedině tím, že se neprodleně na zprávu o císařově pochodu vzdala polní výpravy, a dala se na ústup, na ústup s tak značnými ztrátami, že jej velmi poučně objasňuje Napoleonův výrok: „Jestliž značný rozdíl v tom, operujeme-li pomocí určité soustavy a organisovaného střediska, aneb vyrazíme-li na zdařbůh, abychom pozbyli svých spojení a bez organisovaného střediska operačního“²¹⁾.

Nicméně ale je známo, že vlastního cíle této války, podmanění Španělska, císař nedosáhl; zdali sám po zahánání Angličanů věřil, že k tomuto cíli již dospěl, o tom vysloviti lze jen domněnky; uvážíme-li však, jak jeho pyšný, nepodajný duch byl tehdy příliš zvyklý úspěchům, můžeme předpokládati, že věřil, že i tady jako

²¹⁾ Josefovi. Kaiserlautern, 24. září 1808.

dosud všude, podstata odboje zlomena jest úspěchy zbra-
ní. Dějiny nás poučují, že tomu tak nebylo, a nutno
tudíž položit si otázku, zda běží tu o omyl vojevůdcův,
anebo byla-li daná úloha vůbec řešitelná jeho prostřed-
ky? Odpůrcem, o jehož potření tu běželo, bylo lidové po-
vstání, podporované však armádou, a je nesporno, jak
dějiny dosvědčují, že lze jen pomocí tohoto jádra lidové
vzpouře úspěšně zápasiti. „Bez podpory pravidelné, ukáz-
něné armády dalo by se lidové povstání vždy snadno po-
tlačití²²⁾“. Pravdivost tohoto výroku potvrzuje právě špa-
nělské povstání po všech stránkách i když Napierovo
líčení vnitřní slabosti španělské zemské hotovosti od-
mítneme jako zaujatost. Proto také Napoleon pojedná-
vaje o válkách Caesarových, praví: „Pouští-li národ
s očí význam stále pravidelné armády a spolehne-li
se na povstání nebo lidové armády, dočká se osudu
Gallie“²³⁾. Je tudíž nesporně účelné počínati si jako císař.
totiž, poraziti napřed skutečné armády, čímž zasáhne-
me v rozhodující bod nepřátelského odboje.

Avšak co potom? Pokračovati ve válce jako roku
1805 a 1806 s Rakouskem a Pruskem, opanovati hlavní
město, zaplaviti zem vojskem a obsaditi každou provin-
cii? To císař učinil, leč setkal se s nezdarem. Jeho voj-
ska byla vícekrát na různých místech poražena, dobyté
území musilo býti zase vyklizeno, a každý takový ne-
zdar posiloval odolnost a náladu odpůrcovu. Aby se to-
mu předešlo, musí se vítěz spokojiti pozvolným, rozmysl-
ným postupem, musí dříve úplně opanovati menší do-
bytá území, než učiní nový krůček vpřed; nelze podni-
kati rozsáhlá vítězná tažení, nýbrž nutno spíše vyčkati
náběhu odpůrcova, odraziti ho a pak zatlačovati jej ne-
přetržitě zpět, krátce, počínati si tak, že se to právě
příčilo věhlasu císařovu. Vzor, jak se má takováto válka

²²⁾ Jomini. Précis etc. 45.

²³⁾ Oevrus XXXII. 18. Précis des guerre des J. César.

věsti, nalezneme ve studiu zápasu německých armád s francouzskou republikou roku 1870-71.

Tyto názory souhlasí také s míněním Jominiho. Jeho zajímavé výroky, jež na Elysejských polích před Caesarem, Alexandrem a Bedřichem klade řečnícímu císaři do úst, začínají takto: „Byly dány jen dvě soustavy válčení ve Španělsku: prvá záležela v metodickém postupu atd. . . Druhá spočívala ve výživě války válkou, v čilém pochodování, aby se potřely všechny organisované massy nepřátelské, a při tom se žilo den ze dne z místních pomocných pramenů, jak jsme to činili ve Vlaších, Rakousku a Prusku²⁴⁾. . . Dále pokračuje: „Poněvadž jsem obětoval 300 až 400 milionů na zásobování svých vojsk, vynaložil dva roky na pochody Španělskem a teprve potom jal jsem se mluvit o podrobení a organisaci, jest možné, že by byl prvý prostředek měl úspěch.“ Poté však praví císař, a můžeme zcela s pravděpodobností předpokládati, že veliký kritik cítil ve shodě s císařem, a že se jeho myšlenky podobaly císařovým. „Druhá soustava se mi vždycky zdařila, přivodila urychlené potření nepřátelských armád. . .“ a tak tedy dospívá k tomuto závěru: „Že jsem si počínal odhodlaně při válečném vpádu tím, že jsem se pustil do týchž kombinací, jež se nám v předešlých polních taženích tak vydařily, to tedy dodalo mi pohotovosti, abych s naší obvyklou bouřlivostí zasadil Španělům hrozné rány.“

Při tom však nutno dbáti jedné věci, která jest jádrem celé otázky, totiž dosažitelnosti politického cíle. Válkou, jakou podnikli Němci roku 1870-71 lze sice dosíci toho, aby protivník konečně sám dal přednost sebe nepříznivějšímu míru před dalším trváním válečného stavu, leč nelze ji přivoditi podmaněním nepřátelského tábora a opanováním veškerého území. Poslední však

²⁴⁾ Vie politique et militaire de Napoléon etc. III. 91. 92. 93.

bylo cílem císařovým, k tomu směřovala všechna jeho opatření, která k tomuto cíli také odpovídala, jenže právě tento cíl sám byl nesmyslný, a přihlédneme-li blíže, nemožný; rovněž německá opatření roku 1870-71 směřovala k určitému politickému úspěchu, k vynucení míru za jistých podmínek a hodila se také úplně k tomu; kdyby se naproti tomu sledoval politicky nemožný cíl dobýti Francie, neodpovídal by způsob válčení tomuto cíli, takže by pak Němci podobně jako císař, musili podnikati dobývačná tažení celou zemí, při čemž by konečně ztroskotali jako on. Jeho vojenské úspěchy by byly sice méně oslňující při dobrovolném omezení politického cíle, byly by však za to trvalejší. Dnešních velkých jednotek evropských národů nemůže si jiný národ skutečně podmaniti, a kdo by to zamýšlel, musil by jako v době stěhování národů jednou poraženého nadobro vykořeniti. Vidíme zde tudíž, že státník Napoleon vytýčil vojevůdci nemožnou úlohu a že přes to, že k uskutečnění vojenského cíle volil nejvhodnější opatření a tyto co nejúčelněji prováděl, ztroskotat a ztroskotati musil na vnitřní nemožnosti daného úkolu.

1809.

Hlava II.

D nové Řezenští.

Císařův vpád do Španěl podnítil stejně jako i příležitost zamýšleného vpádu do Anglie naději na pevnině, že bude lze učiniti přítrž jeho tíživé nadvládě, a bylo to opět Rakousko, jež přes své dřívější nezdary cítilo se dosti silným k obnovení zápasu. Leč i Napoleon byl nejen pohotově, aby rukavici zvedl, nýbrž hned na první znamení chopil se čile příležitosti k novým úspěchům zbraněmi, a to tím spíše, že ve Španělsku přes zapuzení protivníka nebylo oněch zdrcujících úderů, na něž byl svět u něho zvyklý, takže tu byla obava, že nedostatek oněch výkonů vzbudí v Evropě dojem poklesu jeho síly. Od návratu do Paříže čelila snaha císařova k tomu, aby se Rakousku znemožnil skutečný návrat k mírovým opatřením. Na obou stranách byly tedy armády rozmnožovány, přípravné pohyby vykonávány, aby se pak odpůrci pro tatáž opatření vytýkalo porušení míru.

Začátkem roku rozloženy byly na straně francouzské čtyři divise pod Davoutem kolem Magdeburku, Hanoveru, Štětína a v Baireutsku, témuž maršálkovi podléhalo také Polsko a Sasko, dvě divise pod Bernadottem stály v hanzovních městech, jedna divise pod Oudinotem byla v Hanavě; jinak podřízena byla příkazům císařovým všechna vojska států, tvořící rýnský svaz. Počátkem března nařízeno Davoutovi, aby se soustředil u Bamberka, než Poláci a Sasové mají setrvatí na svých místech, oni u Varšavy, tito u Drážďan a k Sasům má se přidružení Bernadotte. Oudinot nechť se odebere k Augsburku a pošlou se mu posily. Dále byly dvě divise, jež se již strojily k odchodu z Němec, zadrženy a

poslány na Ulm, kdežto jiné dvě divise vypraveny byly z Francie na Štrassburk; všem státům rýnského svazu konečně současně nařízena mobilisace jejich branných sil, a císař praví: „Nadejdou-li mimořádné okolnosti, přibudu bleskurychle do Mnichova“²⁵⁾. Týž den jmenuje císař opět Berthiera náčelníkem štábu Velké armády a nyní konečně soudí, že po provedení výše uvedených opatření na sklonku března budou jeho vojska rozložena takto: 63.000 mužů u Bamberka, 30.000 mužů u Ulmu, 20.000 mužů u Augsburgu, kromě toho mají Bavori, jejichž velitelem jmenován Lefebvre, postavit se na čáře Straubing-Landshut-Mnichov. „V případě, že Rakušané udeří před 10. dubnem, shromáždí se armáda za Lechem, pravé křídlo obsadí Augsburg a levé pravý dunajský břeh oproti Ingoldstadtu a Donauwörthu. Donauwörth musí tvořiti ohnisko armády“²⁶⁾.

Dne 30. března následují pak obsáhlé příkazy Berthierovi o řešení všech otázek, týkajících se armády. Císař míní, že Rakušané nezačnou válčit dříve než asi kolem 15. dubna, pročež musí do té doby ukončiti své přípravy: „hodlám svůj hlavní stan přeložiti do Řezna, abych tam soustředil celou svou armádu“²⁷⁾. Proto míní shromáždit: Oudinota a veškeré jízdecko u Řezna, Davouta u Norimberka, Massenu u Augsburgu a Bavori kolem Řezna, „takže by hlavní stan byl uprostřed 200.000 mužů v bezpečném postavení obkročmo velké řeky, kryjícím pravý břeh Dunaje od Řezna až do Pasova, které by nebudilo obav při pohybech nepřítelových a mělo tu přednost, že by se po Dunaji mohlo rychle doprovoditi vše potřebné pro armádu“²⁷⁾. Podle toho tedy soustředí císař svou armádu pokud možno nejdále v popředí, aby všude již při zahájení polního tažení měl na své straně prostorový a časový náskok, avšak aby zároveň armádu

²⁵⁾ Ottovi. Paříž, 4. března.

²⁶⁾ Rozkazy, Paříž, 28. března.

²⁷⁾ Příkazy generál-majorovi. Paříž.

soustředil tam, kde by zůstal pánem Dunaje... „neboť při pochodu do Rakouska nemůže se učiniti nic výhodnějšího než sledovati Dunaj. Od toho okamžiku nemusí armáda postrádati ani nábojů ani potravin, a může manévrovati podle své vůle“²⁹⁾).

Ostatně jest pro Napoleonovy strategické názory příznačné, že při svých, polní, tažení zahajujících plánech nebere nikdy předem v úvahu otázky: jak si počínati bude nepřítel? a co on proti tomu učiní, nýbrž že vždycky hledá dříve na mapě místo, kde by pokud možno nejvýhodněji soustředil svou armádu, načež teprve zkoumá, co by mohl nepřítel podniknouti proti této obsazené posici. Také po stránce duševní příčílo se Napoleonovi, aby od protivníka přijímal zákon, místo aby mu jej sám diktoval; pod dojmem své čilé vnímavosti zašel císař dokonce až k výroku: „Není nikdy nutné uhodnouti, co učiní nepřítel. Jsem vždy téhož názoru“³⁰⁾), což přirozeně nelze bráti doslovně, nicméně ale jest z toho zřejmo, jak císaři velice záleželo na tom, aby jeho plán nedozrál pod dojmem daných možností odpůrcových, nýbrž aby byl zosnován na podkladě správných všeobecných a zejména zeměpisných hledisek, takže by stačil na zdolání všech záměrů odpůrcových.

Nařídív především soustředování u Řezna, císař teď i tady teprve na druhém místě se táže: „Je-li armáda ubytována tímto způsobem kolem Řezna, co činí nepřítel?“ a odpovídá: „Půjde na Cham? Pak budeme moci soustřediti proti němu všechny své síly, abychom jej zadrželi v posicích, jež jsme na Řezně zaujali. Potáhne na Norimberk? Pak se tím odřízne od Čech.

Postoupí na Bamberk? Bude tím rovněž odříznut.

Chopí se konečně plánu, aby pochodoval na Drážďany? Pak vtrhneme do Čech, abychom ho stíhali v Němcích.

²⁹⁾ Poznámka o Pasovu. Paříž, 1. března 1809.

³⁰⁾ Soultovi Osterode, 5. března 1807 ve 4. hod. odpo.

Bude působiti proti Tyrolsku a vytrhne současně z Čech? Pak nepochybně dospěje do Innsbruku, leč těch deset neb dvanácte pluků, které potom v Innsbruku budou, nenastoupí při východech z Čech, a tato v Innsbruku soustředěná vojska utrpěla by, kdybychom se objevili v Solnohradu, takovou porážku, jako jejich armáda v Čechách.

Konečně kdyby, jak se zdá, činnost nepřítelova směřovala proti nejzazšímu pravému a levému křídlu, musíme si zvoliti střed, tak abychom při ústupu na Lech udrželi Augsburg k bezpečnému disponování s tímto městem v každý čas³⁰⁾.

Z toho je zřejmo, že císař nezávisle od opatření protivníkových stanoví soustředění své celé armády na operační čáře, leč upotřebení této massy musí ponechati ještě jako otevřenou otázku, ježto rozhodujícím jest tu počínání odpůrcovo, neboť „nemá se teoreticky stanoviti to, co hodláme podniknouti, poněvadž věc ta závisí od toho, co nepřítel činí a bude činiti“³¹⁾. Teprve podle směru rakouského postupu rozhodne se císař buď pro vpád v nepřítelův levý bok, kdyby vtrhl do Frank, buď dokonce pro vtrhnutí v jeho týl pro případ, že by vnikl do Sas aneb konečně, kdyby Rakušané postoupili z Čech, tu by jim čelil frontálně na Řezně aneb konečně by, těžce z vnitřní linie, při jejich současné soustředěné ofenzivě z Čech i Tyrol vrhl se napřed se všemi silami na českou armádu, aby pak přes Solnohrad vpadl v pravý bok tyrolské armádě.

Rakušané zatím soustředili svou hlavní armádu v západních Čechách vyslavše současně jeden sbor jižně Dunaje na Travně a Enži; poté se však uplatňuje změna strategického nazírání, takže konečně hlavní moc soustředěna jest jižně Dunaje. Uvedené pohyby začínají dne 20. března a dne 8. dubna stojí v Čechách dva armád-

³⁰⁾ Příkazy major-generálovi. Paříž, 30. března.

³¹⁾ Josefovi, Kaiserslautern, 24. září 1808.

ní sbory, 49.000 mužů u Plzně a Budějovic; šest sborů hlavní armády pod arciknížetem Karlem, 126.000 mužů, stojí na Innu od Schärdingu až po Brumov.

Zatím co Rakušané mění své postavení, vykonávají také Francouzové potřebné přípravné pohyby k zamýšlenému soustředování u Řezna, a dne 8. dubna stane tykadlo Davoutovo u Řezna, jádro jeho sboru jest ještě u Baireuthu a Erlingen, jeho hlavní stan nalézá se v Norimberku, Bavoři stojí na čáře Štraubing-Landshut-Mnichov, Oudinot jest kolem Augsburgu, Massena stojí před Ulmem; přímé vrchní řízení těchto pohybů měl v rukách Berthier, jenž meškal ve Strassburku od počátku dubna.

Prvotní rozložení pro nadcházející polní tažení určené armády jest takovéto, leč nutno podotknouti, že často měněné operace přinesou změny v jejím složení:

Císař.

Náčelník štábu: Berthier

	Pěší divise:	Lehká jízda.
Sbor Davoutův (3.)	Morandova	Montbrunova
	Friantova	
	Gudinova	
	St. Hilaireova	
	Záložní divise Demontova	66.000 mužů
Sbor Massenův (4)	Claparèdeova	Marulazova
	Légrandova	
	Carra St. Cyra	
	Molitorova	40.000 mužů
Sbor Oudinotův	Tharreauova	Colbertova
	Boudetova	14.000 mužů
Sbor Lefebvrův (Bavoři)	Korunního prince	
	Deroyova	
	Wredeho	32.000 mužů
Sbor Vandammeův (Württemberčané)		13.000 mužů
	Záložní jízda:	
	Bessieres	
	Těžká divise Nansautyho	

Kyrysnická divise St. Sulpicea

Kyrysnická divise Espagnea 11.000 mužů

Večer 9. dubna odevzdáno bylo rakouské vypovězení války bavorskému vojsku a nazíří pak přechází Rakušané Inn u Schärdingu, Mühlheimu a Brumova; armáda však setrvává u překročené řeky. V ten den rozložena byla francouzská vojska takto: Lefebvre měl divisi korunního prince u Mnichova, Deroyovu u Frisingu (Fréising), a Wredeho u Straubingu; Massena stál kolem Ulmu, Oudinot kolem Augsburgu, Vandamme kolem Ellwangen; z Davoutova sboru nacházel se Morand u Pielenhofen na dolní Nábě, Friant u Amberka, Gudin u Neumarktu, u Řezna stáli St. Hilaire a jezdecko Nansoutyho, Mountbrun jest u Nittenavy.

Podle chování rakouského vyslance v Paříži, jakož i ze zadržených depeší seznal císař, že nepřítel co nevidět bude válčiti, a nelení proto a o polednách 10. dubna telegrafuje Berthierovi:

„Věřím, že rakouský císař brzy na nás udeří.“

Odeberte se do Augsburgu, abyste uskutečnil mé příkazy a udeřil-li nepřítel dne 15. dubna, nutno soustřediti vojska na Augsburg a Donauwörth a vše musí býti připraveno na pochod.

Vypravte mou gardu a mé koně do Stuttgartu.“

Tato depeše došla do Štrassburku v poledne 13. dubna, leč štábního náčelníka již zde nezastihla.

Berthier, zvěděv 11. dubna, že Rakušané přešli Inn, odevzdal po rozumu dřívějších usnesení císařových velení nad vojskem pravého břehu dunajského Massenovi, nad vojskem levého břehu Davoutovi a zároveň nařídil prvému, aby se soustředil na Lechu, kdežto druhý u Ingolstadtu; dosud tedy počínal si Berthier v plném souladu s předpisy napoleonské strategie, teprve naléhavé události a často si odporující zprávy vyvolaly v mysli Berthierově onu nejistotu a zmatek, ono tápání při různých záměrech, a tím konečně i ony přehmaty, které dokládají, jak veliký rozdíl byl mezi štábním náčelní-

kem a věhlasem jeho vojevůdce. Jomini soudí o Berthierovi, že mu „ani dvacet polních tažení nevštípilo pojem o strategii“³²⁾ a k objasnění tohoto zjevu vezmeme v úvahu Willisenovo mínění o osvojení si válečného umění: „Válčení lze se ovšem naučiti toliko zkušeností; avšak co znamená vůbec zkušenost? Nabývám snad zkušenosti já, jenž se zúčastním té neb oné příhody, o níž jsem ani před tím ani potom, ani při věci samé vůbec nepřemýšlel, aneb ten, jenž sice snad vůbec postrádá takovéto zkušenosti, avšak ponenáhlu studuje různé války, pátrá po příčinách úspěchů a dochází k poznatku, že se opakují vždy stejné výsledky, předcházela-li jim stejná nařízení a příčiny, a způsobem tím rozšiřuje své názory, abstrahuje obsáhlejší povšechná pravidla? Nezískává-li toliko tento, kdežto onen prvý ničeho? Teprve takovouto zkušeností osvojuje si poznatky válečné, kdežto v prvním případě zůstává nevědomcem“³³⁾.

Berthier opustil Štrassburk o půlnoci na 12. duben, aby se odebral do Donauwörthu, když byl dříve podal císaři zprávu o svých dosavadních opatřeních. Rakušané spokojili se včera tím, že své poslední oddíly převedli přes Inn, jinak se však jejich armáda nehnula s místa. Jejich dosud v Čechách ležící sbory daly se rovněž na pochod a dorazily k Nábě; u Hiršavy utkali se tito Rakušané s vojskem Friantovým, které zatlačili zpět na Amberk. Na francouzské straně pokračoval dosud Davout ve svém povšechném postupu na Řezno, kdežto ostatní sbory zůstaly ve svých dřívějších postaveních.

Štábní chef francouzské armády kvapí dne 12. dubna Badenskem a Württemberskem, aby se odebral do Bavor na jeviště tamních událostí. 13. dubna přibude v 7 hodin ráno do Gmundu, odkudž pak píše Davoutovi, odpovídaje mu na jeho zprávy cestou došlé. Od té chvíle začíná se však kaliti Berthierovo nazírání na strategii

³²⁾ Vie de Napoleon. III. 160.

³³⁾ Theorie des grossen Krieges. I., 8.

kou situaci a ve svém dopise naznačuje, že by mu vlastně bylo vhod, kdyby se Davout soustředil u Řezna, a míní jen, že by se toto soustředování předsevzítí mělo dále v pozadí, neboť věří, že Řezno jest již vyklizeno. Kolem 8 hodiny večerní přijíždí Berthier do Donauwörthu, kdež pak nadobro mění své plány; Davout nechť provede původně zamýšlené soustředění u Řezna; proto mají St. Hilaire a jízda, o jejichž nepřetržitě přítomnosti u tohoto města se štábní náčelník konečně dovídá, zde setrvati. Oudinot vysílá též rovněž k Řeznu, kdežto Lefebvreovi, jenž opustil isarskou čáru nařizuje, aby znovu obsadil Landshut a Straubing. „Zdá se, že nepřítel útočí na naše křídlo. J. V. hodlá svá vojska soustřediti u Řezna. Císař hodlá dokonce přeložiti tam také svůj hlavní stan, aby odtud manévroval proti nepříteli“³⁴⁾.

Tot' výsledek zcela jasných a přesných Napoleonských příkazů. Císařův list ze dne 28. března nebyl přece nesrozumitelný: „Udeří-li Rakušané před 10. dubnem, nutno armádu shromáždit za Lechem, při čemž by obsadilo pravé křídlo Augsburg, levé křídlo pravý břeh Dunaje proti Ingoldstadtu, Donauwörthu³⁵⁾ a v dopise o dva dny pozdějším uvádí císař: „Co může připravený nepřítel podniknouti dnes proti armádě? Mohl by postoupiti z Plzně na Řezno přes Waldmünchen a Chálm. Z Plzně je do Řezna pět pochodů. V tomto případě couvla by u Straubingu stojící bavorská divise na Ingolstadt. U Landshutu rozložená bavorská divise učinila by totožný pohyb; sbor vévody z Auerstädtu odešel by na Ingolstadt a Donauwörth, a v tom případě by se pak také hlavní stan přeložil do Donauwörthu.“³⁶⁾ Ve všem tom jeví se stále pravidlo soustřediti massu armády dříve, než by došlo ke srážce s nepřítelem; tedy ujal-li by

³⁴⁾ Berthier Davoutovi. Donauwörth, 13. dubna v půl deváté večer.

³⁵⁾ Rozkazy. Paříž.

³⁶⁾ Příkazy major-generálovi. Paříž.

se protivník ofensivy dříve, než by armáda císařova byla připravena, ústup na Lech, jinak, aby se zbytečně nevyklizovalo území, soustředění u Řezna. Nicméně ale štábní náčelník jednak si dosti jasně neuvědomil tuto zásadu přes to, že po léta pracoval pod osobním dozorem císaře, jednak si neosvojil náležitou měrou onu Willisenem uvedenou zkušenost, aby mu toto hlavní pravidlo nezmizelo s očí při střídajících se překážkách každého daného případu, ačkoliv dne 13. dubna sám uznal, že nadešel Napoleonův předpoklad. „Nepřítel, sire, překročiv neočekávaně Inn, nás předešel.“³⁷⁾

Rozloha obou armád byla večer 13. dubna takováto: Rakušané dospěli se svými hlavními silami na čáru Eggenfelden-Starý Etink, jejich oba české sbory stojí na Nábě mezi Wernburkem a Naburkem. U Francouzů stojí sbor Davoutův, St. Hilaireův a jízda Nansoutyho u Řezna, Morand, Gudin a Demont u Ingoldstadtu, Friant u Neumarktu; z vojsk jižně Dunaje nalézají se: Lefebvre na Abense a Isaře, Massena v rozlehlém postavení kolem Augsburgu, Oudinot v Augsburgu, Vandamme u Rainu.

Ráno 14. dubna budí sice Berthier zdání, že jest opět větší měrou nakloněn soustředění celé armády na Lechu, aspoň tomu nasvědčuje jeho list Massenovi, ve skutečnosti však znovu a znovu nařizuje Davoutovi, aby se postavil u Řezna, ačkoliv jej tento maršál upozorňuje na nebezpečí a nevhodnost tohoto pohybu a zcela po rozumu císaře poukazuje na Ingolstadt. Tak se tedy toho dne upustilo od úmyslu soustřediti francouzské armády, kdežto Rakušané dorazí na čáru Ganghofen-Neumarkt-Ober-Bergkirchen.

Při stálé kolísavosti a protichůdnosti Berthierových rozkazů nedochází dne 15. dubna k žádné změně v povšechném stavu věcí na francouzské straně; rakouský hlavní voj dospěje k Vilse, české sbory stojí u Schwan-

³⁷⁾ Berthier N. Donauwörth.

dorfu a Schwarzenfeldu. Nazítří přibude Berthier v šest hodin ráno do Augsburgu, kdež mu doručují zmíněnou depeši císařovu ze dne 10. dubna, která se úplně přičí tomu, co štábní šéf doposud nařizoval a která, jak známo, zní: „Udeři-li nepřítel před 15. dubnem, nutno vojska soustřediti na Augsburg a Donauwörth.“ V dopise téhož data jsou neméně významné věty: „Vévoda z Auerstádtu nezbytně musí přeložiti svůj hlavní stan do Norimberka. Upozorněte ho, že podle všeho lze věřiti, že Rakušané zahájí útok, a udeři-li před 15. dubnem, couvne všechno na Lech.“³⁸⁾ Leč právě v těchto dnech dochází k odloučení obou francouzských křídel tím, že se Davout hne pochodem k soustředění svého celého sboru u Řezna; Berthier neučiní ničeho k odvrácení tohoto, jím nařízeného pohybu.

Postoupiv dne 16. dubna proti Isaře, arcikníže Karel vypudí divisi Deroyovu z Landshutu a vynutí si tam přechod; jeho pravé křídlo dospělo k Ohu, předvoj levého křídla dorazil k Moosburku. Deroy couvá před arciknížetem k Siegenburku, také divise korunního prince opustí přechod Isary ve Frisinkách a ustupuje k Pfaffenhofen. Wrede stojí u Abensburku. Francouzská armáda jest tedy rozštěpena ve dvě, 16 mil od sebe vzdálené skupiny, u Řezna a Augsburgu, a v prostoru mezi nimi čelí postupujícímu, soustředěnému a na ráno 17. dubna k útoku od Isary odhodlanému nepříteli, toliko osamocený a rozdrobený sbor Lefebvrův. Císař však dostavil se již do obvodu své armády.

Obdržev 12. dubna o 8. hodině ranní telegrafickou zprávu o přechodu Innu a vyhlášení války Rakušany, císař opouští 13. dubna ve 4 hodiny ráno Paříž, aby pospíšil do válečného území. Po kratší zastávce jednak ve Štrassburku, kdež jest mu doručena zpráva, že Rakušané ještě dne 12. dubna nepostoupili přes Mühldorf, jednak v Kehl, kdež prohlíží právě budovaná opevnění,

³⁸⁾ Berthierovi. Paříž, v poledne.

ubírá se císař do Durlachu k dvouhodinovému odpočinku, načež kvapí přes Stuttgart dále do Ludwigsburku, kamž přibude 16. dubna ve 3 hodiny ráno. Zde jest mu odevzdán Berthierův list z večera 13. dubna se zprávou o tehdy nařízených akcích, totiž o vypravení jak Oudinota na Řezno, tak Lefebvrea k Štraubingu a Landshutu.

Císaře zpráva tato velice zarazila: „Neuvědomil jste mne, proč bylo nutné takovéto neobyčejné opatření, které oslabuje a drobí moji armádu... Nechápu náležitě smyslu vašeho dopisu z večera 13. dubna, bylo by mi milejší vědomí, že jest moje armáda soustředěna mezi Ingolstadtem a Augsburgem s Bavorsy v prvním šiku, jak jest rozestaven vévoda z Gdanska, dokud nebudou známy záměry nepřítelovy... Vše bylo by výborné, kdyby vévoda z Auerstädtu byl u Ingolstadtu a vévoda z Rivoli stál s Württenberčany a sborem Davoutovým u Augsburgu... takže by se musil předpokládati pravý opak toho, co jste učinil vy.“³⁹⁾ Císař oznamuje Massenovi, že dal Oudinotovi jiný rozkaz, kdežto sám po krátkém odpočinku kvapí dále, při čemž mu jednak působí starost to, co zvěděl o rozestavení své armády, jednak jej naplňuje uspokojením právě teď došlá zpráva, že Rakušané do 14. dubna nepostoupili příliš za Inn.

Již skorem za tmy přijíždí císař do Dillingen, kdež promluví s bavorským králem několik povzbuzujících slov, načež přibude 17. dubna ve 4 hodiny ráno do Donauwörthu. Císař doufal, že mu bude tady Berthier nápomocen, aby si učinil jasnou představu o rozloze své armády, než Berthier dlí dosud v Augsburgu, a císař jen ponenáhlu si uvědomuje posice svých sborů a tím nebezpečnost svého postavení. V 10 hodin pak píše Davoutovi a nařizuje mu, aby přitrl přes Neustadt k Ingolstadtu, Lefebvre že krýti bude tento bočný pochod. Tento pohyb diktovaný poměry a prozíravostí nevyly-

³⁹⁾ Berthierovi. Ludwigsburk, 16. dubna.

čuje však, při císařově, vždy na ofensivu pomýšlející povaze, možnost útoku. Davout potáhne nikoliv po bezpečném levém, nýbrž po pravém dunajském břehu, „a naleznete-li při tomto srázném a nepřítelům netušeném pohybu možnost udeřiti na landshutskou, vpřed postoupivší kolonu, bude to výborná příležitost; avšak nevzdalujte se přes polodenní pochod, abyste ji vyvolal.“ Lefebvre dostane pak příslušný rozkaz k záštitě a podpoře Davoutova pohybu a pro větší bezpečnost uvědomen jest ihned také Wrede o těchto opatřeních.

Než brzy poté jest ofensivní myšlenka jediné směrodatná, a místo opatrného soustředění armády v pozadí u Ingolstadtu, dochází k soustřeďování v popředí do prostoru protivníkov. Kolem poledne přibyl Berthier k císaři, a lze míti za to, že mu přinesl zprávu o pomalém postupu odpůrcově, která císaře konečně přiměla k odeslání rozkazu Massenovi, aby zítra ráno dal se pochodem z Augsburgu po ingolstadské silnici. „Účelem vašeho pochodu jest spojení s armádou, aby byl nepřítel přistižen při vyložení činu a jeho kolony byly potřeny.“⁴⁰⁾

Kdežto tedy Davout táhnouti má bočným pochodem podél nepřátelské fronty, pošine se pravé křídlo armády, Massena, buď k urychlenému spojení proti levému křídlu armády, aneb dokonce tak, aby operovalo v bok a týl nepřítelův. „Zítřka použijeme k přípravám, abychom se sblížili, a podle mého předpokladu bude nám ve středu možno, abychom podle okolností manévrovali proti kolonám, které vytrhly z Landshutu neb odjinud,“⁴¹⁾ a v tom smyslu byl též informován Davout, jemuž bylo oznámeno, že se Massenovi nařizuje, aby dne 18. dubna postoupil přes Aichach na Pfaffenhofen, kterýžto rozkaz zasílá Massenovi Berthier. Tím se stav věcí na straně francouzské mění večer 17. dubna

⁴⁰⁾ Donauwörth, jedna hodina v poledne.

⁴¹⁾ Davoutovi. Donauwörth, 17. dubna o 6. hod. večer.

u srovnání s jítrem tohoto dne. V ten čas stáli Rakušané v prostoru před Landshutem až k Hohenthannu a Weimichelu, majíce pravé křídlo u Essenbachu, levé u Moosburku; české sbory byly u Nitenavy a Schwandorfu.

V noci ze dne 17. na 18. dubna docházejí císaře zprávy o tom, kam až rakouské kolony dorazily, a na základě toho císař soudí, že se arcikníže hodlá vrhnouti na osamoceného Davouta u Řezna; o 4. hodině ranní dán tudíž Lefebvreovi rozkaz, aby podle dřívějších příkazů udeřil v levý bok tohoto rakouského postupu a odlehčil tím Davoutovi. Massenovi vloženo co nejdůtklivěji na srdce, aby pokud možno co nejspěšněji vytrhl k Pfaffenhofen a spolupůsobil při očekávaných zápasích; „vaše pohyby jsou tak důležité, že jest možné, že se osobně dostavím k vašemu sboru.“⁴²⁾ Císař počítá, že arciknížata se svými 80.000 muži udeří na Davouta 19. dubna; tento se svými 60.000 muži může dojista sám z věci vyvážnouti, leč vyrazí-li Massena s hlavními silami toho dne ráno vpřed přes Ilm, pak jest nepřítel ztracen; „podle všeho lze očekávati, že mezi 18., 19. a 20. dubnem rozhodnou se všechny záležitosti v Němcích“⁴²⁾ a vlastnoručně připisuje císař k tomu: „Činnost, činnost, rychlost, spoléhám na vás,“ načež odjíždí do Ingolstadtu.

Aby obnovil své spojení s Davoutem, vysílá odtud císař k němu jednoho ze svých důstojníků ordonančních. Davout posunul toho dne všechna, u Řezna shromážděná vojska, Moranda, Gudina a St. Hilairea, a jízdu St. Sulpicea a Montbruna, na pravý břeh Dunaje a čekal jen na příchod Friantův, aby se dal na pochod. Od bavorského sboru měl Lefebvre Wredeho u Siegenburku a zbývající dvě divise u Neustadtu; divise Demontova a Nansoutyho jsou u Vohburku, Vandamme dorazí do Ingolstadtu. Massena použil dne 17., jakož i dne 18. dubna k soustředění svých pluků, které stojí

⁴²⁾ Massenovi. Donauwörth, 18. dubna.

nyní před Augsburgem na silnici k Pfaffenhofen, majíce tykadlo, utvořené Oudinotem u Aichachu. Arcikníže vyslal svou armádu zprvu pochodem na Rottenburk a Pfaffenhofen, načež však po zjištění přítomnosti Davoutovy u Řezna, o které se dosud pochybovalo, soustředí ve většinu své armády, 66.000 mužů, u Rohru, jakož i 35.000 mužů k záští levého boku u Ludmannsdorfu a Pfaffenhofen, kdežto jeden sbor, 25.000 mužů, zůstává u Moosburku.

V noci na 19. duben přitrhne též Friant k Davoutovi, jenž konečně jsme se nyní neprodleně postupovati ve třech kolonách přes Abach, Tengen a Saalhaupt, obsadiv dříve plukem pěchoty řezenský most; jeho levý bok kryje přes Dinzing táhnoucí Montbrun. V císařském hlavním stanu v Ingolstadtu vydán jest v noci Massenovi rozkaz, aby při své akci na zřeteli měl buď Davouta vlevo na Avensberg aneb nepřítelův tyl vpravo na Landshut, ježto daný stav věcí dosud nepřipouštěl rozhodnutí se určitě pro to neb ono opatření. O 3. hodině ranní nařizuje se pak Lefebvreovi, aby se za všech okolností udržel v obranné posici u Abensbergu až do příchodu Davouta, jenž sem záhy přibude, neboť císaři jest známo, že odtáhl z Řezna. Ježto císař předpokládal, že dojde k útoku Rakušanů na postupujícího Davouta, očekává dopoledne 19. dubna marně hřmění děl; není ničeho slyšeti a dochází toliko Massenovo hlášení, že tykadlo pravého křídla, Oudinot, utkalo se časně ráno u Pfaffenhofen asi se 4000 Rakušany; ve skutečnosti bylo to arcit' jen nepatrné oddělení, kladoucí odhodlaný odboj.

Poté píše císař kolem poledne Massenovi: „To vše se musí dnes objasniti a okamžiky jsou drahocenné. Mějtež sbor Oudinotův pohotově a rozestavte své čtyři divise kolem Pfaffenhofen třemi směry k Neustadtu, Freisinku a Au, aby podle okolností některá z nich pochodovala a kolony své řídila na bod, kamž pochodo-

vaťi nutno. Všechno záleží tu na časovém rozpočtu.“⁴³⁾ Situace jest tedy nezměněná, císař ještě neví, bude-li museti Massenu povolati k sobě aneb bude-li moci vrhnouti jej v nepřítelův týl. Aby byl na oboje připraven, má Oudinot po jedné ze svých divisí posunouti k Frisinkám a Au; podle toho, jaké zprávy dnes obdržím, dáte se z Frisinků a Au pochodem na Landshut, čímž by princ Karel pozbyl své operační čáry, své záštity, již tvoří Isara a byl by napaden na svém levém křídle.“⁴⁴⁾ Když pak císař o 1. hodině sedá na kůň, tu ještě mění zmíněný rozkaz potud, aby Davout řečenou divisi vyslal místo k Au k Neustadtu, čímž dodává myšlenke oboustranné akce silnější důraz; poté odjíždí k řece Abens.

Zatím dorazily Davoutovy proudy kolem 11. hodiny svými tykadly na Fekingský potok, kdež jim hlášen postup nepřítelův. V ten den vyslal totiž arcikníže svou armádu ve třech kolonách na Řezno, z nichž se nyní levá, na Abach táhnoucí křídelní kolona, 18.000 mužů, utkala u Hausen s vojskem Davoutovým. Davout, jehož tykadlo a vozatajstvo nepřerušily pochodu, dal zadnějším divisím zabočiti a přešel pak k útoku, zatlačil protivníka přes Hausen zpět, způsobiv mu značné ztráty. Z ostatních arciknížecích kolon, dospěvších k Dinzlinku a Eggmühlu nepřišla žádná do boje; toliko 10.000 mužů levé kolony stálo u Grubu pohotově jako záloha.

Také na frontě Lefebvreově strhne se srážka. Plně císařův rozkaz o postupu přes Abensberk, vrazí tento maršál u Offenstetten na nepřátelské, k záštitě levého boku z Rohru vypravené oddělení, které odrazí zpět; divise korunního prince a Deroysova jsou rozestaveny u Abensberku, Wredeho poutají u Siegenburku značné nepřátelské síly, neboť vojsko, s nímž arcikníže vytáhl na Řezno, bylo jen o málo větší než polovina jeho armády, 66.000 mužů, kdežto ostatních sil použil u Aben-

⁴³⁾ Ingolstadt.

⁴⁴⁾ Massenovi. Ingolstadt 19. dubna v poledne.

se. Massena stojí večer toho dne u Pfaffenhofen. Z dvou rakouských, severně Dunaje operujících sborů přibudou jednak levý sbor před Stadtamhof, jenž se prostírá na severním dunajském břehu naproti Řeznu, jednak pravý sbor k Amberku.

Po objíždce abensské čáry a po návštěvě Bavorů u Abensburku rozbíjí císař na noc svůj hlavní stan ve Vohburku. Jak se za těch 60 hodin, co osobně pobyl na jevišti událostí, změnil celkový stav věcí v jeho prospěch! Při jeho příchodu časně ráno 17. dubna do Donauwörthu byla jeho armáda rozpoltěna ve dvě skupiny, u Řezna a Augsburgu, kdežto soustředěný nepřítel stál u Landshutu na levém břehu Isary. Ve vzdušné čáře máme z Landshutu do Řezna 7 mil, z Landshutu do Neustadtu 6 a do Augsburgu 13 mil, z Augsburgu do Řezna 16 mil. Rakouská armáda mohla tudíž jednak udeřiti na Davouta, jednak také postoupiti proti Lefebvreovi v obnaženém středu z francouzských linií a tento střed úplně roztrhati o tři dny dříve, než by byl Massena vůbec mohl zasáhnouti. Mnohem menší časový a prostorový rozdíl dostačil Napoleonovi, aby porazil jednotlivě Beaulieua a Colliho, Wurmsera a Quosdanoviče, Alvinzyho a Davidoviče. Ačkoliv nebylo zde využito času s napoleonskou rozhodností, přeci dovedl císař jím neutvořenou nepříznivou situaci ovládnouti, že večer 19. dubna má soustředěné mezi Neustadtem, Offenstettem a Siegenburkem: Vandammea, Lefebvrea, Morandovu a Gudinovu divisi Davoutova sboru, jezdeckto Nansoutyho a St. Sulpicea, celkem přes 60.000 mužů. Davout sám stojí s Friantem, St. Hilairem a jízdou Montbrunovou u Tengen; Massena jest u Pfaffenhofen. Střed tedy značně zesílil úplným stažením levého křídla a pravé křídlo se mu přiblížilo na vzdálenost pěti mil.

Na protivné straně stojí arcikníže pravým křídlem. 38.000 mužů, u Eggmühlu-Dinzlinků, středem, 28.000 mužů, u Hausen-Grubů, levým křídlem, 35.000 mužů, proti Abense, sbor o 25.000 mužích stojí v levém boku

u Mainburku. Arcikníže tedy od svého odchodu z Landshutu rozšířil svou frontu na vzdálenost pěti mil vzdušné čáry, jeho hlavní, na sever posunuté síly nemají proti sobě téměř žádného nepřítele, za to ale nabízejí již svůj levý bok u Abensberku stojícím massám císařovým; této masse čelí v ten čas jen menší síly, a chtěli-li se Rakusané před svedením bitvy dříve zase sjednotiti, může zase zasáhnouti v boj nepřátelské pravé křídlo, Massena, neboť jest vzdáleno pouze tři míle od levého rakouského křídelního sboru u Mainburku.

Strategická vnímavost císařova musila se ustavičně a rychle přizpůsobovat měnícímu se stavu věcí; napřed zpětné soustředování všeho vojska k Ingolstadtu, potom posun pravého křídla ke styku s levým, zpět ztažení na křídlem a posléze myšlenka na ofensivu pravého křídla na odpůrcovu operační čáru. Tento poslední záměr uzrál v noci na 20. duben. Ještě o půlnoci bylo Massenovi přikázáno, aby svými silami zahájil akci ve dvou směrech: na Abensberk a na Landshut; Massena sám má o 3. hodině ranní postoupiti přes Freisink na Moosburk a toliko Oudinota míti pohotově k podpoře levého křídla; císařův plán jest o půl sedmé konečně úplně vyjasněn; Vandammeovi se nyní nařizuje, aby vyrazil přes Siegenburk, kdežto Massena má na pochodu podél Isary vyhnouti se na zpáteční linie odpůrcovy a proniknouti pokud možno až k Landshutu.

Poté jede císař na koni k Abensberku, odkudž pozoruje protivníka; císař jest odhodlán, že s Vandammem, Lefebvrem a Lannesem (tomuto maršálovi, jenž právě přibyl ze Španělska, podřízeny jsou Morand, Gudin a Nansouty, udeří bezohledně na vše, co má před sebou, neboť situace podněcuje jeho důvěru; „všechny dnešní ranní zprávy potvrzují, že nepřítel chvatně ustupuje“.⁴⁵⁾ Davout upoutati má nepřítele ve frontě. Že takováto sebedůvěra a pevná víra ve vítězství, i když zašly po-

⁴⁵⁾ Massenovi. Vohburk, 20. dubna o půl 7 hod. ranní.

někud příliš daleko, jsou pro vojevůdce prospěšné, ba dokonce i nezbytné, bylo již dříve zdůrazněno a císař také své podvůdce se zálibou upozorňoval na to, aby nesmýšleli příliš příznivě o nepříteli; „ve válce zřítne jen svá vlastní utrpení a nevidíme jich u nepříteli; nutno důvěřovati“⁴⁶⁾. V tom jest právě ono zvláštní přirozené nadání, bez něhož není geniálního vojevůdce, který na jedné straně chápe věc jasně a určitě tak, jak se jeví ve své podstatě, na druhé straně však nevylučuje živou obdivnost, která rázem jako duch jasnovidce postřehuje všechny důsledky a možnosti, vyplývající z podstaty věcí, ono nadání, jež jest spřízněno s geniem velikého básníka: poznatek, převyšující ryzí věčnou pravdu; tak praví Goethe, o jehož pracech možno venkoncem říci, že byly tvořeny za přímého pohledu na nějaký předmět... při tom však připouští, že při zvláštních zevních, začasť i obyčejných okolnostech tanulo básníkovi na mysli něco všeobecného, niterného a vyššího.“⁴⁷⁾ Věcně se císař mýlil, nechav časné ráno 20. dubna nepříteli již „kvapně ustupovati“, avšak ve vyšším smyslu měl přece pravdu, neboť všechny mravní odolné síly nepřítelovy byly již podkopány a otřeseny a chyběla toliko zevní okolnost — útok, aby se ráno 20. dubna učiněná předpověď do večera také skutečně splnila.

Napoleon líčí nám sám tuto duševní vlastnost; především zdůrazňuje, že je nutno nazírat na věci vždy jasně a správně. „První vlastností vojevůdce jest, aby měl chladnou hlavu, která vnímá správně věcné dojmy, nikdy se nerozčiluje, nedá se oslniti a dobrými neb špatnými zprávami omráčiti“⁴⁸⁾ a při jiné příležitosti praví: „Co se tkne čistoty a jasnosti, bylo by ducha generálova srovnati se skly dalekohledu, takže by tvo-

⁴⁶⁾ Eugenovi. Burghausen, 30. dubna 1809.

⁴⁷⁾ Poznámky k vlastním básním. O Goethově „Harzreise im Winter“.

⁴⁸⁾ Oeuvres XXXII. 231. Précis des guerres de F. II.

ření samostatných představ odpadlo⁴⁹⁾. načež dále zdůrazňuje, že na vojevůdce nestačí pouhá duševní velikost. „Maršál saský byl pouze generálem, avšak byl ducha-prázdný,“ a totéž vytýká císař Wellingtonovi. Při takovémto obsáhlém a čilém duchu jest arcit' nasnadě nebezpečí, že, obzvláště při úspěchu, převládá u něho obrazotvornost, která kalí onu přední a neméně potřebnou duševní vlastnost, jasný úsudek; je známo, že i genius císařův podlehl tomuto nebezpečí, při čemž se samovolně zničil; jeho vrstevníci žasli nad tímto počínáním; dnes, kdy máme možnost důkladně prozkoumati jeho život, jeví se nám onen případ vysvětlitelným, ba téměř nezbytným. „Ačkoliv nebylo snad pozitivnějšího člověka nad něho, neznal jsem přece nikoho, kdo by se byl snáz dal strhnouti půvabem obraznosti; při mnohých okolnostech bylo u něho přání a víra totéž“⁵⁰⁾. Později uvidíme, jak císař v oněch rozhodujících červnových dnech roku 1815 po Ligny zarputile věřil, že Rusové prozatím nejsou s to, aby mu škodili a že si věc vybojuje jedině s Wellingtonem. To byl nejen věcný omyl, týkající se dané skutečnosti, nýbrž omyl i v tom, v čem Napoleon sám viděl božskou stránku válečného umění, to jest v hodnocení mravní síly nepřátelského vojevůdce a stavu nepřátelské armády. Avšak vojevůdce, jenž již nebyl s to, aby svým duševním zrakem jasně přehlédl stav věcí a jež objevení se Bülowa u Chappelle-Saint-Lambert o 1. hodině polední konečně donutilo, aby svým tělesným zrakem poznal, že jeho neústupně hájené přesvědčení znamenalo omyl, musil pak svou vlastní záhubou zaplatiti to, že jeho duch, nesmírnými úspěchy rozrušený, pokládal přání za skutečnost.

Kdo uvažuje a oceňuje nebezpečí, které přináší s sebou nedostatek rovnováhy v těchto vlastnostech, tent' necht' dříve, než na se vezme břímě nějakého vrchního

⁴⁹⁾ O'Méara, N. en exil. II. 251.

⁵⁰⁾ Bourrienne Mém. IV. 120.

velení, uváží střízlivou Napoleonovu radu: „Válka jest velice vážná hra, při níž poškoditi lze svou pověst i svou zem; kdo je rozumný, ten sám vycítí a uvědomí si, je-li stvořen pro toto řemeslo aneb nikoliv“⁵¹⁾.

Podle císařova rozhodnutí přecházejí Francouzové na Abense k útoku kolem 8. hodiny; v ten čas postupují: císař osobně s divisemi korunního prince na Offenstetten, Lannes na Pattendorf, Wrede přes Biburk a Vandamme přes Siegenburk; jsouce všude zatlačováni zpět, Rakušané zahajují všeobecný ústup k Rottenburku a Pffeffenhausen, v němž však ještě večer pokračují na Landshut. Plně císařův rozkaz, Davout rovněž útočí a zatlačí nepřátelské předvoje k Labeře. Arcikníže nečelí tomu žádnou rozhodnou akcí, neboť s polovicí svých vojsk stane na Labeře, kdežto ostatní vojsko vysílá k Řeznu, jemuž pak k večeru francouzská posádka toto město vydává; naproti tomu nezdaří se útok jednoho z českých sborů na severně Dunaje ležící Stadthamhof; tento sbor odtáhne pak na Hemavu po rozumu daného rozkazu, jímž se oběma českým sborům nařizovalo, aby přes Beilngries postoupily na Eichstädt; druhý sbor dostihl Neumarktu.

Podle tohoto byla v ten den pod císařovým osobním vedením ze středu podniknutým výpadem prolomena rakouská linie, celé levé křídlo, 60.000 mužů, vrženo bylo zpět na Landshut a odloučeno tím od arciknížete, jenž sám, 66.000 mužů, stojí ve vzduchu, máje svou čáru ústupu přes Isaru ohroženu postupem císařovým a Massenovým, takže ji musí opustiti; jedině tou šťastnou okolností, že večer 20. dubna kapitulovalo Řezno, jest mu umožněno, aby si utvořil novou operační čáru přes Dunaj a zjednal spojení s oběma českými sbory, které ovšem pochodovaly právě povážlivým směrem.

Císařem osobně vedené kolony dorazily k Velké Labeře, Lannes dospěl do okolí Pattendorfu, Lefebvre k

⁵¹⁾ Eugenovi. Burghausen, 30. dubna 1809.

Pfeffenhausen, v pozadí stojí ještě Vandamme a Demont. Davout setrval celkem ve svém postavení u Tengen. Massena dosáhl Frisinku. Oudinot jest na poloviční cestě mezi ním a císařem v okolí Nandlstadtu.

Císař přenocoval v Rohru; podle jeho mínění ustoupí arcikníže po dnešní porážce, již dokonce zove druhou Jenou, neprodleně na Štraubing, kamž jej hodlá následovati divisemi Demontovou a Deroyovou, jež v nutném případě podporovati má Davout. Maje v záloze Oudinota, Davout necht' se pak ihned obrátí k Řeznu, aby dva rakouské sbory stojící severně Dunaje zahnal do Čech, kdežto císař osobně s Lannesem, Vandammem a Wredem potáhne na Landshut, aby stíhal levé nepřátelské křídlo, jež pokládá za hlavní voj, zatím co Massena má je zakročiti na ústupu k Isaře.

Rakušané pokračovali nezadržitelně ve svém ústupu až k Landshutu, jenž se již neobešel bez nepořádku a zmatku v jejich kolonách; ráno 20. dubna procházely massy rakouské pěchoty právě tímto městem, kdežto jízda rozestavila se k záštitě přechodu na levém břehu, když v tom kolem 9. hodiny objeví se císař na výšinách u Altdorfu. Císař nyní podřizuje Nansoutyho a bavorskou jízdu vrchnímu velení Bessieresovu, který pak zapudí nepřátelskou jízdu do údolí isarského. Pěchota hájí dosud landshutský most, jehož se však kolem poledne rázným útokem zmocní vojsko Morandovo; o jedné hodině polední jest Landshut s množstvím zajatých v rukách Francouzů. Vytrhnuv časně ráno, Massena pochoďoval po levém břehu Isary k Moosburku, kdež rakouským oddělením střežený most stojí v plamenech. Přes to ale podaří se jeho tykadlu, Claparède, dostatí se na druhou stranu, takže Massena táhne pak dále po pravém břehu k Landshutu, kamž však přitrhne teprve odpoledne, pozdě, aby Rakušanům zamezil ústup. Rakušané odtáhli před Geisenhausen a dorazili v noci do Neu-marktu.

Davout hne se kupředu proti Dinzlinku a Beyern-

dorfu a protivník ustupuje před ním za Laberu, načez stahuje se na silnici k Řeznu, zabrav při tom Eggmühl; jeho sbory stanou večer u Laichlinku, Sandinku, Alteggsheimu a Gebelkofen, majíce naproti sobě dvě divise Davoutovy před Dinzlinkem, jakož i Lebvrea u Schierlinku. Z rakouských sborů postupujících severně Dunaje k Beilngriesu, jimž doručen nyní změněný rozkaz, dá se jeden ještě v noci na 22. duben na zpáteční pochod z Hemavy k Řeznu, kdežto druhý přibude do Hemavy.

Mezi oběma francouzskými křídly, císařem a Davoutem stojí dosud divise korunního prince u Rottenburku a Thareauova u Nandlstadtu; Boudet byl vyslán zpět k Ingolstadtu, aby zajistil týl proti oběma rakouským sborům na severu. Císař, jenž o páté hodině odpolední vjel do Landshutu, přichází nyní čím dál tím více k názoru, že Davout má ještě víc, „než clonu tří pěších pluků před sebou“⁵²⁾; nicméně ale míní, že svým vlastním postupem donutí k odchodu proti Davoutovi stojící část rakouské armády, přes to však nařizuje, že Vandamme, Lannes a jízda St. Sulpicea odtáhnou k Ergoltsbachu, aby bude-li třeba, podpořili Davouta. Avšak podle zpráv ihned poté došlých jeví se tamní odpůrce tak početný, že císař má nyní dokonce za to, že české sbory přitrhly jižně Dunaje, neboť se současně dovídá o ztrátě Řezna. V důsledku toho ustanovuje se na tom, že zítra o třetí hodině ranní vypraví toliko Bessieresa s divisemi Molitora a Wredeho, jakož i s jízdou Marulaza k Innu, aby pokračoval ve stíhání levého rakouského křídla, sám však že s ostatním vojskem postoupí na Eggmühl, kamž hodlá v poledne doraziti s tím úmyslem, že ve tři hodiny udeří rázně na protivníka; „jsem odhodlán armádu princovu potříti dnes, neb nejpozději zítra“⁵³⁾. V souvislosti s tím mají zítra ráno pochodovati Vandam-

⁵²⁾ Davoutovi. Rohr, 21. dubna v 5 hodin odpoledne.

⁵³⁾ Davoutovi. Landshut, 22. dubna o půl 3 hodině ranní. Dodatek ze 4 hodin.

me jako první a Lannes, jemuž přidělen též St. Sulpice, jako druhý po hlavní silnici přes Ergoltsbach, Neufahrn na Eggmühl, kdežto Massena má je následovati po soustředění svého sboru a kyrysníků Espagnea k Ergoldinku.

Zde jeví se poznovu rozhodné těžení ze situace, jež vznikla prolomením nepřátelské strategické fronty, pomocí něhož císař, poraziv napřed levé křídlo nepřátelské, stane se nyní konečně také pánem jeho pravého křídla; opět ona operace, jež mu umožňuje, aby téhož vojska střídavě použil proti oběma částem rozpoltněné massy nepřátelské a při tom měl vždy převahu sil tím, že si počínal odhodlaně a rychle a jeho neochvějně pevná vůle byla si své věci jista. Císař sám asi vycítil, jak právě při takovéto operaci jsou velecenné vynikající duševní vlastnosti, pomocí nichž jedině lze zvítěziti, a jest proto pochopitelno, že na žádný ze svých úspěchů nebyl po čase tak pyšný, jako zrovna na tyto dubnové dny v Řeznu; „největší vojenské manévry, jaké jsem kdy prováděl a jež nejvýše hodnotím, konaly se u Eggmühlu a nekonečně předčily manévry u Marenga a jiné akce, které jim předcházely, neb následovaly.“⁵⁴⁾ „Bitva u Abensberku, manévry landshutské a bitva u Eggmühlu byly nejskvělejšími a nejzáračnějšími manévry Napoleonovými.“⁵⁵⁾

Náhlost všech rozhodnutí jakož i tlak času tvoří pozoruhodný protiklad tohoto válečného tažení oproti r. 1805. Tam plánovité provádění v určité formě pojatého a přesně dodržovaného záměru, zde za nepřetržitě se měnící situace ustavičný zrod nových předsevzetí. „Ve válce osnujeme své záměry před nepřítelem. Noc nám pořád ještě zbývá k přípravám,“⁵⁶⁾ tak císař r. 1808 na-

⁵⁴⁾ O'Meára, N. en exil II. 226.

⁵⁵⁾ Oeuvres XXXI. 285. Notes sur le manuscrit venu de Ste. Hél. etc.

⁵⁶⁾ Josefovi, Kaiserslautern, 24. září.

pomínal svého bratra, když se zdálo, že podlehně dojmů nejisté situace ve Španělsku. Neméně poučným jeví se nám tudíž r. 1809, válečné tažení předsevzaté z čista jasna, proti r. 1805, a sice svým, za celé akce ostře do popředí vystupujícím, důsledným prováděním původní základní myšlenky.

Velkolepou jest činnost císařova v těchto dnech; jsa ustavičně v pohybu, objeví se vždy na časově nejdůležitějším bodě, při čemž věnuje jen nejn nutnější čas spánku a pokrmu, takže se zdá, že se zhostil podmínek tělesného jsoucná, a zároveň nám ukazuje, jak rozmach pevné vůle a duševní vzrušení ovládají mrtvou hmotu. „Práce jest mým živlem, pro práci jsem zrozen a stvořen. Známe meze svých končetin, znám meze svého zraku, nikdy nebylo mi však lze poznati hranic své práce“⁵⁷⁾, a Berthier oznamuje o těchto dnech: „J. V. daří se dobře, onť jako obyčejně překonává jak duševní, tak i tělesnou námahu.“⁵⁸⁾

Zatím co se císař 22. dubna ustanovil na tom, že s massou své armády porazí arciknížete, rozhodl se také tento, zesílen byv dosud severně Dunaje operujícím sborem v týž den pro ofensivu; arcikníže hodlá učiniti výpad na Abach a Peising, při čemž však má býti Eggmühl uhájen; vytrhnouti míní v poledne. Právě když Rakušané hnou se vpřed, objeví se na silnici landshutské tykadlo císařovo, Vandamme, který o půl druhé hodiny odpoledne odrazí nepřátelský předvoj zpět k Eggmühlu. Poté ihned přibude na bojiště také i císař s Lannesem, a s výšiny u Lindachu pozoruje pohyby Rakušanů. Potom nařizuje jednak Vandammeovi, aby se zmocnil Eggmühlu, jednak Lannesovi, aby vpravo od řečeného maršála postoupil k obchvatu protivníka. Současně s tímto postupem a útokem na Eggmühl, přechází k útoku Davout směrem na Dolní Laichlink, a po houževnatém

⁵⁷⁾ Mémorial de Ste. Hélène VI. 272.

⁵⁸⁾ Eugenovi. Řezno, 24. dubna.

odporu jest pak protivník vržen na Sandink. Lannes přešel Laberu u mlýna stangelského a u Rockingu, a o půl čtvrté postupují Francouzové na celé čáře, kdežto Rakušané couvají na Altegglöfsheim.

Kolem sedmé hodiny nařizuje císař armádě, aby se rozvinula na výšinách u Hagelstadtu a jízdu Nansoutyho a St. Sulpicea vysílá po silnici a vedle silnice za nepřitelem, která pak po různu čelící rakouskou jízdu nadobro poráží a žene až ke Köferinku, kdež stojící pěchota dokončuje další stíhání. Obklopen svými maršály, císař sám vyjel vpřed, aby přihlížel tomuto zápasu jízdeckému a praví se, že mu pod dojmem šťastného výsledku tohoto boje Lannes radil, aby s celou armádou neprodleně táhl dále a Rakušany bez přestávky stíhal až k Dunaji a Řeznu; ostatní velitelé sboru naproti tomu uplatňovali své námitky o přílišné únavě vojsk a o blízkosti noci, načež císař se zřetelem na tyto důvody káže armádě stanouti, takže jízda zůstane před Köferinkem, kdežto pěchota utáboří se na čáře Altegglöfsheim-Talmassink.

Ač arcit' únava vojska, které od třetí hodiny ranní urazilo do jedné hodiny odpolední tři a půl až čtyři míle a pak ještě při tuhém boji postupovalo o další míli až do osmé hodiny večerní, byla značná a jeho svazy vážně uvolněny, přece překvapuje císařovo rozhodnutí se zřetelem k jeho dřívějším, značným výkonům, při nichž se zrovna neohlížel na všechny takovéto překážky. „Genius záleží v uskutečňování přes překážky a v setkávání se s málo neb žádnými nemožnostmi,⁵⁹⁾“ praví císař a úsudek, jež mu jeho veliký kritik klade do úst právě při úvaze o tomto stavu věcí, odpovídá neméně ráznosti jeho strategie: „Kdybych byl stíhal jako Prusové u Waterloo, tu byl bych k Dunaji stlačenou nepřátelskou armádu přivedl do největších ne-

⁵⁹⁾ Mém. de Ste. Hél. VI. 210.

snází.⁶⁰⁾ Zastávka u Altegglofsheimu znamená cizí zjev v napoleonské strategii, vzácný okamžik, kdy nám císař právě ve vítězení a stíhání není vzorem.

Arcikníže shromáždí své voje těsně před Řeznem u Burkweintinku a Horního Eslinku, povolává severně Dunaje u Hemavy stojící sbor též k Řeznu a používá noci k tomu, aby se kromě stávajícího kamenného mostu řezenského zřídil ještě pontonový most. Na jižním úseku bojiště v ústupu pokračující levé rakouské křídlo překročilo toho dne Inn u Nového Etinku; z Bessiersova armádního oddělení přibude Wrede k Neumarktu, Molitor k Vilsbiburku.

Jest v tom nesporně odvaha, u zeleného stolu obviňovat císaře z nedostatku energie, nicméně ale uvědomíme-li si jasně stav věcí a posuzujeme-li následky, jaké by bylo mělo ostré stíhání Rakušanů, nutno se odvážiti této výtky, která ostatně tkví také již v onom výroku Jominiho. Z toho jest zřejmo a z dalšího vývoje věcí ještě zřejmější, že na Řezno večer 22. dubna zatlačený arcikníže použil noční doby k přechodu Dunaje, zůstaviv nazítří ráno na pravém břehu proti nepříteli toliko jízdu. Jsa takto v bezpečí na levém břehu, spojuje se arcikníže s dosud neporaženým, od Hemavy přicházejícím sborem, aby 25. dubna se soustředěnými a znovu spořádanými 80.000 až 90.000 muži stanul v posici u Chamu. Neupomíná tato skutečnost bezděčně jednak na spojence, kteří poraženi byvše u Drážďan dne 26. srpna 1813 potřeli pak 30. srpna Vandammea u Chlumu, jednak na Blüchera, jenž po své prohře u Ligny dne 16. června 1815 stál už ráno 18. června s 90.000 muži u Wavru k boji a operacím pohotov? V těchto případech, jakož i zde u Řezna stál císař na vnitřní operační čáře, leč důsledné těžení z této čáry vyžaduje, aby jeden z protivníků byl úplně vyřazen ze hry dříve, nežli se přikročí k hlavnímu útoku na druhého protivníka, jak

⁶⁰⁾ Jomini, *vie de N. III.* 175.

to Napoleon mistrným způsobem provedl v dubnu 1796.

Avšak zde dne 22. dubna, jako poté dne 28. srpna a obzvláště dne 17. června, opustil císař jednu z obou vnitřních operačních linií dříve, než tam operující a již poražený odpůrce byl zničen bezprostředním, bezohledným pronásledováním, takže získal času, aby se shromáždil, zotavil a v krátkém čase stál tu zase připraven k operacím. R. 1813 připravilo toto počínání vojevůdci částečnou porážku, kdežto r. 1815 způsobilo jeho zkázu; rozštěpení protivníci spojili se na bojišti; r. 1809 byli Rakušané v nepříznivějších poměrech, a když císař jižně Dunaje postupoval na hlavní město, kvapil tamtéž arcikníže po severním břehu, leč okolnost, že tento se silnou a znovu spořádanou armádou stál v boku postupujícího nepřítele, byla znepokojující a konečný výsledek císařových operací nelze na roveň postavití výsledkům, jakých dosáhl po Marengu, Ulmu a Jeně. Jaký tělesný a duševní stav působil na císaře v červnu 1815 a poškozoval jeho operace, jest jakž takž objasněno, v menší míře objasněna jest již podobná situace z roku 1813 a konečně nelze nic určitého povědět o 22. dubnu; zprávy o tom jsou příliš sporé, a tak nutno tamní přerušení operací na jedné z vnitřních čar dříve, než se projevil jejich konečný účinek, považovati prozatím za duševní hádanku, nicméně ale lze mu přikládati příznačný význam a označiti jej jako první mezník příčinné souvislosti podmíněného vývoje.

Začátek polního tažení z r. 1809 připadá nám obzvláště zajímavým ještě i tím, že se nám tu naskytuje neobvyklé divadlo chybně zahájené, rychle zlepšené a posléze šťastně skončené operace. Jen zřídka vyskytuje se toto divadlo ve válečných dějinách, ježto jen zdatný vůdce může takovouto změnu způsobiti, avšak stojí-li takovýto vůdce v čele armády, jest také vyloučeno vadné zahájení operací; tak docházíme k důležitému poznatku, že je nutno se zřetelem k tomu, jak jedna jediná osobnost může směřodatně zasahovati ve válečná

dějství, předsevzítí změnu ve vrchním velení rychle a ještě včas. Pozorujeme-li vývoj událostí v pruském hlavním stanu r. 1806 neb ve francouzském r. 1870 vidíme, jak nepřízně poměrů denně přibývá, jak se situace sama sebou neustále zhoršuje, podobně jako při smrtelné nemoci, přes to však nelze se zhlostiti dojmu, že se při tom všem přece stále ještě naskytovala možnost záchrany, a nelze popírat, že kdyby se byl v těchto dnech v říjnu 1806 neb v srpnu 1870 postavil v čelo příslušných vojsk nadaný vojevůdce, že by dosáhl velkého obratu ve stavu věcí.

Je-li z těchto příkladů zřejmo, jak osud celých armád a tím i samotných států závisí na vedení těchto armád a obzvláště na osobnosti v tomto vedení ztělesněné a vyskytují-li se v dějinách jen ojediněle osobnosti, které těmto požadavkům nejvyšší měrou vyhovují, pak „jest důvod k obdivu, jež omezená srdce a omezené hlavy tak často kritisují, a jež dějiny chovají k velikým vojevůdcům; tito mají a nezbytně mítí musí všechny vlastnosti, které jinak již samy o sobě setkávají se bez překážky s nejochotnějším uznáním, totiž: Hlavu a srdce, nadání a zásluhu, ducha a charakter, chladnost a ohnivost, klid a hybnost, tvrdost a mírnost, prozíravost a odvalu. Nutno-li však, aby skutečně veliký vojevůdce soustřeďoval v sobě všechny tyto vlastnosti, není divu, že jsou takovíto vojevůdcové tak vzácným zjevem a že tam, kde se vyskytují, holdují jim vrstevníci i potomstvo.“⁶¹⁾ Také na Napoleona samotného můžeme se odvolati, neboť pravil, „že válečné umění jest nejtěžší ze všech umění; že tudíž vojenskou slávu pokládati jest za největší ve veřejném mínění; že rozšafná vláda by skvěle odměňovala válečné činy přede všemi jinými výbory; že generálovi třeba jest rozumu a, což jest ještě vzácnější, vynikajícího charakteru.“⁶²⁾

⁶¹⁾ Willison, *Theorie des grossen Kriegeres*. I. 185.

⁶²⁾ Gouvion St. Cyr *Mém.* III. 48.

Hlava III.

W a g r a m.

Císař ztrávil noc z 22. na 23. duben v zámku Alteggsheimschem, upustiv od přímého pronásledování poraženého protivníka, o němž nemohl předpokládati nic jiného, než že použije noci k tomu, aby se vsunul mezi Dunaj a vítěze; sporé táborové ohně, jež zřítí bylo v rovině, pouze potvrzovaly tento názor. Ježto se tím arcikníže vyhnul prozatím novým útokům, upírá císař zrak svůj k oné krajině, kudy se po nejkratší silnici dorazí co nejrychleji k nepřátelskému hlavnímu městu, kterážto silnice protíná Inn u Brumova. Jak známo, byl Bessieres vyslán tímto směrem; nikoliv ovšem jako předvoj postupu na Vídeň, nýbrž k pronásledování a zaměstnávání od hlavního města odříznutého levého rakouského křídla. Nyní jest mu nařízeno, aby přešel Inn, kdežto Lefebvre, Vandamme, Oudinot a divise St. Hilaireova postoupí urychleně k jeho podpoře na Lands-hut; týmž směrem táhnouti mají od Augsburgu přicházející gardy, 15.000 mužů. Massenovi, jemuž přiděleni kyrysníci Espagnea, dán rozkaz, aby postoupil ke Straubinku, zmocnil se mostu, byl-li tam snad položen a činil daleké obhlídky na obou březích Dunaje. Císař hodlá osobně postoupiti k Řeznu s Davoutem, Lannesem a jízdectvem Nansoutyho, St. Sulpicea a Montbruna.

23. dubna objeví se v 8 hodin ráno jízda před Řeznem a odrazí rakouskou kavalerii do tohoto města; ač císař kázal četnému polnímu dělostřelectvu obšťřelovati městské hradby, zůstávají tyto přece v rukách Raků, jejichž odchod přes Dunaj spojen jest následkem této palby se značnými ztrátami. Po marných pokusech

podarí se teprve o 6. hodině večerní útočící pěchotě pod osobním velením Lannesa vniknouti do města domem, palbou dělostřelectva rozbořeným a poblíž Štraubingské brány ležícím, takže v 7 hodin jest Řezno v moci Francouzů. Leč rakouský zadní voj drží se dosud na kamenném mostě — lodčkový most jest odstraněn — a vyklidí ho teprve o půlnoci a následuje ustupující armádu na Nittenavu.

Rakouské levé křídlo, zmenšené nyní na 30.000 mužů pod generálem Hillerem přerušilo svůj ústup a dalo se zase na pochod k západu, aby ulehčilo arcivévodovi. Hiller překročí Inn a zažene pak Wredeho předvoj k Erhardinku. Bessieresovi doručen je dnes císařův rozkaz k pochodu, jeho vojsko stojí dosud na včera dosazených bodech. Massena vtrhne do Štraubinku, jehož most jest stržen.

Velice unavený císař umísťuje svůj hlavní stan v kartuziánském klášteře Prüllském, odkudž dodatečně nařizuje Massenovi, aby ve svém pochodu pokračoval až k Pasovu a do příchodu na Inn převzal také vrchní velení nad Bessieresem. Obsazením Řezna na jedné straně získána posice, kterou zajištěn jest tyl dalšího postupu na Vídeň před ohrožováním arciknížete, kdežto na druhé straně zjistilo se, že arcikníže táhne na Šumavu a že jej nelze zatím dohoniti. V důsledku toho dá se císař neprodleně s massou svých sil pochodem na hlavní město, k němuž má nejkratší cestu volnou, takže smí doufati, že tam přitrhne dříve než Rakušané.

Jest nesporno, že nepřátelská armáda vůbec má býti hlavním předmětem operačním, a nikoliv snad nějaký zeměpisný bod, byť i se zdál sebe důležitějším; bylo již uvedeno, že nám císařovo odpoutání od nepřítele připadá jako samovolné obnažení, nicméně ale nutno ovšem, když už se tak jednou stalo, pochod na Vídeň pokládati za jedině správné opatření. Ted' bylo pozdě na tažení přes Dunaj za arciknížetem, jenž se mohl snadno uchýliti pod ochranné štíty Šumavy, jejíž zata-

rášené průsmyky byly by s to, aby postup Francouzů značně zdržovaly; a kdyby pak arcikníže ustoupil zpět na Vídeň, tu by za ním táhnoucí císař dorazil tam jistě později, takže mu na této cestě nekynul ani taktický ani morální úspěch. Pochodoval-li naproti tomu císař po jižním břehu k Vídni, tu dosáhl, ubíraje se kratší cestou než tamtéž po severním břehu pospíchající arcikníže, morálního úspěchu obsazením hlavního města; vpadl-li arcikníže ze svého bočního postavení přes Dunaj v týl císařův, získal tím příležitosti pouze k taktickému úspěchu. Byl-li tedy protivník večer 22. dubna vyloučen ze hry, jevílo se opanování Vídně ráno 23. ovšem jako nejvýhodnější strategický objekt.

Nicméně ale kázala nutnost, aby obsazení Řezna bylo zajištěno a pohyby arciknížete nepřetržitě pozorovány. Úkol ten svěřen jest Davoutovi, jenž k tomu cíli soustřeďuje 24. dubna divise Morandovu, Friantovu a Gudínovu u Stadtamhofu, kdežto jízdu Montbrunovu posunuje k Řeznu; Řezno samo obsadí Davoutem sem povoláná divise Dupasova; také císař rozbije svůj hlavní stan v tomto městě. Lannes pověřen jest velením nad Oudinotem (Tharreau a jízda Colbertova) a St. Hilai-rem, kteří jak známo, stejně jako Lefebvre a Vandamme, ubírali se na Landshut; Lefebvre odbočí poté na Solnohrad, aby zajistil pravý bok pochodu. Massena přechází dnešního dne Inn u Plattlinku, kdežto v jeho pozadí obsadí Boudet Štraubing. Ve svém, včera započatém pochodu pokračující Hiller utká se u Stätten s Wredem a zatlačí ho zpět za Rottu, kdež se Wrede spojuje s Molitorem, načež oba táhnou k Aichu; Hiller setrvá u Neu-marktu.

Při pokračování v zahájených pohybech setkáváme se dne 25. dubna s Davoutem u Řezna, s Bessieresem u Vilsbiburku, s Massenou přecházející dolní Vilsu, Lannes a Lefebvre jsou v okolí Landshutu, Vandamme stojí u Eggmühlu. Na protivné straně soustřeďuje v týž den arcikníže svou armádu v postavení u Chamu; ob-

držev rozkaz k ústupu, Hiller přibude k Novému Ettinku. Zpráva o obnoveném postupu Hillerově pohnula císaře k příkazu Massenovi, aby, dovolují-li tomu jeho nynější poměry, vpadl v bok této koloně; zatím hodlá však císař „neopouštět Řezna dříve, dokud není vyčištěn levý břeh Dunaje“.⁶³⁾ V noci poté hlásí Davout, že arcikníže pochoduje od Chamu na Pasov, čemuž císař nevěří a navrhuje Davoutovi, aby postoupil k Brucku, kde se mu dostane zpráv o arciknížeti. Massenovy zprávy vylučují domněnky o tomto pohybu.

Ráno v 8 hodin opouští císař Řezno a přibude kolem poledne do Landshutu, kdež soustřeďuje Vandammea, Demonta (ježž tedy nyní zase vylučuje ze sboru Lefebvreova), jakož i jízdu Nansoutyho a St. Sulpicea, Lannes přitrhne k Neumarktu, kdež se spojuje s Bessierem. Hiller ustupuje odtud jihozápadním směrem k Burghausenu. Lefebvre postupuje se svými oběma divisemi na Wasserburk. O Massenovi není císaři ničeho známo. Tento maršál dorazí dnes do Pasova, kdež, jakož i v Schärdinku zmocní se innského přechodu. Arcikníže stojí dosud u Chamu; po rozumu císařova rozkazu vpřed pochodující Davout utká se s ním svým předvojem u Brucku, kdežto hlavní voj tohoto francouzského sboru nalézá se u Regenstauferu a Kürnu.

Další pohyby francouzské armády znamenají stejně jako pochody v r. 1805 nezadržitelný, rychlý a přímý postup na Vídeň. Její střed, Bessieres a Lannes, 27. dubna přecházejí Inn u Nového Ettinku a Mühldorfu, do kteréhožto posledního místa přibude večer i císař. U Landshutu jako záloha soustředěná vojska přitrhnou nyní k Neumarktu, toliko Vandamme postoupí k Vilsbiburku. Na levém křídle soustřeďuje se Massena u Schärdinku, máje nyní nařídno stáhnouti sem také Boudeta, na pravém křídle postoupí Lefebvre k Wasserburku, Hiller couvá k Altheimu. Severně Dunaje stojí

⁶³⁾ Králi württemberskému. 25. dubna.

Davout u Regenstauferu, kdežto arcikníže pořád ještě stojí u Chamu.

28. dubna přijíždí císař do Burghausenu, leč na Salzachu stržené mosty zaviňují, že Lannesova a Bessieresova vojska přerušují u této řeky svůj pochod; proto císař k rozšíření fronty posunuje Vandammea k Brumovu, Wredeho, jež proto vyřazuje z velení Bessieresova k Tittmoninku. Stále ustupující Hiller dostihuje Riedu, Lefebvre dospěje k Trostburku; Massena se zastaví a Boudet se spojuje s ním. Arcikníže toho dne zahajuje pochod k Budějovicům.

Také 29. dubna je použito k obnově přechodu přes Salzach, takže Lannes může konečně odpoledne 30. dubna vtrhnouti do Burghausenu, a dne 1. května spatřujeme armádu v těchto postaveních: Massenu u Sieghardinku, Lannesa u Riedu, Vandammea u Altheimu, Bessieres hlídkuje proti Linci a Lambachu, Lefebvre jest u Solnohradu a Wrede u Strasswalchen. Severně Dunaje pochoduje Davout na Pasov, kdežto v ústupu pokračující arcikníže stojí mezi Klatovy a Strakonice; Hiller přibude do Welsu. Císař ubírá se do Brumova, aby odtud podněcoval Massenu a Davouta k urychlenému postupu; Massena má co nejdříve dorazit do Lince a zmocnit se přechodu Travný, kdežto Davoutovi uložena brzký příchod do Pasova, kteréžto město má se nyní státi hlavním ohniskem všech dalších operací na Vídeň; protož také vydává císař přesné předpisy o jeho opevnění a vyzbrojení; „zde jest ono místo, kde v případě ústupu hodlám překročiti Inn a mám v úmyslu stále manévrovati kolem Pasova, kdyby došlo ke zpětnému pohybu armády. Brumov, Schärdink a Burghausen jsou mi body lhostejnými.“⁶⁴⁾ Konečně obdrží ve Vlaších pod Eugenem bojující armáda rozkaz, aby hleděla Štyrskem zjednat si spojení s velkou armádou přes Most nad Mu-

⁶⁴⁾ Berthierovi. Brumov, 1. května.

rou. Ještě večer opouští císař Brumov a přibude pozdě v noci do Riedu.

Podle došlých příkazů pokračují Massena a Lannes 2. května se vším důrazem ve svém pochodu a jejich předvoj zatlačí u Efferdinku a u Welsu tuhý odpor kladoucí rakouské vojsko; oba maršálové dorazí v podstatě ke shora uvedeným místům. Massenovi, jemuž jest nyní opět přidělen také Marulaz, čelí u Lince Hiller. K Welsu přitrhne ještě i Bessieres, Wrede přibude k Vöcklabrucku, a Lefebvre jest dosud u Solnohradu, kdežto Davout dorazí konečně do Pasova. Císař přijíždí v poledne do Lambachu.

Po vyklizení Lince časně ráno 3. května postaví se Hiller u Ebelsberku, aby hájil nedaleký přechod Travný. Zde vrazí naň kolem 10. hodiny postupující pluky Massenovy a zmocní se pak útokem Malého Mnichova (Klein München), načež v čele s brigádním generálem Coehornem (od divise Claparèdeovy) dostihnou zároveň s couvajícími Rakušany rozsáhlého mostu přes Travný, kdež nyní vzplane prudký a se značnými ztrátami spojený boj. Avšak Coehorn porazí protivníka, načež vtrhne s ním společně do Ebelsberku. Zatím co silná baterie k rozkazu Massenovu rozestavuje se k obstrělování dominujícího zámeckého vrchu, mine také zbytek divise Claparèdeovy most a kvapí na pomoc Coehornovi k Ebelsberku, načež Francouzové opanují celé město i se zámeckým kopcem. Kolem 3. hodiny vypudí sice Hiller protivníka z dolejší části města, avšak nyní konečně blíží se sem také divise Legrandova, které se pak společně s Claparèdem podaří, byť i za těžkých ztrát, dobýtí zámku a vypuditi Hillera z jeho postavení; Bessieres, jenž již ráno přešel s některými oddíly jízdy na levý břeh Travný, ujímá se stíhání.

Císař přibyl v poledne do Welsu, odkudž na hřmění děl od Ebelsberku vysílá tam jízdectvo Nansoutyho a Molitorovo po pravém břehu Travný, načež brzy sám následuje a s blížící se nocí přijíždí k Massenovi. Zde

se císař na vlastní oči přesvědčil o značných obětech, jež si vyžádal odvážný čelný útok na soutěsku Ebelsberskou, hájenou v pozadí, v pevném postavení stojícím protivníkem; císař sice upozorňuje Coehorna, že by tyto ztráty byly mnohem mírnější při poněkud klidnější přípravě, „nicméně ale doporučoval se Coehorn svým duchem jako velecenný muž“.⁶⁵⁾ Císař požaduje nikoliv nekrvavý úspěch, nýbrž úspěch vůbec, a bylo-li takového jednou dosaženo i s většími oběťmi, než jakých by bylo třeba při opatrnějším vedení, hodnotil přeci u svých podřízených podnikavého ducha, odvalu a ráznost větší měrou než ohledy, a připouštěl spíše ztráty, než nedostatek odvahy a přílišné ohledy v nebezpečí; „opravdová moudrost generála záleží v rázné odhodlanosti.“⁶⁶⁾ Velmi případně odpovídá Pelet těm, kdož by kárali Massenu pro tento útok: „Podle válečných pravidel směl míti na zřeteli toliko přesné provádění rozkazů a nepřítel, jež měl před sebou. Součinnost přes Lambach byla spíše nadhozena než zajištěna;“⁶⁷⁾ Massenovi byla totiž dána naděje na spolupůsobení Lannesovo od Lambachu pro případ, že by nepřítel odolal u Ebelsberku, avšak Lannes právě 3. května pochodoval ke Štýru, a ani hřmění děl od Ebelsberku nepřimělo ho opustiti tuto silnici.

Leč nad jednou věcí zde žasneme, že se totiž celkové velení vymklo v ten den císaři z ruky. „Nechtěl-li skutečně útoku na Ebelsberk na „tuto proslulou a jediné obávanou posici na Travně“⁶⁸⁾, bylo nutno jednak, aby to Massenovi určitě řekl a nepodněcoval ho stále k urychlenému pochodu, jednak, aby se byl včas postaral o zprávy, hodlá-li Hiller klásti odpor, pročez by se doporučovalo, aby byl kolonu Massenovu osobně do-

⁶⁵⁾ Savary Mém. IV. 100.

⁶⁶⁾ Précis des guerres de F. II. Oeuvres XXXII. 233.

⁶⁷⁾ Mém. sur la guerre de 1809, II. 205.

⁶⁸⁾ Lannesovi. 4. května.

provázel a posléze, aby byl v tomto případě pečoval o to, aby Lannes sem přitřhl a tuto posici obešel. Leč i zde uplatňuje se neustále stupňovaná ledabylost ve vedení. Důležité otázky jeví se teď císaři jako podrobnosti, o něž netřeba se příliš starati, a které by již jeho podvelitelé sami vyřídili. Poněvadž ale přirozeně takovéto výkony podvelitelů nejsou vždycky na prospěch celku, přibývá ustavičně nebezpečí, že jednou podvelitům jako podrobnost k uskutečnění přidělená operace bude mítí takovou důležitost, že by její nezdar způsobil zmar celku, jak se pak na Katzbachu, u Grossbeeren a u Dennewitzu toto nebezpečí také skutečně objevilo.

Zboření mostu v Enži zdrželo v následujících dnech poněkud pochod Massenův, kdežto Lannes postupuje přes Sv. Petra k Amstettenu; 7. května setkáváme se pak s císařským hlavním stanem, jenž opustil dopoledne Enži, v klášteře v Mölku, kdež jsou také Lannes a Bessieres. Lannes velí nyní sboru Oudinotově (divise Tharreauova a Claparèdeova, lehká kavalerie Colbertova), divisím St. Hilairea a Demonta; tento velí Espagneovi a přitřhnuvší divisi lehké jízdy Montbrunově. Massena (divise Legrandova, Carra St. Cyra, Molitorova, Boudetova a lehká jízda Marulazova), dorazí tykadlem do Amstettenu, Nansouty a St. Sulpice táhnou za ním, kdežto garda jest u Štengbergu. Lefebvre, k němuž se zase vrátil také Wrede od Lambachu, má po zajištění Solnohradu jako opory přikročiti k podmanění Tyrolska. Davout jest od 5. května v Linci, kdež také zůstavší Vandamme podléhá nyní jeho velení. Bernadotte, 22.000 mužů, dorazil do okolí Roetze; Hiller, jenž ustoupil dne toho přes Štengberg, Kemelbach a Molk, stojí v ten čas u Mautern, kdežto arcikníže, který sem směřuje z Budějovic, přibude do Schweinice.

Císař vysílá z Mölku pobočníka v průvodu několika mužů přes Dunaj k Lannesovi, aby z nepřátelského oddělení, jež se objevilo na tomto břehu, přivedl několik zajatců; z výpovědí, jež tito zajatci potom učinili,

císař se dovídá o přítomnosti Hillerově u Mautern, jakož i o pochodu arciknížete na tento bod. Císař vypravuje poté za Bessieresem, jenž postoupil jako předvoj proti Mautern, 8. května Lannesa, aby se zmocnil tamního mostu a jeho zbořením zajistil se před bočním nárazem protivníka. Leč již večer 9. května jest císaři hlášeno, že nepřítel sám strhl řečený most, načež císař neprodleně nařizuje Lannesovi, aby zítra ve 2 hodiny ráno vytrhl na Vídeň, kamž jej mají následovati Bessieres a potom Massena; císař sám pak opouští ještě v noci na 10. květen Sv. Hippolyt, kamž 8. večer přeložil svůj hlavní stan, a kvapí v čele Lannesova sboru k Vídní, kamž pak dorazí 10. května v 10 hodin dopoledne. Massena postoupí k Purkersdorfu, z Lince vytrhnuvší Davout stojí u Enže, Pöchlaru a Sv. Hippolyta, Vandamme jest v Linci; Hiller stojí u Steinu, arcikníže u Světlé (Zwettel); Vídeň jest obsazena asi 25.000 muži, z nichž polovina náleží k zeměbraně. Císař míní: „Obyvatelstvo jest ozbrojeno a zdánlivě chce se brániti. Uvidíme, dojde-li k novým výjevům z Madridu.“⁶⁹⁾

Brzy je zjevno, že rakouské hlavní město, podobně jako španělské, nehodlá bez boje otevřiti své brány vítězům; rozsáhlou, slabě profilovanou ozubenou hradbou obehnaná předměstí jsou sice vyklizena, avšak vnitřní město s baštovým valem, příkrým příkopem a chráněnými cestami bude proti blížícímu se nepříteli hájeno. Zatím co Lannes obsazuje předměstí, pokouší se císař, jenž se se svým hlavním stanem ubytoval v Schönbrunnu, dospěti k cíli vyjednáváním, leč marně. Poté nařizuje, aby Carra St. Cyr s Boudetem postavili se na simmeringské pláni, kdežto sám v průvodu Masseny prohlíží dunajský průplav podél Prateru, načež káže položití v noci most naproti letohrádku; zároveň od 9. hodin večer obšťřelují houfnice hlavní město. Z Prateru postupující Massena zmocní se 12. května o 9. hodině

⁶⁹⁾ Davoutovi. Sv. Hippolyt, 9. května o 6. hod. odpol.

ranní Leopoldova, načež obránci vyklizují Vídeň, strhnuvše za sebou Táboorský most; toho dne zaujme Hiller posici na Pižmové hoře (Bisamberg), kdežto arcikníže přitrhne do okolí Meissau. Frahcouzské vojsko rozestaveno jest podél Dunaje takto: Davout u Pöchlarn, Mölku a Sv. Hippolyta, Vandamme má obsazený Linec a Bernadotte jest u Pasova, kdež pak záhy bude jeho velení podřízena i tam zůstavená divise Dumasova.

Nazítří ráno 13. května vzdává se podle daného rozkazu do zajetí dosud jako posádka ve vnitřním městě zanechaných 600 mužů, takže císař jest úplným pánem hlavního města. Nejnaléhavější otázkou daného okamžiku byl přechod Dunaje. Při obhlížení této řeky dne 18. května obrácen zřetel ke třem bodům, k Fischamendu, Císařskému Ebersdorfu a Nussdorfu, leč tento první bod nepřicházel již nadále v úvahu pro svoji vzdálenost, kdežto na ostatních dvou bodech měly býti položeny mosty a to na prvním Lannesem a na druhém Massenou; těchto mělo se pak použití podle toho, který by byl rychlejším a větší překvapení budícím způsobem vybudován. Překvapení jest však vyloučeno u nussdorfského mostu, neboť k záštitě jeho stavby na severní břeh vyslaný oddíl 500 mužů Rakušané zpozorovali a zajali. Tím důležitějším jest tudíž druhé místo a s neobyčejným úsilím pracuje tam Massena v nejbližších dnech na snešení a připravení materiálu na položení mostu. Zatím přiblížil se arcikníže, a spojiv se s Hillerem zaujal dne 16. května postavení v prostoru Korneuburk-Enzersfeld-Velký Ebersdorf, Strebersdorf; jednomu z jeho sborů dán rozkaz k výpadu z Budějovic na Linec, a odpoledne 17. května jest tam Vandamme napaden, leč přispěním k Linci postoupivšího Bernadottea brzy protivníka odrazí.

Císaře neznepokojuje tato akce, namířená proti jeho spojovací čáře, o níž se dovídá 18. května, neboť jeho zřetel obrácen jest nyní výhradně k nastávajícímu kladení mostu, které se však den ze dne odkládá. Císař dne

15. května soudí, že s přechodem začne 17. května, avšak 17. odkládá jej na 18. neb 19., avšak teprve odpoledne 19. května vydati lze poslední rozkazy, aby 20. května překročila armáda veletok. Zatím se také Davout přiblížil k Vídni, jeho sbor stojí nyní ve Sv. Hippolytu a v Sieghartskirchen, má tykadlo již v samé Vídni. V ten čas dorazil Eugen s armádou 57.000 mužů táhnoucích z Vlach do Běláku; před ním ustupující soupeř, arcikníže Jan s 45.000 muži, stojí u Völkermarktu.

Císař přibyl brzy po poledni 19. května do císařského Ebersdorfu; již minulý večer přepraveno bylo asi 800 mužů na ostrov Lobau, kteří zahnali tamní rakouské přední stráž, načež se konečně zahajuje podle císařova rozkazu přeprava celé divise Molitorovy a v pět hodin přikročuje se ke stavbě loďkového mostu. Zatím udílí císař rozkazy všem armádním sborům; Bessieres jednak stáhne divise Espagnea, St. Sulpicea, Nansoutyho o 5., 6. a 8. hodině k Císařskému Ebersdorfu a učiní přípravy k přechodu, jednak vyšle tam pokud možno časně ráno lehkou jízdu Colbertovu a Marulazovu, jakož i právě utvořenou divisi pod Lasallem. Dále mají býti připraveni k přechodu veletoku: Massena s celým sborem na úsvitě, kdežto Lannes o 9. hodině; Davout nechť přitrhne k Vídni a žřídí loďkový most u Nussdorfu a Bernadotte konečně poukázán, aby postoupil proti Čechám buď na Budějovice neb na Světlou a odvrátil tak všelikou akci nepřítelovu od podunajské tratě Kremže-Vídeň; Linec však nutno za všech okolností krýti, kdežto Vandammeovi obsaditi jest Enzi (Enns).

Ráno 20. května stojí celá divise Molitorova na ostrově Lobau; v poledne jsou mosty přes obě k přechodu určená dunajská ramena dokončeny, načež kolem 3. hodiny přikročuje se před zrakem císaře, jenž se odebral na Lobau, v ohybu u asperské pobřežní budovy k přemostování třetího ramene, které ostrov Lobau odděluje od souše (oblasti města Enzersdorfu).

Také tato práce jest pak kolem 6. hodiny skončena, načež přechází mosty napřed Molitor, potom Lasalle a Marulaz, z nichž poslední dva jsou vysláni na obhlídku k Aspern a Esslinkám. Během noci táhne po mostech ještě Boudet, leč nikoliv hladce, poněvadž voda v Dunaji stoupá a na rychlo sehnáný a nedostatečně zpracovaný materiál mostový vypovídá každou chvíli službu a vyžaduje ustavičné opravy. K ochraně mostů umísťuje se současně baterie s 54 děly na ostrově a buduje se předmostí na levém břehu.

Obdržev od jízdy kupředu vyslané odporující si zprávy, vysílá císař o půlnoci Massenu, aby vyšetřil stav věci, načež mu maršál hlásí, že nepřítel stojí prý pohotově na Ruském potoce. Arcikníže ve skutečnosti zamýšlel nechati francouzskou armádu přejíti Dunaj, aby na ní poté udeřil, a zatím v noci zaměstnával se tím, aby své sbory rozestavil na čáře Strebersdorf-Gerašdorf-Wagram. Na úsvitě sedá císař na kůň, aby se v průvodu Berthiera, Masseny a Lannesa odebral na okraj aspernské výšiny, což však překazila v ten čas až k Dunaji hlídkující rakouská jízda; po zahrnutí této jízdy, zatím Dunaj překročivšími kyrysníky Espagnea, obhlíží císař krajinu a praví Massenovi: „Mám v úmyslu se svým levým křídlem čeliti a pravým, bojujícím postupovati“⁷⁰⁾, tedy opíraje se levým křídlem o Dunaj, hodlá za-bočiti vlevo proti rakouské frontě.

Avšak arcikníže hne se nyní vpřed. Jeho armáda vytrhne v poledne a postupuje v pěti kolonách k útoku přes Štadlavu, Kagrau a Breitenlee na Aspern, přes Aderskloa na Esslinky a vlevo obchvatem na Velký Enzersdorf, kdežto jízda táhne přes Neu-Wirtshaus mezi Raasdorfem a Breitenlee. V ten čas má císař teprve tři divise na severním břehu Dunaje: divisi Molitorovu v pozadí Asper, které jsou jen slabě obsazeny; divisi Legrandovu

⁷⁰⁾ Pelet, *Mém. sur la guerre de 1809*. III. 283,

vlevo a v pozadí odtud; divisi Boudetovu za Ěsslinkem; před těmito vesnicemi stojí Lassale a Espagne.

Jest nesnadno vydati počet z císařova počínání, a to tím spíše, že on přece sám osobně zkoumal krajinu. Již pouhý pohled na mapu přesvědčí nás o tom, že bylo nezbytně nutno Aspry a Esslinky jak četně obsaditi, tak k hájení uzpůsobiti, neboť od nich přece závisel zdar celé akce vůbec; takto získalo by se rozsáhlého a bezpečného předmostí, pod jehož záštitou mohla by pak celá armáda nerušeně a volně přejíti na severní dunajský břeh, kdežto, jakmile by se nepřítel zmocnil těchto vesnic a sousední výšiny, byla by tím francouzská armáda obklíčena a k Dunaji sražena, takže se ocitla v nanejvýše nepříznivé situaci, a bylo sotva možno, aby před tváří silného odpůrce získala pro nástup potřebného prostoru. Nutno věriti, že štěstí a panování přivyklý císař přestal i tady na jednom jediném rozkaze, jež uvádí Pelet: „Překročiti Dunaj a pochodovati proti nepříteli“⁷¹⁾, a všechna prováděcí opatření přenechati svým podvelitelům, takže se pak ovšem nesmíme diviti, že válka roku 1809 znamenala jeho poslední vítězné skončené polní tažení.

Skorem se zdá, jakoby se jeho vojevůdcovský talent dal oním směrem, jež nám uvádí u Masseny: „Massena byl rozhodný, udatný, neohrožený, ctižádostivý a samolibý; jeho vynikající vlastností byla houževnatost... , osnovy jeho útoků byly dosti špatné... , avšak při prvním dělovém výstřelu, uprostřed kulí a nebezpečí stupňovala se jasnost a pronikavost jeho myšlenek. Byv poražen, počínal si znovu jako vítěz“⁷²⁾. Tuto chybu útočných rozvrhů měli jsme právě nyní příležitost pozorovati a také jsme ji již dříve postřehli u Heilsberku, a první dělová rána, zahajující bitvu, probouzí pak veškerou rozhodnost, s jakou i při porážce odmítá roli poraže-

⁷¹⁾ Pelet, Mém. sur la guerre de 1809. III. 283.

⁷²⁾ Mém. Camp. d'Italie. Oeuvres XXIX. 129.

ného, objeví se nám pak i u Napoleona, podlelinuvšího u Asper, stejně jako po nerozhodné bitvě u Jílového. O Massenovi známo, že byl největší měrou oddán smyslným požitkům a bažení po jmění, a jest nasnadě domněnka, že to bylo ukájení těchto vášní, v něž pohroužilo se jeho vůdcovské nadání dotud, dokud je první dělový výstřel nevynesl na povrch. Je nemožno, aby se podobný duševní proces vyvíjel také u císaře? Také on se nyní oddával smyslným požitkům a třebaže nebyl žádostiv peněz, hověl své nezměrné panovačnosti, a lze se domnívati, že také u něho, než náležitě užil svého bohatého vojevůdcovského nadání, musilo dříve nadejítí blízké hrozící nebezpečí a bitevní rozechvění; také svému okolí zdál se císař méně horlivým v přípravách k zápasu než jindy a říkalo se tam: „císaře válka již dávno unavuje tou měrou, jako naše mladé konskribenty; nyní válčí toliko z povinnosti a s nechutí,“⁷³⁾ a slyšíme, že „to u armády nevypadalo tak jako zejména ve válečných taženích po Sládkovu, kdy mu vojsko projevovalo největší obdiv, úctu a příchynost. On takřka nedbale válčil. Mnohdy byl ledabylým a příliš odvážným a obětoval vše pro svůj osobní úspěch. Spoléhaje vždy více na své štěstí a na strach ze své přítomnosti, dbal jen o to, aby rozhodným a bezprostředně z jeho rukou vycházejícími údery zastřel chyby, porážky a ztráty, ješ vždy odhodlán popřítí neb zamlčeti vše, co mu bylo naškodu.“⁷⁴⁾

Činíce tyto výtky císařovu válčení, nesmíme přece zapomínati, že se tu dosud nezkaleně jevily nejdůležitější ze všech vojevůdcovských vlastností, vynikající smysl pro celek a činorodá odhodlanost, takže se uvedené výtky netýkají vlastně vojevůdcovské podstaty císařovy, nýbrž organisace generálního štábu; tento prokázal nezpůsobilost, aby na se vzal břímě podrob-

⁷³⁾ Pelet Mém. sur la guerre de 1809. II. 304.

⁷⁴⁾ Mme. de Rémusat Mém. II. 208.

ných prováděcích opatření, a veškeru tíhu celkového vedení ponechal na bedrách vojevůdce, když ji sám nedovedl zdolati; „organisace generálního štábu jest taková, že tam ničeho nepředvídají,“⁷⁶⁾ řekne císař mrzutě r. 1812, když neobyčejný rozsah těchto poměrů učiní mu tuto závalu pronikavě citelnou. A se vzrůstem armád přibývá takových obtíží; kdyby při jiném novějším vojevůdci slučovalo se podobné vynikající celkové nazírání s podobným opovrhováním prováděcími podrobnostmi, tu by po boku mu stojící, pečlivě organisovaný generální štáb učinil tuto vlastnost neškodnou a umožnil by plný a úspěšný rozvoj své vlastnosti.

Proti Massenovu vojsku, jež jest rozestaveno na mírně stoupajícím území jižně Asper, objeví se kolem jedné hodiny s poledne na okraji aspernských výšin tykadla rakouských kolon a do jejich rukou pak záhy padá slabě obsazená ves. Neprodleně vyslán kupředu Molitor, který zmocňuje se Asper, leč na dalším postupu uzří mezi Hirschstetten a Neu-Wirthshausem státi rozvinuté husté massy Rakušanů. Útok těchto mass na Aspry brzy následuje, a Massena, jenž se zde osobně ujímá velení nad pluky Molitorovými, musí se omeziti na houževnatou obranu řečené vsi, kolem které víří pak až do večera pro obě strany se značnými ztrátami spojený zápas. Kdežto tedy pravé křídelní kolony arciknížecí útočí na Aspry, táhnou vlevo zabočivší proudy levého křídla na Esslinky. V mezeře mezi těmito dvěma osadami postavil císař pod velením Bessieresovým sjednocenou jízdu Lasallovu a Espagneovu, neboť pěchota Legrandova, kterou má nyní jedině ještě k dispozici, má zůstatí v záloze v pozadí Asprů. Když nyní před postupujícími Rakušany vyklizen jest Velký Enzersdorf a tito začínají útočiti na Esslinky, tu káže císař Bessieresovi, aby se soustředil na střed a zahnal odtud nepřátelské dělostřelectvo, Esslinky a Aspry obšťřelu-

⁷⁶⁾ Berthierovi. Wilno, 2. července.

jící. Před nájezdem Bessieresovým musí rakouské baterie nakolesiti a odjeti, avšak útok jízdy jest pak úplně odražen palbou v pozadí stojící pěchoty.

Kolem 5. hodiny točí se tedy rozhodnutí dne kolem ovládnutí Esslink a Asprů; tato ves jest dosud v moci Francouzů, avšak zuří tu místní boj, během něhož přechází ves z ruky do ruky. Do zápasu toho zasáhne Legrand, když k večeru činí arcikníže poslední pokus o opanování Asprů; Legranda jako zálohu nahrazuje právě na bojiště přibývší divise Carra St. Cyra. Než toto vojsko bylo poslední, jímž bylo lze zesíliti francouzské řady, neboť již o 3. hodině byl velký dunajský most protřzen nárazy vorů, plovoucích klád, jakož i jiných břemen, což vše sem přinesla stoupající voda; přes všechnu usilovnou práci nebylo lze až do půlnoci zabrániti opakování této nehody, která po celou tu dobu znemožnila přechod dalších vojsk. Nadešla noc učinila konec zápasu o Esslinky, aniž by Francouzové této vesnice pozbyli, a také Aspry, kde však boj umlkl teprve o půlnoci, jsou ještě s polovice jejich. Ve válečných dějinách pozorované, francouzskému vojínu vlastní nadání pro místní obranný boj se tu v rozhodujícím okamžiku skvěle osvědčilo.

Obě armády leží v noci blízko proti sobě. Císař, jenž se zdržoval v esslinkské cihelně, rozbíjí večer své ležení těsně při severním dunajském břehu poblíž V. Enzersdorfu a obírá se s velkou horlivostí přesunováním čerstvých sil na tento břeh; již o 6. hodině večerní píše Davoutovi list s důtklivou výzvou: „Musíte nám poslati svůj celý oboz a pokud možno mnoho střeliva. Pošlete podle možnosti co nejvíce vojska a ponechte si z něho jen nezbytně nutnou část pro střežení Vídně. Zašlete nám také potraviny.“⁷⁶⁾ Až do rána podaří se přepravit na bojiště: St. Hilairea, vlevo od Boudetem dosud obsazených Esslink a Davouta, jenž se postaví vlevo za

⁷⁶⁾ Ležení u Dunaje.

St. Hilairem, dále část gardových a Demontových vojsk, kteří společně utvoří zálohu před mostem.

Na levém křídle obsadil Massena s Legrandem Aspry, kdežto Carra St. Cyra postavil za touto vsí; Molitor, jenž utrpěl těžké ztráty, byl stažen zpět a postaven u řeky.

Na tomto křídle to také bylo, kde boj nejdříve zase vzplanul. Již o 2. hodině ranní pokouší se Rakušané poznovu o úplné opanování Asprů, leč Massena povolá i Carra St. Cyra do vsi a odrazí nejen nepřátelský útok, nýbrž stane se i úplným pánem osady. Také na Esslinky ženou brzy poté Rakušané poznovu útokem a vniknou částečně do vsi, kde však Boudet v některých obzvláště pevných budovách klade rozhodný odpor, takže i tu jest útok brzy odražen.

Když císař při zahájení střeleckého boje vsedl na kůň a vyjel kupředu, mínil, že je nyní dosti silným, aby sám přešel k útoku, a to tím spíše, že očekával, že co nevidět dorazí na bojiště ještě Davout; císařův rozhodný úder směřovati má na nepřátelský střed a císař tudíž vzkazuje Lannesovi, „aby postoupil mezi Aspry a Esslinky, aby prorazil střed arciknížete,“⁷⁷⁾ kdežto sám si volí své stanoviště opět u esslinkské cihelny.

Massena jal se již přes Aspry těžiti ze svých úspěchů, když kolem 7. hodiny jest císaři hlášeno, že Davout začíná s přechodem na Lobau, a císař se rozhodne, že podnikne nyní rozhodující nápor. Massena obdrží rozkaz, aby se pevně držel v Asprech a Esslinkách, kdež ponechán Boudet, kdežto Lannes má s Oudinotem, St. Hilairem a Bessieresem postoupiti k útoku, a císař sám tomuto maršálovi ukazuje prstem na bod mezi nepřátelskou jízdou a levou ze tří proti Asprům obrácených kolon, tedy asi směrem na Breitenlee, kudy má býti útok veden. Lannes hne se vpřed, rakouský šik povoluje jeho tlaku a Bessieres vyrazí nyní v mezeře

⁷⁷⁾ Pelet, Mém. sur la guerre de 1809. III. 312.

mezi pěchotou; osobně sem přispěchavší arcikníže vrhá své zálohy proti hrozícímu nebezpečí, načež boj na okamžik vázne, neboť také francouzské kolony jsou otřeseny. V této situaci jest císaři kolem 8. hodiny hlášeno, že velký most přes hlavní řečiště poznovu jest porouchán, takže v dohledné době nelze očekávati ani příchodu Davouta, ani dovozu střeliva, jehož začíná býti citelný nedostatek; poruchu tuto způsobily těžké nákladní lodě, jež Rakušané pustili po Dunaji.

Císař bez váhání nařizuje přerušení útoku a ústup na čáru Aspury-Esslinky, který se pak neprodleně zahajuje. Vida to, odpůrce vyrazí brzy poté kupředu na celé své frontě a opětovně dochází k prudkým bojům o Aspury a Esslinky, opětně jest tato ves několikráte dobyta a ztracena, až posléze zůstane v moci Francouzů, kdežto do Esslink vniknou Rakušané a Boudet jest nucen omeziti se na obranu reduit nahrazujícího rozsáhlého a masivního špýcharu. Současně postupuje kupředu také střed rakouské armády v prostoru mezi oběma vesnicemi. Proti tomuto hrozícímu nebezpečí prolomení francouzské bitevní čáry vrhá císař narychlo semknutou artilerii a Bessieresovu kavalerii, takže se podaří Rakušany zadržeti a kolem jedné hodiny jest zápas v podstatě ukončen, toliko kanonáda trvá ještě dále, jako známka naprostého vysílení; toliko na francouzském pravém křídle dochází při obnoveném útoku ke ztrátě Esslink, které jsou však kolem třetí hodiny znovu dobyty ze zálohy povolanou mladou gardou

Jelikož obchvatnému postupu rakouských křídel přibývá stále půdy, není již vysílená a nedostatkem střeliva trpící francouzská armáda, obzvláště dělostřelectvo s to, aby čelilo nepříteli a jme se tudíž pozvolna couvati na most, držíc pouze Aspury a Esslinky. Císař nahlédl, že nelze se udržeti před mostem a rozhodl se proto pro ústup na Lobau, kamž se také sám odebral, aby se přesvědčil o vhodnosti ostrova k obraně; výsledkem šetření byl poznatek, že v dohledné době nelze po-

mýšleti jak na rychlou opravu mostu, tak na povolání armádních záloh. Císař se poté vrací k asperské pobřežní budově, kamž povolává k sobě také Massenu. Hájením Asprů dosud zaměstnaný Massena dostaví se tam brzy po sedmé hodině, načež císař žádá své okolí, aby se vyslovalo o situaci. Každý navrhuje, aby se Lobau opustilo a ustoupilo se na pravý břeh Dunaj; mlčky naslouchající císař pak odpovídá: „Avšak, pánové, to znamená tolik, jako byste mi radili, abych šel do Strassburku; přejdu-li Dunaj, musím vykliditi Vídeň, poněvadž nepřátelé budou mne následovati a zatlačí mne potom snad až k Strassburku. V dané situaci jest možná toliko jedna obrana, a to je možnost přepravit se na levý břeh veletoku, kdyby nepřítel přešel na pravý břeh a tak manévrovati kolem Vídně, která tvoří mé hlavní město a ústřednu mých pomocných prostředků. Kdybych se vrátil za Dunaj a arcikníže se na příklad odhodlal překročiti řeku u Lince, musil bych pak pochodovati k Linci místo abych, kdyby on tak učinil, přešel v nynějším svém postavení a táhl za ním, dokud by se nepostavil na odpor. Od Vídně nemohu se vzdáliti, neboť bych ztratil zanechaných tam 20.000 mužů, z nichž se 10.000 nevrátí do fronty před měsícem.“⁷⁴⁾ Všichni mlčeli a nebylo zajisté také možno vyvracet něco na tomto pádném, strategickém důkazu. Bylo tudíž usneseno držeti dále Lobau jako mohutné, silně obsazené předmostí a po zralejší a pečlivější přípravě opakovati ukvapeně a bezstarostně předsevzatý přechod. Vrchní velení nad Lobau svěřuje císař Massenovi, načež se po ostrově ubírá k hlavnímu řečišti a brzy po půlnoci přibude k porouchanému mostu. Pod dojmem způsobené škody káže dopsati Massenovi, aby dal zítra most přes severní rameno rozebrati a materiál poslal pak k hlavnímu řečišti. Jelikož velký most nebude tak hned opraven, nutno Lobau přizpůso-

⁷⁴⁾ Savary Mém. IV. 128.

biti k tuhé obraně. Císař se pak kolem jedné s půlnoci dává v průvodu Berthiera a Savaryho přepraviti do Císařského Ebersdorfu.

V nejbližších dnech zabývá se císař řešením dvou předních úkolů, jednak rozestavováním armády a stahováním posil, jednak důkladnými přípravami k ochra- ně znovu zřizovaného mostu.

S ohledem na první úkol přikázal císař již za bitvy 22. května o ½1. hodině v poledne Davoutovi, aby písemně upozornil Bernadottea, aby se příliš daleko nepouštěl do Čech. 24. května jest mu pak sděleno další, že mu bude střežiti Linec, ba že snad bude dokonce povolán k Vídni. Vandamme dostane rozkaz, aby přitrlhl k Sv. Hipolytu, kdežto Davout, jemuž se tím uvolní zbytek jeho vojsk, má se s celým svým sborem soustře- diti u Vídni. V Lobau ponechán pouze sbor Massenův, ostatní vojska stažena na pravý břeh, takže u Vídni stojí garda, Davout a Oudinot, (posavadní sbor Lanne- sův, jenž dne 31. května podlehně svému těžkému, u Ess- link utrpenému zranění). Všechna, v rozlehlém oblouku rozestavená jízda kryje armádu proti jihu a východu, lehké divise u Vídeňského Nového Města, Mostu n. Lita- vou a Hainburku, kdežto těžké u Fischamendu a před Laxenburkem.

Císař pro nejbližší dobu ponechává svůj hlavní stan v Císařském Ebersdorfu. Zde ho dochází 27. dubna zprá- va, že Eugen dorazil k Mostu nad Murou ve Štýrsku, takže jest zjednáno spojení s italskou armádou a získá- ny tím značné posily. Ke Štýrskému Hradci ustoupivší arcikníže Jan táhne v ten čas na Körmend do Uher. Jako další posila pochoduje z Dalmacie sbor Marmon- tův, 10.000 mužů, který však dospěl teprve do Rjegy. Jsa takto kryt na pravém křídle proti Štýrsku, císař odvolává jízdu od Víd. Nového Města a Hainburku a zajišťuje se silnějšími a dále kupředu posunutými posi- cemi v samotných Uhrách. Gudín a Lasalle pozorují Rakušany četně obsazenou Bratislavu, aby čelili mož-

ným pokusům o přechod Dunaje a další smíšené oddělení, mnoho jízdy, málo pěchoty, posunuto k Šoproni.

Čím více se takto zesiluje armáda u Vídně, tím bezstarostnější je císař o své spojovací čáry a tím horlivěji se stará o to, aby všechna dosud v pozadí ponechaná vojska zde semknul. Vandamme povolán jest k Sieghartskirchenu a Bernadotte k Sv. Hipolytu, a u Lince vystřídá jej Lefebvre s divisemi korunního prince a Wredeho, neboť boje k podmanění Tyrolska mají nyní, kdy nepřátelská armáda pochodující touto zemí z Vlach, nemůže již ohrožovati spojovací čáry císařovy, význam zcela podřadný; a trvá-li císař neochvějně na své hlavní zásadě, opomíjeti vedlejší věci a uvědomiti si jen hlavní úkol, pak neponechá tomuto sboru, aby i nadále podroboval zem, o jejímž osudu rozhodne výsledek celé války. Na Dunaji však, u Vídně, bude rozhodnuto o celé válce, a nemůže tudíž býti nic důležitějšího, než soustřediti tam všechno ve smyslu císařem tak často zdůrazňovaného pravidla: „Nejpřednější válečnou zásadou jest, že bitvu svěsti máme jen se vším vojskem, jež soustřediti lze na operačním poli.“⁷⁹⁾ Císaře neznepokojí tudíž ani to, že v Tyrolsku osamocený Deroy bude odtud vypuzen.

Číselný stav jeho armády jeví se dne 1. června takto:

Garda: 11.000 mužů, Massena: 30.000 mužů, Davout: 35.000 mužů, Oudinot: 24.000 mužů, Eugen: 56.000 mužů, Marmont: 10.000 mužů, Bernadotte: 24.000 mužů, Vandamme: 16.000 mužů, Lefebvre: 22.000 mužů, záložní jízda: Bessieres, 13.000 mužů.

Císař pak na zprávu, že se zdá, jako by arcikníže Jan pochodoval k Rábu, posune Eugena, jenž prozatím soustředil svou armádu u Víd. Nov. Města, do Šoproně, odkudž má proti arciknížeti postoupiti a dále do Uher jej zatlačiti. Císař nevěří pochodu k Rábu, nýbrž míní, že arcikníže spíše vyčká u Kőrmendu, co se proti němu podnikne. Proto navrhuje Eugenovi, aby táhl ke Kyseku

⁷⁹⁾ Précis des guerres de F. II. Oeuvre XXXII. 284.

(Güns) a odtud postupoval buď na Sarvar aneb přes Subotici (Steinamangar) ke Kőrmendú, podle toho, jaké zprávy obdrží. Císař ze Schönbrunn, kdež se zase od 4. června nalézá jeho hlavní stan, bedlivě sleduje pohyby Eugenovi, nicméně ale přes to, že si je vědom své velké vojenské převahy nad svým nevlastním synem, přece, jak jsme to viděli také ve Španělsku, mu nikdy z dálky závažně nepředpisuje způsob provedení svých návrhů. Pouze jedno mu ihned připomíná: „Nejdůležitější ze všech věcí, jež máte učiniti, jest pochodovati semknutě a společně,⁸⁰⁾ a příští den mu koná přednášku o jeho operacích ve Vlaších a praví: „Při svém stíhání prince Jana od Tagliamenta nepochodoval jste dosti semknutě, mohlo vás potkatí neštěstí.“⁸¹⁾ Dále upozorňuje, aby z pěší divise, asi tuctu děl a četné jízdy sestavený předvoj vypravil asi hodinu cesty před armádou a měl se náležitě na pozoru, neboť ve vlastní zemi operující Rakušané mohou se snadno náhle před ním objeviti. Kdyby jej arcikníže očekával v připraveném postavení, necht' si náležitě rozmyslí, kde a jak má naň udeřiti, neboť „pohyb kupředu bez důkladných kombinací může se zdařiti, je-li nepřítel na ústupu, a nezdaří se nikdy, je-li nepřítel odhodlán čeliti v posici; a pak — vyhrátí bitvu lze toliko při soustavné a kombinované akci.“⁸¹⁾ Arcikníže opustil Kőrmend 7. června a pochodoval přes Hidvég, Vásarhely a Pápu na Ráb, u kteréhožto tehdy opevněného města se postavil; zde se s ním 13. června utká Eugen, udeří naň 14. a porazí jej, načež Rakušané ustoupí na Komárno.

Zatím co se tedy stahováním posílá a zatlačováním odpůrcových sil, kdekoliv se objeví, zabezpečuje postavení armády u Vídně, přikročuje se zároveň s největší horlivostí k přípravám k uskutečnění hlavního podniku,

⁸⁰⁾ Schönbrunn, 6. června o 9. hodině ranní.

⁸¹⁾ Schönbrunn, 7. června o půl 3. hodině ranní.

přechodu Dunaje, a pracuje se na něm s napětím všech sil. Sotva opravený velký most byl 23. května porouchán znovu, a ježto v ten den odpoledne o třetí hodině přerušeny byly také mosty spojující Lobau s pevninou, byla francouzská armáda, která bojovala u Asprů, sevřena na ostrově a obtížena starostí o téměř 20.000 raněných. Když byl velký most 24. května obnoven, začala přeprava raněných, za nimiž pak 25. následuje vojsko.

Nyní se teprve těžilo z bohatých zásob materiálu, jež v sobě choval vídeňský arsenál, a k zajištění mostu přes hlavní řečiště užilo se kúlů (estakáda), které zároveň upraveny byly jako lávky pro pěchotu. 10. června nařizuje císař zřízení šestidělových veslařských člunů a jedné plovoucí baterie k úplnému ovládnutí veletoku a snazšímu odolání všem proti mostu namířeným akcím. Císař pobyl do 4. června v Císařském Ebersdorfu, odkudž denně navštěvoval Lobau, aby shlédl tamní práce, načež se se svým hlavním stanem vrací zase do Schönbrunnu.

Jeho nynějším plánem bylo přejítí východní frontu Lobau ohraničujícího ramena, aby již operací při přepravě úplně obešel protivníka a zabočiv potom vlevo, objevil se v jeho levém boku; tento zatím ustoupiv za Ruský potok na čáru Wagram-Markgrafneusiedel obsadil jediným sborem frontu Aspry-Esslinky, a tam se opevňuje. Dvě okolnosti podmiňují uskutečnění tohoto plánu, předně možnost vytrhnouti v široké frontě z Lobau, tedy vybudování četných mostů, za druhé naprosté ovládnutí Lobau a pomocí její i roviny velko-enzersdorfské, aby tam shromážděné massy byly pohotově vytrhnouti. K tomu konci vybudována byla na ostrově četná stanoviště pro pěchotu a umístěno na něm 118 děl, z nich 80 určeno k obstřelování řečené roviny a potírání tamějších nepřátelských příprav, 18 tvořilo zálohu a 15 hájilo severní průčelí ostrova.

Poté se císař ustanovuje také na zabezpečení Hansel-Grundu, aby se odtud obchvatně postupovalo do en-

zersdorfské roviny a pro všechny případy opatřila se tady a odtud na Lobau nová ústupní čára. Proto položen byl na místě, kde Lobau obtékající rameno ústí do Dunaje, most na Hansel-Grund, z něhož pak zřízeny další tři mosty přes úzké rameno, které tento ostrov odděluje od enzersdorfské pevniny. Pro hlavní přechod připravuje se v severním rameni za ostrovem Alexandrovým (île Alexandre) materiál pro vybudování pěti mostů, z něhož se prozatím zřizuje jeden úplný pontonový most, aby se pak v celku dopravil na potřebné místo. Severní lobauské rameno bude na čtyřech místech přemostěno, použije se i dřívější mostní polohy a asperské pobřežní budovy a položí se most přes Mlýnský ostrov (île du moulin), takže císař bude mít při hlavním přechodu k dispozici pět mostů, kdežto při nepředvídaných nutnostech umožňují ústup v pravém boku čtyři mosty na Hansel-Grundu, kdežto v levém boku most u asperské pobřežní budovy, jakož i most přes Mlýnský ostrov.

Vrátiv se do Schönbrunnu, císař přestal na nějaký čas osobně přihlížeti pracem na Lobau, aby nepřítel nevěnoval ještě větší pozornosti tomuto místu, avšak 18. června rekognoskuje zase sám tok řeky podél východní lobauské fronty a činí tak i v nejbližších dvou dnech. Přípravy k přechodu jsou sice vůbec ve své podstatě ukončeny, leč císař přece ještě odkládá přechod, aby se věc připravila do všech podrobností, obzvláště dopravily se na ostrov značné zásoby nábojů pro dělostřelectvo, neboť tato zbraň musí svým působením z Lobau zabezpečiti přechod. 30. června vybuduje pak Massena o 5. hodině odpolední pontonový most na dřívějším místě u asperské pobřežní budovy, posune divisi Legrandovu na druhý břeh a zatlačí rakouské přední stráž, načež zřídí na témž místě ještě přenosný most. Slabý odpor Rakušanů a málo vojska, jež jest tam viděti, naplňují císaře údivem, ježto zří, že kdyby byl zde pouze opakoval dřívější operaci, byla by se pravděpodobně zdařila. Ráno 2. července zmocní se Massena

Mlýnského ostrova, spojí jej pontonovým mostem s Lobau a obsadí ho svým vojskem.

Císař opustil 1. července zase Schönbrunn a rozbil své stany na Lobau vlevo od vyústění mostů, kdež v noci na 3. července v 11 hodin sestavuje „rozkazy k přechodu Dunaje“, rozvržené pod pěti tituly. Podle nich bylo ustanoveno, aby Oudinot přešel 4. července na Hansel-Grund a postavil se pak v enzersdorfské rovině, máje po jedné divisi u pobřežní budovy a u Mühlleuten. Na hřmění děl necht' se započne se stavbou pěti mostů u île Alexandre, načež má se ihned zahájit přechod s Massenou a Davoutem v čele, s Bernadotteem, gardou, Marmontem a Eugenem v druhé a s Bessieresem s těžkou jízdou v třetí řadě. Císař se bude zdržovati na île Alexandre. V ten čas byla rozloha francouzské armády takováto:

Garda ve Vídni.

Massena. Divise Legrandova,
„ Carra St. Cyra,
„ Molitorova,
„ Boudetova,

v severním úseku Lobau; pro bitvu přiděluje se mu u Rábu stojící Legrandova divise lehké jízdy, 2400 mužů.

Oudinot. Divise Tharreauova,
„ Claparèdeova,
„ Grandjeanova,

v jižním úseku Lobau.

Davout. Divise Morandova u Klosterneuburku,
„ Friantova u Císařského Ebersdorfu,
„ Gudanova u Něm. Altenburku,
„ Puthodova u Kittsee,

z jízdy přiděluje se mu při bitvě: lehká jízdní divise Montbrunova, 3200 mužů, stojící u Acsu, a dragounská divise Pullyho, 1500 mužů, italské armády.

Eugen. Sbor Macdonaldův,
„ Grenierův,
„ Baraguey d'Hilliersův;

vojska tato stojí kolem Rábu, a jedna jejich divise, 8000 mužů, ponechána byla pod velením Baraguey d'Hillier-sa před Bratislavou.

Marmont. Divise Montrichradova,

„ Clauselova, u Gleichsdorfu a Št. Hradce.

Lefebvre. Divise korunního prince,

„ Wredeho,

„ Deroya

u Lince; z nich přitrhne do bitvy toliko divise Wredeho, 7000 mužů.

Vandamme u Sieghartskirchen, nezúčastní se bitvy, nýbrž obsadí místo gardy Videň.

Bernadotte. Sasové.

Divise Dupasova, u Sv. Hippolytu.

Záložní jízda.

Bessieres. Kyrysnická divise Nansoutyho,

„ „ St. Sulpicea,

„ „ Arrighiho,

v okolí Císařského Ebersdorfu a Vídně, takže tedy bude bojovati u Wagramu 202.000 mužů.

Ráno 3. července ubírá se císař na Mlýnský ostrov, odkudž pozoruje území před Esslinky: zde nařizuje některé opevňovací práce, načež se vrací do svého ležení, odkud v poledne vydává rozkazy upravující přechod celé armády na Lobau. Ještě večer toho dne přechází o 8½ garda a o 11½ Bernadotte, načež 4. července následují ve 4 hodiny odpoledne Bessieres, v 8 hodin večer Davout a na úsvitě 5. července Eugen; Marmont a Wrede mají přejítí hned po svém příchodu; Montbrun a Lasalle, jakož i sanitní a zásobní vozy jsou odkázány na hodiny odpolední. Na úsvitě 5. července chce býti císař připraven k všeobecnému útoku v rovině velko-enzersdorfské.

Vlastní přechod jest pak 4. července o 10. hodině večerní při prudké bouři a silném lijavci zahájen tím, že Oudinot postoupí na Hansel-Grund, načež vytrhne od-

tud po třech mostech do roviny enzersdorfské a postaví se u Mühlleuten. Hned na to přikročuje se ke stavbě mostu, a při tom se bombarduje Velký Enzersdorf; když jsou mosty o 2. hodině ranní dokončeny, počnou vojska přecházeti. Císař, jenž při kladení mostů podněcoval horlivost mužstva, ukládá se nyní ke krátkému spánku, zatím co armáda zaujme jí vykázané bitevní posice v enzersdorfské rovině. Opřen levým křídlem o Dunaj na úrovni se severním cípem ile Alexandre, Massena stane tam již o půl 5. hodině, a divise Legrandova, která k oklamání nepřítele ponechána byla u asperské pobřežní budovy, přidruží se nyní k svému sboru; Davout po přechodu vorového mostu postaví se pravým křídlem u Wittau, načež o 8. hodině postoupí Oudinot mezi Davouta a Massenu.

Znepokojen přechodem divise Legrandovy, učinil arcikníže 1. července pohyb proti čáře Aspry-Esslinky-Velký Enzersdorf a vyslal jeden sbor k Wittau, avšak 3. července stáhne jej zpět, takže jeho armáda stojí teď jako dříve na Bobří hoře a za Ruským potokem, majíc jeden sbor na linii Aspry-Esslinky-Velký Enzersdorf, která jest opevněním sesílena.

Okolo 10. hodiny posunuje císař první skupinu svých vojsk na čáru Velký Enzersdorf-Rutzendorf, kdežto Bernadotte nastoupí mezi Oudinota a Davouta; Lasalle tvoří levé křídlo fronty a Monbrun vyslán jest proti Schönfeldu, kudy by mohl přitřhnouti arcikníže Jan. V poledne utvořeny jsou také další skupiny a to druhá záležející z Eugena a gardy a třetí z Bessieresa. Když takto skorem celá armáda nastoupila, nařizuje císař o půl 1. hodině, aby se zatáčkou vlevo hnula kupředu. Massena táhne přes vyklizený Velký Enzersdorf na Neu-Wirtshaus, kdežto Davout dá se směrem na Markgraf-neusiedl. Zatím co se armáda takto rozprostraňuje, poslán jest ještě i Eugen do první skupiny, kdež se pak o půl třetí sešikuje mezi Bernadotteem a Oudinotem. Před dalším postupem Francouzů couvne rakouský sbor,

jenž jim tady dosud osamoceně čelil, z čáry Velký Enzersdorf-Esslinky-Aspry k Stammersdorfu.

Kolem 6. hodiny večerní stál Massena v prostoru Breitenlee-Kagran-Aspry, Bernadotte u Aderklaa, Eugen má před sebou úsek Ruského potoka, Německý Wagram. Parbasdorf a Oudinot trať Parbasdorf-Markgrafneusiedl, Davout jest u Glinzendorfu, odkudž přes Leopoldsdorf rozestavena jest podél Ruského potoka, jízda Montbrunova, Grouchyho (od italské armády) a Pullyho. Za středem tohoto postavení stojí u Raasdorfu garda a v pozadí Bessieres; Marmont stojí dosud na mostech a také Wrede jest ještě pozadu. Na protivné straně má arcikníže na svém pravém křídle tři sbory u Stammersdorfu, Dlouhého Enzersdorfu a Hagenbrunnu, ve středu granátnický sbor u Gerasdorfu a pak záložní sbor, a na levém křídle tři sbory za Ruským potokem na čáře Německý Wagram-Markgrafneusiedl. Celkem bylo to asi 128,000 mužů. Císaře překvapilo, že protivník nekladl nijakého odporu operacím při přechodu, jinak ale neví nic určitého o jeho rozloze a záměrech; o 4. hodině došla ho však zpráva, že arcikníže Jan tou dobou ještě nedorazil od Bratislavy k hlavní armádě, takže dosud stojí před ním jen arciknížeti Karlu přímo podřízené branné síly. Nato se císař rozhodne, že ještě dnes naň udeří, aby ho vypudil z jeho pevného postavení za Ruským potokem a zmařil tím spojení obou arciknížat také i pro příští den.

V důsledku toho hodlá císař hlavní massou své armády porazit levé křídlo nepřátelské a odtrhnouti je od ostatní armády, a to tím, že udeří na Německý Wagram, kde se levé křídlo Rakušanů přimyká k jejich středu; jeho vlastní levé křídlo, Massena, držeti má v šachu střed a pravé křídlo rozsáhlé nepřátelské linie. Pro bitvy císařovy jest tu příznačná okolnost, že útočný bod volí vždycky podle povšechného ocenění dané situace a podle strategických hledisk, nestaraje se o taktické obtíže, které se snad právě při strategicky

nejvýhodnějším bodu vyskytují. Jinak jeví se nám po té stránce bitvy Friderikánského období. U Bedřicha rozhodovala při volbě útočných bodů vždycky výhradně jen taktická hlediska a musil tak učiniti i s ohledu na útvar své armády, jejíž semknutá stavba nesměla býti nevýhodným územím ani uvolněna ani rozervána, měla-li zůstatí nástrojem v ruce vítěze. Napoleonovy bitvy dokládají, že u armád novějšího složení není vlastně žádných nepřekonatelných taktických překážek a že na druhé straně měly jeho bitvy právě proto tak rozhodující účinek, že, aniž by dbal taktických obtíží, udeřil vždy tam, kde to bylo v strategickém smyslu nejúčinnější. Avšak právě tento trvalý a stále stupňovaný úspěch stal se povaze císařově zhoubou. Kdežto s počátku řídil se sice při vyhledávání svých útočných bodů strategickými úvahami, při čemž ale hleděl přece těžiti za všech naskytujících se taktických výhod, byl v dalším průběhu svých válek čím dále tím lhostejnější k těmto výhodám, až posléze na pláních Ruska beze všech taktických ohledů podjímal se svých útoků nejdrušnějším způsobem, nestarav se vůbec o velikost ztrát; a když potom takto přece dosáhl svého cíle, Moskvy, bylo to s takovým taktickým vysílením, že nebyl s to, aby se tam udržel. 2. 7.

Kolem 7. hodiny dal císař rozkaz k zahájení útoku. Eugen má se zmocniti pohoří mezi Německým Wagramem a Parbasdorfem, kdežto Bernadotte ať postoupí zleva na prvou, Oudinot zprava na druhou z těchto vsí. Eugen vyšle jednu ze svých divisí přes Ruský potok k útoku na rakouské postavení, kdežto proti Parbasdorfu táhnoucí Oudinot není s to, aby se zmocnil této osady, za to vlevo od Eugena vtrhnou Sasové do Něm. Wagramu. Postřehuje nebezpečí, arcikníže vede od Parbasdorfu a ze svého levého křídla stažená čerstvá vojska přes Ruský potok proti postoupivší divisi Eugenově. Tato divise je odražena, a týž osud stihne i ostatní vojsko italské armády, které bylo k její podpoře do

bitevní čáry posláno, neboť arcikníže vysílá sem neustále nové a nové zálohy z obou křídel, takže konečně musí Eugen ustoupiti za Ruský potok. Také Bernadotte vidí se s příchodem noci nucena opustiti Německý Wagram a vyklidí pak dokonce i Aderklaa. Útok císařův proti arciknížeti ztroskotat tedy na celé čáře Ruského potoka a jeho sbory zaujímají v noci 6. července opět táž postavení jižně tohoto potoka, na která dorazily včera odpoledne.

Císař přihlížel útoku a nezdaru první divise Eugeny a nahlédl, že před zítřkem nedá se nic vykonati; potom ale jest odhodlán vynutiti si zde úspěch nasazením všech svých sil a nařizuje Massenovi, aby se vpravo přes Breitenlee přimknul více ke středu armády vysláním jedné divise do Asprů, kdežto Davout má učiniti podobný pohyb vlevo přes Glinzendorf. Téměř všichni sborové velitelé shromáždili se ještě v noci u skrovného táborového ohně na poloviční cestě mezi Grossdorfem a Raasdorfem, kdež s nimi císař hovoří o zamýšlených zítřejších pohybech, načež stráví noc u ohně, aniž by však věnoval delší dobu spánku. S úsvitem 6. července jest již zase vzhůru a nařizuje na čáře Ruského potoka stojícím sborům, aby prozatím zůstaly ve svých posicích, dokud nevydá rozkaz k všeobecnému útoku na této čáře. Leč protivník jej předejde.

I arcikníže se rozhodl pro ofensivu a nařídil tudíž pravému křídelnímu sboru u Asprů, aby se dal na pochod, jsa při tom stále opřen o Dunaj vpravo, jeden sbor ponechává na Bobří hoře a jeden sbor posunuje na Breitenlee. Ve středu má granátnický sbor postoupiti na Süssenbrunn. Na levém křídle nechť táhne jednak záložní sbor směrem západně od Aderklaa, jednak sousední sbor přímo na tuto vesnici, kdežto vlevo od tohoto sboru stojící sbor má se držeti za Ruským potokem potud, dokud prvé dva sbory neproniknou přes Aderklaa, načež ať po překročení potoka napadne nepřátel-

skou frontu; konečně bude levý křídelní sbor zaměstnávatí pravé nepřátelské křídlo.

Tento z Markgrafneusiedlu vytrhnuvší sbor objeví se o 4. hodině ranní před Glinzendorfem, kdež se utká s Davoutem, vykonávajícím nařízené přímknutí se ke středu armády; Davout jest zprvu odražen, a císař maje za to, že tam přitřhl arcikníže Jan, aby hlavním útokem obchvátíl jeho pravé křídlo, kvapí Davoutovi ku pomoci s gardou, Nansoutym a Arrighim. Avšak dříve než tato vojska zasáhnou, nabude Davout převahy nad svými protivníkem a jme se ho krok za krokem zatlačovati zase za Ruský potok zpět. Tak se mají věci na této části bojiště, když císaře dochází znepokojující zprávy z druhého křídla.

Aby se přimknul k armádě, dorazí Massena na svém pochodu přes Breitenlee před Aderklaa, které jest obsazeno vyslaným tam rakouským sborem. Když se nyní divise Carra St. Cyra marně pokouší o opanování této vesnice, vtrhne podél Dunaje bez překážky pochodující pravý křídelní sbor Rakušanů Massenovi vzad a zasahuje dokonce až k mostu u asperské pobřežní budovy, načež se obrací vlevo a po utvoření fronty na severo-východ táhne na Breitenlee, kamž současně postupují také ostatní sbory rakouského pravého křídla přes Leopoldov; granátnický sbor táhne na Süssenbrunn; proti tomuto mohutnému a obchvatnému útoku marně vrhá Massena Legranda a Molitora, oba jsou nadobro odražení, rakouská linie nepřetržitě postupuje. Vpravo od Masseny zasáhne sice nyní v boj Bernadotte a obrací se proti Aderklaa, které po krátkém obsazení divisi Carra St. Cyra bylo opět obsazeno rakouskými granátníky, leč útok Bernadottův ztroskotá a jeho vojsko v nepořádku ustupuje. Rakouská čára obkličuje v ten čas, kolem 10. hodiny, francouzské, téměř potřené levé křídlo v prostoru od Neu-Wirthshausu přes Breitenlee, Süssenbrunn až po Aderklaa, když se tam objeví sám císař.

Od Davouta, jemuž označuje jako bitevní cíl Markgrafneusiedl, odjíždí císař napřed k Oudinotovi, načež k Eugenovi, jež oba upozorňuje na výšiny, táhnoucí se od Parbasdorfu k Německému Wagramu, jichž jim bude se zmocnit; současně je vybízí, aby se drželi stále vlevo, aby se tak pevněji přimkli ke středu armády, leč rozkaz k rozhodujícímu útoku zašle jim až později; nato pospíchá k Massenovi, následován gardou a Nansoutym, kterážto vojska stahuje s pravého křídla zase do středu. Zde císař na vlastní oči spatřuje strašný obraz zkázy svého celého levého křídla. Neprodleně nařizuje Massenovi, aby své v rozkladu jsoucí vojsko stáhl zpět na Aspry a chránil lobauské mosty, načež činí opatření proti hrozivému útoku na celé čáře od Neu-Wirthshausu, přes Breitenlee, Süssenbrunn, Aderklaa až k Německému Wagramu vítězně a obchvatně postupujících Rakušanů. Nejdříve vrhá proti nim u Raasdorfu stojící jízdu Bessieresovu, dále gardu, jakož i Nansoutyho, leč bez úspěchu; zároveň však uložil Lauristonovi, aby posunul do bitevní čáry veškeré gardové dělostřelectvo, 60 děl, a této mohutné baterii, která za nedlouho je sesílena na 100 děl, podaří se postup Rakušanů zarazit. Tím získal císař čas, aby poslal do ohně i pěchotu, a sice Macdonaldův sbor italské armády, který zaboče vlevo, objeví se jižně Süssenbrunnu, následován jsa přímo gardou.

Kolem 11. hodiny se tedy podařilo utvořiti bok proti obchvatnému útoku arciknížete a tím především odvrátiti hrozící nebezpečí. Císař setrvá nyní zde u vojsk Macdonaldových, kdež zároveň však bedlivě pozoruje markgrafneusiedlskou věž a tamní kroužení dýmu označující Davoutův postup, neboť již od začátku dne hledal na tomto místě rozhodnutí: „tam jest to“, dí ráno k jednomo ze svých pobočníků, „kde musí býti vyhrána bitva“⁸²⁾.

⁸²⁾ Eugène Mém. VI. 8.

O polednách císař pozoruje, že Davout postupuje dále přes Markgrafneusiedl a máje v ten čas také celý sbor Macdonaldův jakož i Bessieresovu gardovou jízdu, dále Nansoutyho a divisi Wredeho sešikované pohotově, nařizuje nyní postup těchto vojsk na Süssenbrunn a zasílá současně rozkaz k útoku Oudinotovi a Eugenovi. Když tedy gardovou jízdu vpravo a Nansoutym vlevo doprovázený a Wredem sledovaný Macdonald vytrhne na Süssenbrunn, jsou Rakušani tlačeni podél Ruského potoka na Německý Wagram, a to jednak Davouta doprovázejícího jízdu Grouchyho, Pullyho, Montbruna a Arrighiho od Markgrafneusiedlu, jednak vlevo napříč zabočivším Oudinotem z Parbasdorfu, zatím co Eugen sám postupuje k témuž cíli k Německému Wagramu.

Nadešla jedna hodina odpolední. Proti Macdonaldovu útoku vyklizují Rakušané Breitenlee a Aderklaa, avšak v Süssenbrunnu se drží; francouzský sbor v ten čas uprostřed nepřátelských linií stojící, má těžké postavení a pokusy jízdy, aby mu ulehčila, minou se s úspěchem. Zatím však na Německý Wagram postoupivší Eugen zmocní se této vesnice. Císař poté káže Grenierovu sboru italské armády, aby z Německého Wagramu vtrhl v bok rakouskému pravému křídelnímu sboru a zároveň sesiluje Macdonalda Wredem. Proti postupu těchto mass vyklizuje nyní protivník postavení u Süssenbrunnu a couvá na Gerasdorf, kamž jej Macdonald, Wrede a Eugen následují a také odtud jej vypudí, načež se odpoledne zastaví poblíž brněnské silnice. V ten čas, kolem 2. hodiny, bylo i na Ruském potoce rozhodnuto venkoncem ve prospěch Francouzů. Přes Parbasdorf postoupivší Oudinot a od Markgrafneusiedlu přicházející Davout vypudí protivníka z celého území jiho-východně Ruského potoka, načež stanou na jeho hoření toku v čáře Něm. Wagram-Dvůr Helma-Bockflüss. Všeobecným ústupem Rakušanů uvolnilo se též Massenovi, takže se s ním setkáváme večer u Leopoldova.

Císař rozbil své ležení mezi Raasdorfem a Aderklaa, kdež má k dispozici ještě netknutá vojska gardová a Marmontova. Náhle vypukla v řadách francouzské armády náhlá hrůza, podnícená objevením se několika hlídkujících oddílů arciknížete Jana. Tisíce pádili v divém zmatku k Dunaji, a velitelé, patřící zaraženě na tento zjev, musili si sami říci: „Náhlý úděs je smutným příznakem mravního stavu armády. Náhlé úděsy vyskytly se několikrát ve francouzských armádách, avšak nikdy v jejich dobrých časech. Armády od Slavkova a Jeny nepodaly nikdy takových příkladů. Náhlé úděsy nasvědčují vždy značnému ochabnutí kázně, nedostatku důvěry a zakrnění vojenských ctností“⁸³⁾. Tady jevil se již účinek napoleonských zásad u armády. Tito mužové, kteří přivykli rabování a požitkům, a uvolnění kázně pokládali za své dobré právo, získané tvrdým trmácením a krvavým zápasem, byli ničerně již bezmocni proti nezdarům osudu, a bude-li této vítězení zvyklé armádě jednou ustupovati, aniž by se jí dostalo bohaté země jako kořisti, a bude-li jí snášeti hlad, zimu a nedostatek všeho druhu, tu propadne rozkladu, jehož předzvěstí jest dnešní náhlý postrach.

Arcikníže shromažďuje večer své sbory na brněnské silnici, jakož i na Bobří hoře, pouze sbor nejzazšího levého křídla stáhl se k Wolkersdorfu. Poněvadž Rakušané ustoupili, aniž by jejich kolony byly na hlavu poraženy, tedy vlastně bojiště spíše vyklidili, než aby je úplně byli ztratili, byla jejich vojska dosud schopna odporu v té míře, že nepřipouštěla pouhé stíhání a císař vážně nepomýšlel na obnovení útoku se zřetelem na své těžké ztráty a na chvílemi velmi nejistý dnešní úspěch. Obě armády táboří tudíž večer 6. července nedaleko sebe a císaři nelze zjistiti, kam až nepřátelská armáda hodlá vlastně ustoupiti, zdali po silnici přes Wolkersdorf k Brnu aneb ke Znojmu po silnici přes Korneuburk.

⁸³⁾ Marmont Mém. III. 241.

Také jitro 7. července nepřinese vyjasnění, nicméně ale kloní se císař teď k názoru, že arcikníže táhne k Brnu.

Toho dne jsou tedy garda, Davout a Marmont posunuty k Wolkersdorfu, kamž i císař přeloží svůj hlavní stan. Massena přitrhne k Jedlersee, aby odtud obnovil přímé spojení s Vídní. Oudinot stojí u Německého Wagramu, Eugen v pozadí na brněnské silnici u stanice poštovních dostavníků. Ve skutečnosti však táhl arcikníže se všemi sbory směrem na Korneuburk po znojemské silnici, vyslav pouze jeden sbor na Brno. Massena dostane o 11. hodině noční rozkaz obsadit Štokeraavu, Davout nechť táhne dál přes Wolkersdorf, kdežto Marmont, jemuž jsou podřízeni Bavoři a Montbrunn, jest poukázán, aby jako předvoj celé armády pochodoval na Mikulov. Leč 8. červenec celou situaci náležitě objasní; do Wülfersdorfu dorazivší Marmont se zde dovídá, že po brněnské silnici ustoupivší Rakušané tuto silnici opustili a dali se na Lavu (Laa), kamž je pak následuje a přibude do Mistelbachu; Davout dostihne Wülfersdorfu, Massena, jehož nejpřednější divise, Legrand, přibude ráno do Štokeraavy, se přesvědčil, že značná část nepřátelské armády odtáhla přes Korneuburk a Štokeraavu; ohlásiv toto císaři, obdrží rozkaz k pochodu na Mikulov. Podle toho vrazí Massena dne 9. července s divisí Legrandovou u Hollabrunu na zadní voj arciknížete a nepodaří se mu tento porazit. Marmont dostihne Lavy, avšak únava jeho vojska mu brání, aby ještě v týž den přešel Dyji; na jeho zprávu, že netřeba mu podpory, rozhodne se Davout pro pokračování v pochodu k Mikulovu, kamž jeho jízda dorazí večer. Když Massena, k němuž se právě opět vrátila divise Carra St. Cyra, postoupí 10. července poznovu proti Hollabrunnu, vyklidí před ním Rakušané tuto posici, leč potom ihned obsadí zase jinou v pozadí u Schöngrabernu, jejíž obranou získají pak opět den času. Zatím přitrhne Marmont z Lávy před Znojmo, kdež zří, že se tam sbírá hlavní massa rakouské armády, načež zaujme obranné posta-

vení u Těšovic (Teschwitz), kdež pak čelí různým útokům až do večera. Davout dorazí do Mikulova.

Císař zdržel se prozatím ještě ve Wolkersdorfu; když však podle došlých zpráv nebylo již pochyby o tom, že Rakušané ustupují ke Znojmu, nařizuje 10. července o půl 9. hodině ranní Davoutovi, aby tam postoupil a podporoval Marmonta, načež sám opouští Wolkersdorf. Aby se kryl proti arciknížeti Janovi a zabezpečil Vídeň, ponechal Eugena na Moravském poli a podřídil mu Vandammea a Sasy. Bernadotteův sbor byl dne 9. července rozpuštěn pro nespokojenost císařovu s jeho velitelem. Po příchodu do Wülfersdorfu nařizuje císař Nansoutymu a gardové jízdě postup k Lavě, kamž jej mají následovati gardová pěchota a Oudinot, kdežto sám přibude do Lavy večer.

Dne 11. července stojí rakouská armáda, držíc Znojmo a hájíc přechod přes Dyji, pohotově k dalšímu zabezpečenému ústupu a odrazila již výpad Massenův; zatím co Marmont čeká na příchod Davoutův, přibude k němu kolem poledne císař. S výšiny těšovické vidí císař, že Rakušané se svou hlavní mocí stojí ve výhodné posíci, a jest mu známo, že ani Davout, ani Oudinot nemohou sem před ranními hodinami zítřejšího dne dorazit. Jelikož není s to, aby nepříteli donutil dnes k bitvě, může jej tento, bude-li pokračovati ve svém ústupu do Čech, donutiti k nové polní výpravě v této zemi; těžké ztráty u Wagramu a přece jen neúplný úspěch tohoto dne, mohly ovšem odraditi tehdáž i tělesně strádajícího císaře od další odvážné akce. Chápaje se tudíž návrhů na vyjednávání, jež již minulý večer učiněny byly Marmontovi, císař sjednává ráno 12. července příměří, které skutečně zakončuje válku, a dne 15. listopadu vrací se do svého hlavního města naposledy jako vítěz.

Pozorujeme-li Wagram po stránce taktické, tu shledáváme, že akce arciknížete podává dobrý příklad, jak se v novější době prováděly koncentricko-obchvatné

útoky, k jakým pak došlo také v posledním období německo-francouzské války roku 1870-71 na př. u Orlean-su a Le Mansu pod dojmem jednak značných ztrát, jež frontální útok nyní vyžaduje, jednak velkého výsledku, jež dokonalý obchvatný útok slibuje dosáhnouti. Způsob tento ovšem přirozeně vyžaduje, aby se utvořil nepřetržitý rozsáhlý bitevní šik o nepatrné hloubce a císař nám tu ukazuje, jak schopný vojevůdce se zdatnou armádou, kterou v pravém opaku s příliš roztaženým vojskem útočnickovým drží v hustých řadách pohromadě, může vítězně čeliti takovéto taktice bud tím, že podnikne výpad do středu slabého nepřátelského šiku, jak to učinil Eugen svým útokem na Německý Wagram, aneb utvořením obranného boku proti obchvat vykonávajícímu křídlu, kdežto druhé křídlo drtí přesilou, jak to tu provedli jednak Macdonald, jednak Davout a Oudinot.

Leč důležitější je pro nás Wagram v jiném směru. Jak po Řeznu, tak i zde protivník nebyl potřen, nýbrž brzy po bitvě byl zase schopen operací.

Vyvrcholení taktického úspěchu zničením protivníka mohlo se arcit' také po Wagramu dosáhnouti ovšem s obtížemi a se značným nebezpečím a druhdy by byl Napoleon nepřestal, pokud by tohoto výsledku nebylo dosaženo a byl by spíše dal všechny úspěchy poznovu v sázku, než by se byl spokojil s takovým výsledkem, jenž by nepříteli umožňoval další kladení odporu a pohotovost k boji. Zde císař nebyl již za jedno sám se sebou, nebyl tedy v právu, že se večer po Wagramu spokojil s dosaženým úspěchem, ačkoliv by u některého jiného vojevůdce bylo to zcela na místě. Arcikníže Karel na příklad byl zcela oprávněn, přerušiti bitvu před jejím konečným a úplným rozhodnutím, neboť neusiloval o podmanění světa, nýbrž chtěl toliko zabezpečiti jsoucnost vlastního státu a toho dosáhl i když s operačně způsobitou armádou ustoupil; nasadiv vše na úplný úspěch, mohl také všechno ztratiti; v podobné situaci

nacházel se po Řeznu, kdy se neodvážil podniknouti bočný výpad přes Dunaj na operační linii odpůrcovu, což by byl Napoleon nesporně učinil.

Jest totiž rozdíl mezi nejvyššími politickými metami, a ten také zde vtiskuje svou pečeť vedení války. O světovládu usilující Napoleon nedosáhl ničeho, pokud měl ještě nějakého k odboji způsobilého protivníka, kdežto vojevůdcové Bedřich a Karel, mající na zřeteli trvání svých států, dosáhli všeho, pokud ještě stáli boje schopni v poli; ona první, vnitřní, venkonce m útočná politika musí žádati od vojevůdce, aby v každý čas dal v sázku všechno, neboť nemá nijakého cíle, u něhož hodlá stanouti; byť se i tato druhá, vnitřně obranná politika připraví někdy o možný úspěch, strachujíc se vojenských krajností, jen když přes to podrží v ruce k dosažení svého určitě ohraničeného cíle potřebný nástroj, armádu. Myslím, že jen proto má Bedřichovo válčení jinou pečeť než Napoleonovo bojování; na světovládu pomýšlející Napoleon byl by také roku 1740 a 1757 válku vedl tak jako roku 1805 a 1809, kdežto státo- tvorný Bedřich byl by roku 1809 bojoval jako arcikníže Karel. Zasluguje arcit' povšimnutí, že k takovému válčení oprávněn jest jen ten, kdož zaujímá nejvyšší politické stanovisko; kdo nestojí tak vysoko, kdo jen jako generál stojí v čele armády a netřeba mu ohlížeti se, než aby zvítězil a sice rozhodně zvítězil, ten musí o toto vítězství do krajnosti zápasiti a všechno pro ně obětovati, a od něho smíme očekávati bočný výpad od Chamu, jemu nesmíme prominouti u Wagramu přerušeni bitvy před jejím rozhodnutím a on bude v Napoleonovi spatřovati přirozený vzor právě proto, že on, vojín, zapomněl, že mu trůn ukládá ještě vyšší úlohy.

Také sjednání příměří nasvědčuje, že císař nepodoben sobě, neusiluje již o to, aby dosáhl největšího úspěchu a naprosto potřel nepřítele. Čeho tedy dosáhl? Operačně způsobilý protivník, jenž byl sice poražen a na ústupu, stál dosud v poli, toť úspěch, na jakém může

přestati ten, jenž válkou sleduje jen určitě ohraničený cíl a jenž vůbec chce vyjednávat, nikoliv však ten, kdo dosud neznal jiného sjednávání míru, než jaký neodvolatelně diktoval bezbrannému odpůrci. A nehodlal-li se nyní odvážiti dalších bitev a nechce-li na se vzíti zápletky nového válečného tažení, pak, jak nasvědčují tomu později dějiny, nebylo to náležitě uvážené sebezapření státníka. Nikoliv, zdá se, že příčinou toho bylo ochabnutí, pokles mravních a ovšem také i tělesných sil vojevůdce, a tak on sám potvrzuje znovu to, co o sobě řekl již roku 1805. „Pro válku hodí se jen pro určitou dobu, já sám budu moci válčit ještě šest let, načež bude mi samotnému toho zanechatí“⁸⁴⁾.

Je pozoruhodné, že právě do tohoto času, kdy císařovo válčení s úbytkem oné nejkrajnější odvahy jeví se totožným s válčením, které se srovnává s určitým a těsně ohraničeným státnickým cílem, jehož důvodnost jsme již dříve uznali, že právě do tohoto času náležejí císařova slova, jež kdyby byl pronesl Bedřich neb arcikníže Karel, byla by zcela důsledná, avšak u Napoleona znamenají zapření vlastních svých vůdčích vojenských zásad, a v jeho ústech musí býti označena jako nesprávná. Slova tato zní: „Bitva svěsti se má jen tehdy, když z jednoho sta případů svědčí sedmdesát v její prospěch; ano, bitva nechť se svede jedině pak, když už nelze se nadíti žádného šťastného obratu, neboť podle své povahy jest osud bitvy vždycky nejistý“⁸⁵⁾. A to nám praví ten, jež nazývali císařem bitev a jehož veškerá strategie tak důvodným způsobem působila vždy na bitevní rozhodnutí, v němž hledal všecko. Proto, byť i se válečné tažení roku 1809 pozorovateli zdálo sebe skvělejším, nutno přece říci, že se v něm císař zpronevěřil sám sobě.

⁸⁴⁾ Constant Mém. V. 63.

⁸⁵⁾ Clarkemu, Schönbrunn, 21. srpna 1809.

1812.

Hlava IV.

Pochod na Rus.

Na všech polích Evropy dal císař vzlétnouti svým vítězným orlům, až konečně tento díl světa chtěl by od sebe odstrčiti tak, jak to činíme při skoku s můstkem, abychom s pomocí odrazu zde získaného snáze dosáhli vytčeného cíle. Císař zamýšlel s evropskými silami vrhnouti se na Asii, jako se druhdy Attila vrhl na Evropu se silami Asie. Onen sen o obnoveném alexandrovském polním tažení, jež tentokrát, nezdar u Akry zaplašil, se nyní zase vrátil a nabyl nového rozpětí a lze předpokládati, že v duši císařově doutnal již delší dobu, neboť císař přece již r. 1808, krátce po vpádu do Španělska nařídil, aby se dopsalo jeho bibliotekáři: „Císař by si přál též, aby pan Barbier za součinnosti našich vynikajících geografů opatřil soubor pamětních spisů o polních taženích, které se konaly na Eufratu, jakož i proti Parthům od časů Erassových až do 8. století, takže by v nich byly obsaženy výpravy Antoniovy, Trajanovy, Julianovy atd.; v náležitém měřítku vyhotovených mapách zanesou se cesty, kudy každá jednotlivá armáda se ubírala; krajiny, jakož i hlavní města označí se starověkými i novějšími názvy; zprávy jako o povaze krajiny, tak i historické líčení každého polního tažení opatří se na základě původních pramenů.“⁸⁶⁾

Nebyl to politický cíl, jímž se císař řídil, aby dobytím Indie porazil svého největšího odpůrce, Anglii, neboť toho by mnohem snáze dosáhl ve spolku s Ruskem, které by bylo jedině povoláno k tomu, aby svého

⁸⁶⁾ Barbierovi. Bayonne, 17. července.

vzdáleného soka vypudilo z Asie, od prahu svého domu; zde nutno spatřovati nezkrotný pud jeho dobývačné povahy. Sotva že se Napoleon jako první konsul dostal k moci, volal již k armádě: „Vojáci, vašemi hranicemi nejsou již hranice, které hájíte, nýbrž jsou jimi ony hranice nepřátelských států, jež nutno zaplaviti válkou.“⁸⁷⁾ Marně pak r. 1809 vyzněla dojemná výstraha, jíž umírající, nad vše pozemské povznesený Lannes pronesl k tomu, jež nepokládal již za svého pána: „Dopustil ses velké chyby, a ačkoliv tě oloupila o tvého nejlepšího přítele, přec tě nenapraví; tvá ctižádost jest nenasytná, budeš jí zničen, obětuješ bez slitování a zbytečně muže, kteří ti nejlépe slouží a umrou-li, neželiš jich. Jsi obklopen pouze pochlebníky, nevidím jediného přítele, který by se odvážil říci ti pravdu. Budeš zrazen, budeš opuštěn, pospěš si a ukonči tuto válku, toť všeobecné přání. Větší moci nikdy nenabudeš, ale můžeš získati mnohem více lásky.“⁸⁸⁾

Dospěv nyní na vrchol své moci, císař odpověděl těm, kdož starostliví jsouce o svoji vlastní budoucnost, tázali se úzkostlivě po konečném cíli jeho myšlenek: „Chtějí věděti, kde postavím nové sloupy Herkulovy. Učiníme Evropě konec a vrhneme se jako loupežníci na loupežníky, kteří jsou méně odvážní než jsme my, a kteří se učinili pány Indie, a zmocníme se této země,“⁸⁹⁾ a ona menšina ve Francii, která s větší rozvahou pozorovala a snažila se vystihnouti dráhu této úžasné bludné hvězdy, zachvěla se při těchto slovech: „Nešťastník, zničí sebe, zničí nás, zničí všecko,“ zvolal Regnault de St. Jean d'Angely uslyšev tato slova a Decrès, jeden z jeho nejvěrnějších, řekl již brzy po Wagramu: „Císař jest šílený, nadobro šílený, a nás všechny, jak jsme zde,

⁸⁷⁾ Francouzským vojínům. Paříž, 25. prosince 1799.

⁸⁸⁾ Constant Mém. IV. 148.

⁸⁹⁾ Gohier Mém. II. 108.

přivede k překotnému pádu a vše skončí s úžasným popraskem⁹⁰⁾.

Avšak císař neochvějně věřil ve svůj osud. „Cítím, že jsem puzen k neznámému cíli; jakmile ho dosáhnu a není-li mi nadále prospěšný, dostačí atom, abych od něho upustil, leč do té doby nesvede nikdo ničeho proti mně,⁹¹⁾ a v takovém rozpoložení odmítal příkře každou výstrahu jako zbytečnost, která jen rušivě zasahuje v proud jeho fatalistického předsevzetí; když mu Davout podal 28. prosince 1811 zprávu o hrozivém smýšlení v Němcích, odepsal mu těmito památnými slovy: „Prosím, abyste mi po druhé nepředkládal takovéto výmysly. Můj čas jest příliš drahocenný, než abych se zaměstnával takovýmito pošetilostmi... Vše to jest jen k tomu, aby mne připravilo o čas a potřísnilo mou obraznost nesmyslnými představami a domněnkami.“⁹²⁾

Tak se blížily události r. 1812. Vývoj jejich nese známku neodvratné srážky v mysli císařově, která byla stejně ostře vyhraněna, jako se nesrovnávala s daným stavem věcí; „pudila jej k tomu jeho povaha, libující si v bitvě a jejím trmácení, jak sám doznal jednomu ze svých důvěrníků.“⁹³⁾ Již dopis saskému králi ze dne 4. srpna 1810 nasvědčuje, jak císař pilně studoval území příští války, načež následovalo 10. prosince proslulé poselství senátu, v němž se škrtnutím pera posunovalo francouzské pomezí až k Bukovci a list caru Alexandru ze dne 28. února 1811 odstranil poslední šálby, byly-li ještě dosud jaké.

⁹⁰⁾ Marmont Mém. III. 337.

⁹¹⁾ Ségur, Hist. de N. et de la grande armée de 1812 I 66.

⁹²⁾ Paříž, 2. prosince 1811.

⁹³⁾ Jomini, Précis politique et militaire des campagnes de 1812—1815. I. 29. Laskavostí pana taj. rady Jominiho bylo mi umožněno nahlédnouti do tohoto posud neuveřejněného díla vynikajícího teoretika.

Tím pak jeví se utvoření a sestavení nové velké armády stále naléhavějším, a císaře začínají tyto záležitosti pilně zaměstnávat. Především zřizují se tak zvané pozorovací sbory na Labi, Rýnu a v Itálii, které však ve skutečnosti tvoří úplné armády a císař dne 29. července 1811 soudí, že veškeré v Německu upotřebitelné branné síly čítají tou dobou asi 200.000 mužů. Jeho péče při utvoření této armády zabíhá až do nejmenších podrobností, takže při této příležitosti rozvinuje úplně své mohutné nadání k formální organizaci, vlastnost, již byl obdařen v té míře, jako věhlasem vojevůdcovským, což obé pohromadě tvoří onen zvláštní zjev britce vypočítavého matematického, nesmírnou obrazností obdařeného ducha, jaký se s touž mohutností a pospolitostí uvedených vlastností hned tak v dějinách zas nevyskytne.

• Císař vedle péče o sestavení a vyzbrojení armády zabývá se podrobným sbíráním poznatků o zemích, v nichž hodlal válčiti. „Prosím pana Barbiera,“ vzkazuje svému kabinetnímu tajemníku, „aby J. V. poslal několik dobrých děl, pojednávajících spolehlivě o povaze půdy Ruska, najmě Litvy se zřetelem na močály, lesy, cesty atd. J. V. si přeje, aby se mu též opatřil ve francouzštině vydaný spis, jenž se co nejzevrubněji zabývá válečným tažením Karla XII. v Polště a Rusku.“⁹⁴⁾ „Císař žádá spis o dějinách Kuronska a vůbec vše, co opatřiti lze o dějinách, zeměpisu a místopisu Rigy, Livonska atd.“⁹⁵⁾ Císař pak soudí, že v březnu bude míti v Německu ve zbrani 300.000 mužů a vítězoslavně volá na sklonku r. 1811: „Vidíte, že jsem nikdy nečinil větších příprav.“⁹⁶⁾

Výsledkem těchto příprav jest zřízení armády, jejíž složení jest dne 3. března takovéto:

⁹⁴⁾ Paříž, 19. prosince 1811.

⁹⁵⁾ Paříž, 7. ledna 1812.

⁹⁶⁾ Davoutovi, Paříž, 30. prosince.

Císař.

Náčelník štábu: Berthier.

Garda:

Stará garda pod Lefebvrem

Mladá garda pod Mortierem

Jízda pod Bessieresem

47.000 mužů.

Divise:

1. sbor Davoutův:

Morandova,

Friantova,

Gudinova,

Dessaixova,

Compansova

72.000 mužů.

2. sbor Oudinotův:

Legrandova,

Verdierova,

Švýcaři pod Merlem

37.000 mužů.

3. sbor Neyův:

Ledruova,

Razoutova,

Würtemberčané pod kor. princem

Würtemberským

39.000 mužů.

4. sbor Eugenův:

Italové pod Lecchim,

Delzonsova,

Broussierova,

Italové pod Pinoem

45.000 mužů.

5. sbor Poniatovského:

Poláci pod Zajonczkem

„ Dombrowskim,

„ Kniazewiczem

36.000 mužů.

6. sbor Gouvion St. Cyra:

Bavoři pod Deroyem,

„ Wredem

25.000 mužů.

7. sbor Reyniera:

Sasové pod Lecoqem,

„ Funckem

17.000 mužů.

8. sbor Vandammeův:

Hesenští pod Tharreauem,
Westfálci von Ochsem 18.000 mužů.

10. sbor Macdonaldův:

Němci a Poláci pod Grandjeanem,
pruský pomocný sbor pod Grawertem 32.000 mužů.
Rak. pomoc. sbor pod Schwarzenbergem:

Divise:

Trautenbergova,
Bianchiho,
Siegenthalova,
Frimontova 30.000 mužů.

Záložní jízda.

Murat.

1. sbor jízdy	Nansoutyho	12.000 mužů.
2. „	Montbruna	10.000 mužů.
3. „	Grouchyho	10.000 mužů.
4. „	Sasové a Poláci pod Latour-Maubourgem	8.000 mužů.
		<hr/> 442.000 mužů.

9. sbor Victorův:

Divise:

Partouneauxova,
Němci pod Daendelsem,
Němci a Poláci pod Girardem 33.000 mužů
následoval armádu teprve později.

První měsíce roku 1812 vidí pak všechna tato vojska na pochodech Německem k východu, aby se soustředila na Vísle a 9. května, když již francouzské sbory docházejí k této řece, opouští sám císař St. Cloud a přibude pak 16. května v 11 hodin večer do Drážďan. Čím větší jest pokrok v soustředování velké armády, tím horlivěji zabývá se císař řešením zásobovací otázky, neboť postřehuje, že ve výživě těchto mass v této zemi tkívá bude hlavní svízel polního tažení. „Ježto výsledkem všech mých pohybů bude soustředění 400.000 mužů

na jednom jediném bodu, tu nelze od této krajiny ničeho očekávati a nutno vše potřebné míti s sebou.⁹⁷⁾ „Celá armáda konečně bude soustředěna na jediném poli; těsně k sobě přimknuté sbory vyčerpají brzy pomocné prameny krajiny⁹⁸⁾, a císaře tudíž živě zaměstnává řešení otázky o zřízení kolon, jakož i opatření vhodných dopravních vozů.

V Drážďanech měl císař příležitost slunit se ještě jednou v plném lesku své moci; téměř všechna panující knížata evropská shromáždila se kolem něho, jenž jim tu s celou pýchou své drsné ješitnosti nikoliv prosté povahy dal pocítiti svou nadvládu. „Ó vy,“ volá očitý svědek tohoto výjevu, „kteří si chcete učiniti správnou představu o nadvládě, již má císař v Evropě, kdož chcete změřiti stupeň hrůzy, již propadli téměř všichni panovníci, přeneste se v duchu do Drážďan a vizte tam zpupného knížete na vrcholu své slávy, blízkého však svého pádu.“⁹⁹⁾

Dne 28. května ve 3 hod. ráno opustil císař Drážďany a přibyl pak dne 31. května do Poznaně. Jeho armáda zaujala nyní konečně ve značném oblouku podél celého toku Visly tyto posice: Pruský pomocný sbor u Královce, Davout u Elbinku a Malborku (Marienburg), Oudinot u Kvidzinu, Ney u Toruně, Eugén a Saint Cyr u Plocku, Poniatowski u Varšavy, Vandamme u Gory Kalvarie, Reynier na levém břehu Visly proti Novo-Alexandrii a posléze Schwarzenberg u Lyo-va. Podle tohoto rozestavení nebylo lze dosud nikterak souditi, kde hodlá císař nasaditi svůj hlavní nápor; dosud dána byla možnost, aby udeřil buď levým křídlem od dolní Visly na Kovno, buď pravým křídlem od Varšavy na Grodno aneb dokonce vtrhl přes Lublin do

⁹⁷⁾ Davoutovi. Drážďany, 26. května.

⁹⁸⁾ Eugenovi. Drážďany, 26. května.

⁹⁹⁾ De Pradt, Ambassade. 52.

Volyňska; tato nejistota měla působiti na Rusy tak, aby rozdrobili své branné síly.

Účelu toho bylo také dosaženo. V polovici května nalézáme na straně ruské dvě armády, z nichž první, Barclay, 127.000 mužů zaujímá rozlehlé postavení od Šavlí přes Vilno k Prušanům, kdežto druhá armáda, Bagration, 63.000 mužů, stojí ve Volyňsku v okolí Lucku. Ruské branné síly tvořily tudíž dvě hlavní skupiny, oddělené od sebe bažinatým územím horního Pripetu, v kteréžto rozluce spatřovati arcíť lze výhodu císařovy rozlohy, která ohrožovala ruská válečná jeviště jak od severu tak od jihu. Když pak při dalším postupu Francouzů proti Němenu pohybují se jejich massy spíše severním než východním směrem, tu také Rusové činí některá protiopatření, zesilující své pravé křídlo, takže při zahájení operací byly jejich armády rozestaveny tímto způsobem: První armáda, Barclay, v uvedeném počtu nalézá se kolem Vilna, majíc pravý křídelní sbor u Rossijeny, levý u Lida; druhá armáda, Bagration, 48.000 mužů, stála v okolí Volkoviska, kdežto teprve se tvořící třetí armáda, Tormassov, 43.000 mužů, byla u Lucku, rozprostírajíc se od Staro-Konstantinova až ke Kovelu.

Toto rozestavení bylo císaři v povšechných rysech známo a také mu nezůstalo utajeno stažení vojsk na pravé ruské křídlo, avšak neměl vědomostí o tom, že třetí armáda pod Tormassovem vystřídala Bagrationa ve Volyňsku a že se armáda tohoto spojila již s liniemi Barclayova postavení; císař se naopak domníval, že Bagration táhne z Volyňska přes Litevský Brest, aby dosáhl spojení s Barclayem. Císařův plán, jež vynikající kritik Smitt zve „nejkrásnějším a nejpromyšlenějším ze všech jeho osnov“¹⁰⁰⁾, záležel v prolomení příliš rozlehlé ruské čáry tím, že s hlavní massou své armády postoupí přes Kovno na Vilno, „které tvoří první objekt

¹⁰⁰⁾ K bližšímu objasnění války roku 1812. 376.

polního tažení¹⁰¹⁾; tohoto náporu pod osobním velením císaře mají se účastniti: garda, Davout, Oudinot, Ney, jakož i jízda Nansoutyho a Montbrunova. Eugen, jemuž vedle jeho vlastního sboru podřízeni jsou Saint-Cyr a jízda Grouchyho, povolán bude k Rastenburku, aby odtud postoupil přes Suvalky na Sejny, takže by potom buďto jako vpravo v pozadí od císaře pochodující stupeň vpadl v bok případné ruské, přes Oliřtu neb Grodno zamýšlené, ofensivní operaci, nebo při dalším postupu rozšiřoval mezeru mezi Barclayem a Bagrationem.

Ještě dále nazpět vpravo tvořiti má druhý stupeň u Varšavy a na Narevu armáda Jerômeova, skládající se z Poniatovského, Reyniera, Vandammea, jakož i z jízdy Latour-Maubourgovy. Jejím úkolem bude, aby každým způsobem vzbudila u Rusů víru, že má nařídenu, aby po spojení přes Lublin se Schwarzenbergem vtrhla do Volyňska a tak odvrátila jejich pozornost od severního úseku bojiště, kde dojíti má ke skutečnému útoku. Kdyby se však Rusové sami ujali ofensivy na Ostrolenku, na Serock aneb přímo na Varšavu, tu ať jim Jerôme čelí defensivně na Narevu neb u Varšavy, načež jim Eugen vpadne v bok, při čemž Jerômeovo postavení zajišťuje Eugenovi jeho spojovací čáry na Toruň a od Vilna přicházející císař vpadne Rusům v týl a nadobro je odřízne. „Kdyby nepřítel tímto způsobem zahájil operace, které by k ničemu nevedly, poněvadž by konec konců narazil na Vislu, ztratil by tím mnoho pochodů a levé křídlo naší armády, než by postoupilo přes Němen, objevilo by se v jeho boku a v jeho zádech dříve, než by mohl ustoupiti zpět.“¹⁰²⁾ „Nejdůležitějším jest, aby se naše pravé křídlo nepouštělo do boje se silami, majícími převahu a manévrovalo semknutě od postavení k postavení; i kdyby se většina ruské armády zúčastnila tohoto bočního útoku, nemůže se přece pravému křídlu

¹⁰¹⁾ Jerômeovi. Toruň, 5. června.

¹⁰²⁾ Berthierovi, Gdánsko, 10. června.

ničeho státi, neboť může vždycky naléztí útulek buď v opevněném táboru u Modlina neb na levém břehu Visly; jakmile by se však Rusové rozhodli pro tento pohyb, vpadl bych s celou svou armádou v jejich pravý bok a v jejich týl.¹⁰³⁾ Nejzazší křídla veškeré armády kryta budou dvěma vypravenými sbory, a to vlevo sborem Macdonaldovým, jenž postoupí na Rossijeny, kdežto vpravo sborem Schwarzenbergovým, vytrhnuvším na Lublin.

Z toho vidíme, že celá operace záleží ve stupňovitém opožďování pravého křídla, zatím co zesílené a předsunuté levé křídlo prolomí nepřátelské pravé křídlo, načež operuje na spojovací čáry nepřátelského středu a levého křídla. „Pochod armády jest pohyb, jež vykonávám svým levým křídlem, zatím co své pravé křídlo ustavičně zdržuji.“¹⁰⁴⁾ Souhrn tohoto uspořádání označiti lze velmi dobře jako strategické Leuthen, na kteréžto pojetí upozorňuje též Ségur. „Byl to několik dnů trvající a ve frontálním rozsahu osmdesáti hodin cesty konaný manévr toho druhu, jakého Bedřich II. často používal v obvodu dvou hodin cesty a po několik hodin.“¹⁰⁵⁾ Tak se povšechně jeví tento velkolepý plán, jehož pečlivé uspořádání upomíná na císařův výrok: „Při tomto řemesle a na takovém rozlehlém jevišti dosáhneme úspěchu jen při náležitě uspořádaném plánu, jehož všechny součásti jsou v dokonalém souladu.“¹⁰⁶⁾

Ostatně pojal císař pochod na Vilno jako strategický průlom teprve při bližším obeznámení se s ruskými liniemi. S počátku pokládal akci předsunutého levého křídla za strategický obchvat nepřátelského pravého křídla; tak hovoří o tom, že na nepříteli „až obchvátí jeho pravé křídlo, vyhraje 12 až 15 pochodů směrem k Petrohradu, a bude se nacházeti v jeho pravém

¹⁰³⁾ Berthierovi, Gdąnsko, 11. června.

¹⁰⁴⁾ Eugenovi. Gdąnsko, 10. června.

¹⁰⁵⁾ Hist. de N. etc. I. 161.

boku.¹⁰⁶⁾ Vidíme tudíž v rozvrhu tohoto válečného tažení postupně vyslovené obě strategické myšlenky, které při zahájení ovládaly všechny jeho polní výpravy: strategický obchvat některého nepřátelského křídla (1800, 1805, 1806, 1807, 1813) a strategický průlom (1796, 1808, 1809, 1815), při čemž však volil operaci tak, aby umožňovala soustřediti massu armády na jedné operační čáře. Tato prostá a důsledně prováděná myšlenka propůjčovala jeho úspěchům bezpečnost a velikost, nicméně ale lze se zřetelem na neustálé rozmnožování napoleonských armád a se zřetelem na od časů těch neobyčejnou měrou stupňovaný číselný poměr u nynějších evropských armád se tázati, zdali nepopíratelné výhody jednotného vedení a naprosté možnosti čeliti každé i sebe náhlejší události hned veškerou massou, zdali tyto výhody, které armádám v r. 1805 a 1806 poskytovaly operace na jedné čáře, vyskytují se ještě u armád z r. 1812 a tím spíše u armád z r. 1870. Zde budiž tato otázka pouze vyslovena; vývoj tohoto válečného tažení, jakož i výprava z r. 1813 poskytnou pak východisko a příležitost k jejímu zodpovědění.

V první polovici června posunuje císař své sbory od dolní Visly k Němenu a povolává Eugena do východního Pruska, kdežto sám objíždí důležitější místa této provincie, kdež je všude při přehlídkách a podněcuje a rozplameňuje zmužilost vojska. Poté večer 21. června překládá svůj hlavní stan do Vilkoviček a v noci na 23. červen rozbíjí své ležení u dvorce Naugardičky. 24. června vsedá ráno ve 2 hodiny na kůň a zahalen v plášť polského hulána a doprovázen pouze inženýrským generálem Haxo, jede směrem na Kovno, aby tam zevrubně prozkoumal Němen. Příhodné místo pro přechod této řeky jeví se mu při ostře na jih vybočující zátočině u Ponjemonu, jihovýchodně Kovna. Vrátiv se

¹⁰⁶⁾ Jerômeovi. Toruň, 5. června.

pak do ležení, císař vydává tu rozkazy k přechodu Němenu.

K tomu konci určené sbory jsou nyní konečně rozestaveny takto: garda u Naugardičky, Davout před Pilvičkou při východu z lesa, Ney v popředí Marianopolu, Oudinot u Pilvičky, Eugen jest se sborem svým o jeden pochod za Kalvarií, Saint-Cyr u Cymochen, Murat stál s jízdou Nansoutyho a Montbruna před Kovnem a Grouchy před Pilonou. Z ostatního vojska byl Macdonald u Tylže, Jerôme měl svůj hlavní stan u Sčučina, kdež stál též Poniatovski, Vandamme byl u Novogrodu, Latour-Maubourg u Augustova, Reynier v okolí Novo-Minska, kdežto konečně Schwarzenberg stál dva pochody jižně Sjedlce. V devět hodin večer ubírá se císař zase k řece, kdež o desáté hodině začíná kladení tří mostů, jejichž stavba jest po dvou hodinách ukončena, načež Davout zahajuje přechod. 22. června obsazují Francouzové o polednách Kovno a večer rozbíjí tam císař svůj hlavní stan; tak byl učiněn první krok na ruské půdě.

Nyní, když vlastní operace započaly, aniž by Rusové, jak císař dosud stále předpokládal, jej předešli ofensivou proti jeho pravému křídlu, nebude také úloha tohoto křídla výhradně jen defenzivní. Křídlu tomuto bude naopak postoupiti na Grodno, aby bylo jednak Bagrationovi v patách, jakmile by při dalším postupu císaře na Vilno byl od Barclaye odtržen a na ústupu, jednak tlačilo jej směrem k armádě císařově, jejíž přesila by jej pak rozdrtila. Takový měl císař plán již počátkem června pro případ, že by se Rusové zastavili, a proto píše 15. června Jerômeovi: „Po překročení Němenu se snad rozhodnu pro pochod na Vilno, při čemž pak obnažím svůj bok proti Bagrationově armádě. Bude tudíž nutno, abyste jej těsně následoval a zúčastnil se tím pohybu, jejž učiním proti této armádě. Kdyby se mi podařilo odloučiti ji od ostatních ruských vojsk, musil byste

býti připraven napadnouti ji současně se mnou,¹⁰⁷⁾ a dne 21. června praví dále: „Jest pravděpodobno, že vám nařídím, abyste s celou armádou táhl na Grodno... Budete pak ve styku s armádou, takže všecko udeří vždycky v masse, a vůči generálu Bagractionovi bude se operovati podle toho, jaké postavení zaujme.“¹⁰⁸⁾

V příštích obou dnech 25. a 26. června, dokončuje armáda svůj přechod Němenu, kdežto císař mešká v Kovnu, garda jest u tohoto měs'a, Davout stojí u Rumšišky, Murat jest s Nansoutym a Montbrunem u Šišmory; „Než se učiní krok kupředu, nutno jeviště ještě lépe objasniti... okamžitě nemůže býti ještě řeči o pochodu na Vilno; k řízení tohoto rozsáhlého pohybu odeběře se tam císař osobně, ostatně nutno dříve úplně zajistiti bok.“¹⁰⁹⁾ Tomuto vyhověno posunutím Davouta přes Villi na Janov. Císař jest dosud opatrným, neboť armáda není ještě nadobro soustředěna a operačně způsobila na pravém břehu Němenu, a věren svému dosavadnímu počínání, napomíná tudíž i tady: „Armáda se dříve soustředí, a proti ještě netknuté armádě nelze pochodovati tak, jako proti armádě poražené.“¹¹⁰⁾

Dne 26. června káže pak císař gardě a Davoutovi nastoupiti pochod na Vilno, kamž přibude dne 28. června společně s těmito vojsky, která odtud zahrnala jen slabé nepřátelské hlídky. Na pravém břehu Vilie postoupil Ney týmž směrem přes Měšagolu, kdežto Oudinot obrátiv se přes Šaty proti pravému křídelnímu sboru Rusů, zahrnal v ten den, 28. června, jejich zadní voj z Vilkomíru. Aby spolupůsobil proti tomuto nepříteli má Macdonald, jenž přešel Němen u Tylže, postoupiti sem od Rossieny, a dne 28. června dorazí do Tauroggů. Eugen soustředil svůj sbor na levém břehu Němenu proti Pi-

¹⁰⁷⁾ Královec.

¹⁰⁸⁾ Houbin (Gumbinnen).

¹⁰⁹⁾ Berthierovi. Kovno, 25. června.

¹¹⁰⁾ Davoutovi. Kovno, 26. června ve 3 hod. ráno.

loně, Jerôme byl na pochodu ke Grodnu, kamž jej co nejspěšněji volaly císařovy rozkazy; týž jest s Poniatovským a Vandamem u Augustova, Latour-Maubour dorazil už před Grodno, Reynier stojí u Sambrova, Schwarzenberg u Sjedlce. Před císařovým postupem dali se Rusové na zpáteční pochod a to tím způsobem, že ve chvíli císařova příchodu do Vilna stane Barclay u Nemenšina, jeho pravý křídelní sbor couvne před Oudinotem k Perkále, kdežto jeho levý, od Lidy ustoupivší sbor stojí u Ošmian. Bagration jest u Volkoviška. Barclayův ústup směřuje tedy povšechně na Svěňčiany, kdežto Bagrationa došel právě nyní rozkaz, aby sem pochodoval.

V ten čas nemá císař ještě jasné představy o těchto pohybech. 29. června tvoří na Vilně dvě kolony, z nichž prvá pod Muratem (Friant, Gudin, Nansouty a Montbrun) táhnouti má na Němenčin, kdežto druhá pod Davoutem (jeho zbývající tři divise) vyslána bude na Michaličku a Ošmiany. Tímto rozštěpením tykadel massy, doufá císař nejen zjednatí si potřebných zpráv o směru pochodu odpůrcova, nýbrž i výpadem na Vilno rozpoltené části ruské čáry náležitě od sebe vzdalovati. Tím způsobem zpozorován byl pohyb Barclayova levého křídelního sboru, a císař, jenž z toho soudí na pochod armády Bagrationovy na Svěňčiany, nařizuje ráno 1. července Davoutovi, jemuž nyní přiděluje i zatím přitřhnuvšího Grouchyho, aby postoupil přes Ošmiany v bok tohoto pochodu, jemuž, jak míní, jest v pozadí táhnoucí Jerôme v patách.

Zatím přešel Eugen ve dnech 29. a 30. června Němen u Pilony a stojí dne 1. července u Kronje. Jerôme, jenž minulého dne přibyl do Grodna, soustřeďuje tam 1. července Poniatovského, Vandammea a Latour-Maubourga, kdežto Reynier vtrhne do Sokoly, a Schwarzenberg stojí na levém břehu Bugu naproti Drogičinu; u Grodna setkal se Jerôme pouze s kozáckým sborem, jenž ihned odtáhne na Lidu. Bagration stál 1. července

u Slonima; v ten den dorazí Barclay do Svěnciany; jeho pravý křídelní sbor, postřehující postupem Davoutovým hrozící mu nebezpečí odříznutí, dospěje urychlenými pochody 1. července do Sviru.

Zatím co Rusové na Dvině kvapí zpět ke Drissu a Bagration tone již v nebezpečí, že bude Davoutem odříznut a vklíněn mezi něj a Jerômea, dorazí oddíly francouz. hlavní armády 1. července k těmto bodům: Murat k Němenčinu, Davout k Ošmianům a Michaliče, Ney ke Glinzišce, Oudinot k Vilkomíru, garda ponechána ve Vilně a Macdonald vtrhne do Rossijeny. Císař je přesvědčen, že bude lze Bagrationa ještě na pochodu dohnati a naň udeřiti, leda že by zacházkou přes Minsk bez překážky dorazili ke Dvině; teprve nazítří císař postřehuje, že u Ošmian spatřená vojska nenáleží Bagrationovi, nýbrž že tvoří levé křídlo Barclayovo, takže nyní musí sám doznati, že mu o směru Bagrationova tažení není ničeho známo. Císař též naléhá na Eugena, aby brzy přitrl k Vilnu a vytýká mu, že u Pilyony otálel dva dny s přechodem.

Zájem okamžiku soustřeďuje se teď na Bagrationa, poněvadž při ustupujícím Barclayovi nelze nic jiného činiti, než pouze za ním táhnouti, kdežto při Bagrationovi jest dosud naděje, že bude zaskočen a se svými 50.000 až 60.000 muži potřen. Také zde se opět vyskytuje případ, při němž, podobně jako již při zahájení válečného tažení ve Španělsku a pak při příležitosti ebelsbergské, nutno přistoupiti na zmíněné již pozorování, že totiž generál z r. 1796, nedbající únavy a svízelnosti a kvapící k Davoutovi, aby se osobně přesvědčil o stavu věci a ústně se dohodl s tímto vůdcem, měl si také nyní uvědomiti, že nutno jednati okolnostem přiměřeně, to je v daném případě podnikavě, totiž, že se měl bezodkladně odebrati k Jerômeovi, jež zatím podněcoval k urychlenému postupu a převzítí od něho vedení jeho armádního oddílu a zabezpečiti tak úspěch, pokud od něho závisel; tak by si byl počínal generál Bonaparte a jak věci nyní

známe, byl by jej také neminul úspěch, jehož se tak horlivě domáhal. Císař setrval klidně ve Vilně, nařizoval a psal až Bagration zmizel.

U císaře jeví se již značný pokles jak tělesné odolnosti pro'i námaze a únavě, tak otužilosti vůči vlivům povětrnosti. Začátkem července nastala neobyčejná vedra, jimž mnoho důstojníků a mužstva podleгло, a podobně jako v Egyptě viděly také ruské nivy, jak mnohý voják francouzské armády dal přednost sebevraždě před dalším trmácením! Leč zcela jinak než v Egyptě působila tato nepřízeň podnebí na vůdce; také císař trádal tímto vzestupem teploty, a jeho tělo nemělo již svou mladickou hubenost, která by snášela onu krajně nervovou námahu, nýbrž začínala se u něho vyskytovat chorobná tělnatost a močové obtíže, které ochromovaly jeho výkonnost.

A tím větší obezřetnosti bylo nyní zajisté třeba při volbě osobností, jež císař pověřil, aby s mnohem větší samostatností než druhdy, prováděly jeho veliký plán; postavil-li však v čelo jedné ze svých tří armádních skupin nevojenského a požívačného Jerômea jedině proto, že byl jeho bratrem, tu sám velmi ohrozil zdar svého plánu, spočívajícího v ráznosti, podnikavosti a obezřetnosti. Císař měl asi velmi skrovné mínění o vojevůdcovských schopnostech toho, jemuž dal psáti: „J. V. se nediví, že jste nepochopil, že pokyny, které se vydají na sto hodin dlouhou cestu, mají protichůdné cíle, které události musí objasnit.“¹¹¹⁾ Dříve se však císař neřídil takovýmito ohledy na knížecí příbuzenstvo při obsazování vojevůdcovských míst; „mám pocit, že u armády není knížat. Armáda má vojíny, důstojníky, plukovníky a velícího generála, jenž jest nad nimi všemi a jemuž se musí všichni podříditi“¹¹²⁾. Teď soudil jinak, ale když pak brzy poté vidí se nucena svého bratra přes jeho krá-

¹¹¹⁾ Berthierovi. Vilno, 11. července.

¹¹²⁾ Soultovi. Milán, 8. června 1805.

lovskou hodnost podříditi velení zkušeného vojína, Davouta, tu bylo již pozdě naříkati, neboť se již chybně prováděná operace nezdařila.

Císaři jest dne 3. července na základě zatím došlých zpráv známo, že Bagration přešel dne 30. června u Mosty Němen; v důsledku toho císař předpokládá, že je dnes u Ledy a že se nachází na ústupu přes Vološín na Molo-dečno; od Jerômea císař očekává, že táhne za Bagrationem na Minsk. Jerôme se však u Grodna zastavil, aby jednak dopřál svému vojsku času k semknutí, jednak upravil zásobování, takže jest tam ještě 3. července. Schwarzenberg, jenž v ten den přešel Bug, stojí u Drogičina, Reynier jest u Bělostoku, Davout čeká u Ošmian na příchod Bagrationův, aby naň udeřil a jej zadržel. Avšak Bagration nedospěl dosud tak daleko, jak císař předpokládal, nýbrž stál naopak v ten den teprve u Novogrudoku. Od hlavní armády císařovy dospěl Murat ke Svěncianům, kdež narazil na nepřátelský zadní voj. Barclay dorazí k Davgeliče, jeho pravé a levé křídlo stojí u Rymšan a Postavy. Garda dlela dosud u Vrbna, Eugen povolán jest se 4. sborem k Novým Trokám, kamž dorazí příštího dne, Saint Cyr táhne za ním a jest u Šišmory. Vlevo stojí Ney u Maliaty, Oudinot u Avanty, konečně Macdonald jest dosud u Rossieny, maje nařízeno postoupiti na Ponjevěž.

Jinak však zamýšlí císař učiniti se svým středem a levým křídlem kratší zastávku, zatím co by pouze s pravým křídlem pokračoval v operacích proti Bagrationovi. Poměry na ruském válečném jevišti počaly se zde uplatňovati již povážlivou měrou, takže Ney nemohl vzíti s sebou své dělostřelectvo do Maliaty. Především strádala velice jízdá; „ztrácíme tolik koní, že bude třeba značného úsilí, aby všechny pomocné prostředky Francie a Německa udržely posavadní jejich počet u pluků.“¹¹³⁾ Zásobování vážne, neboť hlavní etapová silnice

¹¹³⁾ Clarkemu. Vilno, 8. července.

Vilkovička-Kovno stala se brzy nesjízdnou a sám na sebe odkázaný voják sáhl po všeobecně již obvyklém prostředku, k drancování. „Nouze o potraviny byla citelná; armáda žila z pomocných prostředků zemských, které samy o sobě byly skrovné a to tím spíše, že bylo předežněmi. Vojáci vypovídali poslušnost a oddávali se plnění,“¹¹⁴⁾ a poněvadž tu nebylo bohatých měst, které by skýtaly náležitý výtěžek, na menším prostoru vzrůstal stále počet ojediněle krajinou se potloukajících sběhů a drancovníků; Sainť Cyr vypravuje, že od jeho sboru na pochodu od Němenu ke Dvině zůstalo pozadu a sběhlo denně tolik mužstva, že by jeho počet stačil na celý jeden prapor; sotva byly hranice překročeny, byl již císař nucen vydati nejprísnější rozkazy proti drancovníkům.

Císař obrací tedy nyní svůj zřetel především ke krajině hořeního Němenu a vysílá 4. července jednu gardovou divisi k zesílení Davouta (naproti tomu k Michaličce postoupivší divise Morandova přidružila se k Muratovi), načež 5. července nařizuje Berthierovi, aby dopsal ostře Jerômeovi, a popohnal jej k tažení po stopách Bagrationových, neboť daných okolností naprosto nedbající Jerôme stojí dosud nehybně u Grodna; „všechno ovoce mých manévrů i ta nejkrásnější příležitost, jaká se kdy ve válce naskytla, mi unikly následkem tohoto zvláštního opomenutí nejvýznamnějších pojmů válečných;“¹¹⁵⁾ konečně vydá císař příštího dne rozkaz, v němž se, ježto se tu král vestfálský se svou armádou podřizuje vrchnímu velení maršála Davouta, naznačuje zcela jasně nespokojenost císařova, jenž pak ještě později notně krále pokáral: „Poněvadž jste nebyl zpraven o tom, co Bagration ve Volyňsku zanechal, ježto Vám nebylo známo, kolik divisí s sebou měl, poněvadž jste dokonce neučinil ničeho k jeho stíhání a nechal jste ho

¹¹⁴⁾ Fézensac, Souvenirs milit. 224.

¹¹⁵⁾ Berthierovi. Vilno, 5. července.

klidně odtáhnouti, jako by neměl nikoho za sebou a všechno to se přičí válečnému obyčeji, není divu, že vše takto dopadlo.“¹¹⁶⁾

Ve skutečnosti vyslal Jerôme dne 4. července z Grodna kupředu pouze jízdu Latour-Marbourgovu, která 8. července dorazí do Novogrudoku, kdežto Poniatovski a 8. sbor opustivše Grodno 6. července o 2. hod. ranní, stojí 8. července u Lebedy. Zatím kupředu přes Vološin postoupivší Davout vtrhne 8. července do Minska; Bagration jest dne toho u Něsviže. Císař znovu a znovu nabádá Jerômea a nechce připustiti žádných námitek a omluv sborových velitelů; „můj ujče,“ píše Berthierovi, „odpovězte knížeti Poniatovskému, že jsem jeho list předložil císaři, že J. V. je velmi nespokojen vida, že se mluví o žoldu a o chlebě, když běží o pronásledování nepřitele.“¹¹⁷⁾

Tak se pokračuje v pochodu a Jerômeovy oba sbory přitrhnou 11. července k Novogrudoku, 14. července k Něsviži. Leč nyní zastavil se Davout z obavy, aby se sám, než přitrhne Jerôme, neutkal s Bagrationem, jehož armádu cení příliš vysoko, na šedesát tisíc mužů; v důsledku toho prodlévá 12. července ještě v Minsku, kdežto dva dny před tím Něsviž opustivší Bagration přibude 13. července ke Žlucku. Zřejmo tudíž, že Bagration unikl již nebezpečí obklíčení; Berthier byl v právu, píše Jerômeovi: „Dva neb tři dny, jež vojska J. V. ztratila, mohou zachrániti Bagrationa;“¹¹⁷⁾ tím Bagration ovšem ještě nenabyl jistoty, že dosáhne spojení s Barclayem.

Oba ostatní, k armádnímu oddělení Jerômeovu přidělené sbory následují zvolna vpravo v pozadí, věnujíce zároveň svou pozornost pravému boku ruské armády ve Volyňsku se shromažďující; Schwarzenberg stojí v ten čas u Prušan, kdežto Reynier jest u Slonima. Ku podpoře operací proti Bagrationovi měl císař pohotově

¹¹⁶⁾ Berthierovi. Vilno, 11. července.

¹¹⁷⁾ Vilno, 7. července.

také vojska hlavní armády, poněvadž tyto operace byly nyní nejdůležitější záležitostí, a sice byl to Eugen, jež posunul za Davoutem; opustiv dne 7. července Nové Troky, Davout stojí 8. července s 8. sborem u Bolšije, Žolečníků, kdežto Saint Cyr u Ganušišky.

Leč Eugen stojí pohotově u Žolečníků netoliko ku podpoře Davouta, nýbrž činí tak i se zřetelem na další pochod celé armády. Císařův plán záleží totiž nyní v tom, že Barclaye, jenž táhne k Dvině, upoutá svou armádou, 11. července soustředěnou v opevněném táboře u Drissy a bude jej zaměstnávatí ve frontě Muratem, Neyem a Oudinotem, zatím co jej jednak Eugenem, jednak Jerômeem, jakmile bude opět způsobilý, obejde na Polock a Vitebsk; tím Barclaye předejde ve směru na spojení s Petrohradem a Moskvou a doufá, že tak dojde k směrodatnému rozhodnutí; „místo drobných bojů se zadními voji a šarvátek, bude dán podnět k rozsáhlým bočným pohybům.“¹¹⁸⁾ Císař nemíní však opustiti Vilno, pokud v záležitosti nenastane nějaký určitý obrat, a v důsledku toho se ještě poněkud odkládá hlavní operace, neboť „nechci, aby se taková velká věc zahájila bez mé přítomnosti.“¹¹⁹⁾

Pohyby kupředu vykonávají se proto s počátku jen volným tempem a dne 14. července jest situace na celém válečném jevišti takováto: V čele hlavní armády přes Midzu postoupivší Murat obrací se pak vpravo směrem na Drissu a stojí u Samoše, máje jízdu Nansoutyho a Montbrunovu posunutou k Čeresu a Druji; toho dne opustí Barclay svůj tábor u Drissy a postaví se u tohoto města, leč na pravém břehu Dviny; Ney se u Drissvlaty přimknul k Muratovi; před Drinaburk přibyvší Oudinot zahajuje v ten den pochod k Muratovi podle Dviny proti proudu; v Macdonaldovi, jenž na postupu na Ponjevež dorazil ke Žmilgě, spatřovati jest teď pochoduující bočný sbor a „účel vašeho sboru záleží předně v krytí Němenu,

¹¹⁸⁾ Berthierovi. 6. července.

aby plavba lodí žádným způsobem nebyla rušena, za druhé v tom, aby posádka v Rize držena byla v šachu, za třetí v hrozbě, že Dvina bude překročena mezi Rigou a Dünaburkem, aby se nepřítel znepokojoval, za čtvrté v obsazení Kuronska a v neporušené držbě této země, poněvadž lze tam opatřiti hojnost pomocných prostředků pro armádu; posléze, jakmile nadejde k tomu okamžik, Dvinu překročiti, Rigu obklíčiti a obléhací oboz sem dopravit a obléhání této pevnosti zahájiti, neboť opanování její jest důležité k zabezpečení zimních bytů a k opatření pevného opěrného bodu na této veliké řece.¹¹⁹⁾ Podle toho spatřujeme levé křídlo kupředu posunuté a dílem již na Dvině, v čemž jest úmyslná nápadná vyhrůžka nepřátelskému pravému křídlu. Naproti tomu jest Eugen teprve u Šmorgoně, Saint Cyr u Vilna, mladá garda u Kobylníka, stará ve Vilně a samotný císař pořád ještě mešká klidně ve Vilně.

S operacemi pravého křídla dospěl Jerôme 14. července k Něsviži, jízda Latour-Maubourgova jest napřed, táhnouc k Romanovu, Schwarzenberg stál dosud u Prusšan, Bagration dal se v ten den na pochod ze Žlucku k Bobruisku, včera Minsk opustivší Davout pochoduje na Mohylev. Zatím jest tvoření armády Tormasovovy skončeno a armáda tato stojí nyní pohotově u Lucku s tím úmyslem, aby se v nejbližších dnech ujala ofensivy do Polska na spojení francouzské armády a také nyní na tuto armádu upozorněný císař nařizuje 11. července Jerômeovi, aby vyslal Reyniera zpět k záštitě Polsky.

V této chvíli nutno prvotní operaci císařovu pokládati již za nezdařenou; zbytečný pobyt Jerômeův u Grodna a Davoutův u Minska nepřipouštěl již obklíčiti Bagrationa, a ofensiva Tormasovova upoutá na sebe brzy ještě síly francouzského pravého křídla a přispěje tak k uvolnění Bagrationově. Naskýtá se nyní

¹¹⁹⁾ Berthierovi. Vilno, 9. července.

otázka, jakého východiska použije se při druhém oddílu Napoleonova plánu, při operacích proti Barclayovi.

S 9. červencem vzala nadobro za své císařova naděje na naprosté odříznutí Bagrationa, ježto císař vidí, že Bagration při svém ústupu táhne na Bobruisk; Eugen, jenž první měl tuto operaci podporovati postupem na Ošmiany, jest nyní tudíž poukázán, aby směrem od Dokšice postoupil podle okolností na Polock neb Vitebsk. Císař míní, že sám potáhne s gardou za Eugenem a že s těmito svými sbory postoupí pak na Vitebsk, kdežto Murat se svým oddělením (dva sbory jízdy a tři divise Davoutovy) a sborem Neyovým a Oudinetem, jehož výpad k opanování Dünaburku císař neschválil, poněvadž „se tím vzdálil od armády a svým pohybem na Dünaburk jednal velice na úkor císařův“¹²⁰⁾, bude zaměstnávatí Barclaye u Drissy a bude mu v patách, jakmile se postupem císařovým bude vidět nucena ustupovati na Petrohrad; Davout zatlačí zatím Bagrationa za Dněpr, takže tím dosaženo bude dvinské čáry a mezera mezi oběma ruskými armádami bude zachována.

Pozoruhodné jest to, že se v plánu ze dne 16. července nemluví již o „rozsáhlých bočných pohybech“; zdá se, že císař již nedoufal, že se mu podaří Barclaye u Drissy upoutati, obchvátiti a zdrcující bitvu s ním svést, nýbrž míní, že bude dosti učiněno tím, když ho zatlačí na Petrohrad; „císař nehodlá napadnouti nepřítele ani v opevněném ležení u Dünaburku, ani v opevněném táboře u Drissy, nýbrž obejitím učiní tato postavení nicotnými a udeří na pochodu na nepřítele“¹²¹⁾. Jest tu ovšem ještě jakási naděje, že se Barclay dá svést k útoku na osamocného Murata. „Císař soudí, že překročí Dvinu mezi Dissnou a Vitebskem, což pohne nepřítele, aby učinil některou z těchto operací: Buď vykliditi opevněný tábor u Drissy, aby kryl Petrohrad, aneb vytrhne z Drissy,

¹²⁰⁾ Oudinotovi. Vilno, 16. července.

¹²¹⁾ Berthierovi. Vilno, 15. července.

aby udeřil na armádní sbor, ježž má před sebou, v kterémžto případě by došlo k bitvě¹²²⁾. Přirozeně, neboť by císař neváhal postoupiti po přechodu Dviny v Barclayův levý bok.

o

Císař opustil 16. července o půl 12. hodině noční Vilno a přibyl 17. července v 10 hodin dopoledne do Svěncian. Při odjezdu z Vilna bylo mu oznámeno, že nepřítel dne 15. července postoupil ráno u Druje přes Dvinu a přepadl část Montbrunovy jízdy. Ježto není vyloučeno, že jest to předzvěstí všeobecné a jak známo v úvahu již brané ofensivy Barclayovy, nařizuje císař armádě, aby prozatím další postup přerušila. Po příchodu do Svěncian se na základě došlých zpráv zjistilo, že tomu tak není a Francouzové tudíž pokračují v postupu a císař ubírá se rovněž dále a dorazí 18. července ráno do Glubokoje. Tam stojí teď jeho garda, dva pochody za Saint Cyrem; vpravo odtud, u Dolginova, stojí Eugen se svým sborem; Murat a Ney pochodují dále na Dissnu, jízda onoho, Nansouty a Montbrun jsou v okolí Dissny a Polocka, kdežto Grouchy objasňuje situaci u Bobru proti Oše. Proti proudu Dviny táhnoucí Oudinot blíží se Drisse.

V Glubokoji dochází císaře rozličné zprávy, které vzbuzují domněnku, že Barclay táhne k Polocku a v noci doručené zprávy potvrzují hlášení jeho jízdy. „Zdá se skutečně, že Rusové opustili opevněné ležení u Drissy a stahují se kvapně na Polock“¹²³⁾. Všechna hlášení rekonoskujících vojenských těles musila se vždycky doručovati císaři v originále. „Císař čte tyto svazky hlášení a čerpá z nich vysvětlení, podle nichž řídí svá vojska... Ve válce odvozují se dokonce i z protichůdných hlášení velecenné poznatky“¹²⁴⁾. Zůstaviv svůj pravý křídelní sbor u Drissy, Barclay skutečně nastoupil hlášený po-

¹²²⁾ Berthierovi. Vilno, 16. července.

¹²³⁾ Eugenovi. Glubokoje, 19. července o 3. hodině ranní.

¹²⁴⁾ Berthier Jerômeovi. Vilno, 7. července.

chod a stál v ten den u Polocku, aby kryl petrohradskou silnici.

Císař podněcuje Eugena, aby pokud možno nejspěšněji postoupil na Kamenj, směrem k Vitebsku, zatím co sám se svým levým křídlem potáhne týmž směrem podle Dviny vzhůru. Davout má se postavit u Mohyleva, aby zjednal odtud spojení s Eugenem a může se stáhnouti také armádu Jerômeovu; uražen svým podřízením velení maršálovu, Jerôme složil velitelství a armádní skupinu 5. a 8. sboru jízdy Latour-Maubourgo-
vy vede nyní Poniatovski. Sbory napoleonské hlavní armády pohnuly se tedy k přechodu Dviny u Běšenkovičů. Že Barclay opustil i Polock a táhne po Dvině vzhůru, jest císaři známo, a chce jej buď napadnouti, postoupí-li na Vitebsk, aneb mu čeliti, vyrazí-li sám přes Dvinu, neboť také o této možnosti dosud uvažuje. „Přitrhne nepřítel k Běšenkovičům aneb obrátí se ihned na Vitebsk? Toť nemožno věděti“¹²⁵⁾.

V důsledku těchto pohybů jest stav věcí dne 24. července takovýto: Císař opustil 22. července večer Glubokoje a meškal dopoledne 23. v Ušači, odkudž odjel v 5 hodin odpoledne a dorazil v noci na 24. července do Kamenje. V ten den přibude přes Dissnu a Allu přicházející Murat do Běšenkovičů, kamž jej Nansouty a Montbrun předešli, Ney táhne těsně za nimi, takže tedy i tito stanou u této osady; od západu táhne tam jednak Eugen přes Kamenj, jednak garda od Glubokoje rovněž přes Kamenj; Saint Cyr jest u Ušače, Oudinot stojí u Dissny, aby pozoroval ruský pravý sbor křídelní. Tento sbor zanechal tam, jak známo, Barclay při svém odchodu od Drissy, a za tím co tento přitrhne dne 23. července k Vitebsku, táhne onen sbor po Dvině dolů s tím úmyslem, aby ji překročil a na tamní nepřátelský sbor udeřil. V důsledku toho setkáváme se v ten den 24. července s Barclayem v posici na příč řeky, kdežto pravý křídelní

¹²⁵⁾ Eugenovi. Glubokoje, 21. července v 1 hod. odpol.

sbor stojí u Pridruisku. Císařův nejzažší sbor, Macdonald, jest od 21. července v Jakobstadtu, jeho pruská pomocná vojska posunuta jsou k Rize a odrazila u Bauške jim čelící nepřátelské oddělení zpět do této pevnosti. Podle toho stojí tedy massa francouzské armády u Běšenkovičů pohotově k přechodu Dviny, jakož i k pochodu do Vitebska. „Jest v našem zájmu urychleně pochodovati, abychom se zmocnili tohoto důležitého města a mohli armádě poskytnouti trochu oddechu. Avšak podmínkou toho všeho jest přechod řeky u Běšenkovičů, který sám sebou již uspíš pohyby nepřítelovy“¹²⁶⁾.

Obrátíme-li nyní svůj zrak k jižnímu křídlu válečného jeviště, spatříme tam, že Davout 20. července přitrl k Mohylevu, kdežto Grouchy u Kochanova sprostředkuje jeho spojení s hlavní armádou. Bagration opouští v ten den Bobruisk, kamž přibyl 18. července. Jedna z obou skupin, v něž se pochodující armáda Bagrationova člení, dorazí dne 23. července před Mohylov, kdež zaujímá Davout pevné postavení a když naň udeří, jest odražena; Bagration vida tuto cestu uzavřenu, táhne zpátky k Starému Bychovu, aby odtud přes Mstislavu dorazil ke Smolensku a zjednal si spojení s Barclayem. Zatím co Davout stojí 24. července u Mohyleva, jest Poniatovski s 8. sborem u Krupky, s 5. sborem u Igumenu a Latour-Maubourg na výzvědách u Bobruiska.

Na nejzažším pravém křídle došlo k obratu hlavně ofensivou Tormasovovou. Tormasov opustil 17. července Luck, a 24. července vtrhli jeho přední oddíly do Pinska, Janova a Litevského Brestu, z kterýchžto míst zahnal saské přední stráž. Reynierovi bylo totiž, jak známo, císařem nařízeno, aby proti Tormasovovi převzal záštitu Polsky, v důsledku čehož dal se 14. července ze Stolovičky na zpáteční pochod přes Slonim na Kobrin a jest 24. července u Chomska. Schwarzenberg stojí podle toho u Slonima, jsa na pochodu na Něsviž.

¹²⁶⁾ Eugenovi, Kamenj. 24. července v 9 hodin ráno.

Dne 24. července pospíšil císař osobně k masce své armády u Běšenkovičů, kdež po svém příchodu vidí, že Eugen zaměstnán jest kladením mostu, kdežto oddíl jízdy, jenž se již přebrodl řekou, pozoruje nedaleko odtud u Kovalovštiny stojící předvoj Barclayův. Císař se pak přidruží k této jízdě a postoupí s ní asi míli kupředu, při čemž se přesvědčí, že massa odpůrcova překročila již bod jeho postupu a stojí u Vitebska, takže se musil vzdát naděje, že by bylo možno padnouti v bok pochodující nepřátelské koloně. Lze doufati pouze ještě v to, že podaří se nepřátelskou armádu pohnouti k bitvě u Vitebska. Ráno 25. července posune v Běšenkovičích zůstavší císař Nansoutyho pod Muratovým vedením na levý břeh Dviny proti Vitebsku a tentýž pohyb koná Montbrun na protějším břehu. Murat vrazí u Ostrovna na předsunutě oddělení a udeří naň, avšak teprve po příchodu pěší divise Euganova sboru podaří se mu je odtud zatlačiti.

Císař, jenž zůstal pozadu v Běšenkovičích, soudí, „že dle výpovědí zajatců očekává nás nepřítel u Vitebska.“¹²⁷⁾ Doufaje, že zde dojde k bitvě, císař nařizuje Muratovi, aby nepřítel příliš netísnil, aby ho tím nepohnul k předčasněmu odchodu; císař musí ovšem připustiti, že není s to, aby nepřítel donutil k bitvě, po níž horoucně touží. „Nepřítel se buď chce neb nechce bít. Chce-li se bít, pak jest to naše veliké štěstí. Zne-možniti by se mu to mohlo tím, že by jeden neb druhý z jeho sboru k němu nedorazil a nebude v tom žádné ujmy, dopřejeme-li mu času k soustředění, neboť v opačném případě mohlo by to býti příčinou, aby se nebil.“¹²⁸⁾ 26. července postupuje Murat dále a donutí k couvnutí od včerejška zesílené ruské oddělení, které se pak u Ko-mary pokouší o nové sešikování, když se tu objeví císař v čele svých vojsk a zatlačí je zpátky. Večer jsou Ru-

¹²⁷⁾ Berthierovi. Běšenkoviče, 25. července.

¹²⁸⁾ Eugenovi. Běšenkoviče, 26. července o 4. hod. ranní.

sové poblíž Vitebska, kdežto císař rozbíjí svůj stan u Kukovičů.

Příštího dne pokračuje císař opět ve svém pohybu na Vitebsk a brzy vrazí na Barclayovu celou armádu, která se rozestavila jižně města za Lučesou a zdá se pohotová přijmouti bitvu. Zatlačiv přední ruské oddíly za tento potok, císař před tváří ruské armády zaujal posici po levém břehu potoka. Avšak k útoku na Barclaye nepřikročil ještě téhož dne, poněvadž jednak neměl ještě všechna svá vojska pohromadě, jednak mínil, že je-li Barclay jednou odhodlán k bitvě, bude možno ještě i zítra naléztí jej na témž místě.

Ruský generál ovšem skutečně včera zamýšlel svésti bitvu, ježto nařídě Bagrationovi, aby se s ním přes Oršu spojil, věří, že netřeba nyní dále ustupovati, když již svého podrízeného nevysazuje nebezpečí, že padne osamocen do rukou nepřátelské hlavní armády. Avšak v noci na 27. července došla Bagrationova zpráva, že, poněvadž mu nebylo lze u Mohyleva proniknouti, hledá nyní spojení přes Mstislav na Smolensko. V důsledku toho odpadá všeliká možnost, aby Barclay, jenž má mnohem méně vojska než císař, přijal bitvu, a tak v den, kdy císař s potěšením vidí v postavení za Lučesou Barclayův úmysl svésti bitvu, bylo ve skutečnosti toto postavení spíše jen projevem plánu, od něhož ruské válečné vedení již upustilo. Tak mine den, v němž odpůrci nečinně na sebe pohlížejí; za soumraku vyklizuje Barclay své posice a v noci pochoduje ve třech proudech na Studniu a na Porečje.

Ráno 28. července nevidí tedy císař již nikoho na obzoru, dokonce i stopa ustoupivšího nepřítele zmizela, neboť může buď ustupovati na Smolensk aneb zabočiti u Suraze za Dvinu. Císař odeběře se sám do Vitebska a vysílá Murata kupředu po silnici, která směřujíc od Vitebska na východ, štěpí se u Gaponova a běží pak jednak na Suraz, jednak přes Porečje na Smolensk. Ježto ruský zadní voj také zde ustoupil, táhli Francou-

zové za ním, získavše tak opět styk s nepřítelem. Tento zadní voj táhne zvolna zpět a večer stojí Murat u Gaponova na rozcestí silničním, máje Eugena a gardu těsně za sebou; i císař odebral se na tuto silnici a přeložil svůj hlavní stan do blízkého zámku, pouze Ney posunut jest nejkratší cestou na Smolensk a to na silnici přes Rudniu. Avšak dosud nenabylo se jistoty o skutečném směru nepřátelského ústupu.

I příští den nepodává příznivějšího výsledku, a zatím co Barclayovy kolony dostihnou Rudnie a Porečje, následovány Muratem po porečské silnici, a Eugen táhne na Suraz, vrací se císař s gardou zpátky do Vitebska; císař musí doznati, že také manévř proti Barclayovi nasetkal se s úspěchem. „Nepřítel ustupuje na všech stranách. Postoupil jsem až k Surazi, abych jej stíhal, poněvadž se ale rozdělil, aby táhl různými cestami, nebylo lze jej dohoniti. Všeobecně se má zato, že se ubírá na Smolensk, aby kryl toto město.“¹²⁰⁾

Když dne 20. září 1792 stála pruská armáda před vojskem Kellermannovým k útoku pohotově, jsouc si vědoma své taktické převahy v příznivé strategické situaci, tu jí osud nabízel jeden z oněch okamžiků, které se nevyskytují v každé válce a jejichž rázné využití zaručuje nejen velké vítězství, nýbrž musí také způsobiti dalekosáhlý dějinný obrat. Vojenské nazírání musí právem odsouditi vojevůdce, jenž nedovedl těžit z této příznivé okamžiku, který přivodil kanonádu u Valmy. A co máme říci, vidíme-li zde, že se vojevůdce dopustil u Vitebska téže chyby, on, který jako ztělesněný protiklad váhavosti a opatrných rozpaků děkoval za své posavadní úspěchy právě odvážnému chopení se okamžiku. Leč viděli jsme ho kolísati již jedenkrát, u Řezna, a tak musíme připustiti, že právě tento kořen jeho síly začal vysychati a že tento proces pokračuje nezadržitel-

¹²⁰⁾ Muratovi Vitebsk, 29. července.

ně i u Vitebska. U Řezna dostavil se pokles císařovy odhodlanosti k vítězství, které sice bylo zajištěno, byť i postrádalo všech nutných přívlastků. Zde však došlo k otálení před bitvou, právě když běželo o to, aby byla svedena dříve, než zmizela příležitost k tomu snad neodvolatelně jako u Valmy. Poněvadž se dané příležitosti nepoužilo, zůstalo celé posavadní válečné tažení bez úspěchu.

Zahájiv polní tažení a překročiv s 363.000 mužů Němen u Kovna, Pily a Grodna, ve frontálním rozsahu 15 mil, císař stál nyní od Polocka přes Vitebsk až k Mohylevu s 229.000 mužů ve frontální šířce 45 mil, takže jej pochod od Němenu ke Dvině, 45 mil v pěti týdnech, stál třetinu jeho mužstva; výhoda, již se mělo dosáhnouti při zahájení válečného tažení zvolenou formou, totiž zachování vlastního semknutí a rozštěpení odpůrce, zmizela a spojení Barclaye s Bagrationem u Smolenska nebylo lze již zabrániti. Posunutím kupředu vyslaného levého křídla přes Kovno, jakož i stupňovitým zdržováním Eugena a Jerômea v pozadí, mělo se dospěti k tomu, že by se udržoval Barclay a Bagration v odloučenosti, aby podle okolností bylo možno buď jednomu nebo druhému vpadnouti v bok. Naděje za nadějí mizela; napřed naděje na sevření a potření Bagrationa; potom naděje, že se tento generál nespojí s Barclayem, a posléze, když zbyla toliko naděje, že bude lze Barclaye poraziti ve frontální bitvě, tu také této možnosti dali uniknouti. Operace vůči Bagrationovi ztroskotává, poněvadž císař neměl již oné tělesné pružnosti, aby neúnavně na všech nejdůležitějších bodech převzal osobně řízení akce, operace proti Barclayovi ztroskotává, ježto císař postrádá již duševní čilosti, s níž dříve bleskurychle postřehl a chopil se rozhodujícího okamžiku. Zde se osvědčilo pravidlo, jímž se císař druhdy tak skvěle řídil: „Fortuna tot' žena, minete-li ji dnes, nečekejte, že ji zítra zase najdete.“ Dne 27. července naskytla se mu u Vitebska, pohrdal jí, a 28. nebylo již

možno ji nalézt; prostopášným spoléháním na vítězství rozvrácený vojevůdce nedovedl u Vitebska s přízní dané náhody vytvořiti úspěch, stejně jako onen druhý, impotencí a nerozhodností trpící muž u Valmy; výsledek jest stejný, neplodnost.

Hlava V.

Moskva.

Vtrhnutím do Vitebska započiná kratší oddech pro francouzskou armádu; „císař pomýšlí hlavně na to, aby své armádě dal sedm až osm dnů odpočinku, nedonutí-li jej nepřítel k opačným opatřením;“¹³⁰⁾ s dravou rychlostí poklesl, jak známo, její početní stav pro frontu během několika týdnů polního tažení, v čemž nutno spatřovati příčinu císařova rozhodnutí. Avšak na chybný plán, jenž mu byl po čase některými stranami připisován, že snad by byl chtěl zde na Dvině a na Dněpru definitivně stanouti a polní tažení r. 1812 bez úspěchu zakončiti a konečné rozhodnutí války ponechati r. 1813, císař nikdy opravdově nepomýšlel; tato možnost nabízela se pouze přechodně jeho bohaté obraznosti, zvyklé vždy nazíratí na daný stav se všech stran a pod všelikým osvětlením.

Jaký by to přece mělo smysl, aby se Rusům ponechal čas k soustředění sil, aby zesílili své důležité pevnosti, aby se stupňovala jejich odvaha takovýmto opatrným defensivním počínáním, jakož i aby se na veliké rozhodující údery zvyklá Evropa probudila ze svého úžasného poslušenství tímto úzkostlivě vypadajícím stanutím. Dosud směl císař doufati, že bitvou dosáhne velkých úspěchů, jimiž vítězně zakončí válku.

V samotném Vitebsku ponechává císař gardu, kdežto ostatní sbory zaujmou v nejbližších dnech pozice na těchto bodech: Eugen u Janovičů a Suraže, Nansouty a Montbrun posunou se k Porečji a Rudniu,

¹³⁰⁾ Berthierovi. Vitebsk, 29. července.

Ney přitrhne do Ljosna, ze tří Davoutových divisí, jež se mají vrátiti zase ke svému sboru, ponechány jsou divise Morandova a Friantova u Vitebska, kdežto Goudinova poslána k Pavlovičům, aby tvořila spojení s Davoutem, Saint Cyr zůstal u Běšenkovičů.

V této situaci opustíme prozatím zastavivší se centrum, abychom se poohlédli po dosud se pohybujících křídlech. Davout odrazil, jak známo, dne 23. července Bagrationův útok u Mohyleva, kde se pak zdržel až do 28. července, kteréhožto dne vytrhne po pravém břehu Dněpru proti proudu, aby se přiblížil ke středu a postaví se konečně 2. srpna u Dubrovny; k Babinovičům postoupivší Grouchy tvoří jeho spojku s armádou; 5. sbor dorazí 28. července k Mohylevu; 8. sbor přitrhne 27. července k Orše; oba sbory stanou u těchto míst a velení 8. sboru přechází na Junota; toliko Latour-Maubourg zůstal ještě poněkud déle v pohybu a dorazil 5. srpna k Mohylevu, odkudž postupuje dále na Rogáčov, kamž přibude 9. srpna, aby odtud vyzvídal vpravo vzad proti Beresině a Pripetu. Sotvaže Davout nastoupil svůj pochod po Dněpru vzhůru, stihl jej císařův rozkaz, předpisující mu právě tento pochod na Oršu, aby dosáhl spojení s armádou.

Rušněji vyvíjely se věci na nejzazším pravém křídle. Po první srážce s Tormasovem dne 24. června postoupil Reynier na Antopol, kdež však zvěděl, že jeho v Kobrině zanechaná stráž byla přepadena, obklíčena a potřena, načež ustoupil zpět ke Slonimu. Tam k jeho posílení přibude 3. srpna Schwarzenberg, jenž na zprávu o postupu Tormasova stanul u Něsviže, potom však, když Reynierovy výzvy o podporu byly stále naléhavější, dal se na zpáteční pochod k němu.

Také tomuto pohybu dostane se, když jest císaři ohlášen, jeho schválení, ačkoliv má císař jen velmi skrovné mínění o počtu a jakosti Tormasovovy armády. „Těžko se chápe, že by nepřítel používal starého vojska k odchýlení, kdyžtě by přece bylo pro něj výhodnějším,

aby zesílil Bagrationa, jenž byl u Mohyleva poražen od knížete z Eggmühlu. Proto jest pravdě podobno, že řečené divise utvořeny jsou ze třetích praporů stejně jako divise pod velením generála Essena, takže obě tyto divise mohou disponovati jen asi 8000 až 9000 muži horší jakosti.¹³¹⁾

Spojení Tormasovovy armády s Bagrationem bylo by ovšem výhodnější, leč druhdy neotálel císař tolik, aby se přesvědčil o škodlivém rozštěpení branných sil svých nepřátel; zatím co úsudek o Tormasovově vojsku ukazuje na jedné straně, s jakým lhostejným opovržením, přes zprávy o skutečnosti, hodnotí nyní císař ty, kdož mu mají čeliti, spatřujeme na druhé straně závěru, v němž se tento úsudek opodstatňuje, tu zvláštní okolnost, že jest císař nyní zaslepen dokonce i k chybám odpůrcovým, poněvadž již nepočítá se skutečností, nýbrž řídí se libovolně pojatým vlastním náhledem.

Brzy poté podřizuje císař Reyniera velení Schwarzenberkovu a nakazuje tomuto, aby „pochodoval proti Tormasovu a Kamenskému a nabídl jim bitvu a následoval je všude, dokud by s nimi nebyl hotov.“¹³²⁾ V důsledku toho postoupí Schwarzenberg přes Kosovo na Prušany, odkudž zažene dne 10. srpna ruskou hlídkku; hlídka tato ustoupí ke Gorodečnu na kobrinské silnici, kamž táhne také Tormasov, jenž na zprávu o pochodu odpůrcově soustředil svou armádu u Chomska. Schwarzenberk udeří dne 12. srpna na Tormasovovo postavení u Gorodečna, kdežto obchvatný Reynierův útok na jeho levé křídlo selže, takže se teprve k večeru podaří na jednom místě překročiti bažinu, kryjící ruskou frontu; brzy poté se však již setmělo a Tormasov ustupuje v noci zpět na Kobrin.

I na levém křídle francouzské operační fronty do-

¹³¹⁾ Berthier Schwarzenbergovi. Vitebsk, 31. července v 10 hodin dopoledne.

¹³²⁾ Berthierovi. Vitebsk, 2. srpna.

šlo v ten čas k srážce. Oudinota jsme opustili při jeho pohybu po Drině vzhůru u Dissny; aby mu usnadnil řešení daného úkolu, záležejícího v krytí levého boku armády proti ruskému pravému křídelnímu sboru, tu mu již tehdy císař radil: „Umožní-li okolnosti, abyste přeložil svůj hlavní stan do Polocka a učinil jej východiskem, bude to velmi výhodné; zdá se, že by odtud na Sebež vyslaný silný předvoj přiměl Wittgensteina¹³³⁾ k vyklizení Drissy a Druje.¹³⁴⁾ Proto překročuje Oudinot 26. července u Polocka Dvinu; císař jej neustále podněcuje k podnikavosti tím, že mu podle svého obyčeje líčí protivníka, jež má potříti tak, že z něho nejde strach; císař pokládal to přímo za válečné pravidlo, „že, hovoří-li se o vlastním počtu vojska, nutno přeháněti a líčiti jej jako ohromný tým, že se tento počet zdvojnásobí, ba i ztrojnásobí, kdežto mluví-li se o počtu nepřítelově, že se tento počet musí o polovinu neb třetinu zmenšiti... Když však jsme byli neprozřetelnými a prozradili jsme svůj úmysl a zplnomocnili sama sebe k přehnaným údajům o síle nepřítele, ocitáme se v nevýhodě, že pak na výzvědách vidí každý plukovník jízdy armády a každý setník voltžerů prapory... Umění velkých vojevůdců záleželo vždycky v tom, že ve zprávách, jež se uveřejňovaly před nepřítelem, byly jejich armády velice četné, kdežto vlastní své armádě líčili nepřítele jako velice poraženého... Při svých válečných taženích ve Vlaších, kde jsem měl hrstku lidí, jsem vždycky přeháněl počet svých vojsk. To posloužilo mým záměrům a nezmenšilo mou slávu.“¹³⁵⁾ V tom ohledu se císařovo přesvědčení nikdy nezměnilo. Císař psal ještě r. 1814, když jeho číselná slabost musila býti naprosto jasná odpůrci: „Noviny píší nerozumně. Jest

¹³³⁾ Tento generál velel Barclayovu pravému křídelnímu sboru.

¹³⁴⁾ Oudinotovi, Usač, 23. července.

¹³⁵⁾ Clarkemu. Schönbrunn, 10. října 1809.

to účelné, v přítomné chvíli říkati, že mám málo vojska, že jsem zvítězil jen tím, že jsem nepřítele překvapil a že jsme jeden proti třem? Musili jste opravdu v Paříži ztratiti hlavu, že takovéto věci říkáte, kdežto já všude říkám, že mám 300.000 mužů a nepřítel tomu věří a musí se to do omrzení říkati... Z předních válečných zásad jest nadsazování o počtu vlastních branných sil a nikoliv jejich zmenšování.¹³⁶⁾ V daném případě jest opět patrné, že císař neoprávněným způsobem opomíjel fakta a skutečné poměry; „poněvadž Wittgenstein má pouze 10.000 mužů pěchoty, lze k úderu připravenému (Oudinotovi) přímo naň postoupiti.“¹³⁷⁾ Wittgenstein však disponoval 28.000 muži a znamenal obzvláště odvážného a podnikavého generála, kdežto Oudinotův sbor klesl na 23.000 mužů.

Oudinot nastupuje nyní ve smyslu císařovy rady pochod na Sebež a dostihne 30. července ráno Kliastizy. Wittgenstein měl, jak známo, v plánu přejíti u Druje na levý břeh Dviny a vpadnouti v týl zde operujícímu nepřátelskému sboru; leč po příchodu do Pridruiska se dovídá, že mu jednak hrozí postup Francouzů od Dissny, jednak že se Macdonald chystá k přejití Dviny u Jakobstadtu, pročež se rozhodne, že odtáhne zpět na Sebež. Na této zpáteční cestě zví Wittgenstein o pochodu Oudinota, jakož i o tom, že jest blíže Sebeže než on; v důsledku toho se rozhodne, že udeří na Oudinota, aby si uvolnil cestu. Tak utká se dne 30. července jeho přední voj s předvojem Oudinotovým u Kliastizy stojícím; za vzplanuvšího boje přitrhnou sem s obou stran ostatní sborová vojska, avšak k rozhodnutí toho dne ještě nedojde. Nazítří však podaří se ráznému útoku Wittgensteinovu vypuditi Oudinota z jeho postavení; tento ustoupí pak až za Drissu k Bojarščinu. Wittgenstein vysílá za couvajícím nepřítelem svůj předvoj, jež

¹³⁶⁾ Savarymu. Na zámku survillském, 19. února.

¹³⁷⁾ Berthierovi, Běšenkoviče, 26. července.

však Oudinot vyčká 1. srpna za Drissou a odrazí jej zase za řeku zpět a způsobí mu značné ztráty; když ale nyní Oudinot sám vypraví jednu divisi přes Drissu kupředu, aby těžil ze svého úspěchu, tu jí Rusové připraví stejný osud. Oudinot poté nastoupí 2. srpna ústup k Polocku, kamž zase přibude dne 3. srpna; Wittgenstein setrvá za Drissou u Sokolišče.

Obdržev zprávu o Oudinotově ústupu ke Dvině, císař vypravuje 4. srpna Saint Cyra z Běšenkovičů do Polocka, aby tímto zesílením umožnil onomu maršálovi obnovení ofensivy. V ostatním jej ostře tepe, že hned tak daleko ustoupil; „tento lehkomyšlný způsob jednání ohrožuje všeobecnou ofensivu, ježto může pohnouti císaře k chybným pohybům, a kdybychom neměli převahy nad nepřítelem, byl by zpětný pohyb 2. sboru na Polock skutečnou chybou... Válka jest věcí mínění a uměním bylo, zachovati si mínění, jehož se dosáhlo po velkém úspěchu“¹³⁹⁾. Podobně vyjádřil se císař v březnu 1813, když Eugen předčasně ustoupí za Labe: „Nepočínal jste si tak, aby se zachovalo válečné umění“¹³⁹⁾. Snaha císařova nesla se vždy k tomu, aby svým zdánlivě ofensivním počínáním budil takové mínění o svých plánech, které by nepřítele mátl o jeho případných defenzivních záměrech. Že císař mluví o velkém úspěchu, jehož Oudinot dosáhl, ukazuje názorně, jak jeho maršálové nàpodobili ve svých bitevních zprávách svého pána, neboť ve skutečnosti neznamenalý Kliaztizy „žádný velký úspěch“. Dne 7. srpna dorazil Saint Cyr k Polocku, odkudž nastoupí Oudinot neprodleně zase postup, kdežto Wittgenstein zatím zaujal posici u Rošice; na zprávu o postupu Oudinota hne se Wittgenstein vpřed a táhne mu vstříc a odrazí zpět jeho předvoj u Svolné, načež Oudinot ustupuje poznovu do Polocka, kamž přibude 16. srpna.

¹³⁸⁾ Vitebsk, 7. srpna.

¹³⁹⁾ Trianon, 9. března.

Po zřízení mostu u Jakobstadtu se Macdonald během těchto událostí odebral do Rusy vyklizeného Dinaburku, kamž přibyl 5. srpna ke kratšímu pobytu, kdežto jeho pruský pomocný sbor pokračuje v obléhání Rigy.

Taková byla situace vpravo a vlevo dne 13. srpna, v den, kdy císař opustil Vitebsk. Císaře teď nejvíce zaměstnává otázka dalšího postupu proti odpůrci v ten čas u Smolenska soustředěnému a povšechně ustanovi se na tom, že postoupí vpravo k Davoutovi, aby s ním společně přešel Dněpr, obešel tím protivníkovu levé křídlo, opanoval jeho spojení na Moskvu a tak mu připravil osud Mackův a Brunšvikův. Zatím co císař ještě uvažuje o tomto plánu, Barclay ho předejde. Barclay dorazil 1. srpna se 78.000 muži ke Smolensku, kamž dne 3. srpna přitrl i Bagration se 43.000 mužů, takže spojení obou je dokonáno. V ruském táboře, kde nabývají nyní konečně ofensivní záměry rozhodné převahy, se věří, že císař postupuje v rozlehlé linii, takže s vlastní soustředěnou massou bude lze tuto linii prorazit.

K tomu cíli vyrazí Barclay 7. srpna a pochoduje třemi proudy v povšechném směru na Rudniu a dorazí k Verchovje, Debrize a Katynji. Nazítří táhne dále, a předvoj jeho střední kolony rozpráší u Inkova na odpor se postavivší francouzskou jízdu sboru Montbrunova. Obává se však císařovy ofensivy od Dořečje ve svůj bok, Barclay opustí přímý směr svého pochodu a zabočí poněkud vpravo a přibude k Vydrě a k hostinci Stobnu, zatím co jeho levý proud, Bagration zůstane u Katynje. V pohybu po porečjské silnici se 9. srpna pokračuje a přibudou v ten den pravá a levá kolona Barclayova k Moščinkám, kdežto Bagration vtrhne do Vydry.

Srážka u Inkova upoutala pozornost císařovu na pohyb nepřítelův, takže neprodleně nařizuje, aby se tři Davoutovy divise, sbor Neyův a Eugenův shromáždily u Liosna a čelily domnělé ofensivě. Když pak zabočením Barclayovým vpravo zmizela ruská vojska před fran-

couzskou frontou, tu císař míní, že Inkovo znamenalo jen šarvátku, vyvolanou zbytečným nájezdem jeho kavalerie; jelikož však vojska byla již jednou na pochodu, chce v pohybu také setrvati a zahájití operaci na Smolensk... Počítám s pochodem na Smolensk, abych uzřel, chce-li nás nepřítel vyčkati, což jest dosti pravdě podobno, poněvadž došlo již k jeho spojení s Bagrationem a nemůže již více očekávati¹⁴⁰⁾. Vzhledem k tomu nařizuje císař Davoutovi, aby u Rožasny připravil vše potřebné pro stavbu čtyř mostů, aby tyto mosty bylo lze položití v noci na 14. srpen. Poněvadž Rusové také ani 10. srpna neobnovili postup, soudí císař: „Podle došlých zpráv ustoupil nepřítel úplně; postoupili jsme několik hodin cesty kupředu a nenalezli jsme jej“¹⁴¹⁾. Císař poté nakazuje Nansoutymu, Montbrunovi, gardě, Neyovi, třem divisím Davoutovým, jakož i Eugenovi společný pochod na Rožasnu, kamž mají 13. srpna dorazit; tamtéž odebrati se má Davout, vezma s sebou Grouchyho, načež jeho dřívější divise vstoupí opět pod jeho velení, takže massa armády bude 13. srpna večer připravena k přechodu na tomto bodě. Poniatovského a Junotův sbor nechť Davout pošine k Romanovu, kdežto Latour-Marbourg konečně krýti bude pravý bok u Mstislavle a Mohyleva.

Zatím co francouzská armáda táhne k Dněpru, stanul útok očekávající Barclay u Porečje a Bagration ustoupil dokonce až ke Smolensku; jelikož 13. srpna není nepřítele viděti, rozhodne se Barclay pro další pochod na Rudniu, a dorazí až k Šilomezu, zatím co Bagration stojí dosud u Smolenska. Než v ten den opustil císař Vitebsk a odebral se ke svým sborům, jež právě dorazily na Dněpr; císař jest pln důvěry, že se blíží rozhodnutí. „Vše nasvědčuje tomu, že se u Smolenska

¹⁴⁰⁾ Maretovi. Vitebsk, 9. srpna.

¹⁴¹⁾ Davoutovi. Vitebsk, 10. srpna odpoledne.

strhne velká bitva¹⁴²⁾. Přibyv do Rožasny, císař nachází zde dva hotové, během odpoledne položené mosty, po nichž přechází napřed Grouchy, načež ho následují Friant, Gudín a Morand. Po třetím mostě zřízeném u Chomina překročuje Dněpr Murat s Nansoutym a Montbrunem, následován Neyem; Eugen a garda jsou u Ljubavičů a Babinovičů, pochoduující na Rožasnu, kdež překročí řeku dne 14. srpna; Davout stojí u této osady na levém břehu Dněpru, Poniatovski dostihne Romanova, zůstaviv ke krytí Minska v Mohylevu posádku Dombrovského 6.000 mužů; Junot jest též u Romanova, těsně za Poniatovskim, Latour-Maubourg stojí u Rogačova.

Císař tedy stojí 14. srpna pohotově s 185.000 muži na levém břehu Dněpru k pochodu na Smolensk po hlavní silnici, doufaje, že se zmocní tohoto v zádech Barclayových ležícího města a opanuje jeho spojení s Moskvou, načež že vyrazí proti němu, aby ho napadl, porazil a na sever zatlačil; z toho je zřejmo, že tu běží opět o onen veliký a jednoduchý strategický obchvat s celou massou, zakládající se na porážce odpůrcově, kdyžť mu již dříve vzata byla každá možnost ústupu na jeho základnu, takže prohraná bitva znamená i jeho zkázu. Tak se to stalo u Marenga, u Ulmu a u Jeny, tím způsobem zatlačil císař roku 1809 arciknížete Karla u Řezna za Dunaj, to tvořilo jádro jeho strategie a právem pokládá tudíž císař sám manévr u Smolenska za nejkrásnější ze své vojenské dráhy. „Napoleon vykonal tehdaž onen krásný manévr, jenž jest protějškem manévru u Landshutů roku 1809, sám kryl se lesem Bieským, obešel levé křídlo ruské armády, překročil Borysthenes a táhl na Smolensk, kamž dorazil o čtyřiaadvacet hodin dříve než ruská armáda, která se vším spěchem ustupovala¹⁴³⁾.

¹⁴²⁾ Davoutovi. Vitebsk, 12. srpna o 5. hod. odpolední.

¹⁴³⁾ Oeuvres XXXI. Dix-huit notes etc. 456.

K příznačným rysům napoleonské strategie náleží tyto geniální změny fronty, když se celá armáda současně stáhne na jeden říční přechod, zatím co se rychle prováděný pohyb zastře nepříteli buď přirozenou překážkou neb rouškou, utvořenou z vojska. Tak se již roku 1796 za Pádem na Piacenzu táhnoucí Napoleon náhle zmocnil přechodu, zatím co se jeho armáda zdála Beauliemu ohroženou ve frontě u Valenzy, tak došlo k velkému a rychlému shromáždění armády na Lobau roku 1809, tak již v tomto polním tažení předsevzato bylo soustředění na Běšenkoviče, a právě toho času posunuje císař za potokem Beresinou a jejími močály armádu na Rožasnu, přičemž ji zastírá před Barclayem k Rudniu vyslaným oddílem jízdy; císař potom v roce 1813 zosnuje plán, podle něhož posunouti se má jeho armáda za Durinským lesem a Labem na Havelberk, aby tam přešla a stanula v pravém boku odpůrce, a v srpnu soustředí císař skutečně svou armádu na Stupno (Stolpen) s tím úmyslem, že s celou massou u Pirna vpadne přes Labe v týl Schwarzenbergův. Příznačná známka operace jeví se právě v tom, že vždycky, než císař překročí zvolenou říční čáru, novou operační linii zaujme a tak zahájí obchvat odpůrce, nejprve soustředí svou massu na jediném bodě, aby s ní pak toliko v semknuté formaci vyrazil přes danou překážku.

Murat postoupí tedy ráno 14. srpna s jízdou Nansoutyho, Montbrunovou a Grouchyho kupředu po smolenské silnici, za ním táhne Ney, potom Davout, po něm garda a posléze Eugen; vpravo odtud pochoduje Poniatovski přes Trojany a Tolstiky, následován Junotem, rovněž na Smolensk. Murat utká se odpoledne u Krásného s divisi Bagrationovou, jež tam byla ponechána k záštitě levého břehu Dněpru. Brzy poté sem dorazivší přední voj Neyův zmocní se tohoto místa, načež ruská divise ustupuje zpět po smolenské silnici za neustálého odrážení Muratovou jízdou obnovovaných

útoků, nikoliv však bez značných ztrát; večer jest tato divise u Korytnie. Císař rozbíjí své ležení před Krásnem u Bojarinzova. Podaří se mu nápirem na Smolensko, náhle opanovati přechod přes Dněpr? „Mínění, zajatých se různí. Podle jedněch stojí venkoncem celá nepřátelská armáda u Smolenska, podle druhých jest tam toliko část této armády“¹⁴⁴).

Armáda pokračuje 15. srpna ve svém pochodu a dorazí se svými tykadly do Lubnie, kdežto konec její jest za Krásnem u Siniaků. Ruská divise couvla do Smolenska. Císař přenocuje u poštovní budovy v Korytni. Barclay postoupil zatím 14. srpna k Volkovaji. Bagration vtrhne do Katynje, jeho postup směřovati má na Nadvu. Když Bagration 15. srpna v tomto směru postupuje, stihne jej zpráva o útoku proti jeho divisi, ponechané na druhém břehu Dněpru u Krásného: z toho postřehuje Bagration ihned, že Smolensku hrozí nebezpečí. Proto neprodleně vysílá jeden svůj sbor k hájení tohoto města, kdežto s ostatním vojskem vrací se do Katynje. Zde se potom dovídá, že celá francouzská armáda postupuje po levém břehu na Smolensk; na zprávu tuto strhne Bagration své mosty a pospíší ráno 16. srpna do Smolenska. Jsa nyní konečně zpraven o stavu věcí, také Barclay, jenž dne 15. srpna netáhl dále, nastupuje 16. zpáteční pochod rovněž k tomuto městu.

Murat a Ney přitrhnou v ten den časně ráno před Smolensk, kamž se brzy poté dostaví sám císař a káže zahájití útok na město. Toto město, aniž tvořilo skutečnou pevnost, opatřeno bylo ve své vnitřní části cihelným valem 18 stop silným se suchým příkopem a krytými chodbami; v tomto valu nacházející se otvor uzavírala zemitá hradba, která do jisté míry nahražovala citadelu. Prvopočáteční útok namířen jest proti této

¹⁴⁴) Maretovi. Ležení u Bojarinzova mezi Krásnem a Siniaky, 15. srpna.

citadele, když den před tím Bagrationem sem vyslaný sbor, jakož i již od Krásného sem stíhané divise, které dosud samy hájily smolenské postavení, zatlačeny jsou do předměstí. Útok selže, a v 10 hodin přitrhne Bagration ke Smolensku, zatím co francouzské sbory jeden po druhém sem přicházejí.

Bagration vrhá posily do Smolenska a pod záštitou byt' i nedokonalejších opevnění drží Rusové až do večera město ve své moci. Večer objeví se také Barclayova armáda a sešikuje se na výšinách, ležících na pravém břehu Dněpru; císařova vojska obkličují Smolensk v rozlehlém polokruhu na protějším břehu, vlevo Ney, ve středu Davout, potom Poniatovski a na pravém křídle o řeku se opírající Murat. Toto postavení udržovali Francouzové po celou noc až do rána 17. srpna. Zálohu tvořící garda stojí na mstislavské silnici u Ivanovskoje, kdež zřízen také císařský stan. Pozadu jsou dosud Junot u Tolstíku a Eugen u Liady, kryjíce tyl armády pro případ výpadu přes Dněpr.

Nelze popírat, že se císaři prvopočáteční a nejzávažnější záměr nezdařil; poněvadž se domníval, že Rusové jsou mimo Smolensk, a táhnou na Rudniu neb Porečje, záležel jeho plán v tom, že se znenadání objeví před Smolenskem, přepadne toto město a tím opanuje silnici k Moskvě a dostane se do zad ruské armádě. „Kdyby byla francouzská armáda překvapila Smolensk, byla by tam přešla Borystheneš a napadla by nespořádanou a nesjednocenou ruskou armádu zezadu“¹⁴⁵⁾. Příčiny zmaru Napoleonova plánu tkvěly v tom, že Bagration ještě včas vyslal vojsko k obraně Smolenska, a že toto město se svými hradbami pořád ještě bylo způsobilé, aby nepodlehlo hned prvnímu útoku. Nelze říci, že zde zavinila nezdar chyba francouzského vojevůdce, neboť se tu stalo to, co se často stává ve válce, totiž, že předpoklady, na nichž byl plán zosnován, nebyly ta-

¹⁴⁵⁾ Oeuvres XXXI. Dix-huit notes etc. 466.

kové, aby zkřížily opatření odpůrcova. V takovýchto případech jest pak zásluhou velikého vojevůdce, aby rychlým rozhodnutím učinil zadost novým poměrům a těžil právě z daných okolností pro dosažení vytčeného cíle.

Z vojenské dráhy Napoleonovy jest známo, jak se u Arcole uplatnilo nejen takovéto ztroskotání prvotního operačního záměru, ale i takovéto přizpůsobení se novým poměrům, takže se přes prvopočáteční neúspěch dosáhlo přece konečného vítězství. Zde viděti jest opak, totiž, že císař s přílišnou houževnatostí lpí na prvotní myšlence na opanování Smolenska, čímž propase vhodný okamžik pro uskutečnění svého hlavního cíle, záležejícího v opanování pro ústup Rusů nevyhnutelné moskevské silnice; kdyby se byl však rychle rozhodl pro přechod Dněpru na jiném, dále nad městem ležícím místě, asi u Dresny, kde pak 19. srpna překročí Junot řeku, tu mohl ještě doufati v dosažení tohoto cíle. Nicméně ale vidíme také zde, že tento veliký genius stojí sice co se tkne duševní bystrosti a jasnosti při posuzování strategických situací dosud na dřívější výši, ale že svěžest a živost jeho vnímavosti, jakož i rozhodnost utrpěly, a na neporaženém, ustupujícím Barclayovi shledáváme, že tyto poslední vlastnosti jsou důležitější než duševní bystrost.

V tomto válečném tažení naskytla se císaři u Glubokoje opět jednou příležitost vysloviti se o nutnosti rovnováhy mezi rozvahou a charakterem u dokonalého generála, a v podobenství o plachetní lodi, jež si na odůvodnění tohoto zvolil, klade zřejmý důraz na tuto poslední vlastnost: „rozhava představuje plachtoví, charakter značí ponor; je-li ponor značný a plachtoví slabé, pluje loď pomalu, leč vzdoruje nárazu vln; je-li naproti tomu plachtoví mohutné a ponor malý, tu může loď za příznivého počasí plouti, avšak při prvé bouři ztroskotá. Pro dobrou plavbu jest nutný správný poměr

mezi ponorem a plachtovím¹⁴⁶⁾. Podle mého zdání ukazuje napoleonská loď na Rusi mohutný rozvoj plachtoví, nabízejíc bouři široké plochy, avšak vykazuje nedostatečnou přítěž, aby mohla vzdorovati útokům bouře.

Barclay vystřídal v noci na 17. srpen obránce Smolenska čerstvým sborem, neboť tohoto města nutno dosud bezpodmínečně uhájiti, aby se tím zabezpečil vlastní ústup po moskevské silnici. Bagration zahajuje potom ráno o 4. hodině zpáteční pochod a zaujme k záštitě moskevské silnice posici za potokem Kolodnion, kdežto Barclay zůstane ještě u Smolenska. Císař po celé dopoledne doufá, že Rusové vytrhnou ze Smolenska, aby svedli bitvu, kterýžto omyl arcit' sotva lze ospravedlniti danou situací. Proto zůstává císař klidně státi a vyčkává, až konečně o 2. hodině odpolední nahlíží svůj omyl a zahajuje útok na Smolensk; Francouzům se sice podaří zmocniti se částečně předměstí, avšak o krytou cestu a val trvá prudký zápas až do večera, aniž by však těžké ztráty utrpěvší nepřítel byl zdolal útokem ruské postavení. Bitva končí kolem 9. hodiny. Rusové, jež Barclay za boje sesílil jednou divisií, uhájili Smolenska, dosáhnuvše tak kýženého cíle, jímž bylo zabezpečení ústupu armády. V noci pak vyklizují město a odcházejí na pravý břeh Dněpru, strhnuvše za sebou mosty.

Armáda císařova táboří ve včerejším postavení v polokruhu kolem Smolenska, kamž o 10. hodině večerní přitrhne Junot a postaví se za Poniatovskim, kdežto Eugen přibude do Korytnie. Ráno vtrhnou Francouzové do opuštěného a v plamenech stojícího města, kamž se záhy dostaví i císař, jenž pak nařizuje Neyovi, aby přešel na druhý břeh řeky. Když však na ústupu se již nalézající Barclay zpozoruje tento přechod, vysílá zpět část svého vojska, které hrstku dosud zde přešedších

¹⁴⁶⁾ Gouvion St. Cyr Mém. III. 49.

Francouzů zažene zpět za řeku, načež jako zadní voj obsadí na pravém břehu se rozkládající městskou čtvrť, Petrohradské předměstí. Vojsku tomu se podaří po celý den zabraňovati Neyovu přechodu a o 6. hodině, když Francouzové jmu se obsazovati říční přechod, zapálí ruský zadní voj předměstí a dá se v noci na pochod za armádou. Toho dne zastavil se Barclay k pozorování petrohradské silnice, načež večer pokračuje v ústupu, aby zacházkou přes Sykolinu, Prudišču a přes Korochotkino, Gorbunovo a Shukovou dostal se zase na moskevskou silnici a k přechodu Dněpru u Solovjova. Bagration ustoupil po této silnici až k Slobodnému Pněvu.

19. srpna přechází Dněpr jednak Ney po zatím dokončených mostech, jednak Murat brodem, a zároveň táhne Junot po řece vzhůru, aby poblíž Dresny rovněž zbudoval most. Císař posílá Grouchyho směrem na Duchovščinu, jakož i Nansoutyho s Montbrunem pod Muratem na moskevskou silnici, aby zjistil ústup nepřítelův. Ney při svém postupu na Garbunovo utká se s Barclayovým zadním vojem, jenž mu klade nějaký čas odpor; přibyvší sem císař nařizuje Neyovi, aby se dal vpravo na moskevskou silnici. Po této silnici vypravil Barclay ke krytí svého ústupu oddělení vojska, které se pak sešikovalo za Kolodní. Ney pak udeří na toto vojsko, avšak přes tvrdý a pro obě strany ztrátuplný boj nemůže je přece daleko nazpět zatlačit přes to, že sem dorazí také divise Davoutova, jež po něm přešla Dněpr a stanula za ním na moskevské silnici, neboť také Barclay sesílil své oddělení, od jehož odolnosti záleží bezpečnost čáry ruského ústupu.

Dle daného rozkazu překročil zatím Junot Dněpr, načež obsadí chráněné postavení, z něhož se po celý den ani nehne přes důtklivé osobní naléhání Muratovo, ačkoliv by pouhým výpadem na ruskou spojovací čáru na moskevskou silnici dostal se do týla tuto silnici hájícího oddělení, v čemž také vůbec záležel jeho úkol při

přechodu Dněpru na tomto místě. Příčinu tohoto nevysvětlitelného počínání Junotova nutno hledati asi v tom, že se tu začaly již jeviti příznaky duševní choroby, která jako následek jeho smyslné prostopášnosti přivedila po roce jeho smrt. Po překročení Dněpru postaví se Eugen na petrohradské silnici, kdežto z ostatních vojsk zůstane jednak garda, doplněna druhdy Davoutovi přidělenou divisí ve Smolensku, jednak Poniatovski ještě na levém břehu Dněpru.

Barclay pokračuje záhy z rána 20. srpna ve svém ústupu a přechází v ten den Dněpr u Solovjova a příštího dne Ushu u Usvjatje. Zde se však rozhodne pro vytvoření fronty, aby svedl bitvu. V důsledku toho přerušuje pochod a sešikuje se za řekou u Usvjatje, kamž pak povolává dne 23. srpna až k Dorogobuži ustoupivšího Bagrationa. Císař toho dne vypravil za nepřitelem po moskevské silnici Murata, jenž dne 26. srpna o 11. hodině dopolední vrazí na na Ushu stojící ruskou posici u Usvjatje, jsa přímo následován Davoutem; Ney dorazí k Slobodnému Pněvu, Junot stojí dosud poblíž místa svého přechodu Dněpru u dvorce Šenkova; nacházeje se v ten den na pochodu na Duchovščinu, kamž dospěl již Grouchy, Eugen přibude do Pomogailova; císař s gardou je dosud ve Smolensku; včera vytrhnuvší Poniatovski dal se směrem přes Bělkino k silnici Dorogobuž-Jelnia, kdežto Latour-Maubourg stojí vpravo v pozadí u Mstislavle.

V noci na 24. srpen doručena jest císaři Muratova zpráva, že našel protivníka v posici za Ushou a že se zdá, jakoby byl připraven klásti odpor. Císař poté nařizuje Eugenovi, jakož i Poniatovskému, aby se, ježto se očekává bitva, přidružili k armádě; také Latour-Maubourg nechť uspíší svůj příchod, a Junotův sbor a mladá garda vypraveny jsou pochodem po moskevské silnici ještě 24. srpna, kdežto stará garda má následovati časně ráno dne 25. srpna. Císař sám opouští Smolensk o půlnoci s 23. na 24.

Avšak zatím vzdal se Barclay již opět svého záměru a po vyklizení postavení u Usvjatje v noci na 24. srpna přibyl k Dorogobuži. Pokračuje nazítří ve svém ústupu, Barclay dorazí 27. srpna k Vjažmě, než ani zde neshledává vhodnou příležitost k bitvě, načež po zapálení města ustupuje dále, aby se pak 29. srpna sešikoval u Careva Saimiše a svedl zde bitvu s císařem. Než v ten den dostaví se k armádě Kutusov, nově jmenovaný vrchní velitel.

Viděli jsme, že císař opustiv Smolensk doufá, že se dne 25. srpna strhne bitva u Usvjatje. Když však toho dne přibude ke svému nejřednějšímu sboru, přesvědčí se rozhodně o tom, že nepřítel nevyčkal útoku, ponechav mu na vůli, aby jej poznovu následoval. Tak se také stane, když jednak hlavní kolona, Murat, Davout, Ney, garda a Junot, postupuje dále po hlavní moskevské silnici, jednak vlevo odtud pochodují ku předu Grouchy a Eugen, kteří překročí Dněpr u Molodisova, a pak vpravo odtud táhne Poniatovski po levém břehu Vožmy přes Voloček a Pokrov. Císař přenocuje na 26. srpen ve starém zámku, ležícím vpravo silnice před Dorogobužem, kamž se zítra odeběře, načež po odchodu z tohoto města v noci o 11. hodině přibude 27. srpna do Slavkova. 28. srpna nacházíme jej na zámku Rybce a 29. objeví se před Vjažmou.

Odchod francouzské armády ze Smolenska tvoří okamžik, v němž se zračí vnitřní nemožnost zdaru celého císařova podniku. Rychlým polním tažením s několika vojenskými úspěchy zamýšlel císař podrobiti si Rus úplně své vůli, chtěl si ji totiž podmaniti. Leč jako ve Španělsku tak opět i zde nebyl tento politický cíl dosažitelný pouze vojevůdcovským výkonem, byť by i po stránce ryze vojenské dopadl sebe lépe. Španělé stejně jako Rusové opozdili se za pokrokem všeobecné vzdělanosti mnohem větší měrou než ostatní národové evropští, za to ale udrželo se u nich tím větší náboženské a národní sebevědomí, jímž se cítili méně závaz-

nými cizí kultuře. A kdežto ve Španělsku místní, k obraně způsobilá povaha půdy usnadňovala vůbec slabším houfcům zápolení s mocnějším útočníkem, umožňovaly ruské roviny svou rozlehlostí vůbec slabšímu obránci, aby se vyhnul zápasu se silnějším útočníkem. V obou zemích se v lidovou vojnu změněný zápas bezděčně přizpůsobuje povaze půdy, při čemž se vyhlídky na odpor do nekonečna prodlužují, až posléze unavený útočník není již s to, aby hrál stále úlohu silnějšího.

Proto se cíl, jež státník Napoleon vytýčil vojevůdci Napoleonovi ustavičně vzdaloval, a buď se vojevůdce vzdá nemožného úkolu, aneb jestliže ho přece bude sledovati, setká se nutně s nezdarem a při svém pádu strhne státníka s sebou. Ve Španělsku vojevůdce osobně sice upustil od řešení daného úkolu, leč pověřil své pomocníky, aby na něm dále pracovali. V Rusku, kde nasadil veškerou svou sílu a vážnost své panovnické moci, nemohl tak učiniti, takže přibyv do Smolenska musil se rozhodnouti buď pro přerušení pochodu aneb pro další postup na nepřátelské hlavní město.

S vojenského hlediska byla zastávka u Smolenska přípustná, neboť máje svou massu připravenou k rychlému soustředění a kryje svá křídla obsazením dvinské a dněperské čáry, císař nachází se v téže situaci jako roku 1805 na Moravě před bitvou u Slavkova a jako roku 1807 v Polště před bitvou u Jílové; mohl stejně jako tenkrát po vyčkání nepřítele rychle naň udeřiti a v rozhodné bitvě jej poraziti. Leč oči Evropy viděly by v tom, že císařův podnik ztroskotál, vojevůdce by se tím přiznal, že nebyl schopen dosíci státníkem žadaného cíle a že jest vůbec vyloučeno, aby Rusko podrobil své vůli, takže by takovéto přiznání mělo rozhodně nevypočitatelný účinek v porobené Evropě. Avšak nejen to, nýbrž i po stránce ryze vojenské bylo takovéto počínání zkázonosné; Rusové měli potom dosti času, aby uvolnili veškeré pomocné prostředky své rozsáhlé

říše a čerpající ze svého nepřebratelného lidského materiálu, stáhli sem, a do armády zařadili a organisovali čerstvé mužstvo, a poněvadž by obnovení zápasu záviselo na jejich rozhodnutí, tu by se při náladě roku 1812 dozajista vyvarovali chyby od Slavkova, totiž předčasné ofensivy, a císař by se pravděpodobně pak nacházel v nepříznivé situaci i po stránce vojenské. Nutno tudíž vysloviti konečný úsudek, že nebylo radno, aby se vojevůdce zastavil u Smolenska.

Co zde naproti tomu sliboval pochod na Moskvu? Pochod ten sliboval dokonalý úspěch kdyby tam vojevůdce buď našel mír aneb v opačném případě měl dosti síly, aby se tam udržel. Míru v Moskvě císař nenalezl a doufal-li v něj, pak v tom nutno podle daného stavu věci spatřovati libovolný sebeklam. Dnes jest arcit' snadnější, tuto věc prohlédnouti, než tomu bylo tenkrát, leč od veleducha právě se požaduje, aby měl zrak obšáhlejší a pronikavější než obyčejný dav. Pravá velikost záležití přece v tom, aby genius dokonalým postřehem všech nejvyšších mravních pohnutek a věcných okolností předvídal události, kdežto massa lidí si události uvědomuje a příčiny jejich rozpoznává teprve pak, když se již uskutečnily.

Byl tedy vojevůdce nyní aspoň vojensky dosti silný, aby se v Moskvě udržel? Nebyl. Ustavičné posunování operační čáry v nepřátelském území spojeno jest pravidelně s nebezpečím, že bude vlastní základna odříznuta od pramenů své síly. Tomuto nebezpečí lze se vyhnouti dvojím způsobem, buď přímou záštitou spojovacích tratí pomocí zvláštních pobočných sborů, aneb takovou převahou hlavní armády nad protivníkem, že když nás chce odříznouti, tu obrátivše se vrhneme se na něho a potřeme jej, jenž pak sám propadne obchvatu.

Jak jsme viděli, chrání císaře roku 1805 a 1806 napřed přesila jeho semknutě postupující armády před nebezpečím strategického odříznutí, později však, když po prvních úspěších pokračuje ve svém postupu až

k nejzazším končinám nepřátelského státu, jest nutno, aby pomýšlel i na záštitu své příliš prodloužené spojovací čáry. Je známo, že císař roku 1805 ve svém postavení na Moravě, (viz I. díl, strana 255—9) kryl svou od Rýna na 90 mil rozvleklou spojovací čáru pobočnými sbory, avšak, že jeho celkové postavení bylo takové, že tu byla dána možnost úplného a včasného spojení na kterýkoli bod, takže uplatnění přesily bylo zajištěno. Rovněž roku 1807 (viz I. díl, strana 331—7) jest jeho postavení takové, že jest opět dána možnost úplného soustředění, jakož i záštity boku dokonce i pak, když spojovací linie pouze od Labe měří 80 mil.

Křiklavým protikladem obou těchto vzorných strategických rozloh jest strategická situace vytvořená pochodem na Rus. Předpokládáme-li stav věcí tak, jak se vytvářel po vtrhnutí francouzské armády do Moskvy, tu spatřujeme toto:

Císař překročil s 363.000 muži Němen na čáře Kovno-Grodno;
se 229.000 muži přibyl do Vitebska;
se 185.000 muži zahájil operaci na Smolensk;
se 156.000 muži opustil toto město;
se 134.000 muži dorazil před Borodino;
s 95.000 muži vtrhl do Moskvy, na konečný bod v ten čas 115 mil dlouhé operační čáry.

Z toho tedy zřejmo, že kdyby nějaké ohrožování neb přerušení této spojovací čáry císaře donutilo, aby se obrátil a pospíšil k její záštitě, nedorazil by k žádnému bodu s dostatečnými silami, aby si byl jist taktického úspěchu.

Jak to teď dopadá se záštitou této spojovací čáry. Tuto čáru ohrožuje s pravé strany 64.000 nepřátel, kteří pod Čičagovem a Tormasovovem stojí u Ostrogu-Lucku, kdežto k její záštitě určeno jest 34.000 mužů pod Schwarzenbergem u Torčina. Čáru tuto tedy ohrožuje téměř dvojnásobná přesila ve vzdálenosti asi 50 mil od bodu této spojovací čáry, který leží asi 90 mil od Mos-

kvy. S levé strany je tato čára ohrožena Wittgensteinem, jenž stojí za Drissou u Sokolišče na polocké silnici; týž má sice zprvu pouze 20.000 mužů, avšak za pobytu francouzské armády v Moskvě tento počet téměř zdvojnásobí. Wittgensteina má držeti v šachu před Po'lockem u Gamseljeva stojící St. Cyr s 28.000 muži, kterýžto počet zatím co Wittgenstein přibírá posil, klesne na 17.000 bojovníků; jest zde tedy opět přesila na 22 mil od Borisova, který tvoří bod napoleonské spojovací čáry a leží 80 mil od Moskvy. Císař ani roku 1805 ani roku 1807 nepřipustil, aby se takové značné, nepřátelské sbory nacházely tak daleko vzadu v jeho bocích.

Tedy krátce řečeno, bezpečnost císařovy spojovací čáry nebyla nijak zaručena jak taktickou přesilou hlavní armády, tak přímo záštitou náležitě silných pobočných sborů a také jest vyloučeno, aby se veškeré francouzské branné síly včas soustředily na ohroženém bodu. V tom tkví vojevůdcova chyba, že neměl připustiti, aby nepřátelské vedlejší armády zůstaly tak daleko v pozadí a ohrožovaly jeho spojovací čáru, poněvadž nemohl táhnouti zpět, aby je přesilou porazil, a nebylo lze se zmenšenými silami dosáhnouti svého cíle, když takto své spojení opustil a při tom tak daleko kupředu pošinul.

Proto si s radostí uvědomujeme, že by vojevůdcův zánik v Rusku byl neodvratný, kdyby si byl protivník jen poněkud správněji počínal, s radostí také proto, že docházíme k poznatku, že věci jsou výronem vnitřní, člověkem samým vytvořené nutnosti a nikoliv klimatických nebo jiných zevních okolností. Nesmyslný záměr státníkův přivedl vojevůdce u Smolenska do situace, která vylučovala vítězství; zůstal-li by u Smolenska, prohlásil by se za poražena; šel-li by do Moskvy, byl poražen.

Po svém příchodu k armádě byl Kutusov sice odhodlán svěsti bitvu v záštitě Moskvy, což si armáda

i obyvatelstvo nejen přálo, ba přímo žádalo, poněvadž se ale postavení u Carova Saimišče pro svedení bitvy Kutusovi nezamlouvalo, ustoupil se svým vojskem dne 31. srpna prozatím k Ivaškovu. Dosud v Vjazmě meškající císař přibude v ten den s hlavní kolonou do Veličeva, konečný sbor, Junot, dorazí do Vjazmy. Eugen jest u Pokrova, kdežto Poniatovski u Slobody. Ve dnech 1. a 2. září pokračuje Kutusov ve svém ústupu a dorazí dne 3. září do předem vyhlédnutého postavení na výšinách pravého břehu Kalače naproti Borodinu, kdež pak svou armádu sešikuje s tím úmyslem, že tu svede bitvu.

Císař dospěl dne 1. září do Gžasku, kdež na základě došlých zpráv dospěl k přesvědčení, že protivník se konečně odhodlal svěsti bitvu; císař tedy zůstane prozatím v řečeném městě, aby vyčkal odtud nařízeného semknutí všech sborů, aby pak se soustředěnou armádou vytáhl do očekávané bitvy. Murat postoupí jen poněkud za Gžask, Davout s Neyem zůstanou u tohoto místa, vlevo odtud stojí Eugen u Pavlova, vpravo odtud stojí Poniatovski u Budajeva; v této rozloze setrvá armáda ještě 2. září. Císař v ten den nařizuje, aby mu byl od každého armádního sboru poslán do 10. hodiny večerní podrobný číselný výkaz mužstva, aby znal počet vojska, s nímž lze vytáhnouti do bitvy. „V těchto výkazech budiž též uveden počet jinam vypravených lidí, kteří by se nezúčastnili bitvy, kdyby k ní zítra došlo, které by ale bylo lze sem povolati, kdyby byla svedena za dva až tři dny; zároveň budiž uvedeno místo jejich pobytu, jakož naznačeny k tomu cíli nutné prostředky. Tyto výkazy budtež vyhotoveny co nejpečlivěji, poněvadž od jejich výsledků nutně závisí mé rozhodnutí. V listinách těchto musí býti uvedeno předně všechno mužstvo, jež jest přítomno při apelu a pak všichni ti, kteří by seúčastnili bitvy. Také podotkněte, aby se tam uvedl počet koní, kterým chybí podkovy a naznačil čas, potřebný k okování jízdy, aby byla nále-

žitě připravena do bitvy¹⁴⁷⁾. Výsledkem tohoto šetření bylo, že je na místě přítomno 128.000 mužů a že do pěti dnů lze sem stáhnouti ještě 6.000 mužů.

Z ohledu na tyto bitevní přípravy zůstal císař státi také dne 3. září, povolav pouze Junota blíže k armádě. Dne 4. září hne se armáda zase vpřed a odpoledne vrazí Murat u Gridněva na ruský zadní voj, jenž klade odpor až do večera, načež couvne ke klášteřu Koložkoje. Císařův stan postaven jest na noc u poštovní budovy v Gridněvu. 5. září setká se Murat poznovu s Rusy v jejich postavení u Koložkoje, odkudž pak musí ustoupiti, neboť tuto posíci ohrožuje také Eugenův postup přes Lusozji; ruský zadní voj odtáhne pak k armádě postavené u Borodina, k němuž dorazí Murat kolem 22 hodin, zatím co se k němu blíží jednak Eugen přes Bolšije Sady, jednak Poniatovski přes Jelnji.

Císař nyní nařizuje, aby se opanovaly vesnice Fomkina, Alexinky, Doronino a Šivardino; jakož i u této vsi zřízená hradba, ježto tyto osady tvořice předsunuté posice, překážely armádě v dalším pochodu po pravé straně hlavní silnice. Murat obsadí Fomkinu bez značného odporu, načež tam překročí Kalaču, za ním táhne neprodleně Davout a zatím co se tito dva zmocní Alexinky a rozvinují se pak proti pravému boku ruského postavení, vyrazí Poniatovski z Jelnje a dobude Doronina, takže tím ohrožuje levý bok. O hradbu šivardinskou rozpoutává se nyní prudký boj, až konečně Rusové, vyklidivše kolem 10. hodiny večerní předsunuté posice, ustupují do svého hlavního postavení, zůstavivše krvavě hájenou hradbu útočníku. Císař rozbíjí svůj stan vlevo od moskevské silnice u Valujeva uprostřed svých gard, před nimiž stojí Eugen, Ney je za Davoutem, Junot u Gžasku.

Po krátkém odpočinku vsedá císař brzy po 2. hodině ranní na kůň, aby v průvodu Caulaincourta a Rappa

¹⁴⁷⁾ Berthierovi. Gžask, 2. září.

obhlížel nepřátelské postavení. Postavení toto opíralo se svým pravým křídlem u Goroškova o Moskvu, načež běželo kryto jsouc tokem Kalače po jejím pravém břehu až ke Gorki, odkudž pak se svým levým křídlem prostíralo přes Semjonovskaju až k Utyze. Nejsouc chráněno již řečištěm Kalači a vysazeno jsouc obchvatu po silnici od Jelnje, bylo toto křídlo sesíleno zákopy a také ve středu u Gorki zřízena byla rozsáhlá hradba, kterážto opevnění nebyla ovšem nikterak zvláště odolná pro krátkost času a písčitou jakost svých zákopů. Na tomto prostranství soustředil Kutusov 120.000 mužů, z nichž však 17.000 mužů náleželo milici a nepravděpodobnému vojsku. Císař odpoledne poznovu objíždí nepřátelskou frontu a s uspokojením pozoruje, že jsou Rusové tentokráte odhodláni k boji.

Francouzská armáda nastoupila již časně ráno do zbraně a zaujala tato postavení. Na levém křídle stojí na silnici od Jelnje Poniatovski, k němuž se přimyká před hradbou šivardinskou Davout s divisemi Friantovou, Desaixovou a Compansovou, za Davoutem stanula garda; před samotnou vesnicí Šivardinem sešikován jest až ke Kalači Morand, který stejně jako u Eugena sboru na druhém břehu Kalače stojící Gérard¹⁴⁸⁾, podřízeni jsou po čas bitvy vrchnímu velení Eugena, jemuž se prozatím přiděluje také i Grouchy; Eugen tudíž nařizuje Morandovi, aby k němu přitrlh do 7. hodiny ranní na levý břeh Kalače. Poněkud vlevo a v pozadí od Davoutovy posice stojí Ney naproti Alexince, za nímž se pak seřadí Junot, jenž sem dorazí už za tmy. Vpravo vzadu od Davouta sešikována jest jízda Nansoutyho, Montbrunova a Latour-Maubourga, neboť i tento přitrlh zase k armádě od Mstislavle přes Jelnji a Jermaky.

Po návratu do svého stanu vydává pak císař večer rozkazy pro zítřejší útok. Útok tento započne prudkou

¹⁴⁸⁾ Dříve divise Gudínova; Gudín byl 19. srpna smrtelně raněn.

kanonádou, při čemž 62 Davoutových a gardových děl, jakož i 40 Neyových kanonů potíratí bude baterie u Semjonovskaje, kdežto ostatní gardové dělostřelectvo bude pohotově k zasáhnutí. Současně má Poniatovski obejítí levé nepřátelské křídlo a Compans udeřiti na semjonovská opevnění. Compans jest volán k císaři, který mu pak osobně udělí rozkazy. Eugenovi bylo již ráno nařízeno, aby v noci zřídil tři mosty přes Kalaču; při zahájení útoku na pravém křídle má Eugen též postoupiti kupředu a zmocniti se Borodina, aby pak po překročení Kalače společně se 4. sborem napadl nepřátelské pravé křídlo, kdežto Morand a Gérard hnou se k útoku na hradbu u Gorki v nepřátelském středu. Poté císař uléhá, leč rozčilení z nadcházejícího rozhodnutí nedovoluje mu delší spánek: záhy je zase na nohou, aby zavolal Berthjerra a pracoval s ním až do půl 6. hodiny, načež vsedá na kůň a odjíždí k včera dobyté hradbě u Šivardina. Když tam císař slezl s koně, odebral se na místo, ležící poněkud vlevo před hradbou, kdež pak setrval po celý den. Císař tehdy trpěl silným nachlazením, které mu vadilo v řeči, kdežto v předchozích dvou dnech mu mluvení dokonce znemožňovalo.

Po svém příchodu na toto stanoviště nařizuje císař kolem 6. hodiny zahájití kanonádu. Při této kanonádě hnou se Poniatovski a Compans kupředu, aby vykonali nařízené úkoly; Companse následuje vpravo vzadu jako podpora Dessaix. Compans se vrhá na opevnění a v tuhý zápas, jenž se o tato opevnění rozpřede, vmísí se nyní také Ney s levé strany. Francouzům se podaří vniknouti o půl 8. hodině do těchto zákopů, leč prudkým protínárazem dobudou jich Rusové zase zpět za těžkých ztrát na obou stranách. Z obavy, že by se Rusové svým vsunutím mezi divise Davoutovy a Poniatovského mohli dostatí v bok těmto divisím, poručil císař zatím Junotovi, aby své stanoviště za Neyem a Davoutem opustil a nastoupil do fronty na pravém křídle Davoutově, neboť toto místo kryto bylo pouze divisemi Muratovy

jízdy. Junot vytrhl hned po 8. hodině, avšak sotva minul Neyův sbor, došlo již k ruskému protínárazu, načež dostal rozkaz, aby se neprodleně vmísil v boj mezi Neye a Davouta. Junot se zde sešikuje, než ruská ofensiva nezasáhne již jeho frontu. Ney a Davout postupují kolem 9. hodiny poznovu vpřed, jsouce podporováni Muratem, jenž vpravo od Davouta postupuje s Latour-Maubourgem, kdežto Montbrun jest v pozadí Neye připraven k zasáhnutí. Tak se rozpoutal ve středu poznovu boj o zákopy u Semjonovskaje, zatím co také křídla francouzského šiku byla na postupu.

Zahájiv během uvedených zápasů svůj obchvatný pohyb proti nepřátelskému levému křídlu, Poniatovski v tu dobu opanoval Utyzu, poněvadž ale jeho sbor měl pouze 10.000 mužů, nebyl s to, aby na svém dalším postupu zdolal odpor Rusů, kteří neprodleně utvořili obranný šik, takže byl nucen stanouti a na střelecký boj se omeziti. Eugen započal boj ihned po hřímání děl ve středu, a sice postupem proti Borodinu, které jest za hodinu v jeho moci, když jeho obránce zapudil za Kalaču, leč stihající dobyvatelé Borodina jsou pak s pravého břehu zahrnání zpět, takže se značnými ztrátami musí se vrátiti do řečené vesnice. Eugen se nyní hotoví k překročení potoka Kalači pod záštitou svého, u Borodina postaveného dělostřelectva a zůstává k obraně Borodina pouze Delzonse. O 9. hodině přikročuje Eugen k útoku na hradbu u Gorki; útok zahajuje Morand, jenž nejdříve překročil Kalaču; prudkým náběhem zmocňuje se hradby, leč přispěchavší ruské posily odrazí jej nadobro zpět a zajmou většinu jeho mužstva v samotné hradbě. Z příkazu Eugenova bylo Morandovo zbylé vojsko přijato mezi divisi Gérardovu a Broussierovu, takže se první divise postavila vpravo, kdežto druhá vlevo od Moranda, jehož dělostřelectvo se poté rozvinulo proti hradbě. Taková byla situace na celé bitevní frontě kolem 9. hodiny.

Ve středu se Neyovi a Davoutovi, kteří v ten čas se-

sílení byli také Friantem, jenž dosud stál v záloze, po jednu hodinu trvavším, zarputilém zápolení podaří zmocniti se opevnění semjonovskajských a brzy poté i samotné vesnice; do tohoto boje zasáhne také Latour-Maubourg s pravé strany svým rázným útokem, leč Rusové, kteří jen nepatrně ustoupili, brzy se zase vzchopí, jejich pravé křídlo dosud se pevně drží v rozsáhlé hradbě severně Semjonovskaje, takže ztrátyplným bojem se slabený útočník nemůže již dále proniknouti. Semjonovskaja, jakož i tamní opevnění zůstanou v moci Francouzů, leč jejich, odtud ojediněle podnikané a slabé výpady jsou vesměs odraženy a kolem poledne omezuje se boj vždy více na kanonádu.

Když se Eugen chystal k obnovení útoku na rozsáhlou hradbu u Gorki, bylo mu náhle hlášeno, že se na protějším břehu Kalače objevil v levém boku Delzonsově značnější oddíl nepřátelské jízdy; obávaje se o svůj týl, Eugen prozatím upouští od zamýšleného útoku a odvádí sám Lecchiho zpět přes Kalaču. Nepřátelská, do boku Francouzů vyslaná divise jízdy však shledala, že se tamní území nehodí pro rychlý a úspěšný boční výpad, pročež odráží jen proti sobě vyslanou nečetnou francouzskou jízdu, aniž by však čeho podnikla proti Delzonsovu vojsku, jež se seřaduje kolem Borodina. Vida, že zde není čeho se obávati, Eugen vrací se zase za pravý břeh Kalače; útok na hradbu bude nyní předsevzat, a sice zasáhne do něho s pravé strany Montbrunova jízda, která zatím nastoupila mezi Eugenovo vojsko a Neye. Zatím co Gérard, Morand a Broussier postupují frontálně, vrhne se tato jízda na ruské, vpravo od hradby stojící vojsko, které zažene zpět, načež vtrhne do týla hradby a zmocní se jejího hrdla. Francouzští jezdci jsou sice odtud brzy zase vypuzeni a s nejtěžšími ztrátami nazpět vrženi, než zatím se již pluky Eugenovy přihrnuly se všech stran obchvatným způsobem ke hradbě, kterou pak stekly a její obránce do jednoho porubaly. Byly 3 hodiny.

Junot, jenž zprvu jako záloha sboru Neyova a Davoutova, které poznovu postupovaly, se zde zastavil, obdržel zatím rozkaz, aby se rozestavil na pravém křídle Davoutově a tak postupem mezi tímto a 5. sborem podporoval útok Poniatovského proti nepřátelskému levému křídlu. Junot tedy vytáhne v 1 hodinu v poledne a rozvinuje se v nařízeném směru proti nepříteli, leč nečiní valných pokroků, ježto Poniatovski jest ještě pozadu u Utyzy. Poniatovski teprve o 5. hodině dorazí na stejnou výši s Junotem, načež oba společně postupují proti levému křídlu Rusů. Když toto křídlo bylo zatlačeno, postavilo se pak dál vzadu na výšinách jižně Semjonovskaje. Jest 6 hodin a bitva tady spěje ke konci.

Ve středu, jakož i na levém francouzském křídle nedošlo již od třetí hodiny k žádné jiné činnosti, než všeobecné kanonádě na obou stranách, na níž dělostřelectvo neobyčejně četně bylo zastoupeno. Obě bojující strany měly neobyčejně těžké ztráty, takže byla patrna všeobecná zemdlenost; Francouzové se již nepokoušeli, aby z dobytého opevněného postavení podnikli rozhodující úder na druhou ruskou posici, kdežto Rusové nesměli se odvážiti, aby toto postavení ofensivně opustili a znovu dobyli svých hradeb. Kolem 6. hodiny umíkla také kanonáda na celé linii.

Císař po celou bitvu neopustil svého stanoviště, ačkoliv jak zápasy Eugenovy, tak Neyovy a Davoutovy byly takové, že vyžadovaly přítomnosti vojevůdcovy, aby je osobně řídil a osobně při nich zakročoval. Císař teprve o 4. hodině sedl na kůň a odjel k Neyovi a Muratovi, kde arcit' nemohl již nic jiného učiniti, než na vlastní oči zjistiti, že se bitva schyluje ke konci, jak to již dostatečně zvěstovala od 3. hodiny ochabující kanonáda. Po 3 hodinách se císař opět vrací, a proti svému obyčeji má uzardělý obličej, rozčuchané vlasy a únavu prozrazující vzezření.¹⁴⁰⁾

¹⁴⁰⁾ Bausset, Mém. II. 110.

Tak se bitva u Borodina v povšechných rysech jeví jako ryzí frontální zápas, v němž francouzská, poněkud početně silnější, hlavně ale taktickou převahu mající linie všude tlakem své větší váhy působí a ruskou linii nazpět zatlačuje. Ježto ruská linie stála částečně v opevněném postavení a velice houževnatě se bránila a při tom nebyla přece také o mnoho slabší, bylo toto zatlačování provázeno nejtěžšími ztrátami jak na straně obhájce, tak na straně útočníka a když pak Francouzové dobyli ruského postavení, vyčerpali tím veškeré výhody své taktické i číselné převahy. Francouzská armáda ztratila 28.000 mužů, kdežto ruská 40.000 mužů, čímž se tedy vysvětluje naprostá únava a nečinnost na obou stranách po 3. hodině odpolední.

Avšak, jak to pravidelně býti musí, právě při ryze frontálním zatlačování protivníka nelze tím dosíci rozhodného úspěchu, jenž je možný jen tehdy, když obchvatné sbory zároveň s frontálním zatlačováním postupují v bok a týl odpůrcům, aneb vrhnou-li se po frontálním zatlačení čerstvé zálohy na vysílenou a těžce otřesenou nepřátelskou linii. Borodino nepodává nic takového. Ovšem lze v postupu Poniatovského postřehnouti nástin obchvatu, leč tato s nedostatečnými silami předsevzatá akce byla snadno zmařena utvořením ruského obranného boku a ani svým rozvrhem, ani svým prováděním nemá ráz rozhodujícího náporu. Císař také již u Smolenska frontálně udeřil, opomenuv obchvatem přes Dněpr nad městem zasaditi rozhodující ránu.

A zrovna tak nebyly vrženy čerstvé zálohy na velice prořídlou ruskou frontu. Císař sice disponoval takovou zálohou, gardou, avšak v protivě s dřívějším nepoužil jí, aby ze zatlačeného, avšak dosud stojícího protivníka učinil prchajícího nepřítele. Co jej pohnulo k takovému počínání? Nevíme. Byla to obava, aby se nezeslabil, aby s nepatrnými silami nevtrhl do Moskvy? Takováto obava se u něj na celém pochodu dosud neobjevila, nepohnula jej, aby přísnou kázní a horlivou péčí o záso-

bování a udržování vojska udržel si pokud možno jeho počet na stejné výši; bezstarostně a bezohledně dosud táhl kupředu a nyní by jej právě uprostřed bitvy napadla tato starost právě ve chvíli, kdy se vojevůdci přímo ukládá, aby nedbal lidských životů, kdy ho žádný vedlejší ohled nesmí odvrátiti od nasazení všech po ruce jsoucích sil k dosažení vítězství, které pak všechno spraví. A řekl-li císař tenkrát opravdu: „A strhne-li se zítra bitva, s čím ji budu vésti?“¹⁵⁰⁾, možno mu odvětiti jeho vlastními slovy, totiž, „že generálové, kteří vojsko šetřili pro zítřejší bitvu, vždycky byli poraženi.“¹⁵¹⁾

Císař uspořil 19.000 mužů své gardy a přeci vtrhl do Moskvy sláb, kdežto kdyby jí byl použil, byť by to i bylo spojeno se ztrátou jedné třetiny jejího mužstva, byl by možná dosáhl úplného vítězství nad ruskou armádou, které by mu pak také přineslo mír v Moskvě. Velké umění při vedení bitvy jest jednak dostati se do nejslabších míst odpůrcových, v bok a týl, na druhé straně však nejen šetřiti, ale hlavně správně použití záloh. Z tohoto nejvyššího vojevůdcovského umění nepodal k našemu úžasu císař u Borodina naprosto ničeho. Nutno zde k objasnění tohoto nápadného zjevu uvážiti také císařův tělesný stav? Skutečností jest, že císař opustil své stanoviště teprve potom, když boj vůbec již ochaboval a že se až dotud stranil toho, aby s blízka pozoroval směrodatné obraty bitvy. „Za dnešních časů musí se vrchní velitel odebrati jednak do dělové palby, jednak často na dostřel kartáčů a pak v každé bitvě na dostřel z pušky, aby pak obhlížel, přihlížel a poroučel; zrak nestačí, aby se generálové mohli zdržovati mimo dosah kul z pušek.“¹⁵²⁾

¹⁵⁰⁾ Ségur, Hist. de N. et de la Grande Armée en 1812.

¹⁵¹⁾ Marmont Mém. IX. 143.

¹⁵²⁾ Précis des guerres de Jules César. Oeuvres. XXXII.

Zůstaviv zadní voj na bojišti, Kutusov se ráno 8. září zvedl, a odtáhl s armádou zpět k Možajsku. Císař soustředil všechny jízdní divise pod velením Muratovým, přiděliv jim jako podporu pěší divisi Dufourovu.¹⁵³⁾ Tento přední voj má se ještě téhož dne zmocniti Možajska, než Murat není s to, aby dosáhl vytýčeného cíle, poněvadž ruský zadní voj klade ve jmenovaném městě odpor. Císař sám neopustil také ještě ani dnes své stanoviště na hradbě šivardinské, kdež již minulého večera postaveny byly jeho stany; císař „zdál se schvácen únavou; chvílemi založil prudce ruce nad svými zkříženými koleny, a slyšel jsem jej dosti často s jakýmsi křečovitým pohnutím opakovati: Moskva, Moskva.“¹⁵⁴⁾ O jedné hodině vsedá císař na kůň, aby projel bojiště. Na bojišti stojí dosud armáda, pouze sbor Davoutův a garda odtáhli za Muratem. Krátký poplach dokazoval, že se Francouzové ještě náležitě nevpravili do úlohy vítěze nad ustupujícím nepřítelem.

Ruská armáda ustupuje dne 9. září k Semninu a císař táhne za ní až do Možajska, kdež pak soustřeďuje Murata, Davouta a gardu, za nimiž táhne Ney, kdežto Poniatovski a Eugen dají se vpravo a vlevo od moskevské silnice směrem na Vereju a Rusu. Junot zůstal ještě na bojišti. Kutusov pokračuje v příštích dnech zvolna ve svém ústupu na Moskvu a francouzská armáda jej rovněž zvolna následuje, zaměstnávajíc se při tom obnovením jak své výzbroje, tak svého vnitřního pořádku, jakož i opatřováním zásob v okolním území.

Císař sám zdržel se až do 12. září v Možajsku. Císaři nelze se déle uzavíratí neustále zřejmější pravdě, že jeho armáda není dosti silná, aby uhájila dosaženého cíle, Moskvy, a proto s největší horlivostí povolává sem

¹⁵³⁾ Následkem u Borodina utrpených ztrát byli nařazeni: Friant Dufourem, Dessaix Friederichsem a Grouchy Lahoussayem.

¹⁵⁴⁾ Constant Mém. V. 84.

zezadu všechna k dispozici jsoucí vojska. „Můj ujče,“ píše císař Berthierovi, „zaslal jsem vám různé rozkazy, týkající se soustředění mé veškeré pěchoty a jízdy na Smolensk. Mám zato, že jsem na nic nezapomněl... kdybych něčeho opomenul a některé oddíly neb prapory ponechal vzadu, předložte mi příslušný soupis.“¹⁵⁵⁾ Podle toho se tedy měla u Smolenska soustřediti silná záloha, kdežto k doplnění armády určený Victorův sbor, jenž překročil dne 4. září Němen, táhl v ten čas ke Smolensku, kamž dorazí dne 27. září; sbor tento měl býti, bude-li třeba, povolán do Moskvy. „Jest rovněž nutno, aby vévoda z Belluna byl se svým celým soustředěným sborem pohotově k pochodu ze Smolenska do Moskvy, aby zesílil armádu v té míře, v jaké zesiluje nepřítel svou.“¹⁵⁶⁾ Císař doufá, že obsazení Moskvy odvrátí pozornost nepřítelovu od v boku ohrožené francouzské spojovací čáry a pohne jej, aby všechno vojsko stáhl k Moskvě. „Nepřítele v srdci zasaženého zaměstnává nyní toliko toto srdce, takže nemyslí již na končetiny.“¹⁵⁷⁾ Právě tato naděje vedla císaře do Moskvy, leč tato domnělá rána do srdce ukázala se nepodařenou, neboť končetiny naproti tomu vyvíjejí zkázonosnou pohyblivost.

Francouzská armáda postupuje tedy od 9. do 13. září volným tempem na nepřátelské hlavní město; císař, opustiv odpoledne 12. září Možajsk, rozbil svůj hlavní stan v Petelíně, kdežto nazítří v Borisovce, Kutusov stojí v ten čas těsně před branami Moskvy u Troickoje-Fili. Časně ráno 14. září jme se ruská armáda procházeti hlavním městem a kolem páté hodiny odpoledne opouštějí poslední její oddíly město; davši se pak po silnici ke Kolomně, tato armáda dostihne Panki. Ústup armády a vyklizení hlavního města spojeny byly s hromadným

¹⁵⁵⁾ Možajsk 11. září.

¹⁵⁶⁾ Berthierovi. Možajsk, 11. září.

¹⁵⁷⁾ Maretovi. Možajsk 10. září.

útěkem moskevského obyvatelstva; v nejzazších předměstích začínají tu a tam vystupovati sloupy dýmu. Velitel ruského zadního voje sjednal se Sebastianim, jenž byl náčelníkem francouzského předvoje, dohodu, podle níž Francouzové nebudou do vyklizení Moskvy rušivě zasahovati a vtrhnou tam teprve za dvě hodiny po odchodu Rusů. Smlouva tato zaručovala Rusům klidný odchod, kdežto Francouzům skýtala výhodu, že obsadili Moskvu bez boje. Leč z posavadních zkušeností plynulo naučení, že boj na prostranství mezi dřevěnými domy ruského města znamená též požár a ztrátu tohoto města.

Murat vtrhne tudíž se svou jízdou teprve po druhé hodině do předměstí Dorogomilova, načež o třetí hodině překročuje Moskvu a vnikne pak do opuštěného města. Zatím přibyl také císař před hlavní město, aniž však ještě do něho vkročil; s návrší Poklonového (Gora Poklonaja) pokochal se dříve pohledem na ohromné, sluncem jasně ozářené město; „císař měl přes uniformu oblečený hnědý soukenný kabát a v rysech jeho tváře nebylo lze nepostřehnouti radost a spokojenost;¹⁵⁸⁾ poté ubírá se císař k pasece dorogomilovské, kde sestoupí s koně, aby vyčkal příchodu svých sborů. Pouze garda vyslána jest do Moskvy a pověřena obsazením Kremlu.

Eugen přichází přes Svenigorod a Tatarovo a stane před pasekou preznenskinskou, Poniatovski rozloží se na jižní straně Moskvy, kdežto Davout s Neyem utáboří se západně od města. Junot ponechán byl jako posádka v Možajsku. Murat rozestavuje večer své přední strážě u Koročarova. Císař ubytuje se s večerem v jednom z prvních domů na pravé straně v předměstí Dorogomilova.

Již v této noci začaly se na různých místech v Moskvě objevovati požáry. Císař odebral se do Kremlu v šest

¹⁵⁸⁾ Guretzky-Cornitz, Geschichte des 1. Brandenburgischen Ulanen-Regiments — Kaiser von Russland Nr. 3. 84.

hodin ráno. Avšak Rusy zúmýslně živené a rozšiřované požáry rozmohly se tou měrou, že ráno 16. září stojí celé město v plamenech. Brzy po poledni jeví se nemožným také pobýt v Kremlu, a císař, ač nerad, přece musí Kreml opustiti a vyhledati si nové bydliště mimo město v zámku petrovském. Ráno 18. září, když požár města, při němž devět desetin Moskvy lehlo popelem, jest ve své podstatě již uhašen, vrací se císař zpátky do Kremlu.

Kutusovova armáda opustila zatím 16. září Panki a táhla zprvu dále zpět po silnici ke Kolomně. Než večer 16. září se Kutusov rozhodne, že tento směr opustí a obrátí se na západ, aby si zjednal lepší spojení jednak s bohatými jižními provinciemi, jednak s Kalugou, kde jsou nahromaděny zásoby. Proto opouštějí Rusové Pachu a stanou 18. září u Podolska na silnici Moskva-Serpuchov. Murat, jemuž kromě Poniatovského přiděleny byly ještě divise Claparèdeova¹⁵⁹⁾ a Dufourova, zkoumal po průchodu Moskvou celé jižní okolí tohoto města, při čemž zpozoroval ústup Rusů po silnici ke Kolomně. Dopřáv své jízdě několik dní nezbytného odpočinku, Murat následuje 21. září Rusy směrem domnělého jejich ústupu až k Bronnici, klamán několika na této silnici ponechanými kozáky.

Murat stane v Bronnici 22. září. Císaře došly zatím zprávy, z nichž je patrnó, že se nepřítel pohybuje proti tulské silnici a v důsledku toho vysílá Bessieresa, jemuž podřízeni Lahoussaye a Friederichs, k Podolsku, aby vyšetřil stav věci. „Tato vojska utvoří pozorovací sbor, jenž opatří zprávy o nepřátelském pochodu a krýti bude podolskou silnici, dokud se kníže Poniatovski a předvoj neodeběrou zase ve šlépěje nepřítelovy.“¹⁶⁰⁾ Poniatovski poukázán, aby přitřhl rovněž k Podolsku, ježto Murat pořád ještě vyzvídal na silnici ke Kolomně, zdali tudy nepřítel skutečně již odtáhl. Nabyv o tom jistoty dne

¹⁵⁹⁾ Gardová divise.

¹⁶⁰⁾ Berthierovi. Moskva 21. září.

23. září, stane Murat 25. září též u Podolska, kamž Poniatovski přibyl předešlý den. Bessieres stojí na kalužské silnici na Desně. Pokračuje ve svém pohybu jižně kolem Moskvy, Kutusov stál v ten čas rovněž na silnici ke Kaluze a to za Pachrou u Krasnaje Pachry.

Postupem času pocítuje císař vždy jasněji své nebezpečné postavení a marně doufá, že Rusové sami dají podnět k zahájení vyjednávání, aby se učinila přítrž válce, která nyní počala bráti na se hrozivou tvářnost. Avšak k ničemu podobnému nedochází a dne 20. překonává se císař tou měrou, že píše císaři Alexandru list, jímž se má kýžená příležitost usplnit. Z téže příčiny vysílá 5. října svého generálního pobočníka Lauristona do hlavního stanu Kutusovova, a Lauriston pak doručuje císařovy návrhy caru Alexandrovi.

Zatím zjistila výše vzpomenutá, po silnicích k Tule a Kaluze 26. září kupředu posunutá vojenská oddělení císařova, že Kutusov, zabočiv od silnice na Rjazan, pochodoval pak jižně kolem Moskvy a stojí teď na silnici kalužské, máje v pozadí všechny značné pomocné prostředky bohatého jihu. Císař vidí se tudíž náhle před novou situací, a aby znázornění této situace bylo dokonalejší, nutno uvést ještě jednu okolnost. V Bukurešti 28. května podepsaný předběžný rusko-turecký mír byl sultánem dne 14. července potvrzen, takže se ruská mulhánská armáda pod Čičagovem, která dosud stála proti Turkům, uvolnila nyní pro operace proti Francouzům.

Tato armáda vytáhla 31. července z Bukurešti a dne 20. září spojuje Čičagov svých 34.000 mužů u Ostrogu-Lucku s 30.000 muži Tormasova. Kutusov sice s počátku zamýšlel tyto posily povolati k sobě, k Moskvě, takže císařova domněnka, že „v srdci zasažený nepřítel obírá se tímto srdcem a nemyslí již na končetiny“ nepostrádala vnitřního oprávnění; avšak z Petrohradu došly jiné příkazy, takže pozdější císařovy předpoklady, že totiž Kutusov hodlá táhnouti v ústřety svým přicházejícím posílám, nesrovnávají se se skutečnými událostmi.

Kutusov totiž nastoupil 26. září zpáteční pochod, následován Muratem, pamětlivým stále příkazu císařova, aby obchvátil jeho pravý bok. Murat rázně postupuje, a 4. října nalézáme Kutusova v postavení za Narou, které si již dříve vyvolil a zákopy zesílil; jeho zadní voj má obsazené Tarutino. Murat jest ve styku s Rusy u Vjankova, kdežto za Muratem táhnoucí Bessieres zastaví se na Pachře. Aby svému vojsku umožnil dokonalejší zotavení, vykázal mu císař rozsáhlejší byty v Moskvě, jakož i v jejím okolí, a v důsledku toho rozložil se Davout v jižních čtvrtích Moskvy, Eugen zaujal severní část města, obsadiv současně Dmitrovo, kdežto Ney shromáždil svůj sbor u Bogorodska. Avšak císař byl již přesvědčen, že Rusové nechťi sjednati míru, a že bude nucen opustiti Moskvu. Dříve, než přistoupíme k strategickým názorům císařovým, vztahujícím se na tyto důležité zpáteční pohyby, vylíčíme stručně vývoj věci v císařově týlu do 4. října.

Macdonalda jsme opustili u Dünaburku a jeho pruský pomocný sbor u Rigy. S počátku byl na tomto křídle naprostý klid až do 22. září, kdy vtrhl do Rigy z Revalu přicházející sbor 10.000 mužů pod Steinheilem. Rusové přecházejí nyní k ofensivě proti pruskému obléhacímu sboru, jsou však posléze zatlačeni do Rigy. Steinheil poté odtáhne k Wittgensteinovi. Wittgensteina jsme opustili dne 16. srpna, když právě Oudinot přerušil svůj postup proti němu a couvnul zpět k Polocku. Wittgenstein táhne za Oudinotem a napadne jej 17. srpna u Polocka; nazítrí ale přikročují Francouzové, nyní, po zranění Oudinotově, pod vrchním velením Saint-Cyra, s oběma sbory k ofensivě a odradí Wittgensteina, jenž pak 22. srpna odejde zpět za Drissu. Zde se Wittgenstein zastaví, aby vyčkal zvolna se dostavujících posil. Také Saint-Cyr neopouští svého postavení u Polocka, jeho přední voj u Gamseljeva jest ve styku s ruským předvojem u Bělaji. Tak se oba pozorují, jenže Rus při tom ustavičně přibírá branných sil, kdežto jeho soupeř je

neustále oslabován ztrátami následkem nedostatečného zásobování a nemocemi, takže Wittgenstein brzy má 40.000 mužů, zatím co Saint-Cyrův voj zmenší se na 17.000 mužů.

Na jižním křídle celkového bojiště spojil se Čičagov, jak již řečeno, s vojskem Tormasovovým a s těmito 64.000 muži postoupil proti Schwarzenbergovi, jenž se svými oběma, v ten čas 34.000 mužů majícími sbory neustále před Rusy ustupoval a Bug u Vlodavy přešel, takže potom po opětném ústupu za Bug stane 4. října u Brestu Litevského za Muchavjecem. V prostoru mezi Schwarzenbergem a Saint-Cyrem, na velké silnici, tvořící císařovo zpáteční spojení, stojí od 27. září u Smolenska Victor, jenž včetně vojska, jež tam již dříve bylo ponecháno jako posádka tohoto etapového sboru, má pohotově 37.000 mužů.

Pozorujeme-li poznovu císařovo válečné jeviště jako celek, tu dospíváme k těmto poznatkům: nynější císařovo válečné kolbiště podobá se trojúhelníku, jehož vrcholy tvoří města Riga, Moskva a Litevský Brest: rozměry tohoto trojúhelníku jeví se takto: levá křídelní strana, Riga-Moskva, měří 110 mil, pravá křídelní strana Brest-Moskva vykazuje 130 mil, základna Riga-Brest, jest dlouhá 75 mil, výška trojúhelníka, nebo jinými slovy napoleonské zpáteční čáry od Moskvy k Německu měří 115 mil. K ovládnutí tohoto bojiště má císař v Moskvě 95.000 mužů, u Možajska 5.000 mužů, u Smolenska 37.000 mužů: na levém křídle u Dünaburku-Rigy 25.000, u Polocka 17.000; na pravém křídle u Brestu 34.000 mužů. Srovnejme s tím poměry velkých novějších polních tažení.

Když Němci roku 1870 dospěli k hlavnímu objektu svých operací, k Paříži, aby jejím obléháním a zdoláním donutili protivníka k míru, podobně jako toho doufal dosíci Napoleon vzetím a obsazením Moskvy, bylo jejich postavení v polovici listopadu takovéto: Tenkrát Němci obsazené válečné území lze označiti body

Sedanem, Chartresem, Dijonem a Štrasburkem, které tvoří kosoúhelník, jehož přední strany Chartres-Sedan a Chartres-Dijon měří asi po 40 mílích, kdežto, zadní strany Štrasburk-Sedan a Štrasburk-Dijon jsou asi 35 mil dlouhé. Délka zpátečního spojení armády, od Paříže k pruským hranicím činila by 45 mil. K ovládnutí tohoto válečného jeviště měli Němci před Paříží 171.000 mužů, v pozadí u Sezanne 21.000, na levém křídle v čáře Houdan-Chartres-Toury 55.000, na čáře Fontainebleau-Sens-Chatillon 65.000 mužů, u Dijonu 20 tisíc mužů, před Belfortem 25.000 mužů; na pravém křídle u Remeše-Rethelu 42.000, u Met a Thionville 26.000 mužů.

Tak stojí císař po třiapůlměsíční válce s 213.000 muži na území 4.300 čtverečných mil, kdežto Němci po třiapůlměsíčním válčení zaujímají se 425.000 muži prostor 1.300 čtverečných mil. Císař Napoleon překročil hranice a zahájil operace s 442.000 muži, kteřížto německé vojenské vedení učinilo tak s 372.000 muži. Z toho plyne, že nejen organizace novější německé armády měla převahu nad napoleonskou organizací, nýbrž, že také ona organizace jediné se srovnávala s úkolem války. Organizace tato řádnou úpravou zásobování a dopravnictví uvedla ztráty, jež každá postupující armáda utrpí boji a nemocemi a dokonce i pouhými pochody na nejmenší míru, a plánovitým nahrazováním ztracených sil umožňovala armádě, aby s dostatečnými silami dosáhla vytčeného cíle. Německé vojenské vedení samo říká: „Válečné výkony bojujících vojenských oddílů jsou nejvyšší měrou závislé na způsobu, jak jsou uspořádány dopravní poměry, jak jsou dodávány jejich potřeby k zásobování a střelivo, jak jest postaráno o raněné a nemocné a jak se vykonává doplňování mužstva, koňstva a materiálu. Jedině obezřetným vedením těchto důležitých služebních odvětví, jakož i největší oddaností všech při tomúčastněných osob udržeti lze vojsko v bitevní pohotovosti přes všechny změny ve

válce¹⁶¹⁾). Německé vojenské velení vyhovělo těmto požadavkům co nejlépe, a ještě mnohem větší měrou než v dřívějších válkách, neboť ještě 1. března 1871 nalézáme na francouzské půdě německou polní armádu v síle 464.221 mužů pěchoty a 55.562 koní, za kterou 105.272 mužů a 5681 koní jako posádková armáda zabezpečovalo spojení a v Německu ještě 204.972 mužů náhradního vojska bylo pohotově; naproti tomu Napoleon opustil 5. prosince 1812 svou armádu ve chvíli, kdy její slabé zbytky vyklizovaly ruskou půdu a kdy s těmito zbytky nebylo lze již ve válce pokračovati. Němci se mohli odvážiti, aby u Paříže vytrvali, dokud by protivníka nedonutili k míru, a oni se toho skutečně odvážili a s úspěchem; Napoleon nesměl se odvážiti, aby zůstal státi u Moskvy; setrval tam déle než bylo přípustno, což mu pak důvodně přivodilo zkázu. Proti těmto faktům a proti císařově zaslepenosti jeví se jako strašlivé sebepoznání, když na Sv. Heleně, promlouvaje o šílenosti, sám praví: „Pro šílenství jest příznačný nepoměr mezi záměry a prostředky“¹⁶²⁾ Jest tomu již tak, že jsme připoutáni k hmotě, a je-li příznakem veleducha, aby se touto hmotou nedal sraziti k zemi, jest známkou šílenství, nechceme-li se vůbec podříditi podmínkám hmoty.

Podle toho nutno dospěti k tomuto úsudku: Napoleon dokonale pochopil a ve své strategii vyjádřil francouzskou revolucí změněné poměry, vyvolávající nové pojetí v oboru vedení války, jež jsou protikladem názorů platných v 18. století. Leč s dalšími změnami, jež napoleonská strategie sama vyvolala, vykořisťováním pravidla o užití mass a tím velikých lidových válek, nedovedla napoleonská armádní organisace držeti stej-

¹⁶¹⁾ Der deutsch-französische Krieg 1870-71. Redigiert von der kriegsgeschichtlichen Abteilung des grossen Generalstabes. V. 1436.

¹⁶²⁾ Mémorial de Ste. Hél. II. 372.

ného kroku, poněvadž organisace jest dílem míru. Teprve armáda německá odvodila všechny důsledky z poměrů vytvořených napoleonskou strategií a sice tím, že zavedla: „Mírový výcvik značných válečných záloh, samozřejmou zásadu dnešního vojenského zřízení“¹⁶³⁾ a jako základ k tomu všeobecnou vojenskou brannou povinnost, důkladnou přípravu mobilisace v míru, přísnou úpravu zásobování a dopravnictví při důkladném využití pokroků novější techniky, novější generální štáb.

Napoleon položil sice již základ k tomuto štábu, ježto ale sám podržel ve své ruce řízení operací a rozkazy k nim se všemi jejich odvětvími, obstarával francouzský štáb pouze redakci a formulaci jeho myšlenek, takže měl malý vliv na úspěch neb nezdar operací, kdežto vynikající jména napoleonské armády stála mimo tento štáb. Leč v dnešních poměrech, při vzrůstu armád a velmi dokonalém rozvoji techniky, zdá se téměř nemožným, aby jediná osobnost mohla vše sama řídit tak, jako to činil ještě Napoleon. Napoleonově panovačné povaze se ovšem přičila tato dělba práce a tím dělba odpovědnosti a slávy, leč roku 1812 a 1813 skýtá důvodnou oporu pochybnosti, zdali již tehdyž nenašel okamžik k tomuto dělení práce, kdyžtě samotnému císařově vynikajícímu geniu působilo nepřekonatelné věcné obtíže, aby zachováno bylo ryzí osobně jednatelné vedení.

Napoleon učinil krok od strategie, již kabinetní války používali při vedení naverbovaných armád, ke strategii lidových válek, při nichž rozhodovaly massy, při správném používání a pochopení situace, jak ji vytvořila revoluce, leč on jako muž bezpodmínečné samovlády neodvodil z ní nejzazších důsledků; teprve naše doba rozvinula napoleonské zásady do posledních důsledků a na to smí si pruská armáda činit nárok, že

¹⁶³⁾ Goltz, Rossbach a Jena. 154.

z jejího středu vyšli oni mužové, kteří odůvodnili organizaci a pravidla o pohybu dnešních mass a proto možno říci, že pruská strategie rozvinula napoleonskou dobou dané okolnosti právě tak důsledným a velkolepým způsobem, jako to učinila napoleonská strategie se stavem věcí, vytvořeným revolučním obdobím, a může tudíž rovněž býti naší době vzorem.

Napoleonská strategie mass odpovídala organizaci revolučních armád, leč organizace těchto armádních mass nepokračovala stejnoměrně s touto strategií, takže konečně znamenala nepřekonatelnou překážku při používání této strategie. A jakoby válečné dějiny na sklonku napoleonských válek na samotných armádách jaksi chtěly ukázati jednak tři jejich různé životní útvary při obapolné činnosti, jednak výsledek jejich vzájemné převahy, spatřujeme u Belle Alliance jak ve zřízení, tak i ve vedení na stanovisku 18. století stojící britskou armádu, jak se sice chrabře defensivně drží proti konskribční armádě napoleonské, při čemž však není pochyby o tom, že by na konec přece jen při rozhodujícím náporu podlehla, kdyby sem nepřitrhla pruská, ze všeobecné branné povinnosti vzniklá armáda.

Na císaře tedy doléhá začátkem října nutnost, aby opustil Moskvu a dal se na ústup, avšak kdy tento umysl v něm uzrál, nemůžeme přesně určit. Snad vyslání Lauristona naznačuje okamžik, kdy úvahy o ústupu nabyly formy, v jaké nám je císař předvádí. Obsahem těchto úvah jest toto¹⁰⁴):

„1. Jelikož se nepřítel ubírá po silnici ke Kijevu, jest patrný jeho úmysl; očekává posil od multánské armády, tažení proti němu znamenalo by činnost ve směru jeho posil, při čemž bychom postrádali opěrného bodu pro své zimní ležení, majíce své levé i pravé křídlo ve vzduchu, kdežto nepřítel měl by zabezpečený jak svůj bok tak i týl. Obyvatelstvem svým opuštěnou

¹⁰⁴) Zápisky. Moskva (bez udání času).

a spálenou Moskvu nebereme již v úvahu a toto město nemůže déle hostiti našich raněných a nemocných. Jsou-li tamní pomocné prostředky jedenkrát vyčerpány, město nemůže poskytnouti žádných nových a konečně nepodává žádných pomůcek pro zemskou organizaci.

2. Každá operace na Kaluku má smysl jen tehdy, budeme-li moci odtáhnouti zpět na Smolensk.

3. Ustoupí-li armáda na Smolensk, jest rozumné, aby vyhledávala nepřítele a vydávala se ztrátě několika tisíc mužů na pochodu, který by vypadal jako ústup před armádou, která svou zem dokonale zná a disponuje množstvím tajných agentů a četnou lehkou jízdou? Ačkoliv francouzská armáda je vítězná, byl by přece pohyb, jež by učinila, nevýhodný, poněvadž zadní voj denně přichází o mužstvo, zatím co přednímu voji lidí přibývá a poněvadž zadní voj má konečně to poslání, aby každodenně bojiště vyklízel a přicházel o raněné, opozdilce a sběhy.

4. Při těchto úvahách nutno podotknouti, že je pravděpodobno, že nepřítel opevní některá dobrá postavení po příchodu předvoje svých posíl a v zápasu o území může nám způsobiti ztrátu 3.000 až 4.000 raněných, což by se velice podobalo porážce. Zpáteční pohyb na několik set hodin cesty s raněnými a událostmi, které by nepřítel podle svého přání vylíčil, prospěly by mu ve veřejném mínění, ačkoliv by byl poražen.

5. Chceme-li odtáhnouti do zimních bytů v Polště, nebylo by lépe, abychom se tam odebrali po silnici, po které jsme přišli? Nepřítele neměli bychom na krku, silnici dobře známe a jest o pět pochodů kratší; můžeme táhnouti s libovolnou rychlostí a můžeme dokonce na poloviční cestě obdržeti ze Smolenska vypravené zásilky. Ostatně mohla by armáda snadno vzíti s sebou mouky na 14 dnů, takže bychom dorazili do Smolenska bez marodérů. Mohli bychom se dokonce ve Vjažmě zdržeti podle své libosti, a opatřili bychom si tam po-

travin a krmiva, kdybychom se rozprostranili vpravo a vlevo.

Zvítězili a jsme zorganizováni a kdyby došlo k bojům a měli bychom raněné, nalézali bychom se ohledně raněných v situaci, v jaké byl předvoj při našem příchodu. Lze ovšem předvídati obtíže stran krmiva, leč bude-li lze si je opatřiti na dvě neb tři hodiny cesty, neznamenaloby to již žádnou prvořadou překážku.

1. Jest nesporno, že kdyby Smolensk a Vitebsk měly takové okolí jako Královec a Elbink, že by pro zmíněný projev bylo nejrozumější, odebrati se do těchto pěkných krajin, abychom tam přezimovali a armádu znovu zřídili.

2. Avšak ve shora naznačené situaci nemohli bychom si zatajovatí, že se válka prodlužuje, leč ona by se ještě ve větší míře prodlužovala v takových krajínách jako u Smolenska a Vitebska, které poskytují jen málo pomocných prostředků, takže bychom v takovém prostředním postavení nemohli strávití osm měsíců v zimních bytech.

O tom, co by bylo nutno učiniti.

I. Jaký účel sledujeme? 1. Císaře ubytovati pokud možno poblíž Francie, aby se říši dodala důvěry a císař měl své zimní byty mezi spřáteleným národem. — 2. Armádu položití do bytů v přátelské zemi a přirážiti ji k místům, odkudž by mohla doplňovatí svůj oděv a výzbroj. — 3. Zaujmouti takové postavení, které ohrožující Petrohrad, podporovalo by císařovo vyjednávání o mír. — 4. Čest zbraní udržeti na výši, které se dosáhlo tímto slavným polním tažením.

II. Manévr, jenž by v sobě zahrnoval uvedené čtyři podmínky, byl by nesporně vítaným.“

Císař poté uvažuje o přiměřeném manévru, jenž by těmto všem požadavkům vyhovoval. Vytrhna 1. operační den, Victor má postupovati na Velkou Luku, kamž dorazí 10. operační den a kde se k němu přidruží Saint-Cyr a jedna brigáda Macdonaldova. Císař opustí Moskvu 1. operační den a pochoduje přes Voskresensk, Volokolamsk, Subzov a Běloj do Veliše, kamž přibude s tykadly 10., kdežto s výřadem 13. neb 14. operační den; Ney a Junot táhnou přes Vjažmu zpátky ke Smolensku. Císař vzhledem k uvedenému počítá, že 12. operační den státi budou: Victor s 60.000 až 70.000 muži u Velké Luky, on sám se 40.000 muži u Veliše, kamž budou na pochodu Murat s Davoutem od Běloje, Ney s 15.000 muži u Smolenska. Císař míní, že tak oproti nepříteli získá časový náskok 6 dnů; „nepřátelská armáda může do Moskvy vtrhnouti teprve 6. operační den“ a potáhne-li pak nepřítel z císařem, může tento s přesilou svěsti bitvu u Veliše, poněvadž se nepřítel za těchto okolností vzdaluje od svých posil. „Je-li Petrohrad tímto způsobem ohrožen, nutno věřiti, že nepřítel zjedná mír a nebudou-li pohyby nepřítelovy takové, aby nás nutily k postupu, setrváme u Velkých Luk.“

Nelze popírati, že celý tento plán jest poněkud násilný a že se podobá spíše na mapě správně prováděné válečné hře. Souhlasiti lze s počátkem úvahy, že by ofensiva proti Kutusovu nebyla účinnou. Situace se totiž vytvářela tak, že jedině ústup na vlastní posily skýtal možnost záchrany. Zamýšlené ofensivní postavení u Veliše a Velké Luky pokládati lze důvodně za neproveditelné a také potom nebylo uskutečněno. Proč by měl protivník teprve 6. operační den vtrhnouti do Moskvy, kdyžtě v ten čas se zřetelem na francouzská spojení pokračoval hned v operacích na Vjažmu aneb dokonce na Smolensk? Jeho pochod vlevo na kalužskou silnici mohl míti přece také tento smysl a nemusil jen znamenati tažení v ústrety multánské armádě, takže se pak 6. den objevil u Vjažmy a 12. den u Smolenska, přičemž se

přec nikterak nevzdaloval ani přes Kijev očekávaných posil.

Císař by arcit' měl u Veliše a Velké Luky tu výhodu, že by se jednak sesílil Victorem a Saint Cyrem, jednak by mohl přeložiti svá spojení na Vilno přes Polock a Glubokov, leč mnoho by se tím nezískalo. Táhl-li Kutusov na Smolensk, nemohl naň císař od Veliše účinně udeřiti a odtud jej zahnati z téže příčiny, pro kterou neútočil na Kutusova z Moskvy, když stál tento u Tarutina. A jestliže císař konečně míní, že lze od Velké Luky ohrožovati Petrohrad, nemyslel to dojista sám vážně. Ohrožujeme pouze ten bod, jehož se za daných okolností můžeme zmocniti. Skutečnost jej však právě poučila, jak seslaben vtrhl do Moskvy, a nyní by měl s touto seslabenou armádou podniknouti nový pochod na druhé, 50 mil vzdálené hlavní město. A co by tím jeho armáda dokázala, kdyby dorazila k Petrohradu? Nedonutilo-li skutečné obsazení Moskvy Rusy k míru, nepřimělo by je k němu dojista ani toto naskrz ztřeštěné ohrožování Petrohradu na vzdálenost 50 mil armádou, která právě nyní ustoupila 50 mil od Moskvy. Nutno uvést, že tento celý plán znamená toliko poslední svéhlavý odpor jednotlivce, jemuž jest dobře známo, že musí neprodleně nejkratší cestou ustupovati, chce-li vůbec uniknouti.

Císař pak také brzy upouští od tohoto plánu a uvažuje nyní vážněji o ústupu na Smolensk, který však hodlá zahájiti výpadem na Kalugu, aby odpůrce oklamal o svých záměrech a dodal si zdání, že obnovuje ofensivu, a tak si zabezpečil blízký zpáteční pochod. Císař 9. října oznamuje Maretovi, „že dojde k tomu, že J. V. kolem listopadu zaujme zimní byty mezi Borysthenešem a Dvinou, aby se přiblížil svým posílám, armádě dal oddechnouti a sám se zaměstnával mnohými jinými záležitostmi“¹⁰⁵⁾.

Kutusov zatím ve svém postavení za Narou pozor-

¹⁰⁵⁾ Maret Ottovi. Vilno, 26. října.

val Murata, jenž před ním stanul u Vjankova. Kutusov, jenž se 70.000 muži dorazil k Moskvě, jest nyní četnými doplňovacími zástupy, které v tomto časovém období byly svolány a do armády zařaděny, sesílen zase na 110 tisíc mužů. Jelikož každý další den pobytu Napoleona v Moskvě byl Rusům ku prospěchu, udržoval Kutusov císaře vzhledem na pokusy odpůrcovy zapříšti vyjednávání, pokud možno dlouho v bludu, že se mu podaří zahájit vyjednávání o mír, aniž však kdy skutečně ruky k tomu podal. Poněvadž ale nyní, po uplynutí 14 dnů od vyslání Lauristona, nebylo již lze déle počítati s tímto šálením. a ježto podle všeho započne v nejbližších dnech císařův ústup, a v důsledku toho musí se také obnoviti operace proti němu, ustanoví se v ruském hlavním stanu na tom, že tyto operace zahájí neočekávaným útokem na Murata.

Když jest potom Murat ráno 18. října náhle napaden ve svém levém boku značnou přesilou, jest úplně odražen, takže musí s citelnou ztrátou couvnouti k Voronovu. Kutusov setrvá u Tarutina, pouze jeho předvoj následuje protivníka až ke Vjankovu. Císař právě konal v poledne dne 18. října v Moskvě přehlídku Neyova, od Bogorodska sem zase povolaného sboru, když jej došla zpráva o ofensivě Rusů a Muratově porážce. Císař poté neprodleně poroučí, aby se celá armáda shromáždila vně Moskvy před zahrázkou na kalužské silnici. Rozkaz tento uskutečňuje se večer 18. října, jakož i v noci na 19. říjen a záhy zrána 19. října stojí tam k pochodu pohotově Eugen, Ney, Davout a garda. Jako posádka Kremlu ponechány byly zpět divise Delabordeova s mladou gardou, pod vrchním velením Mortierovým. Císař sám pak opouští Kreml a Moskvu ráno 19. října.

Hlava VI.

B e r e z i n a.

Když generál Bonaparte v Celovci psal dne 31. března 1797 svůj proslulý list arciknížeti Karlu, v němž nabízel ruku k vyjednávání o mír, podněcoval jej k tomu též pocit, jaký byl podkladem také jeho dopisu caru Alexandrovi ze dne 20. září 1812, totiž pocit, že při svých strategických operacích dospěl k bodu, kde síly jeho armády ukázaly se nedostatečnými k provedení těchto operací. Tehdy řečený prostředek vedl k cíli, generál nezašel dosud příliš daleko, dospěv teprve k hranici, kde musil započítí povážlivý obrat, jeho armáda předčila ještě svojí útočností a přesilou protivníka, jenž doposud nebyl ztrátou poloviny své říše a hlavního města zatlačen k bodu, kde nebylo již téměř čeho pozbýti, za to ale všecko znovuzískati. A nepovolil-li protivník, tu nebylo generálu Bonapartovi žádnou nemožností, aby svůj postup včas zastavil, neboť se dosud nikde před Evropou nezavázal, že celý rakouský stát podrobí své vůli. Císař Napoleon nesměl se, jak jsme viděli, zastaviti dříve, dokud nebylo Rusko na hlavu poraženo.

A když francouzský předvoj vtrhl dne 19. června 1807 do Tylže a císař zde na hranicích Ruska ochotně svolil k mírovým podmínkám úplně poraženého a bez hlesu couvajícího odpůrce, zračil se v tom opět pocit, že císař dospěl k bodu, kde jeho strategické možnosti dostoupily vrcholu a odkudž pak by musil nastati pokles, kdyby věci hnal dále a jeho, byť i vítězná armáda by se dalším postupem rozhodně vysílila. A císař zde opětně mohl tažení ukončiti, neboť vojevůdce rozřešil již úlohu, již mu uložil státník, potření pruského státu, ačkoliv

proti úkolu, jež bylo luštití generálu Bonapartovi znatelně se již zvětšila a poznovu stál zde v plné síle vítěze. Císař měl roku 1807 ještě dosti duševní rovnováhy, aby postřehl danou rovnováhu sil a stanul na prahu nového úkolu, porazit ruský stát, na jehož uskutečnění se vojevůdci nedostávalo již dosti sil. Leč roku 1812 byla vojevůdci dána tato úloha a když pak bezohledným vyplýtváním po ruce jsoucích prostředků, při nedostatečném jejich nahrazování, došlo i tady k tomu, že se vojevůdce viděl puzena až ke krajní mezi své výkonnosti a chopil se starého prostředku, vyjednávání.

Leč odpůrce, jenž nepocítil, jako r. 1797 a 1807 ohrožování své říše teprve na hranicích a nemohl s jakýmiś oběťmi zabrániti ještě velikému zlu, nýbrž přinesl již vše. chny možné oběti, za to ale měl dojem, že císař nemá již rozhodující přesilu na své straně, ten protivník nepovolil a v důsledku toho stala se vojevůdcova úloha nemožností, takže vojevůdce ztroskotat a ztroskotati musil. Dne 31. března 1797 měl generál Bonaparte ještě ofensivní síly dost, a kdyby Rakušané nebyli tehdy povolili, byl by jistě dále postupoval a dodělal se zajisté záhy ještě úspěchů. Dne 19. června 1807 byla u císaře možnost další ofensivy vyloučena, za to ale měl dosti síly, aby obsazených linií uhájil a známo, že byl při nepovolnosti Rusů odhodlán k defensivě na Němenu. Dne 20. září 1812 neměl císař dosti sil ani k ofensivě, ani k defensivě na dosaženém bodu, takže mu zbýval jedině ústup, a když jej nastoupil, tu události dokázaly, že ani k němu již síly jeho armády nedostačovaly.

Ráno 19. října dala se tedy armáda na pochod; na před Eugen, potom Ney, garda a Davout. Předvoj dorazí do Vatutinky, kdežto císař se ubytuje v blízkém Troicku. Dne 20. října pokračují Francouzové ve svém pochodu a překročí Pachru, načež se Eugen uhne západně na Osigovo, ležící na borovské silnici, Ney postoupí až na Moču a zjedná spojení s Muratem, jenž zůstal u Voronova, od něhož ale odvolán jest nyní Poniatovski s pří-

kazem, aby táhl za Eugenem. Císař mešká v Troicku, odkud zasílá Mortierovi rozkaz, aby vyklidil Moskvu a stáhl se nazpět k Možajsku; garda a Davout jsou u Vatu-tinky. Dni jsou dosud slunné a mírné, pouze v noci po-
ciťována jest pozdní roční doba.

Vše, co se po čase o náhle se dostavivších třesku-
tých mrazech císařem a jeho slepými nohsledy mezi
jeho přívrženci uvádělo jako vlastní příčina nezdaru
zpátečního tažení z Ruska, není pravdivé; právě r. 1812
nastaly mrazy později a byly méně vytrvalé, než tomu
obyčejně bývá v této zemi a stupeň, jež tehdy dosáhl
mráz, nebyl nikterak překvapujícím úkazem v těchto
krajinách. „Kdežto jindy není v Moskvě vzácností, ma-
jí-li tam sanici již na sklonku října, byla až dosud po-
větrnost velmi příznivá francouzské armádě potud, že
první mrazy nastaly teprve dne 27. října, povětrnost však
byla při tom jasná a krásná. Dne 1. listopadu klesl
zatím teploměr na osm stupňů pod nulu a dne 4. listo-
padu padal první sníh.“¹⁶⁶⁾ „Nemáme takové špatné po-
časí, jaké by bylo lze očekávati v této roční době.“¹⁶⁷⁾
Většinou suchá, avšak na ten čas nikterak příliš studená
povětrnost potrvála až do 4. listopadu, kdy teprve po-
znamenal si Bausset: „V noci nový měsíc, rozdíl teploty
13 stupňů, první sníh“¹⁶⁸⁾. Gourgaud píše: „Do 6. listo-
padu, t. j. během šestnácti neb sedmnácti dnů, bylo
krásné počasí a mráz byl mnohem menší, než v někte-
rých měsících polní výpravy v Prusku a Polsku a do-
konce i ve Španělsku“¹⁶⁹⁾. Fézensac dosvědčuje rovněž:
„Za pochodu změnila se nejbližší den náhle povětrnost

¹⁶⁶⁾ v. Guretzky-Cornitz, Geschichte des 1. Branden-
burgischen Ulanen-Regiments (Kaiser von Russland) Nr 3.
103.

¹⁶⁷⁾ Eugen místokrálové. Forminskija, 23. října.

¹⁶⁸⁾ Mém. II. 148.

¹⁶⁹⁾ N. et la grande Armée en Russie ou Examen criti-
que de l'ouvrage de M. I. Cte. Ph. de Ségur. 344.

a bylo velice studeno," a podotýká k tomu: „Bylo to dne 7. listopadu,¹⁷⁰⁾ a konečně císař sám ve svém pověstném 29. buletinu doznává: „Výborné počasí potrvало až do 6. listopadu.¹⁷¹⁾

21. října následují garda a Davout, k němuž se vrátili Friederichs a Dufour, Eugena na pochodu, jenž dospěje k Nary Fominské a má odtud táhnouti dále k Borovsku; Ney a Murat zůstanou za Močou, kdežto divise Morandova tvoří zadní voj u Dessny. Když byl císař k udělení rozkazů pobyl krátce jednak v Krásném, jednak na zámku Saltykovském, přenocuje pak v zámku Ignatěvo. Zřejmoť, že císař nechal nyní táhnouti svou armádu vpravo, maje za cíl Borovsk, aby klamaje Kutusova, přiblížil se silnici pro svůj ústup. Murat přidruží se zítra k tomuto pohybu, což učiní také Morand, kdežto Ney, jemž přidělen bude také Claparède, má k zastřešení odchodu setrvati prozatím ještě za Močou, aby pak 23. října o 1. hodině s půlnoci nepozorovaně odtáhl a jeho zadní voj následoval. Mortier obdrží rozkaz, aby upustil od tažení na Možajsk a dal se k Vereji, kamž má doraziti 25. října, aby tak tvořil spojovací článek armády s Junotem a hlavní silnicí.

Dne 22. října v 7 hodin ráno nařizuje císař Eugenovi, aby neprodleně vypravil Poniatovského k obsazení Vereji; „obsazení Vereji jest dnes důležitou záležitostí.“ Eugen sám vytrhne kolem poledne z Fominské a postaví se jižně Nary, načež vysílá kupředu na výzvědy Delsonse, jenž pak dorazí do Borovska. Císař přibude kolem jedné hodiny do Fominské s gardou a Davoutem, kamž také Murat a Morand postupují, kdežto Ney podle daného rozkazu dosud stojí za Močou. V noci na 23. říjen opustil o 2. hodině ranní také Mortier Kreml. Několik pokusů o vyhození Kremlu do vzduchu mělo jen částečný úspěch, leč tato zby-

¹⁷⁰⁾ Souvenirs mil. 288.

¹⁷¹⁾ Molodečno, 3. prosince.

tečná, ničivá zuřivost podává smutné svědectví o zatemnění, které nyní zachvátilo mysl císařovu a jež bylo nedůstojno jeho, tak vynikajícího a bohatého ducha. „Tento stejně nesmyslný jako barbarský rozkaz byl kromě toho chybou. Napoleon dozajista nehodlal se po druhé vrátiti do Kremlu, a když, pak mohl býti Kreml jeho armádě tvrzí a v naléhavém případě i útlukem sboru, který by obsadil hlavní město.“¹⁷²⁾ Velký císař, jenž již tolik toho ze svých záměrů obětoval, jevil zde neblahou podobnost jednak s oněmi šílenými dynamitníky našich časů, jejichž atentáty směřující napřed proti osobám, mají přece nějaký, byť i zločinný účel, potom však při svém pustošení veřejných budov dávají průchod své bezúčelné ničivé zuřivosti a jednak s oněmi komunisty, kteří se zřetelem na jistou svou porážku, chtěli Paříž opustiti jen jako zříceninu. Císařovy životní osudy byly takové, že jej nikdy nenutily k sebezapření a on nikdy neuznával nutnost cvičiti se v sebeovládání. Tak se stalo, že císař, ačkoliv podle své povahy nebyl ukrutníkem, přece všude tam, kde narazil na nepřekonatelný odpor aneb byl zklamán ve své pevné naději, dal se strhnouti k výbuchům divoké ničivé zuřivosti neb surové pomsty. Podrážděn pohledem na plameny, jež hrozily jej oloupiti o kýženou kořist, císař již při vjezdu do Moskvy pravil prý své gardě: „Jděte, drancujte a skolte všechno, co najdete na ulicích, tito barbaři nejsou hodni života,“¹⁷³⁾ a onoho 19. brumaire, kde dostal veškerou vládní moc do svých rukou, zvolal u vytržení na, do oranžerie St. Cloudské vtrhnuvší granátníky: „Budou-li klásti odpor, usmrťte je, usmrťte je,“ o kterýchžto slovech Lucian pravil, že „jsou stejně nerozumná jako ukrutná a nicotná.“¹⁷⁴⁾

¹⁷²⁾ Jomini, Précis pol. et mil. d. Camp. de 1812 à 15. I. 162.

¹⁷³⁾ F. v. D. N. v Drážďanech. II. 68.

¹⁷⁴⁾ Lucien Mém. I. 365.

Kutusov zatím neopustil svého postavení. Na zprávu o objevení se francouzského vojska u Fominské vysílá tam jeden sbor, aby porazil podle jeho mínění osaměle táhnoucí oddělení. Když se tento sbor ráno 22. října na pochod, brzy zpozoruje, že se massa nepřátelské armády zdánlivě soustřeďuje u Fominské, pročež zastaví se u Aristova a hlásí to vrchnímu velitelství. V důsledku toho vyslán jest kozácký sbor do Malojaroslavce, kamž pak večer pochoduje celá armáda. Francouzská armáda pokračuje v ten den ve svém pochodu směrem na Kalugu, Eugen opouští o 2. hodině ranní svou posíci a postoupí kupředu poněkud za Borovsk, máje přidělený 3. sbor jízdy; před Eugenem táhnoucí Delsons přibude večer do Malojaroslavce, odkudž zažene několik kozáků, načež v noci opravuje stržený most přes Lušu; Davout, Murat a garda táhnou za Eugenem po fominské silnici k Borovsku; jejich předvoj dorazí do tohoto města; Poniatovski jest od včerejška ve Vereji. Ney vytrhl o půlnoci a jest na pochodu k Fominské.

Když císař ráno o 9. hodině opustil Fominskou a odjel tryskem až k Borovsku, domníval se dosud, že je Kutusov stále ještě ve svém dřívějším postavení a že mu není známo, jaký skutečný účel má nynější směr pochodu francouzské armády; „podle zpráv mohlo by se věriti, že jest nepřítel ještě dnes ve svém starém postavení v opevněném táboře při vtoku Istie do Nary.“¹⁷⁵⁾ Dále míní, že v pohybu před Fominskou bude nepřítel spatřovati úmysl obchvátiti a udeřiti na jeho levé křídlo, pročež k své záštitě vyslal sbor, který jsme spatřili doraziti k Aristovu. Teprve obsazením Malojaroslavce v této noci se Rusovi rozbřesko, „že, místo obchvatu jeho postavení, abychom naň udeřili, pochodujeme přímo na Kalugu.“¹⁷⁵⁾ Kdyby protivník přešel k útoku po tomto objasnění situace, míní se císař opřítí o Vereji; „utvoříme zde frontu

¹⁷⁵⁾ Eugenovi. Borovsk, 23. října, v půl osmé večer.

proti nepříteli mezi generálem Delsonsem a Fominskou,¹⁷⁶⁾ podaří-li se ale dorazit do Kalugy, přeloží pak císař odtud své spojení přes Jelnji na Smolensk, aby pokračoval v ústupu tímto směrem. „Armáda ubírá se na Kalugu a svou spojovací čáru přeloží odtud na Jelnji“¹⁷⁶⁾. Hodlá-li nepřátelská armáda krýti Kalugu, jest císař rozhodnut svěsti s ní bitvu.“¹⁷⁷⁾ Aby zpáteční spojení v souhlasu s tímto nazíráním bylo zajištěno pro zmíněné případy, nařízeno bylo jak Junotovi, aby všechno v Možajsku k pochodu připravené vojsko vyslal k Vereji, tak Eugenovi, aby se všemi ve Smolensku k dispozici jsoucími silami přitřhl k Jelnji. Císař pomýšlí 24. října jen na těsnější semknutí vojsk, aby si obsazením Malojaroslavce zabezpečil přechod přes Lušu, jakož i silnici na Kalugu a pak vyčkal vývoje věcí na straně nepřátelské. „Jest vůlí císařovou, aby se dnes všechna armádní zavazadla soustředila a poznalo se, co nepřítel zamýšlí učiniti; dostačí postavit se v Malojaroslavci, zříditi tam dva neb tři mosty přes řeku a pevně se zde držeti.“¹⁷⁸⁾

24. října o 5. hodině ranní přitřhne k Malojaroslavci od Aristova ruský sbor, jemuž Kutusov neprodleně nařídil další pochod, aby obsadil Malojaroslavce. Dva francouzské prapory, které dosud samy měly Malojaroslavce obsazený, jsou odtud vypuzeny, a Delsons, jenž sem přibude s druhého břehu Lusy, není s to, aby města znovu dobyl. Leč o půl 11. hodině dorazí sem předvoj ostatního Euganova vojska a kolem poledne zasáhne Broussier v prudký boj o město se rozpoutavší. Malojaroslavce jest oběma stranami střídavě dobyt a zase ztracen. Zatím ale obě soupeřící hlavní ar-

¹⁷⁶⁾ Berthierovi. Fominská, 23. října.

¹⁷⁷⁾ Berthier Junotovi. Fominská, 23. října o 5. hodině ranní.

¹⁷⁸⁾ Berthier Eugenovi. Borovsk., 24. října o půl 4. ráno.

mády postupují k bojišti, k němuž se přiblíží jejich předvoje téměř současně, kolem jedné hodiny. Císař, jenž o 9. hodině opustil Borovsk, právě snídal na silnici ve vzdálenosti jedné míle odtud, když se rozlehlo hřímání děl od Malojaroslavce, načež ihned pospíšíl kupředu a mezi dvanáctou a jednou hodinou přibyl k Malojaroslavci, kdež pak zaujal své stanoviště na silnici v místě, kde se výšiny sklánějí do údolí lusského; když na bojiště dorazí Davout a garda, postaví se do zálohy vpravo a vlevo silnice. Francouzové zřetelně rozeznávají, jak se sem za řekou blíží kolony ruské armády.

Její přední sbor vnikne ihned do Malojaroslavce, aby podporoval její znavené obránce, a také Eugen vysílá poslední svá vojska, divisi Pinovu a pak Lecchiho, do zápasu o řečené místo. Eugenovi se tím podaří opakovati Malojaroslavce, leč další postup z tohoto městečka zmaří Rusové a Kutusovův opětný pokus, aby se večer znovudobyl Malojaroslavce, ztroskotá; císař v ten čas byl již také divisi Gérardově a Compansově nařídil, aby k podporování Eugena přešly Lusu a postavily se vpravo a vlevo od Malojaroslavce. Tak se stalo, že když kolem 11. hodiny noční palba ustala, podrželi Francouzové ve svých rukách Malojaroslavce a tím i možnost překročiti Lusu. Kutusovova armáda, která sem za dne celá dorazila, táboří v dohledu Malojaroslavce.

Gardou svou doprovázený císař rozbíjí svůj hlavní stan v Gorodni, ležící poněkud vzadu. Ordonanční důstojník, jenž byl přes noc ponechán u předních stráží, hlásí o 5. hodině císaři, že Rusové neopustili svého postavení a prý nějaká ruská jízda táhne směrem k Medyni. Císař poté povolává k sobě Murata, Bessieresa a Lobaua a veda je k mapě, praví: „Zdá se, že nepřítel čelí a že dojde k bitvě. Jest v položení, v němž se armáda nachází, výhodnější bitvu svést aneb se jí vy-

hnouti?¹⁷⁹⁾ Odpověď tázaných zní v tom smyslu, že ústup jest v daných okolnostech nejjistější věcí. Lobau míní jej nastoupiti na Možajsk, kdežto ostatní jsou pro ústup přímo na Smolensk. Císař poslouchá, leč chce se rozhodnouti teprve potom, až by na vlastní oči shlédl nepřátelská postavení. Císař poté vsedá na kůň a jede kupředu, když tu náhle na jeho osobu podniknutý výpad kozáků odražen jest ještě včas jeho družinou, načež většinu dne používá císař k rekognoskování nepřátelských posic. Přes to ale nedospívá zdánlivě k nijakému určitému rozhodnutí doufaje pořád ještě, že by se Rusové přece odhodlali k ústupu. Ony časy od Arcole byly ty tam, ony časy, kdy mladý generál Bonaparte nikdy nečekal, až se nepřítel z vlastního podnětu odhodlá k povolnosti, nýbrž jej k takovému rozhodnutí donutí svou odvážlivostí a statečností. Císařova rozhodnost byla nyní stále podlamována jeho duší cizorodým pocitem, že totiž nutno šetřiti mužstva; kterak by to nevnášelo zmatek v mysl toho, jenž na sklonku své životní dráhy děl: „Nikdy jsem nedbal lidí a vždycky jsem s nimi jednal tak, jak si toho zasluhovali.“¹⁸⁰⁾ Ostatně se Kutusov ještě též den rozhodl, že ustoupí na Kalugu a připravoval se k tomu, takže císařova nerozhodnost jest tím větší nesrovnalostí s daným stavem věcí. Císař se pak na noc vrací do vesnice Gorodni.

Nazítří vsedá císař opět na kůň, aby se znovu odebral k Malojaroslavci a pokračoval tam v obhlížení nepřitele, přičemž zároveň s ním táhne vpřed garda. Na okraji výšiny káže pak roznítiti na silnici táborový oheň a zatím co zde mešká, dochází jej vytoužená zvěst, že protivník, vyklidiv své postavení, ustoupil. Kutusov tak skutečně učinil již o 5. hodině ranní, zů-

¹⁷⁹⁾ Gourgaud, N. et la grande Armée en Russie ou Examen critique de l'ouvrage de M. le Cte. Ph. d. Ségur. 329.

¹⁸⁰⁾ Cte. de Waldbourg-Truchsess, Nouvelle relation de l'itinéraire de N. de Fontainebleau à l'île d'Elbe. 35.

staviv toliko zadní voj před Malojaroslavcem. Císař se poté rozhodne, že též ustoupí a to na Borovsk, aby odtud definitivně nastoupil ústup ke Smolensku přes Možajsk a Vjažmu.

Uvádí se, že císař při tomto rozhodnutí povolil jednomyslnému nazírání svých podvelitelů, kdežto sám u sebe byl pro útok na Rusy. Zdali toto rozhodnutí bylo nejúčelnější, zdali vůbec bylo správné, na to nebudeme prozatím odpovídati, neboť pro studium duše vojevůdcovy jest nejzávažnější to, iak čin povstal a jak se dospělo k rozhodnutí. A při tom nutno podotknouti, že pro ústup vůbec hlasující generálové dali ovšem asi poslední zevní popud k rozhodnutí, že však na druhé straně přece v duši císařově jevily již rozhodující vážky sklon k myšlence na ústup. Jeho otálení dne 25. října tomu nasvědčuje. Bojektivým podvelitelem neb vítěznou armádou mohl býti arcit' snad i tady ještě vojevůdce stržen s sebou k útoku, než tato okolnost právě ukazuje, k jakému pronikavému obratu došlo v duši císařově. Příznakem genia jest spíše, aby jiné povznášel, unášel, s sebou strhoval a nikdy se nesmí ukázati větším než ve chvíli, kdy osud hrozí rozdrtití massu lidí. Zde u Malojaroslavce vznáší se před naším zrakem velký duch nikoliv o podmanění světa, nýbrž o svůj stát zápolícího Bedřicha po Kolínu, po Hochkirchu, neochvějný duch Hanibálův po Zamě, ba dokonce i neústupná nepodajnost Karla XII. v Benderách, duch generála Bonaparte u Arcole, po prvé bitvě u Abukiru, po obléhání Akky, jejichž příklad zatracuje prostopášností despotické moci zeslabeného, vyčerpaného a otrlého Napoleona.

Vraťme se k ryzí strategické stránce věci a pozorujme operace od 19. října, ode dne odchodu Francouzů z Moskvy. Prvotní pohyb, soustředění armády na kaluzské silnici byl jen přirozeným důsledkem náhlé ofensivy Kutusova proti Muratovi, neboť rychlá pohotovost armády k obraně byla nutná, Když však Kutusov

poté dále nepostoupil, naskytala se otázka: Mají Francouzové proti němu vytrhnouti aneb dříve nebo později přece neodvratný ústup nastoupiti? Snad bychom zde bezpodmínečně souhlasili s tím, kdyby byl císař postoupil proti Rusům. Rozhodně se mohl přiblížiti až k Pachře, načež měl stále ještě na vůli rozhodnouti se pro odchod vpravo po smolenské silnici; hnul-li se Kutusov z Tarutina vpřed, naskýtala se snad zde vhodná příležitost udeřiti naň. Tu by tedy mohli Francouzové překročiti Pachru. Kutusov se však nehýbe s místa a nyní bylo nesporně správné, že císař se zeslabenou, niterně málo soudržnou armádou nepřikročil k útoku na Tarutino, který by se zřetelem na zkušenosti od Borodina spojen byl také zde s těžkými ztrátami, jimž by se mohla armáda podvoliti jen v tom případě, že by byla vyhlídka na rozhodný úspěch; leč i této naději odporovala zkušenost od Borodina.

Francouzové tudíž zabočí na silnici Moskva-Borovsk-Kaluga, což jest strategicky správný a krásný pohyb. Podaří-li se Kutusova oklamati, bude lze doraziti do Kalugy, odkudž by se pak ustoupilo nedotčenou krajinou do Smolenska přes Juchnov a Jelnji; zdaří-li se to jen částečně, bude aspoň lze Rusy předejti na přechodu Lusy v Malojaroslavci, a táhnouti odtud po volné silnici přes Medyň ku Vjažmě, a kdyby konečně selhala i tato naděje, musilo by se pak ovšem ustoupiti zpět přes Borovsk-Vereji k Možajsku, což by nebylo o nic horší, než kdyby se byli Francouzové z Moskvy, neb později z Vatutinky jižně Pachry, odebrali hned na tuto silnici. Francouzové tedy odtáhli vpravo k Nary Fominské, aby pak odtud postoupili vpřed přes Borovsk. Kutusov se dává zprvu ošáliti, načež ale ještě včas vytrhne, takže se obapolná předvojová oddělení utkají u Malojaroslavce, leč posice a přechod Lusy zůstanou nakonec přece v moci Francouzů. Císař a Kutusov přibudou k Malojaroslavci, kdež pak onen uvažuje o třech možnostech: buď násilím uskutečniti pŕ-

vodní plán; dospěti do Kalugy nebo alespoň doraziti na silnici přes Medyň, to jest udeřiti na Kutusova aneb pokládati tento plán za zmařený a ustoupiti ihned přes Borovsk, aneb konečně se zastaviti a čekati, co podnikne Kutusov.

Snad nelze žádný z těchto záměrů naprosto zavrhovati, ačkoliv třetí záměr, jenž se pak uskutečnil, nemůžeme vlastně nazývati nijakým rozhodnutím, neboť znamenal spíše jeho odklad, jenž se však také přičil císařově povaze a jež nutno pokládati i za pokles jeho duševní úrovně. Avšak, když se nyní pojednou tato možnost příznivě vyvíjela a Kutusov šel zpět, uvolniv silnici k Medyni, musí nás další císařovo počínání naplniti úžasem; on ani nenásleduje Kutusova, aby se pokusil, zdali mu nevydá také Kalugu, ani nepoužívá silnice přes Medyň, nýbrž právě v této chvíli, kdy by měl sklízeti ovoce svého strategického manévru, jak to truhdy vždycky vydátně činil, ustupuje zpět na Borovsk, což mohl učiniti již 24. října s časovým ziskem 48 hodin a s úsporou bitevních ztrát v počtu 5000 mužů. Na tomto ústupu dospěl císař u Možajaska zase na silnici, po které sem přitáhl a tím pozbyl oné výhody, již by byl dosáhl manévrem na Kalugu kolem Kutusovova levého boku, neboť po silnici přes Možajsk ke Smolensku, po níž Francouzové přišli, mohli odtáhnouti také hned dne 21. října z Nary Fominské.

Po rozhodnutí pro ústup vydává císař tyto rozkazy: Davout nechť k pozorování Kutusova následuje jej se dvěma divisemi, dále ať jako oporu zůstává dvě divise u Malojaroslavce, jakož i jednu divisi u Gorodni, přičemž jsou mu přiděleny 1. a 3. sbor jízdy; po utvoření tohoto zadního voje vydá se císař za armádou na Borovsk o 9. neb 10. hodině večer. Eugen má o 2. hodině odpolední vyraziti a pochodovati téměř až k Borovsku. Tato nařízení vydána byla ještě v poledne v Gorodně, načež se císař vrací do Borovska, kdež pak učiní opatření jednak, aby Poniatovski postoupil na Jegorievsko,

jednak Ney, jenž v ten den večer přibyl do Borovska, odtáhl k Vereji, odkudž má Mortier ustoupiti k Možajsku; k němu mají se zase vrátiti obě dvě divise mladé gardy, Claparèdeova a Roguetova, které byly zatím u armády. Po příchodu Mortiera do Možajska má Junot ustoupiti odtud zpět k Vjažmě. Victor jest poukázán, aby všechno vojsko, které by snad podle dřívějšího rozkazu vypravil pochodem na Jelnji, vyslal k Dorogobuši.

Tím se tedy zahajuje naprostý a bezpodmínečný ústup francouzské armády, jenž pak ve svém dalším průběhu bude míti tak osudné a rozhodující následky. Avšak zpáteční pohyb zahajuje dne 26. října nejen císař, nýbrž, jak známo, i jeho odpůrce. Zůstaviv před Malojaroslavcem v postavení, jež ruská armáda obsadila, zadní voj, Kutusov odtáhl s touto armádou ke Gončarovu, a večer, když Davout vyklizuje Malojaroslavce a ustupuje na Borovsk, opouští také ruský zadní voj svoji posici a odchází k Afonasové. Císař sám přibude 27. října do Vereji, kdež zastihuje Mortiera; armáda pochoduje včera nařízenými směry. Nazítří pokračují Francouzové ve zpětných pohybech. Opustiv Možajsk, Junot přibude do kláštera kolozského, Mortier jest poněkud napřed. Ney po překročení Protvy vtrhne do Borisova, za ním se ubírá Junot od Vereji, Davout nachází se v Borovsku, kdežto Poniatovskij pochoduje od Jegorievška ke Gžasku. Císař rozbíjí večer svůj hlavní stan v polozbořeném klášteře uspenském.

Odpoledne předveden byl před císaře zajatý ruský důstojník, jenž vypověděl, že se Kutusovova armáda dala na pochod na Smolensk, a v noci došla, o 4. hodině odpolední v Borovsku datovaná depeše Davoutova, že francouzský zadní voj stíhají jen kozáci, zdála se tuto výpověď potvrzovati. Císař se tudíž rozhodne, že s gardou bude co nejrychleji ustupovati, aby mohl Kutusovi, jenž jej hodlá předhoniti, čeliti všude tam, kde by se o to pokusil. Císař záhy zrána 29. října opouští Ustensko a po krátké zastávce u Kolozska, kde zřízen byl dne

7. září rozsáhlý lazaret pro raněné a kde nařizuje, aby pokud možno největší počet těchto raněných převzalo k dopravě armádní vozatajstvo, přibude pak večer do Gžasku. Císař sem přijel ve svém kočáře a od nynějška vykonávati bude téměř celou cestu na ústupu v tomto povoze neb pěšky. Do Gžasku vtrhnou také garda a Junot, Ney dorazí do Kolozska, Eugen dostihne Uspenska, kdežto Davout přitrhne do Možajsku; podle toho tedy přibyla celá francouzská armáda na hlavní silnici Moskva-Smolensk, odkud již žádné další manévrování nebude podnikati, nýbrž jen nepřetržitě pokračovati v ústupu po hlavní silnici, jeden sbor za druhým, vystavena jsouc stále obtížnějšímu strádání, stupňovaným ztrátami a rychle vzrůstajícímu rozkladu.

Zvěděv 27. října o ústupu Francouzů, Kutusov ihned předpokládal, že jej konati budou směrem na Medyň, důkaz to, že císař mohl velmi dobře použití této silnice. Ruská armáda vytrhne teprve večer a postupuje proti nim také na Medyň, dorazíc až k Polotnianské Závodě. Ruský přední voj obsadil již včera na zprávu o vyklízení Malojaroslavce znovu toto město a uchyluje se cestou od Afonasova též k silnici na Medyni, dorazí až k Čornoloknii a příštího dne, když se armáda zastavila, k Adamovsku. Kutusov přibude 29. října k Adamovsku, kdežto svůj přední voj nyní o směru francouzského pochodu zpravený, posune na Možajsk až k Jegorievsku.

Císař se dne 30. října o 5. hodině večerní ubytoval na noc v osamělém dvorci u Veličeva a přibyl 31. října ve 4 hodiny odpoledne do Vjažmy; garda a Junotův sbor prošly Vjažmou a stanuly pak za tímto městem, Ney dorazil do Veličeva, Poniatovski s Eugenem jsou v Gžasku, kdežto Davout u Gridnjeva. Císaře očekávaly ve Vjažmě depeše z Paříže, sahající až ke 14. říjnu, jakož i plno zpráv o stavu věcí v jeho týlu a bocích. Maretovy poslední listy z Vilna jsou datovány 26. říjnem a hlášení Euganova sahají až k 24. říjnu a koneč-

ně zprávy Saint Cyrovy jsou z 19. a 20. října. Císař k vyřízení a zodpovídání všech těchto zpráv pobude ve Vjažmě celý den 1. listopadu, jakož i dopoledne 2. listopadu, načež teprve v poledne toho dne opouští Vjažmu.

Z Maretových zpráv se dovídá, že Schwarzenberg, jenž, jak už známo, zaujal postavení u Brestu Litevského za Machavězem, musil toto postavení, když se před ním objevila Čičagovova, od Ljubomlu přes Sburaš táhnoucí armáda, v noci na 11. říjen vykliditi a stáhnouti se k Drogičinu, kdež dne 15. října překročuje Bug. Čičagov, jenž stane u Brestu Litevského, má tudíž silnici volnou, aby pochodoval proti Beresině na čáru francouzského ústupu.

Také Victorovy zprávy nepřinášely nic uspokojivého. Victor, jak známo, vtáhl do Smolenska, aby zde tvořil všeobecnou zálohu; sem mu císař zaslal rozkazy k jeho dalšímu počínání. V nich se uvádí, že podle došlých zpráv ruská multánská armáda překročila Dněpr, a v případě, že by se chtěla spojit s Kutusovem přes Kalugu, bude Victor povolán, aby přes Jelnji zesílil hlavní armádu; avšak ona armáda může se také odebrati k Tormasovu, a ježto i Wittgenstein je značně zesílen, byla by spojovací čára se dvou stran ohrožena. Proto nechť Victor udržuje řádná spojení na všech stranách a rozestaví svá vojska od Smolenska až k Orše, „takže tedy bude vévoda z Belluna tvořiti všeobecnou zálohu, připraven pochodovati buď k podporování Schwarzenberga a záštitě Minska, aneb k podpoře maršála Saint Cyra a ke krytí Vilna, aneb konečně do Moskvy k zesílení Velké armády.“¹⁸¹⁾

Císař v tom smyslu ponechal Victorovi 15.000 mužů ve Smolensku, jako posádku a ostatní tamní vojsko rozestavil u Orši, Sjenna a Babinovičů. Zde ve Vjažmě se císař dovídá o obnovení ruské ofensivy proti Saint Cyrovi. K tomu konci vytrhl Wittgenstein 15. října

¹⁸¹⁾ Berthierovi. Moskva, 6. října.

a zatlačil svého protivníka na Polock, kdež naň udeřil dne 18. října a zahnal jej do tohoto města. Poněvadž se sem současně blížil po levém břehu Dviny od Dissny postupující Steinheil a jeho předvoj dorazil k říčce Ušači, vyklidil Saint Cyr v noci na 20. říjen Polock a ustoupil zpět za Dvinu. Wittgenstein obsadil tedy Polock 20. října a na protějším břehu Dviny stojící Saint Cyr vyslal jedno svoje oddělení proti Steinheilovi na Ušači; toto pak jeho přední voj přepadlo a potřelo, načež se Saint Cyr vrátil opět za Dvinu. V případě, že by se Rusové pokusili o přechod Dviny, byl Saint Cyr odhodlán couvnouti za Allu. Na zprávu o těchto událostech vytáhl Victor ze Smolenska, kdež zanechal pouze posádku, a postupoval přes Čašníky, aby podporoval Saint Cyra.

Tot' tedy podstata toho, co se císař ve Vjažmě dovídá o stavu věcí na Dvině, na Bugu a na čáře jeho zpátečního tažení. Nepřátelské křídelní sbory stojí u Polocka a Brestu Litevského, nebezpečí pro spojení francouzské hlavní armády jest velké a naléhavé, císař jest však při tom bezmocný, neboť se musí spokojiti s nadějí, že se Victorovi podaří znovu opanovati Polock a s napomínáním, aby mu o všech událostech v pozadí armády podával pokud možno nejrychleji zprávy. „Císař nařizuje, pane generále, abyste vyslal důstojníka svého generálního štábu k maršálovi Saint Cyrovi a vévodovi z Bellunu, aby jim oznámil, že armáda, která jest dnes, 1. listopadu u Vjažmy, bude dne 3. listopadu u Dorogobuže a že netrpělivě očekáváme jejich zprávy... oznamte mně všechny přímé i nepřímé zprávy o pohybech vévody z Belluna, generála Saint Cyra a knížete Schwarzenberga v pořadí, jak docházejí.“¹⁸²⁾

S touto představou o situaci opouští tedy císař v poledne 2. listopadu Vjažmu, načež večer přijíždí do

¹⁸²⁾ Berthier Charpentierovi. Vjažma, 1. listopadu.

Semleva, kdež pak přenocuje v tamním kostele. Garda přitrhne sem s císařem, Junot jest poněkud napřed, Eugen a Poniatovski nacházejí se u Fjordovska, Davout jest těsně za nimi, Ney konečně dorazil včera do Vjažmy. Tomuto maršálovi bylo nyní nařízeno, aby tvořil zadní voj, takže zůstane ve Vjažmě a odtáhne odtud teprve potom, až by všechny ostatní sbory prošly tímto městem. Od nynějška má se vůbec pochodovati v semknutých čtverhranech, aby kozáci, jako druhdy v Egyptě Mameluci, neměli při svých nájezdech příležitost vniknouti do uvolněných řad; je nyní velmi důležité změnití způsob pochodu proti nepříteli, jenž vládne takovým množstvím kozáků. Musíme pochodovati jako jsme pochodovali v Egyptě, majíce zavazadla ve středu a táhnouce semknutě tolika řadami, kolik jich připouští silnice, půl praporu vpředu, půl praporu vzadu a seřaděné prapory v bocích, takže při utvoření fronty lze stříletí na všechny strany.¹⁵³⁾

Kutusov pokračoval 30. října ve svém pochodu na Možajsk a dorazil až ke Kremenskému, zatím co se jeho předvoj dal směrem na Kolozsko. Avšak kupředu vyslaný a do Jelnje nedaleko Borodina přibývší kozácký sbor hlásí, že nepřítel obsadil již Kolozsko; v důsledku toho uhne se předvoj vlevo na Gubino, aby se pokusil předhoniti protivníka u Gžasku. Kutusov sám se ustanoví na tom, že se s hlavní armádou dá přímo na Vjažmu a tím se s ním shledáváme dne 31. října u Spas-Kusovy; mezi ním a hlavní silnicí, kudy ustupují Francouzové, dorazí pochodující předvoj do Krásného, kdež se utká s nepřátelským zadním vojem, Davoutem a jest mu po celý den v patách až ke Gridnjevu, cíli jeho pochodu. Kutusov přibude nazítří do Silenky, kdežto jeho předvoj dospěje do Tatarykina poblíž Carevo Zajíšče, kde se dostane do styku s Eugenem, jenž právě

¹⁵³⁾ Berthier Eugenovi. Vjažma, 2. listopadu v poledne.

prochází touto osadou; ve šlépějích Davoutových se ubírající kozácký sbor vtrhne do Gžasku.

Dne 2. listopadu shledáváme Kutusova u Dubrovna a jeho předvoj u Spassku, kdežto Davouta silně tísnící kozácký sbor dorazí s ním téměř před Fjodorovsko. Je zřejmo, že jednak pouze císař sám s gardou a Junotem ustoupil již tak daleko, že Rusové nemohou jich odříznouti, jednak, že Ney ve Vjažmě má ve vzdálenosti čtyř mil nepřátelskou hlavní armádu ve svém boku, a dále, že zbytek armády, Eugen, Poniatovski a Davout, který jest těsně následován kozáckým sborem a ve svém boku doprovázen nepřátelským předvojem, nemůže nesporně již včas projíti Vjažmou, postoupí-li tam ráno 3. listopadu hlavní ruská armáda. Stav věcí jest dosti hrozný; nebude císař dne 3. listopadu v prvních hodinách ranních na koni, aby pospíšil k většině své armády, kde by na vlastní oči shlédl a osobně nařídil vše, co jest možno učiniti, aby se vyvázlo z této nepříznivé situace?

Opustiv dopoledne Semlevo, císař přibyl kolem 3. hodiny odpoledne zároveň s gardou do Slavkova, kdežto Junot dorazil do Dorogobuže. Ruský předvoj postupuje zatím proti hlavní silnici, kamž přitrhne jeho jízda, která se srazí u Maximova s Davoutovým tykadlem, vycházejícím z Fjodorovska; Eugen a Poniatovski od táhli již k Vjažmě. Kozácký sbor tísní zároveň zadní vojska Davoutova, která jsou tím uvedena do povážlivé situace. Davout jest však podporován Poniatovským, jakož i Eugenovou divisí Delsonsovou a Broussierovou, kteréžto voje, přicházející od Vjažmy, obrátili se ihned čelem k nepříteli. Když pak v 10 hodin přitrhne sem také pěchota ruského předvoje, stáhl se již Davout v pozadí Eugenově k Vjažmě. Zabočiv vpravo, Eugen napaden jest pěchotou ruského předvoje, která jej zatlačí na Měsojedovo. Vrchního velení zde nebylo a císař nebyl přítomen. Velitelé různých sborů sešli se tudíž k poradě, na níž se usnesli ustoupiti.

Eugen a Poniatovskij nastoupí tento ústup kolem 2. hodiny odpolední a za nepřetržitých bojů odtáhnou přes Vjažmu. Davout je následuje, avšak nemůže pod tlakem dorážejících Rusů zachovati úplný taktický pořádek; Ney konečně setrvá v postavení u Vjažmy, dokud ostatní sbory neprošly Vjažmou, načež také on odtáhne odtud, jsa od nynějška velitelem zadního voje. Kutusov dorazil toho dne pouze k Bykové. Císař zatím ve Slavkově použil dne k různým nařízením organizačním. O sbory u Vjažmy nejeví nijakou starost, míní naopak, aby jen pokračovaly na své cestě a nerozvínovaly se hned při každém objevení se nepřátelských vojsk. „Můj ujče, dopište vévodovi z Elchingen, aby jakmile s armádou dále pochodoval, neboť zbývající příznivá povětrnost přichází, aniž se pochodovalo. Kníže z Eggmühlu zdržuje místokrále a knížete Poniatovského pro každý útok kozáků, který postřehne“¹⁸⁴).

Býti na místě Kutusova Suvorov, nepřerušil by svou činnost u Bykové, nýbrž byl by ihned táhl dále a vynaložil na to všechny síly své jízdy, kterou již ráno v pět hodin vyslal k Vjažmě, kamž by pak odpoledne sám dorazil a na Neye udeřil, kterýžto výkon nebyl by nijak předčil výkony Vandammea, Lannesa a St. Sulpicea dne 22. dubna 1809, pochod od Landshutu k Eggmühlu a na to následovavší vítězný boj: Zdůrazňuji zde tuto okolnost, poněvadž jest účelné upozorniti na to, jak se konečný velký pád již předem ohlašuje a připravuje a že není výsledkem souhrnu nešťastných okolností jediného nešťastného dne. Kdo bere v úvahu pouze den od Lipska neb den od Belle-Alliance, tomu by mohlo napadnouti, že se císař sice dopustil chyby a tím důvodně podlehl, ale že při tom měl přece ještě i to neštěstí, že mu zrovna v ten den, kdy takovou chybu učinil, čelili zdatní, správně si počínající odpůrci, kteří této chyby využítkovali až k jeho zničení. Toto

¹⁸⁴) Berthierovi.

pojetí má pro vojína dvě stránky. Ovšem, že nutno také spoléhati na štěstí, neboť jest známo, že smělému přeje, a toto spoléhání urychluje naši odhodlanost k činu; při tom však nesmíme zapomínati, že štěstí trvale přeje jen tomu, kdo se všemožně přičiní, aby si je vydobyl. Bezstarostnost císaře u Slavkova v Rusku v pracovním kabinetu sedícího nebude po zásluze potrestána proto, že byl jeho protivníkem Kutusov a uvidíme-li ještě dále, a to dosti často, že císařův čin a rozhodnost neodpovídají požadavkům daného okamžiku, nesmíme posléze pokládati za zvláštní nepřízeň slepého štěstí, když konečně jednou opětná jeho chyba narazí na odpůrce se správným porozuměním pro plné využití této chyby tak, že to pak vede ke shroucení armády. Kdybychom hned první den, kdy se pozorovalo císařovo ochabnutí, byli svědky potření jeho armády, pak by se mohlo mluvit o nepřízni slepého štěstí. Vzpomeneme-li ale Řezna, Vitebska, Smolenska, Borodina, Malojaroslavce a uzmáme-li potom dále i Budišin, Drážďany, Düben a vůbec ještě řadu jiných dnů, jichž jest příliš značný počet, než aby bylo lze je všechny uvést, představují nám Lipsko a Belle-Alliance nejen dějinou, nýbrž i vojenskou spravedlnost.

První zprávy o událostech u Vjažmy došly císaře ráno 4. listopadu; císař, ač nevěděl nic bližšího o nich, uznal přece nutnost toho, aby se této bojechtivosti odpůrcově čelilo a proto se rozhodl, že svou armádu jako nástrahu pokud možno ukryje v postavení mezi Slavkovem a Dorogobuží, aby odtud přepadl přicházejícího nepřítele. Císař tudíž neopouští s gardou Slavkova a Junot se rovněž zastaví v Dorogobuže: Eugen, Poniatovski a Davout přiblíží se k Semlevu; rozmáhající se rozklad začal již podkopávati soudržnost kolon. „Pouze královská italská garda pochodovala skorem sama ještě v dobrém pořádku a zdálo se, že vše ostatní pozbylo mysli, schvácano únavou. Ohromné davy osamocených lidí pochodovaly rozptýleně a ponejvíce beze

zbraně¹⁸⁵⁾. Na silnicích nalézaly se bez nadsázky 4.000 mužů všech pluků velké armády, které nehylo lze donutiti, aby táhly pohromadě¹⁸⁶⁾. A dnes padal 'aké první sníh, posel oné ruské zimy, které Francouzové hleděli vstříc již s obavou.

Obsadiv jeho zadní voj v postavení na levém břehu Vjažmy, Ney pak zvolna couval před odrážejícím kozáckým sborem až k Semlevu. Císař ostatně upustil zase záhy od svého plánu na nástrahu a to ještě dříve, než vydal rozkazy velitelům vojska, neboť by také asi tento plán nevedl k ničemu. Dne 5. listopadu v 8 hodin ráno opouští císař Slavkovo a ubírá se do Dorogobuže. Na protivné straně stanul zatím Kutusov dne 4. listopadu u Bykové, kdežto předvoj táhne za kozáckým sborem po hlavní silnici. Kozáci a přední voj postupují posavadním způsobem také dne 5. listopadu, zatím co Kutusov dorazí do Krásného; francouzská armáda jest soustředěna kolem Dorogobuže, majíc Neye poněkud vzadu. Hlavní stan přibude zítra do Michailovky, kdež jsou císaři opět doručeny závažné zprávy jak z Paříže, tak s jeho levého boku od Victora.

Pařížská zpráva týkala se spiknutí generála Malleta, která při vši své pošetilosti svým krátkým a rázovitým průběhem přece nasvědčuje tomu, že tato celá napoleonská světová říše přece jen značnou měrou spočívala na hliněných nohách, jak tam vůbec vše záviselo na životě jediného muže, když již při pouhé zprávě o jeho smrti rozumělo se samo sebou, že je nyní vůbec veta po napoleonské episodě. A císařův výkřik: „Napoleona II. tedy naprosto nevzpomněli“¹⁸⁷⁾ osvětluje celý

¹⁸⁵⁾ Fézensac, Souvenirs mil. 286.

¹⁸⁶⁾ Ney Berthierovi. V ležení u Semleva, 4. listopadu v 5 hodin večer.

¹⁸⁷⁾ Fain, Manuscrit de 1812. II. 224.

význam pokusu o převrat ze dne 23. října. Nikoliv, oni nemysleli na jeho syna, nýbrž si jen ulehčili oním velkým „Uff“, o němž se císař sám vyslovil, že to bude jediný ortel, jež svět po jeho smrti vyřkne nad ním. Od toho dne neopouštěla již asi císaře myšlenka, že jest jeho přítomnost v Paříži nezbytná k upevnění jeho kolísajícího trůnu, že ovšem již nemůže svou armádu zachrániti, to nahlížel přece každým dnem jasněji a v důsledku toho stupňovalo se v něm denně přesvědčení, že jest oprávněn tuto armádu opustiti, což také celkem odpovídalo skutečnosti, vezme-li se v úvahu jeho celkové postavení.

Také Victorovy zprávy byly znepokojivé. Victor oznamoval, že opustil Smolensk, aby táhl Saint Cyrovi vstříc. Dne 29. října spojil se s druhým sborem u Čašniku, kamž tento sbor ustoupil od Polocka přes Lepel. 6. sbor, jenž nyní měl pouhých 1800 mužů, zabočil na Gluboko, kdež se pak rozestavil. Spojiv se s Steinheilem, Wittgenstein následoval couvající Francouze přes Ušač a Lepel, takže 30. října přibyl před Čašniky. Wittgenstein přešel příštího dne k útoku na tamního protivníka, zmocnil se Čašníků, načež zapudil Francouze zpět až za Lukomlii. Victor má zde obsazený přechod u Smolianzy až do večera, načež v prvních hodinách ranních 1. listopadu odtáhne na Sjenno; Wittgenstein nepostupuje za ním. Na Victorovu zprávu o těchto událostech, datovanou ze Sjenna, to jest ze vzdálenosti 6 mil od silnice pro ústup, píše mu císař: „J. V. nařizuje, abyste svých 6 divisí soustředil, načež bez odkladu udeřil na nepřitele a zahnal jej přes Dvinu, abyste se opět zmocnil Polocka. Tyto pohyby jsou ze všech nejdůležitější. Možno jest, že kozáci v několika dnech zaplaví vaše zpáteční spojení; armáda i císař budou zítra ve Smolensku, avšak velice unaveni pochodem 120 hodin cesty bez zastávky. Ujměte se ofensivy, na níž závisí zdar armády. Armádní jízda byla nyní opě-

šalá, neboť všechny koně zahynuli mrazem. Pochoďte, tak poroučí císař a nutnost¹⁸⁸⁾).

Marně toužíme, aby nám důvěrníci císařovi, aneb se vyhnuli tomuto proň nevhodnému výrazu, aby nám nejbližší okolí císařovo z těchto dnů umožnilo čísti v jeho duši. Hovorný až k neprozřetelnosti, indiskretní v době svých úspěchů, bezohledně lícící posluchačstvu představy své obraznosti, uzavřel svou duši nyní ve dnech neštěstí. „Byl bled, leč jeho tvář byla klidná, ničeho v tazích, v čem by zračilo morální utrpení“¹⁸⁹⁾. Císař se tu nepovznosl nad úroveň obyčejného člověka, o němž se dí, že ve svém bolu oněmí,“ on se nedovedl povznést k onomu božskému daru volnosti, která Bedřichovi umožnila „říci, že trpí“. Popírat zlo před těmi, kdož jsou jeho svědky, nebylo možno, leč přiznat se, že jest zde a ještě více, jak k němu došlo, toho nedovedl nikdo a nejméně on sám. Jedině tento vojenský výkřik k Victorovi o pomoc přerušující ojediněle císařovo hluboké zarputilé mlčení osvětluje jako blesk jeho duševní stav. Leč když mu i tady přímo a z blízka hrozící nebezpečí znemožňovalo uniknouti mu, neměl přece opomenouti, aby také dále stojící sbory nyní, pokud byl ještě čas, uvědomil o celé vážnosti svého položení a nedopouštěl se raději těžké vojenské chyby, že ani Macdonaldovi, ani Schwarzenbergovi nepodal poctivou zprávu o stavu věci.

Další ústup ke Smolensku podává denně stejný obraz jednak stupňovaného, nastalými nyní tuhými mrazy urychlovanému rozkladu ustupující francouzské armády, jednak obraz Rusů, kteří za ní táhnou za nepřetržitých nájezdů, ojedinělých útoků a podniků. Jednotvárnost údajů o denních pochodových stanicích odpovídala by si v jednotvárnosti denních příhod, leč jinak by přece byla bezcennou; avšak na otázku, jak

¹⁸⁸⁾ Berthierovi, Michailovka, 7. listopadu.

¹⁸⁹⁾ Constant Mém. V. 112.

armáda tenkrát trpěla, necht' nám tato odpoví sama: „Většina pluků živila se od mnoha dnů pouze koňským a psím masem, kteréžto poslední bylo začasť nacházeno na spáleništích ve vesnicích, ležících na cestě a stranou cesty“¹⁹⁰). „Všichni lidé, kteří se vzdálili ze silnice, aby si opatřili potraviny, padli do rukou nepřátel, jejichž pronásledování bylo čím dál čilejší. K tomu se dostavila krutá zima, by náš zmatek a naše utrpení rozmnožila... Spustošivše celou zemi, pocítili jsme, že jsme sami odkázáni k zničení, ke kteréžto krajnosti musilo nutně dojít“¹⁹¹). Přidružení se zimy ke strádání hladem způsobilo pozvolný rozklad francouzské armády. Silnice posety byly vojíny, kteří své zbraně zaházeli, ubírajíce se svou cestou buď každý zvlášť neb v menších tlupách. Žádné ležení nebylo opuštěno bez značného počtu obětí zimy a hladu“¹⁹²). „Cesty posety byly lidmi a koňmi, které usmrtilo trmácení nebo hlad. Lidé šli kolem s odvráceným zrakem. Co se tkne koní, byli dobrou kořistí vyhladovělých vojáků“¹⁹³). „Náleží k tomu opravdu značná duševní síla, abychom denně patřili na tuto bídu, aniž bychom pozbyli rozumu aneb nestali se aspoň trudnomyslnými“¹⁹⁴).

Císař, jenž přenocoval v Bredichinu, přibude do Smolenska dopoledne 9. listopadu pěšky, stejně jako celá jeho družina; na ostro neokované koně nemohou se udržeti na náledí. Mráz vykazoval 9 až 10 stupňů. Celá armáda shromáždí se v nejbližších dnech ve Smolensku a kolem Smolenska. Junot a garda dorazí tam 9. listopadu, 5. sbor postaví se 10. listopadu na silnici ze Smolenska k Mstislavli, dne 12. listopadu

¹⁹⁰) v. Lossberg, Briefe in die Heimat. 5. listopadu. 243

¹⁹¹) Fézensac. Souvenirs mil. 290.

¹⁹²) v. Guretzky-Cornitz, Geschichte des 3. Ulanen-Regiments. 103.

¹⁹³) Constant Mém. V. 112.

¹⁹⁴) v. Lossberg, Briefe, 9. listopadu. 248.

přitrhne sem Davout a 13. listopadu přibudou ke Smolensku poslední sbory, Ney a Eugen. Opustiv 6. listopadu hlavní silnici, Eugen uhnul se na Duchovčinu, následován v patách ruským sborem kozáků a když se mu pak dne 9. listopadu po příchodu k řece Vop nezdaří položit tam most, jest tím uveden do velmi nepříznivé situace. Když se pak Eugenovi toho dne a nazítří přece podaří se přes plovoucím ledem pokrytou řeku přejít, tu rozklad jeho sboru, kozáky nepřetržitě napadeného, dosáhl již obrovského stupně, takže po příchodu na pravý břeh vidí, že jest o 6.000 bojovníků slabší a že 60 děl musilo se ponechati nepříteli na pospas na levém břehu. Francouzská armáda, která přibyla tehdež do Smolenska, měla celkem 50.000 mužů. Pochod městem předváděl nám smutný obraz přítomnosti i budoucnosti. Viděli jsme armádu, blízkou naprostému rozkladu¹⁹⁵⁾. Než se obrátíme k císařovým názorům ve Smolensku, podotýkáme ještě, že Kutusov, jenž pochodoval přes Gavruchovo, Bělou, Cholm, Jelnji, Baltutino a Lapkovo, stál nyní 13. listopadu u Ščelkanova na silnici Smolensk-Mstislavl, kdežto zprvu po hlavní silnici táhnoucí předvoj ze dne 9. listopadu z této silnice uhnul vlevo, aby postupoval přes Kazkovo, Alexejevo, Ljachovo, a Šverčkovu, a stanul pak dne 13. listopadu před armádou u Červonoje. Po hlavní silnici následuje slabší oddíl jízdy francouzský ústup.

Je zřejmo, že situace císařova jeví se povážlivou a to nikoliv menší měrou, než tomu bylo u Vjažmy. Se zřetelem k tomu, že byl Kutusov vzdálen pouze 5 mil na jih od císaře ve Smolensku, bylo velice pravděpodobno, že Rus, bude-li jen poněkud rychle a odhodlaně operovati, dorazí do Krásného, do Orši neb vůbec na nějaký jiný bod napoleonské ústupové čáry v čas, aby odtud vpadl v bok těžce otřesené francouzské armádě. Co

¹⁹⁵⁾ v. Lossberg, Briefe 10. listopadu, 249.

soudí císař nyní o tomto postavení? Po příchodu do Smolenska pokládá za nejdůležitější to, co se děje u Victora. Sotva že tam císař přibyl, poslal poznovu Victorovi rozkaz, aby neprodleně vytrhl proti Wittgensteinovi, zmocnil se zase Polocka a zahnal Rusy za Dvinu. Dalek jsa toho, aby útočil, Victor zatím ustoupil k Čereji, kamž přibude 6. listopadu. V Čereji stihnou jej důtklivé příkazy císařovy, aby se ujal zase ofensivy. Wittgenstein se zastavil u Čašníků a pomocí vyslaného oddělení zmocnil se 7. listopadu Vitebska. Victor hlásí 9. listopadu tento stav věcí císaři. Se zprávou tou vyslaný důstojník přibude 11. listopadu do Smolenska a císař ihned odpovídá: „J. V. obrátí se s jednou částí své armády na Oršu; avšak tento pohyb vykonávati lze jen pozvolna; tím naléhavějším tedy jest, abyste udeřil na Wittgensteina“¹⁹⁶). Císařova, v předchozích rozkazech tak důtklivě projevovaná důvodná starost zdá se nyní oslabena. Císař počíná si nyní tak, jakoby teprve v nejhorším případě, totiž, že by Victor nezdo-
lal Wittgensteina, byl nucen jednak vykliditi dvinskou čaru, které by jinak uhájil, jednak přeložiti své zimní byty dále zpět a dokonce přisuzuje Kutusovovi záměr, že potáhne na Vitebsk, aby se spojil s Wittgensteinem, k čemuž Chambray správně podotýká, že přitom nevíme, zdali se císař sám tak naprosto zmýlil v situaci, aneb bylo-li v jeho zájmu ošáliti Victora. Rozhodně však nesrovnávalo se ani jedno ani druhé s vážností daného postavení.

I s druhého křídla docházející zprávy znějí neblaze. Schwarzenberg, jenž v polovici října ustoupil za Bug, zaujal postavení u Vengrova. Čičagov nechal svá vojska odpočinouti v okolí Litevského Brestu a obsadil Prušany. Částečný výpad Rusů přes Bug byl Schwarzenberkem odražen. Tak stáli protivníci proti sobě, až se Čičagov na sklonku měsíce ustanoví na tom,

¹⁹⁶) Berthier Victorovi. Smolensk, 11. listopadu.

že po zanechání jednoho svého sboru proti Schwarzenbergovi, odtáhne s ostatním vojskem k Minsku. Přiděliv 25.000 mužů generálu Sackenovi, s nimiž tento zůstává u Brestu Litevského a různými pohyby snaží se na sebe upoutali pozornost Schwarzenbergovu, Čičagov sám opouští dne 28. října s ostatními 35.000 muži Černovčiči a stane 9. listopadu blíže Slonima. Když Schwarzenberg, jenž zatím sesílen byl z Německa poslanou divisí Durutteovou, 14.000 mužů, zpozoruje pohyby nepřítelovy, překročí ve dnech 29. a 30. října Bug nedaleko Drogičina a postupuje k Semiatiči, odkudž pak táhne dále na Volkovisk a dne 6. listopadu jest v okolí Svičloče. Sacken zatím odtáhne na Drogočín doufaje, že bude moci udeřiti na Schwarzenberka dříve, než ukončí svůj přechod. Leč záhy sezná, že jej protivník předesel, načež pochoduje v jeho šlépějích rovněž na Volkovisk; 6. listopadu stojí Sacken v okolí Orlje.

Abych užil Clausewitzova zdařilého přirovnání, trpěl císař po příchodu do Moskvy strategickými úbytěmi, a že tato nemoc pokračovala, dosvědčuje počet vojska, s nímž přibyl do Smolenska; leč zdá se, že Wittgenstein u Čašníků a Čičagov u Smolenska, vzdáleni jsouce od sebe pouze 45 mil, nehodlají vyčkati smrtelného konce této choroby, nýbrž jsou připraveni, aby císaři zadrhnutím jeho strategického hrdla připravili náhlý a násilný konec. Čím hroznější jeví se tato situace, tím naléhavěji se tážeme, jak císař na ní nazíral, jaký byl jeho duševní stav a tím větší měrou jsme překvapeni vidouce, že se nám na naši otázku nedostává žádné odpovědi. Mýlil-li se císař skutečně o smrtelné povaze své strategické nemoci aneb zámyslně zavíral před ní oči, není nám známo a můžeme zjistiti pouze to, že ani z jeho dopisů ani z příslušných sdělení pro jeho okolí, nepoznáváme celou velikost nebezpečí.

14. listopadu opouští císař o půl 9. hodině ranní Smolensk; již 12. listopadu odešly odtud sbor Junotův a 5.

sbor, které pak následoval Claperède; císaře při odchodu doprovázela garda. Davout ponechán byl ve Smolensku, kamž večer 13. listopadu dorazili Eugen a Ney. Císař zanechal tam při odchodu rozkaz, aby opustili město Junot 15. a Davout 16. listopadu, kdežto Ney má je následovati 16. listopadu; kdyby se však nepřítel neukazoval v hroživé síle, tu necht' ustoupí teprve dne 17. listopadu jako zadní voj, vyhodiv dříve do povětří městské hradby. Bude-li zadní voj napaden, má jej Davout podporovati. Kutusov postupuje jen zvolna vpřed směrem na Krásné a stojí dnes u Jurové a jeho předvoj u Sadorošjě; ruský létací sbor znepokojuje Krásné, kamž dorazilo čelo francouzské armády, jest však potom odražen. Císař přenocuje v Korytnii. Zřejmo tudíž, že se tu opakuje situace od Vjažmy. Kutusov stojí opět v boku Francouzů ve vzdálenosti 4 mil, máje nyní proti dřívějšímu větší převahu jak po stránce početní, tak i morální a jeho odhodlaný nápor na Krásné musí přivoditi rozhodující výsledek a to tím spíše, že podle výše uvedeného rozkazu císařova se francouzská armáda roztáhla ve čtyřdenní pochody dlouhou kolonu, jejíž poslední oddíly měly teprve dne 16. listopadu opustiti Smolensk.

Císař dá se ráno 15. listopadu s gardou na pochod ke Krásnému, mráz vykazoval nyní 18 stupňů pod nulou; také ruský předvoj postoupil v týž den proti hlavní silnici, kterou dostihl u Ršavky, právě když tam přitrhla také garda. Předvoj však neudeří na nepřítele, nýbrž přestává na kanonádě, takže císař téměř bez překážky tudy projde a přibude večer do Krásného. Při této příležitosti to bylo, kdy císař upozorněn byv, že ojedinělé dělové střely zasahují silnici poblíž jeho stanoviště, lhostejně odvětil: „Bah, po dvacet let létají nám kule kolem nohou.“ Císař po celou dobu svého vojevůdcovství projevoval naprostou lhostejnost k dojmům osobního tělesného nebezpečí, kterážto vlastnost jeví se obzvláště nutnou pro toho, kdo řídí bitvu. Teprve, když po

svém prvním poděkování se na cestě na Elbu projížděl royalisticky vzrušenou jižní Francií, podlehly jeno otřesené nervy a nepředpojatý očitý svědek sděluje podivné podrobnosti o bojácné opatrnosti, k níž se císař dal strhnouti před osobním nebezpečím, hrozícím mu od obyvatelstva.

Opustiv Smolensk, Eugen přibude do Lubna, Davout stojí ještě u Smolenska, Ney má obsazené toto město, Junot a Poláci dorazili poněkud za Krásné. Kutusov se dnes zastavil u Jurova. Jelikož se císaři po příchodu do Krásného zdá povážlivou blízkost včera již až sem proniknuvšího ruského letacího sboru, káže gardové divisi Roguetově, aby Rusy v noci odtud vypudila. Nyní konečně musí císař doznati, že jsou všechny jeho zadní sbory následkem blízkosti Kutusovovy v povážlivé situaci a proto se dne 16. listopadu zdrží s gardou v Krásném, aby vyčkal příchodu svých sborů a byl jím oporou. Postoupiv až k Novoselce, Kutusov sice dorazil před Krásné, leč neodvažuje se přece udeřiti na císaře a jeho gardu, nýbrž naopak se zastaví jako nečinný divák. K armádě se blížící ruský předvoj stojí u Nikulina, kdež naň kolem 3. hodiny odpolední vrazí Eugen, který však není s to, aby si se svými ztenčenými silami proklestil cestu po silnici, pročež za tmy zabočí vpravo přes Fominu; tak se mu podaří dostihnouti v noci Krásného. Smolensk opustivší Davout dorazí ke Korytni, Ney se dosud pevně drží ve Smolensku. Junot a Poláci pokračují jako předvoj v ústupu a přibudou do okolí Ljady.

Zastávka císařova u Krásného proti zdrcující ráně na něho připravené přesily Kutusovovy mohla by se zdáti šílenou odvahou, nicméně ale nutno uznati, že si císař počínal správně. Udeřil-li by ovšem Kutusov odhodlaně a se vší silou, bylo by příznivé uniknutí sotva myslitelné, neboť situace se již vytvářela tak, že naprosté vyváznutí bylo vyloučeno. Vyhnul-li by se císař útoku a ustoupil na Oršu, pozbyl

by nesporně třetiny své armády a povzbuzený Kutusov byl by pak dozajista zabral silnici, uzavírající posice u Krásného a čeho se neodvážil proti samotnému císaři, byl by nepochybně podnikl proti jednotlivě přicházejícímu Eugenovi, Davoutovi a Neyovi. Císař ovšem předobře pocíťoval a věděl, co znamená jeho vítězoslávou obestřené jméno a pověst jeho gardy a proto tak směle aneb také, libo-li, se šílenou odvahou stanul u Krásného, aby umožnil ještě Eugenovi a Davoutovi sem skutečně doraziti. Ačkoliv takovéto počínání spojeno bylo s nebezpečím, tkvěla v něm přece jediná možnost vyvážnutí; než to, že císař v této tísní, přes zdánlivě šílenou odvahu učinil přece správné rozhodnutí, po minuv zdánlivě účelnější akce, vyžaduje obdivu. A dne 17. listopadu stupňuje ještě důslednost svého počínání. Poněvadž ruský předvoj u Nikulina dosud uzavírá silnici zadním francouzským sborům, rozhodne se císař, že ráno 17. listopadu postoupí ofensivně, aby Kutusova přiměl k tomu, aby k očekávanému boji povolal k sobě svůj předvoj. Zasluguje-li tento vzdor, tato sebedůvěra, toto spoléhání na odpůrcovo pochybení našeho uznání, jak smíme pak odsuzovati v Moskvě tytéž vlastnosti, které jej tam dlouho zdržovaly?

Jest však v tom přece velký rozdíl. Císař byl po příchodu do Moskvy příliš slab, než aby mohl uskutečnití svůj vojenský záměr v případě, že by se protivník nepodrobil; bylo nutno pochopiti tento nepoměr mezi jeho prostředky a úkolem, což snad císař také u sebe učinil. Když se však k vojenské záchraně chopil jediné správného prostředku, neprodleného ústupu na Dněpr, tu byl právě politicky naprosto poražen; k tomu nemělo a nesmělo dojíti a císař pořád ještě doufal v politický úspěch a proto ze vzdoru stanul u Moskvy; proto dopustil se tam vojenské chyby a to jediné proto, že nesmyslné plány státníkovy nutily k tomu vojevůdce. U Krásného neměl císař na zřeteli již nic jiného, než vojensky účelnou akci; politický účel polního tažení

již zcela ztroskotat a pouze vojenská záchrana jevila se ještě možnou, podaří-li se 36 hodin u Krásného vydržeti. Zde byla tudíž na místě odvaha, a vzdorovitou vytrvalost vojínovu u Krásného sluší právě tak obdivovati, jako zatracovati jest jeho setrvání u Moskvy, které vysvětliti lze jedině politickými pohnutkami.

Zde se pak tato vytrvalost setkala také s úspěchem. Když císař se svou gardou vytáhne z Krásného na silnici ke Smolensku a zaujme tam postavení, zůstává v Krásném pouze Claparède, jest ruskému předvoji nařízeno, aby se vrátil k armádě a uvolnil silnici Davoutovi a následoval jej potom z povzdálí, až by již tudy prošel; armáda sama rozvine se proti císaři. Postřehuje nebezpečnost svého položení Davout pokračoval ve svém pochodu již od 3. hodiny ranní a dorazil k císaři před polednem. Císař, jenž ráno v 5 hodin učinil výpad na Uvarovu a zmocnil se této vsi, rozhodne se nyní pro bezodkladný odchod, neboť vlevo přes Krásné se rozvinuvší ruská přesila jme se již téměř obchvacovati slabou francouzskou trupu, takže v důsledku toho nutno ovšem ponechatí Neye jeho osudu. Jaký to musil býti pohled na císaře, stojícího na zmrzlé silnici ve své polské kožíšinové čepici z kunoviny, v zeleném sametovém kožichu se zlatými šňůrami a opírajícího se o prostou březovou hůl, kterak pouhou váhou svého jména a své slávy s 10.000, k nimž pak ještě Davout přirazí s 10.000 muži, drží v šachu nepřítelových 80.000 mužů.

Kutusov poručil svým hlavním silám, aby zaujaly postavení západně Krásného na silnici k Orše a tak zamezily Francouzům ústup. Když se ale Kutusov dovídá, že Napoleon sám s massou své armády stojí ještě u Krásného, zadrží svá vojska a nařizuje císaře propustiti a teprve potom zmocnití se nepřátelské ústupní silnice, aby tím byl odříznut pouze Davout. Když tudíž císař nastoupí ústup a mine Krásné, narazí za městem pouze na dříve již zmíněný létací sbor; tento sbor

ustoupí a císař přibude večer k Ljady, kamž jej již Eugen předešel. Davout byl sice značně tísněn ruským předvojem a jeho nejzadnější divise, Friederichsova, utrpěla citelné ztráty při vyklizení Krásného ve 2 hodiny odpoledne, nicméně ale přibyl maršál večer rovněž k Ljady. Junot a Poláci jsou již za tímto místem. Kutusov soustředil svá vojska u Dobraji, kdežto předvoj zaujal postavení u Uvarové.

Ney, jenž 17. listopadu vyklidil ve 2 hodiny ráno Smolensk, pochoduje v ten den se svými 6.000 muži až do Korytnie, následován, obletován a zdržován 7000 pozadníky beze zbraně. O tom, že jest jeho postavení ohroženo přítomností celé nepřátelské armády u Krásného na silnici pro jeho ústup, není mu ničeho známo. Proto vrazí příštího dne kolem 3. hodiny odpoledne na celý, Kutusovem ještě rozmnožený ruský předvoj; ztráty jeho první divise jej brzy poučují o nemožnosti průlomu, pročež se rozhodne, že po zabočení vpravo od silnice pochodovati bude k Dněpru, aby jej překročil a po jeho pravém břehu dostihl Orše. Postupem přes Danilovku dorazí Ney k řece u Syrokorenje, kde ji překročí v noci a stane ráno 19. listopadu na pravém břehu Dněpru u Gussinoje, ztrativ ovšem polovinu svého mužstva. Než po tomto břehu postoupivší ruský sbor kozáků od Smolenska, jest právě nyní v této krajině. Za nepřetržitých bojů a ustavičných ztrát postupuje Ney ku předu, tento a následující den podél Dněpru a jest večer 20. listopadu u Jakubové. Vyslav 2 důstojníky do Orši, aby tam domněle meškajícímu císaři podali zprávu o jeho příchodu, Ney pokračuje pak ve svém pochodu, dostihne silnice Vitebsk-Orša a záhy po půlnoci vrazí na vojsko Eugenovovo, které mu bylo vysláno vstříc. Ney však stojí nyní v čele pouze 800 mužů, jeho sbor ve skutečnosti již neexistuje.

Francouzská armáda pokračovala tou dobou ve svém ústupu po hlavní silnici a v ten den, 21. listopadu, setkáváme se s Junotovým a 5. sborem u Toločina, kte-

rážto obě vojska nelze nadále již pokládati za sbory, poněvadž prvé čítalo pouze 200 bojovníků, kdežto počet druhého nedosahoval ani 500 mužů. Císařův hlavní stan byl v zámku Kamionka, garda sídla u Kochanova; vyklidivše Oršu, Eugen a Davout přibudou na míli cesty před Kochanovo; Kutusov stojí u Lanizy, máje svůj přední voj u Gorianje. Nyní nutno napřed zjistiti, jednak, jakých zpráv se císaři dostalo v těchto dnech o stavu věcí v jeho zádech, jednak jaké rozkazy vydal a jaká opatření učinil.

Viděli jsme, že císař přibyl večer 17. listopadu do Ljady; v 8 hodin nařizuje tam císař Berthierovi dopřati Junotovi, aby pokud možno uspořádal zásobování a pevně stanul v Orše, přičemž mu dává na srozuměnou, že se armáda za Dněprem zastaví. Ráno 18. listopadu opouští Francouzové Ljady, císař, jemuž jest jíti pěšky, přibude do Dubrovné. Tam přicházejí různé zprávy; císař se dovídá, že při včerejším pochodu napadený Davout utrpěl těžké ztráty a že jeho sbor silně jest otřesen. O Victorovi se hlásí, že v důsledku naléhavého příkazu císařova vytrhl z Čereji a s 9. a 2. sborem, jemuž nyní velí zase Oudinot, pochodoval přes Lukomlju na Smolianzy, jelikož se při pokusném útoku na Wittgensteinovo postavení u Časníků ukázalo, že nelze tuto posici zdolati, ustoupil Victor zase zpět k Čereji. Ještě nepříznivěji zní hlášení císařova pravého křídla; uvádí se v něm, že Čičagov obsadil 16. listopadu Minsk; městská posádka, jakož i k její záštitě vyslaná divise Dombrovského, kterou jsme v srpnu zanechali ke krytí Minska a Mohyleva, daly se poté na ústup k Borisovu. Císař na tyto zprávy diktuje Berthierovi dva dopisy, jeden Oudinotovi, kdežto druhý Dombrovskému; oběma těmto velitelům se v nich nařizuje, aby se odebrali k Borisovu; přímé uhájení přechodu přes Berezinu jest nyní jedinou možností, poněvadž se nepodařilo proti čáře našeho ústupu pochodující ruské sbory, Wittgensteina a Čičagova porazit a oddáliti.

Dne 19. listopadu o 3. hodině ranní vykládá císař ve svém listě Berthierovi o tomto stavu věci. Podle nich má se Victor jednak poněkud přiblížiti a Oudinotův pochod krýti, jednak buditi u Wittgensteina víru, že císař hodlá proti němu postoupiti, což jest „dosti přirozený manévr“; leč skutečný záměr císařův záleží v pochodu k Minsku a Victor bude proto snad povolán k Berezinu¹⁹⁷⁾. Císař opouští pak téhož dne časně ráno Dubrovnu, při čemž jej dochází zpráva, že Ney, nemoha prorazit po silnici, vrhl se na sever proti Dněpru. Odpoledne přibude hlavní stan do jezuitského kláštera v Orše. Odtud píše Berthier znovu Victorovi a sděluje mu, že se předpokládá, že Oudinot odejde 20. neb nejpozději 21. listopadu a bude 24. listopadu u Borisova a že tedy on sám, Victor, má se 21. listopadu postaviti v Čereji; poněvadž armáda přibude teprve 25. neb 26. listopadu k Borisovu, „musíte býti pohotově, abyste došel 25. neb 26. listopadu a převzal zadní voj, jež vám J. V. hodlá svěřiti.“

Francouzové opouštějí 20. listopadu Oršu; o Neyovi není dosud žádných dalších zpráv. Když pak císař po příchodu do Baranje sedí u oběda, tu se tam objeví v Orši ponechaný ordonanční důstojník se zprávou o příchodu Neye do tohoto města. Císař cítí, že s něho spadla těžká starost. Byť i Ney přibyl k armádě se sebe menším počtem vojska, přece se tím, že nebyl nadobro odříznut a nepadl do rukou Rusům, do jisté míry utajila před nimi skutečnost zkázy 3. sboru; večer píše císař: „moje starosti o maršála Neye jsou odstraněny. Maršál k nám opět přibyl. Rozhodl jsem se nastoupiti s celou armádou dokonce i s vévodou z Reggia a vévodou z Belluna, pochod na Borisov a odtud pak na

¹⁹⁷⁾ Toto Berezino prostírá se 10 mil severně Borisova; jiná osada téhož jména leží na téže řece, 7 mil jižně Borisova.

Minsk. Mám velkou starost o potraviny¹⁹⁸⁾. Také v císařově dopise Berthierovi daném 21. listopadu o 3. hodině ranní mluví se o úmyslu pochodovati k Minsku. Zřejmo tudíž, že císařovou nejbližší a výhradní myšlenkou jest, aby dostihl Borisova, kamž také všechna svá vojska se všech stran stahuje, aby tam přešel Berezinu. Stane-li se tak, hodlá pak táhnouti na Minsk. Borisov tvoří nyní rozhodující bod; padne-li do rukou nepřátelských dříve než tam dorazí císař, zdá se jeho naprostá zkáza neodvratnou. A právě tato možnost stane se skutkem.

Než ještě přikročíme k dalšímu líčení událostí těchto rozhodujících listopadových dnů až do přechodu přes Berezinu, vyličeme dříve skutečnou situaci, jak se jevila dne 21. listopadu. Vojsko stojí tedy takto: Junot, 200 mužů a Poláci, 500 mužů u Toločina; císař s gardou, 4800 mužů a se zbytkem jízdy, 1600 mužů, poblíž a východně Kochanova, Dombrovski, 4000 mužů vtrhl 20. listopadu do Borisova, kdež se spojil s tamní, jakož i minskou posádkou, v celkovém počtu 1500 mužů. Leč již 21. listopadu udeří naň Čičagovův předvoj a po tuhém a ztrátyplném odporu pozbude Dombrovski Borisova a jest nucen s 1500 muži couvnouti na Bobr. Tam dorazil v ten den Oudinot, 8000 mužů, a tamtéž pochoduje Dombrovskim v Mohylevu zanechaná posádka, 12.000 mužů; Victor, 11.000 mužů, stojí u Čereji. Na ruské straně setkáváme se s Kutusovem, 50.000 mužů, u Lanizy, jeho předvoj, 15.000 mužů, stojí u Gorianje, Wittgenstein, 30.000 mužů, jest u Čašníků, Čičagov, 34.000 mužů, u Borisova. Posléze stojí dosud Schwarzenberg, 35.000 mužů, proti Sackenovi, 25.000 mužů; Sacken, byv na svém útočném, k zaměstnávání protivníka určeném pohybu odražen, ustupuje právě zpět na Litevský Brest a jest 21. listopadu u Šerešova, kdežto za ním táhnoucí Schwarzenberg jest u Radečka.

¹⁹⁸⁾ Maretovi.

Již po krátkém pobytu v Kamionce zmocní se císaře obavy o Borisov. „Bylo by to velké neštěstí, kdyby se nepřítel zmocnil předmostí a spálil most, takže by se nemohlo přecházeti;“¹⁹⁹⁾ necht' se potom pátrá po jiném přechodu, „a v případě, že by to bylo nesnadné, musili bychom se připravit k pochodu na Lepel.“¹⁹⁹⁾ Nesnadný, velice nesnadný byl by arciť přechod bez borisovského mostu, neboť povětrnost se úplně změnila, mrazy, které od 14. listopadu polevily, vystřídalo tání, pršelo, cesty jsou bezedné a po hladině Bereziny plovou ledy. Hrozná zvěst, že Borisov skutečně padl do rukou nepřátelských, stihne císaře dne 22. listopadu na cestě do Toločina. Nyní asi dozajista napadla císaře myšlenka, kterou Segur vyjádřil slovy: „Cítil, že mu nezbývá, než aby armádu postupně, kus po kuse obětoval, počínaje údy, aby zachránil hlavu.“²⁰⁰⁾ Ovšem, kterak mohl doufat, že snad mimo sebe přivede do Francie zpátky ještě i jiné.

Po příchodu do Toločina káže císař v 5 hodin odpoledne dopsati Oudinotovi, jenž se již od Bobru dal na pochod k Borisovu, aby se buď znovu zmocnil borisovského mostu, aneb, kdyby již byl stržen, obsadil jiný přechod buď proti neb po proudu u Sembina neb Berezina.²⁰¹⁾ Leč po další úvaze o situaci a po studiu mapy dospívá císař k názoru, že se nedoporučuje, aby se Oudinotovi přenechala volba bodu pro přechod, nýbrž aby se sám po té stránce rozhodl; císař tudíž obrací svůj zřetel k Vjeselovu, kde jest brod a 23. listopadu zaslán jest o 1. hodině ranní Oudinotovi rozkaz, aby tam položil mosty a zřídil opevnění k jejich záštitě. Císař později opouští Toločin a ubírá se, doprovázen gardou, do Bobru, kamž přibude ve 3 hodiny odpoledne.

¹⁹⁹⁾ Berthier Oudinotovi. Hlavní stan u Kochanova, 22. listopadu v půl 3. ráno.

²⁰⁰⁾ N. et le grande Armée en Russie. II. 179.

²⁰¹⁾ Míněno jest jižní Berezino.

Oudinot, s nímž, jak známo, byl i Poniatovski, pochodoval předešlý den, 22. listopadu, až k Lošnici a dnes postupuje ve smyslu císařova rozkazu proti Berezině; maršál utká se s ruským, na Bobr táhnoucím předvojem, jež pak odrazí a jehož útěk vyvolá úplný zmatek v ostatním vojsku jeho armády. Čičagov se domnívá, že naň útočí všechny branné síly císařovy a proto nařizuje, aby se co nejrychleji strhl borisovský most. Oudinot obsadí město. Victor vtrhl do Doknizy a za ním táhnoucí a svým předvojem ostrý styk s ním udržující Wittgenstein dorazí do Čereje. Kutusov přibude do Morosova, jeho přední voj překročuje Dněpr u Kopysu. Operace Schwarzenbergovy a Sackenovy, při níž druhý stíhá prvního, nemají žádného přímého vlivu na události na Berezině a proto upouštíme prozatím od vypisování další akce těchto branných sil.

V Bobru dochází císaře v noci zpráva Oudinotova o dobytí Borisova, jakož i o stržení tamního mostu Rusy, zároveň se sdělením, že jízdní brigádě, která se u Glubokoje odloučila od Wredeho a pokoušela se o spojení s armádou, podařilo se dostat se přes Berezinu brodem u Studjenky a že Oudinot nyní konečně k položení mostu obrátil svůj zřetel k tomuto místu. Císař časně ráno 24. listopadu posílá k Oudinotovi generály Chasseloupa a Ebléa se všemi dosud zbývajícími mostary, zákopníky a nástroji. Poté sestavuje z posádky mohylevské, Poláků a zbytků Neyových nové oddělení, které podřizuje Neyovi a jež má setrvati v Bobru potud, pokud by sem nepřitrhli také Davout a Eugen; v 10 hodin opouští císař Bobr, aby se s hlavním stanem odebral do Lošnice.

Oudinot vysílá v ten den hlídky k brodu u Studjenky, jakož i k přechodům u Stachova a u Ucholody; ráno o půl 6. hodině hlásí Berthierovi, že se na základě těchto obhlídek rozhodne pro některý z těchto brodů a do té chvíle, že bude činiti zdánlivé přípravy na všech těchto brodech, poněvadž by stálo proti němu 20.000 mužů; v 1 hodinu v poledne hlásí pak maršál: „Rozhodl

jsem se pro brod u Studjenky, kdež hodlám příští noci přejít a zítra ráno dám vykonati zdánlivé pohyby u Ucholody a Stachova.²⁰²⁾ Oudinota stihne brzy poté zpráva do Studjenky vypraveného generála Aubryho, podle níž se tamní místní poměry jeví méně příznivými a ve ¼5 posílá maršál třetí hlášení Berthierovi s připojením této zprávy, uváděje, že se nyní rozhodl vyčkati přesného rozkazu císařova. Tato zpráva dochází o půlnoci do Lošnice.

Císař jest poněkud zklamán, neboť podle předchozího doufal, že k přechodu dojde již této noci, načež neprodleně píše o 1. hodině s půlnoci Oudinotovi, a sděluje mu, že Mortier se dvěma gardovými divisemi postoupí k jeho podpoře k Borisovu a napomíná ho: „Když jste nepřešel v této noci, jest za nynějších okolností velmi naléhavé, abyste přešel dnes.“²⁰³⁾ V 5 hodin vydán rozkaz Victorovi, v němž se zdůrazňuje, aby se držel mezi Wittgensteinem a francouzskou armádou. „Neučinil jste ničeho proti tomu, že se generál Steinheil spojil s armádou Tormasovovou a odsunul náš pohyb k přechodu Bereziny, jehož urychlené provedení jest přece pro naše nynější postavení tak důležité.“²⁰⁴⁾ Victor jest nyní poukázán, aby, postoupiv na Kostricu, udeřil na nepřítel, který by mu snad čelil. Eugen a Davout budou se blížit Lošnici a Nadší. O tři hodiny později opouští císař Lošnici. Již nedaleko Borisova stihne císaře ve 2 hodiny odpoledne Victorovo sdělení, že jest na pochodu k Lošnici, čímž se Wittgensteinovi uvolnila cesta na Studjenku, tedy na bod, kudy má přecházeti francouzská armáda. Císař se nikterak nemýlí, že se s tím znovu a značně zhoršila jeho situace, leč nemůže na tom nic změnit; ihned uvědomuje Victora o tom, že neschvaluje jednak, že udeřil na Witt-

²⁰²⁾ Berthierovi. Borisov, 24. listopadu.

²⁰³⁾ Berthierovi. Lošnica, 25. listopadu.

²⁰⁴⁾ Berthier Victorovi. Lošnica, 25. listopadu.

gensteina, jednak že se dal tímto směrem, a vybízí jej, aby nyní uhájil aspoň Ratutičů, aby se Rusové nevsnuli mezi armádní oddělení, pochodující po bori-sovské silnici. Krátce po 3. hodině dorazí císař do Borisova, kdež se vrhne na polní lůžko a spí až do 11 hodin.

V ten den přibyli ráno v 5 hodin Chasseloup a Eblé do Borisova, kdež učinili několik opatření zdánlivých příprav, načež v poledne odcestovali do Studjenky. Přibyvše sem v 5 hodin, shledali, že z nařízených příprav není skorem ničeho vykonáno a zatím co sem s večerem přibude Oudinotův sbor, jenž určen byl k záštitě kladení mostu, chystají inženýři materiál pro přechod. Rozloha obou armád byla tou dobou tato: Císař opustiv v 11 hodin Borisov, rozbil svůj hlavní stan ve Starém Borisově, garda jest u Borisova, Oudinot u Studjenky, Ney mezi Lošnicí a Němanicí, Eugen u Nači, Davout mezi touto osadou a Krupkami, Victor u Ratutičů. Na ruské straně stál Kutusov ještě na Dněpru u Kopysu, jeho předvoj dospěl do Toločina; Wittgenstein dostihne Bajan; zdánlivými pohyby u Borisova a Ucholody oklamáný Čičagov, předpokládá přechod níže onoho města a rozvine se proto vpravo; týž stojí teď u Šabaševičů a Uši a pozoruje předvojem Borisov, zůstaviv pouze jednu divisi u Brilli naproti Studjence.

Tak tedy v nejnebezpečnějším okamžiku, kdy se měl zahájit přechod, bylo k tomu výše Borisova určené místo téměř nepříteli prosto; kterak by bylo lze se nadíti takové přízně okolností a kdo smí pak ještě říci, že jen nakupené neštěstí způsobilo zkázu napoleonské armády v Rusku. Napoleon za svá vítězství nevděčil štěstí a k vysvětlení jeho zkázy nelze užítí výrazu neštěstí.

Císař 26. listopadu opouští ráno v 6 hodin Starý Borisov, ubíraje se do Studjenky, kamž pochoduje také garda, která vytrhla již v noci. Zatím byl tam připra-

ven materiál a v 8 hodin ráno přikročuje se k budování mostu pod ochranou Davoutových vojsk. Od noci na 24. listopadu dostavily se opět mrazy, které zrovna zdejší močálovitě území učinily schůdným a také řeku na některých místech pokryly ledem, leč na místě přechodu byla řeka ještě leduprostá, poseta jsouc pouze plovoucí ledovou tříští a toliko u břehu byl již pevný led.

Z budovaných mostů byl vpravo ležící a pouze pro pěchotu a jízdu určený most dokončen o 1. hodině polední, načež jal se Oudinot ihned přecházeti; druhý pevnější a pro dělostřelectvo a vozatajstvo zřízený most dohotoven byl ve 4 hodiny. Po příchodu na druhý břeh se Oudinotovi podaří zde stojící nepřátelskou divisi přes její odpor zatlačit zpět a jí pak čeliti, přičemž zároveň obsazen Sembin, takže se tím uvolnila silnice pro další pochod. Victor dostihne Borisova, zůstaviv divisi Partouneauxovou u Lošnice, kamž přibude večer také Davout; služba zadního voje přechází nyní však na Partouneauxe. Eugen dorazí do Němanice. Na ruské straně jest Čičagov, jak již zmíněno, u Šabaševičů a Stachova, Wittgenstein přibude do Sostrice, kdežto Kutusov přechází Dněpr a přitrhne k Staroselji; jeho přední voj přibude do Moliavky.

Císař přenocuje v jednom stavení ve Studjence. V noci mají povozy nepřetržitě přejížděti na druhý břeh; poněvadž však za daných okolností nebylo lze vybudovati most náležitě pevný, došlo dvakráte k jeho porouchání. Po prvé stalo se tak již v 8 hodin večer a když pak v 11 hodin byl most zase obnoven, roztrhl se po třech hodinách znovu, takže bylo lze jej znovu použití teprve v 6 hodin ráno. Po mostě určeném jen pro mužstvo, přešlo v noci Neyovo mužstvo. Victor přitrhne ke Studjence o 4. hodině ranní a zaujme tam posici k záštitě mostu. Partouneaux dorazí do Borisova. Následován gardou, císař přechází most koňmo o 1. hodině polední, kdežto Eugen a Victor přitrhnou sem za

dne, načež v noci na 28. listopad přejdou též na druhý břeh. Císař má svůj hlavní stan v Sanivkách.

Vytrhnuv v ten den, 27. listopadu, z Kostrice, Wittgenstein pochoduje na Starý Borisov, kde se dovídá, že jedna z Victorových divisí neopustila dosud Borisova, pročež se rozhodne, že ji zaskočí cestu ke Studjence a k tomu konci se rozestaví u Starého Borisova. Večer z Borisova vytáhnuvší Partouneaux vrazí tudíž na tak značnou přesilu, že je záhy od ní obklíčen a k složení zbraní donucen. Nejsa nyní již v žádných pochybnostech o místě přechodu francouzské armády, Čičagov také se své strany postupuje k Borisovu, kdež pak po opravě mostu spojuje se s Wittgensteinem; oba tito vůdcové se ustanoví na tom, že nazítří přejdou současně k útoku na obou březích Bereziny.

Tak dochází dne 28. listopadu v 8 hodin ráno k útoku na Oudinota a Neye a za dvě hodiny později je také Victor napaden Wittgensteinem; leč na obou březích Bereziny uhájí francouzská vojska svých postavení. Za těchto bojů přecházejí nepřetržitě po mostech sem proudící a u řeky se tísnící massy v nepořádku táhnoucích a neozbrojených pozadníků. „Dříve by se byl nikdo z těch vojinů a nevojinů, kteří nepatřili k žádnému oddělení, a odbočivše od hlavní silnice, táhli sami v jakéms takéms pořádku po dvou vedlejších cestách, neodvážil samovolně opustiti své místo v davu; avšak na výšině u Studjenky, na bodu, odkudž otvírala se vyhlídka do údolí, probudil se pud sebezachování ve všech lidech, kteří nyní žili bezděčně toliko přítomností. Tito lidé, při pohledu na řeku, v důvěře, že by zde našli dlouho hledané mosty, vyrazili s obou stran, aby se k těmto mostům dostali dříve, než kterýkoliv před ním neb za ním; avšak po příchodu k řece nezbylo jim (poněvadž pouze při břehu zamrzlou řeku nebylo lze přejíti), než aby se zase vrátili na svá dřívější místa v průvodu,

čehož další následek byl ten, že začasťé rozhodovalo jen právo silnějšího.⁽²⁰⁴⁾

V 9 hodin večer zahajuje přechod také Victor a o 1. hodině s půlnoci jest poslední semknutá trupa za řekou; jen ještě několik tisíc opozdílců zdržuje se na levém břehu. Eblé 29. listopadu zapaluje o půl 9. hodině berezinské mosty a za hodinu jsou tyto požárem zničeny. „Tam ukončeny byly dějiny této velké armády, která vzrušila Evropu; trvání této armády ve smyslu vojenském přestalo; nezbývala jiná cesta spásy než útek.“⁽²⁰⁵⁾ Armáda, pokud lze o ní jako o takové ještě mluvit, odtáhla odtud též den přes Sembin; v příštích třech dnech klesl počet jejích k boji způsobilých mužů na 8800 mužů. Opustiv ráno v 6 hodin ve voze Sanivki, císař přibude na noc do Kameného.

V okamžiku, kdy císař převedl svou armádu na pravý břeh Bereziny, bylo mu jasno, co přijítí musí. „Armáda jest četná, leč děsným způsobem uvedena v rozklad. Bude třeba čtrnácti dnů, aby se shromáždila pod prapory, ale kde vzítí těchto čtrnáct dnů? Mráz a trampoty způsobují rozklad této armády. Přišedše do Vilna, můžeme se tam udržeti? Ano, budeme-li s to, abychom tam čelili 8 dní, budeme-li napadeni v prvních 8 dnech, pochybuji, že se tam udržíme. Potraviny, potraviny, potraviny, bez nich není žádných ukrutností, k nimž by se tato nepodajná massa v tomto městě dala strhnouti. Snad by se tato armáda mohla soustřediti za Němenem. Za tohoto stavu věcí jest možno, že budu svou přítomnost v Paříži pokládati za nezbytnou jak pro Francii a říši, tak i pro samotnou armádu.“⁽²⁰⁶⁾

Císař podle toho zařizuje své jednání. K večeru 5. prosince přibude do Smorgoně; přijav zde trochu

²⁰⁴⁾ v. Lossberg, Briefe in die Heimat. Thorn, 7. I. 1813.

²⁰⁵⁾ De Chambray, Hist. de l'expédition de Russie. III. 71.

²⁰⁶⁾ Maretovi. Sanivky, na pravém břehu Bereziny u Sembina, 29. listopadu.

pokrmu, píše pak vlastnoručně 29. buletin, když jej byl datoval z Molodečna dnem 3. prosince, povolává k sobě své maršály a počíná si pokud možno nenuceně při večeři, načež jim dává od Victora předčítati zmíněný buletin. Kdyžtě dále odevzdal velení nad zbytky armády Muratovi, císař kolem 11. hodiny noční vstupuje v průvodu Caulaincourtově do svého vozu, na jehož kozlíku usedá Rustan, načež ujíždí směrem k Vilnu. 18. prosince o půl 12. hodině v noci vstupuje do Tuillerií.

Na tomto místě nemáme již čeho podotýkati. Již v předchozích úvahách dospěli jsme k přesvědčení, že výsledek polní výpravy r. 1812 musil býti takový a ne jinaký se zřetelem na tohoto vojevůdce a jeho armádu a postřehujeme, že vojevůdce při tom sklídl odplatu za své naprosté pohrdání budoucností, jež vždycky dával najevo jako tvůrce svého národa jakož i své armády.

1813.

Hlava VII.

Do příměří.

Když císař ve Smorgoni při svém odjezdu odevzdal velení nad armádou Muratovi, nebylo již lze pokládati za armádu tento v naprostém rozkladu se nalézající dav jednotlivých, jen výjimečně ještě ozbrojených lidí; vojenská organisace vzala za své s přechodem Bereziny. Mráz, jenž dne 3. prosince dosáhl 20 stupňů a v příštích dnech ještě dále stoupal, dokončil započaté. „Mráz vykazující pořád ještě 23 stupňů a praví se dokonce, že stoupl až na 25 stupňů, otupil téměř každého; většině umrzly ruce i nohy.“²⁰⁷⁾ Murat s troskami gardy a několika tisíci osamocených mužů přibyl 8. prosince do Vilna, kdežto Ney, jenž s divisí Loisonovou, sotva 400 mužů, a Wredem, asi 2000 mužů, tvoří zadní voj, jest pronásledujícím Čičagovem záhy zatlačen zpět na Vilno. Tyto okolnosti vylučují všelikou možnost, aby se splnil rozkaz, jež císař, arcit' asi jen formálně, zůstavil Muratovi: „Armádu ve Vilně soustřediti, toto město držeti a zimní byty zaujmouti.“²⁰⁸⁾

10. prosince vytrhne Murat zase z Vilna a dorazí v noci na 12. prosinec do Kovna; Ney následuje s 1500 muži. Berthier oznamuje z tohoto města: „Nutno říci V. V., že jest celá armáda v naprostém rozkladu, dokonce i Vaše garda, která tvoří 400 neb 500 mužů. Generálové, důstojníci přišli o všecko a téměř všem umrzly různé části těla. Silnice jsou posety mrtvolami a domy jsou jich plny. Armáda tvoří jedinou, několik

²⁰⁷⁾ Berthier, N. Kovno, 12. prosince.

²⁰⁸⁾ Rozkaz. Smorgoň, 5. prosince.

hodin dlouhou kolonu, která ráno vytrhne a večer v nepořádku dorazí na místo.²⁰⁰⁾ Tedy i uskutečnění druhého příkazu císařova o stanutí na Němenu jevílo se ne-
možným a za stupňovaného rozkladu valí se tato bez-
mocná massa dále přes Houbín (Gumbinnen). „Nebudu
V. V. vyprávěti o zarmucujících podrobnostech plenění,
neposlušnosti, rozkladu; vše se stupňovalo do krajno-
stí“²⁰⁰⁾. Tak přibyl dne 19. prosince Murat do Královce,
400 mužů staré gardy a ani ne celých 600 mužů gardové
jízdy tvořili jeho armádu, za níž táhlo několik tisíc opo-
zdlců. Čičagov ustal ve svém pronásledování na Ně-
menu, tedy na pruském pomezí.

Jestliže se ale zdálo, že tato okolnost slibuje mož-
nost, aby Francouzové setrvali v Královci, učinila této
naději konec brzy poté došlá zpráva. Je známo, že
v Macdonaldových operacích před Rigou nastal klid.
Tam stojící Macdonald, jehož vojsko částečně rozloženo
jest v zimních bytech, obdržel dne 18. prosince ve Stab-
gen, ve svém hlavním stanu dopis Berthierův, daný
8. prosince ve Vilně, v němž obsažený rozkaz, aby od-
táhl na Tilži, jest mu první předzvěstí velkých udá-
lostí. Macdonald dá se na ústup a přibude 28. prosince
do Tilže. Leč náčelník pruského pomocného sboru, jeho
velení podléhající, byl již beztak z jiných zpráv lépe
poučen o skutečné vážnosti Napoleonovy situace a po-
střehoval její celkový význam pro budoucnost Pruska,
pročež sjednal s Prusy dohodu, která jeho sbor zatím
neutralisovala. Zpráva o konvenci v Taurogách stihne
Murata dne 1. ledna 1813 v Královci a ukazuje mu,
že ztráta podpory Pruska znemožňuje mu, aby se
udržel ve svém předsunutém postavení; Murat ustupuje
k Elbinku, odkud se pak odebere do Poznaně, kdež
po svém příchodu 16. ledna odevzdává ihned velení nad
armádou Eugenovi a odcestuje do Neapole.

Povislanská čára byla tedy v polovici ledna vvkli-

²⁰⁰⁾ Berthier N. Wirballen, 16. prosince,

zena, pouze Gdánsko podrželi Francouzové ve svých rukách. Na Ruské straně dorazí v té době Čičagov do Malborku a Wittgenstein do Elbinku, kdežto Kutusov pochoduje volným tempem z Vilna přes Suvalky na Plock. V Poznani dovídá se Eugen o prvních plánech císařových, týkajících se znovuzřízení armády. Pod Neyem má se v samotné Poznani utvořití přední voj, záležející jednak z divise Gernierovy, přicházející z Vlach, jednak z divise Lagrangeovy, 10.000 mužů 9. sboru. Tento sbor ponechán byl zpět pod velením Augereaua, aby obsadil Prusko, poněvadž však poté musil poslati posily za armádou, záležel nyní toliko právě z této divise Lagrangeovy. Pod záštitou tohoto předvoje měly se potom znovu zřídit sbory čís. 1, 2, 3 a 4 a to ve Štětíně, Keštríně, Špandavě a Hlohově. K obnovení velké armády utvořeny budou dále jednak ze sil, jež ponechány byly dosud ve Francii, jednak z mužstva, jež při nově nařízených odvodech bude opatřeno, 3 skupiny, pozorovací sbor na Labi u Magdeburku, pozorovací sbor v Itálii u Verony a 1. pozorovací sbor na Rýně u Frankfurtu nad Mohanem. K pozorování Rýna zřídí se ještě i druhý pozorovací sbor u Magdeburku, kdežto prvnější 3 pozorující sbory mají do 1. května přitřhnouti na Odru. Císař míní, že do konce června bude mít pohromadě celkem 300.000 mužů.

Císař vůbec nepokládal nikterak své postavení za ohrožené. Sám radí, aby se Varšava nevyklízela, přičemž počítá i se Schwarzenbergem a věří, že Rusové operovati budou proti Eugenovi podstatně toliko jízdou. Císař praví ještě 26. ledna: „Podle všech oznámení, jež mne došly, nepochybují o tom, že vám bude možno udržeti se v Poznani“²¹⁰⁾, kterýžto názor již neodpovídá jasnému úsudku, jaký císař druhdy pronášel o daných poměrech, nýbrž jeví se v něm příznak falšování sku-

²¹⁰⁾ Eugenovi. Fontainebleau.

tečnosti a sebeklam, které v ten čas tak značnou měrou opanovaly jeho ducha. Jako první úspěch má císař na zřeteli vyproštění Gdánska, mluvě při tom o 50.000 mužích, jimiž podle jeho předpokladu oblehnou Rusové tuto pevnost, což arciť neběře asi vážně, nýbrž, jak se zdá, činí tak jen proto, aby Eugenovi dodal odvahy. Leč skutečnost neodpovídá těmto názorům. Rusové postupují sice pomalu a nikoliv v massách, ale vtrhnou do Pruska přece; tato země jeví čím dál větší nepřátelství k Francouzům, a Schwarzenberg neposkytuje očekávané opory jejich pravému křídlu, stejně jako již Yorck nechal jejich levé křídlo na holičkách. Rakouský, dne 7. prosince u Slonima stojící pomocný sbor, odešel pak společně s Reynierem dále přes Bělostok k Pultusku, kdež se oba sbory rozestavily. S Rusy sjednaná dohoda umožňuje zde klid zbraní. Pod záštitou pro svůj sbor ujednaného příměří odtáhne však Schwarzenberg počátkem února odtud ke Krakovu, kdežto Reynier ustupuje na Kališ.

Maje tudíž za to, že nutno Poznaň se 14.000 tam soustředěnými muži, 12. února opustiti, ustupuje Eugen k Frankfurtu nad Odrou, kamž přibude dne 18. února. Císař jest venkoncem nespokojen s tímto pohybem, jenž směřuje přímo na Berlín a nemůže nikterak působiti obtíže nepříteli při jeho dalším postupu. Císař Eugenovi vysvětluje, že by se tohoto cíle dosáhnouti mohlo toliko bočním postavením, kdyby se toto zvolilo na místně silném bodě, odkudž by bylo lze neustále ohrožovati operační čáru postupujícího protivníka; svému pastorkovi také ukazuje na mapě bod, jenž by tomtu předpokladu vyhovoval. Zkušený generál, který by zaujal ležení před Kestrínem atd.²¹¹⁾

„Kdybyste... místo ustoupení na Frankfurt seskupil se před Kestrínem, jistě by si nepřítel dvakráte roz-

²¹¹⁾ Trianon, 9. března.

myslil, než by nějaké síly vrhnul na levý břeh. Při nejmenším vyzískal byste 20 dnů²¹²⁾.

A netrvá to také déle než dva dny, kdy již i postavení u Frankfurtu jest pro Eugena neudržitelné, takže ustupuje k Berlínu, načež zřekna se bez okolků záměru utvořiti zde frontu, pokračuje potom v ústupu a dorazí konečně 6. března k Wittenberku, kdež se ustanoví na tom, že bude nyní čeliti na Labi. Rozestavení francouzských branných sil jest v ten čas takovéto: Eugen jest se svým hlavním stanem v Lipsku, Reynier, 12.000 mužů, stojí u Drážďan a Mišně, Davout, 10.000 mužů, (nově utvořený 1. sbor) v Drážďanech, Grenier, 19.000 mužů, u Wittenberka, Victor, 8000 mužů (nově zřízený 2. sbor) u Bernburku, Lauriston, 20.000 mužů (pozorovací sbor) na Labi u Magdeburku a posléze má Vandamme obsazené Brémy 3000 muži.

Císař v tomto ukvapeném ústupu spatřuje čiré zoufalství. „Nutno konečně začíti s válčením... Naše operace jsou předmětem posměchu našich spojenců ve Vídni a našich nepřátel v Londýně a Petrohradě, poněvadž armáda po osm dní ustavičně ustupuje dříve, než nepřátelská pěchota přitrhne, a činí tak při blížení se i lehkých vojsk a na pouhé pověsti“²¹³⁾. Císařův rozkaz, obsažený v dopise ze dne 5. března Eugenovi a opakovaný příštího dne: „Stručně: Setrvejte pokud možno v Berlíně,“ přišel již pozdě, aby ústupu zabránil a císaři tudíž nezbyvalo, než aby svého podvelitele dodatečně poučil kritikou jeho počínání. Císař tudíž píše 9. března místokráli: „Nenahlížím, co Vás donutilo opustiti Berlín. Kdybyste se byl před Berlínem zastavil, bylo by nepříteli věřiti, že hodláte svést bitvu. Pak by ale nepřekročil Odru dříve, než by byl soustředil 60.000 až 80.000 mužů... avšak nepřítel byl ještě dalek toho, aby to mohl učiniti... Rusové nedisponují dnes armádou,

²¹²⁾ Trianon, 15. března.

²¹³⁾ Eugenovi. Trianon, 11. března.

která by se vyrovnala Vaší armádě; Vy se zeslabujete, kdežto oni se zesilují.“ Toto napomenutí bylo tím nutnější, ježto císaři bylo dobře známo, „že vrozený pud svádí vůbec k tomu, abychom nepříteli, ježž spatříme, pokládali za čtenějšího, než ve skutečnosti jest“²¹⁴). Poté vykládá císař Eugenovi nevýhody, spojené s ústupem na Wittenberk, kdyžtě mu přece dříve doporučoval, aby couvl na Magdeburk. Císař míní, aby se dolní Labe za všech okolností hájilo ke krytí Nizozemska. „Hlavní záležitostí jest 32. vojenská divise a Vestfálsko, neboť od nich závisí Nizozemsko; to vše lze uhájiti jen ofensivním postavením před Magdeburkem“²¹⁵). „Jest mi dobře známo, že Drážďany jsou velkou otázkou, kteréžto otázce nelze se však vyhnouti... Hodlá-li nepřítel se svou armádou pochodovati na Drážďany a při tom současně s jiným sborem pochodovati k Hannoveru, jest zřejmo, že nelze vám hájiti Drážďan. Nucen jsa voliti mezi hájením dolního a horního Labě, přeji si obrany dolního“²¹⁶), a tak důležitým jeví se císaři toto území, že dokonce praví: „Bylo by mi milejší, viděti nepřítel v Lipsku, Erfurtu a Gotě, než v Hannoveru neb Brémách“²¹⁶).

Poté objasňuje císař Eugenovi, že kdyby chtěl přímo hájiti Drážďany, musil by zároveň obnažiti důležité body, a proto si přeje, aby místokrál zaujal ofensivní posici před Magdeburkem: „tato je nejlepším prostředkem k tomu, aby se pomohlo Drážďanům“²¹⁷), a napomíná jej: „Netřeba pátrati, pohybuje-li se nepřítel či nikoliv... Musíte konečně zaujmouti postavení, jež vás činí nezávislým od záměrů nepřítelových a které můžete obsaditi, ať činí nepřítel cokoliv, a z něhož lze vám ovládati jeho pohyby, jestliže jej donutíte vytáhnouti“.

²¹⁴) Clarke-mu. Schönbrunn, 10. října 1809.

²¹⁵) Eugenovi. Trianon, 17. března o 4. hodině odpo.

²¹⁶) Eugenovi. Trianon, 15. března.

²¹⁷) Eugenovi. Trianon, 18. března,

nouti, aby vás obklíčil; taký výsledek poskytnouti může jen ofensivní postavení.²¹⁷⁾ „Je-li nějaké pěkné postavení, pak jest to postavení před Magdeburkem, kdež lze každým okamžikem ohrožovati nepřitele útokem, a kde lze jej také skutečně napadnouti, neobjeví-li se s velkými silami.“²¹⁸⁾ Ve své usilovné snaze viděti, že jest obsazeno kýžené postavení u Magdeburku, čelící k záštitě čáry dolního Labe, obrací se císař také k velitelům sborů a píše Lauristonovi: „Mou vůlí jest, abyste své čtyři divise shromáždil na hodinu cesty před Magdeburkem, jakož i abyste se kryl několika lunetami a pak všude rozhlašoval, že se hodláte ujmouti zase ofensivy.“²¹⁹⁾ Nic není poučnějšího, než tato řada dopisů, v nichž císař s mapou v ruce přednáší o strategické defensivě.

Další péči věnuje císař zdravotnímu stavu armády; císař je si plně vědom toho, že mu bude třeba všech ke zbrani způsobilých paží, aby dospěl k šťastnému konci, a proto nabádá k náležité opatrnosti při volbě polohy pro ležení. „Především volte zdravotně vhodnou půdu. K tomu konci poptávejte se u lékařů a u místního obyvatelstva. Nacházíte-li se poblíž močálů neb zaplavených lučin, necht' si mluví kdo chce co chce, jest to nezdравé místo a musíte jíti do vyšší polohy. Nahlédnete, že zůstati na jaře měsíc v těchto krajinách, znamenalo by pozbytí zde armády. Přeji si, abyste se spíše dotazoval svého vlastního rozumu a místního obyvatelstva, než lékařů;“²²⁰⁾ a v tom ohledu řídil se císař pravidlem: „Raději svésti krvavou bitvu, než pozbytí svých vojsk na nějakém nezdravém místě.“²²¹⁾

Současně pomýšlí císař na obnovení všeobecné ofensivy, jakmile jen jeho massy budou pohotově pod zášti-

²¹⁸⁾ Eugenovi. Trianon, 9. března.

²¹⁹⁾ Trianon, 14. března.

²²⁰⁾ Eugenovi. Paříž, 28. března.

²²¹⁾ Davoutovi. St. Cloud, 16. srpna 1811.

tou polabské čáry. Jeho plán záleží v tom, že po překročení Labe u Havelberku povede svou celou armádu k Štětínu, takže by protivníka předešel na oderské čáře a získal tak náhle časový náskok, načež by s celou silou postoupil k vyproštění Gdánska. „Jelikož prvním cílem francouzské armády musí býti poskytnutí rychlé pomoci Gdánsku, tvořilo by, předpokládaje soustředění jednak polabské armády u Magdeburku, Havelberku a Wittenberku, jednak mohanské armády u Vircpurku, Erfurtu a Lipska, přirozený a nepříteli snadno utajitelný pohyb, kdyby celá polabská armáda, jakož i za ní táhnoucí mohanská armáda postupovala přes Havelberk na Štětín... Jest pravděpodobno, že (kryt jsa Duryňským lesem a Labem) postoupím urychlenými pochody s 300.000 muži ke Štětínu, načež pokračovati budu v pochodu na Gdánsko, kamž lze doraziti ve čtrnácti dnech a dvacátý den po přechodu Labe vyprostili bychom toto město a stali se pány Malborku, ostrovů Nogatských, jakož i všech mostů na dolní Visle. Tolik, co se týče ofensivního plánu.“²²²) Císař při tom zdůrazňuje jako po této stránce velmi důležitý bod Havelberk a lituje, že tam není žádné pevnosti, že tam neleží raději Magdeburk, „leč proti tomu není žádných prostředků.“

Totť velký císařův plán, jenž ani svou odvážlivostí, ani svojí krásou nezadá si nikterak při srovnání s jeho nejlepšími projekty; plán byl odvážný, neboť na celé pochodové čáře od Štětína do Gdánska sleduje císař levým křídlem mořský břeh a vystavuje pravé křídlo bočnímu nárazu; plán byl krásný, neboť byl náležitě promyšlen, že, zajištěn Duryňským lesem a Labem, může císař své soustředění na Havelberk náhle uskutečniti, že tedy nepřítel nebude mít ani času, ani příležitosti, aby provedl obávaný boční výpad, a že, i kdyby k němu došlo, bude mít císař na své straně převahu nejen co

²²²) Poznámky pro italského místokrále. Trianon, 11. března.

do počtu, ale obzvláště co se týče rozhodnosti, jednotnosti a obratnosti při velení, a že se domůže úspěchu při osvobození jak značné posádky v Gdánsku, tak i důležité čáry dolní Visly. Leč ještě více než se skutečným prospěchem takového úspěchu počítal císař s morálním dojmem, který všude v Evropě jeho nové objevení se na Visle učiní, a to vším právem, neboť „ve válce mravní živel a mínění znamenají více než polovinu skutečnosti“.²²³⁾

Dne 21. března zaujme pak také skutečně Euger císařem ustavičně zdůrazňované postavení tím, že soustředí Victora, Greniera a Lauristona před Magdeburkem. U protivníka byla tehdy situace takováto: Wittgenstein, 13.000 Rusů a Yorck, 20.000 Rusů, jsou u Berlína, letací oddíly proti dolnímu Labi; Bülow, 12.000 Prusů a Borstell, 5000 Prusů, táhnou sem od Odry. Ostatní pruské a ruské branné síly jsou ještě daleko vzadu, Prusové pod Blücherem ve Slezsku, Rusové, hlavní armáda pod vrchním velitelem Kutusova, u Kalíše. Sotvaže Eugen zaujal císařem doporučovanou útočnou posici, jevil se také již její účinek. Wittgensteina, jenž v ten čas převzal vrchní velení také nad Yorckem, Blücherem a Borstellim, a ke spojení s do Sas táhnoucím Blücherem postoupil na Rossrau, přimělo Eugeno, Berlín ohrožující rozestavení k tomu, aby se obrátil proti němu, a 5. dubna se mu podaří zatlačit francouzské přední stráž napět, což Eugena donutilo k ústupu za Labe a ke zboření tamního mostu. Eugen se teď sešikuje čelem proti dolnímu Labi, má opřeno jednak levé křídlo o dolní Sálu, jednak pravé křídlo o Harz.

Jako důsledek císařova plánu, přeložiti těžiště své obrany na dolní Labe a bezpodmínečně uhájiti zdejší území, jeví se nyní ještě i vyklizení Drážďan. Dne 12. března vyklidila francouzská posádka Hamburk a císař ustanovil nyní Davouta, aby toto město znovu

²²³⁾ Clarke-mu. Schönbrunn, 10. října 1809.

obsadil a zjednal tím pevnou oporu pro levé křídlo armády. „Rozestavte knížete z Eggmühlu s jeho 16 prapory vlevo vedle sebe, tam bude na velmi dobrém místě, neboť zná Hamburk a jest tam také znám, a bude velmi prospěšno, bude-li poblíž tohoto města.“²²⁴⁾ „Pro svou místní znalost hodí se tento maršál velmi dobře k tomu, aby obnovil pořádek a podal příklad přísnosti.“²²⁵⁾ Po vyhození jednoho pilíře labského mostu v Drážďanech, dne 19. března, pochoduje Davout na Lüneburk. Opuštivše již 22. března Nové Město (Neustadt), Francouzové vyklizují dne 26. března nadobro Drážďany, které příštího dne obsadí hlavní ruskou armádou kupředu vyslané vojsko.

Císař opustil 15. dubna o 4. hodině ranní St. Cloud, a dorazil 17. dubna ve 2 hodiny ráno do Mohuče. V tomto okamžiku jest jeho armáda takto rozložena: Davout, 30.000 mužů, na pochodu ke Glinu (Lüneburg), Eugen, 70.000 mužů, na Sále; první pozorovací sbor rýnský pod Neyem, 50.000 mužů, táhne na Erfurt; druhý pozorovací sbor rýnský, pod Marmontem, 27.000 mužů, jest na postupu k Eisenachu a italský pozorovací sbor pod Bertrandem, 40.000 mužů, pochoduje na Bamberk. V Mohuči byla garda, 18.000 mužů. Tyto číslce jsou však příliš vysoké, neboť jich tehdáž nebylo ještě vesměs dosaženo. Celkový stav byl asi o něco nižší než 200.000 mužů, kteří rozloženi byli mezi Labem a Rýnem, neb táhli sem z Vlach přes Bavorsy. Z těchto branných sil utvoří císař nyní svou armádu, skládající se z těchto sborů:

Císař.

Náčelník štábu: Berthier.

Garda: Mortier.

1. sbor: Davout.

3. sbor: Ney.

4. sbor: Bertrand.

²²⁴⁾ Eugenovi. Trianon, 15. března.

²²⁵⁾ Eugenovi. Trianon, 18. března.

5. sbor: Lauriston.

6. sbor: Marmont.

7. sbor²²⁶⁾: Reynier.

11. sbor: Macdonald.

12. sbor: Oudinot.

2. sbor, Victor, se teprve sestavuje a přibude k armádě o něco později.

Poniatovski v Haliči pokládá se za 8. sbor.

Augereau pracuje v Bavořích na utvoření 9. sboru.

Posléze počítá se jako 10. sbor posádka v Gdánsku pod Rappem.

24. dubna v 8 hodin večer opustil císař Mohuč a „přibyl 25. dubna do Erfurtu a zdálo se, že je již značně nepokojný“.²²⁷⁾ Jeho informace o posicích nepřítelových byly velmi neúplné, neboť trpěl tenkrát citelným nedostatkem jízdy, ježto právě tuto zbraň nelze jen tak snadno znovu postavit. Císař dříve dbal přísně toho, aby jeho jízda vždycky byla a zůstala ve styku s nepřítelem. „Myslivecký neb husarský plukovník, jenž, místo aby ztrávil noc v táboře a udržoval nepřetržitě styk se svými předními strážemi, ulehne, zasluhuje smrt,“²²⁸⁾ Nynější francouzská jízda byla daleka toho, aby stačila na tuto úlohu, a tak se stalo, že císař neměl náležitých vědomostí o protivníkových opatřeních. „Není mi ještě náležitě známo, co on (nepřítel) hodlá učiniti; zatím vyslal lehkou jízdu jednak proti místokráli, jednak na Erfurt, a neví se, není-li jeho pěchota blíže než u Lipska.“²²⁹⁾ Mohl bych vše rychleji ukončiti, kdyby má jízda byla četnější o 15.000 mužů, leč jsem v této zbrani

²²⁶⁾ 7. sbor má prozatím pouze jednu divisi — 4.000 mužů — má však býti rozmnožen saským vojskem, jakmile přitáhne k Labi.

²²⁷⁾ O. v. O. (deleben). Napoleons Feldzug in Sachsen im Jahre 1813, 32.

²²⁸⁾ Berthierovi. Paříž, 2. ledna 1812.

²²⁹⁾ Králi vürtemberskému. Mohuč, 18. dubna.

poněkud slabý,²³⁰⁾ a očití svědkové potvrzují účinek této závady. „Nikdy, v žádném polním tažení nebyla mezera, jíž způsobuje nedostatek jízdy citelnější, než v tomto tažení.“²³¹⁾ „Včerejšími výkony unavení pěšáci musili vytrhnouti proti nepřátelské kavalerii, ježto malý počet jízdy k tomu nikdy nestačil a poněvadž tato jízda, záležející ponejvíce z gardových pluků, ponechána byla vždycky v záloze. Velmi dobře vystihuje toto polní tažení věta, že nově naverbované trupy lze přetvořiti snadno v pěchotu, leč nesnadno v jízdu.“²³²⁾

Ještě i na sklonku svého života, který byl tak bohatý zkušenostmi jak v obraně, tak v útoku, císař zdůrazňoval význam jízdy pro vpravdě rozhodující válečné tažení. „Generál Lloyd se ptá, k čemu je třeba četné jízdy. Táži se se své strany, jak lze vésti něco jiného než obrannou válku, kryjíce se zákopy s přirozenými překážkami, nemáme-li asi tolik jízdy jako nepřítel; prohrajete jednu bitvu a vaše armáda je ztracena... Armáda s převahou jízdy bude vždycky ve výhodě, jednak, aby správně kryla své pohyby, jednak aby náležitě byla zpravena o pohybech nepřítelových a pak se v boj pouštěla potud, jak se jí to hodí. Následky jejích porážek nebudou značné, kdežto její nápory budou rozhodující.“²³³⁾ Celé válečné tažení spojenců při bitvách u Lützenu, Budišina, jakož i při ústupu do Slezska jsou toho důkazem. Aby ve všech daných situacích jízda byla nezávislou, prohlašuje císař nezbytným, aby byla vyzbrojena dalekonosnou střelnou zbraní. „Uznává se, že kyrysem opatřená jízda nesnadno vládne karabinou, leč nemá také smyslu, aby 3000 neb 4000 takových chrabrých mužů překvapiti se dalo ve svých leženích, neb za-

²³⁰⁾ Králi virtemberskému, Mohuč, 24. dubna.

²³¹⁾ Berthezène, Souvenires milit.

²³²⁾ O. v. O. Napoleons Feldzug atd. 50.

²³³⁾ Oeuvres XXXI. 508—509. Mem. Notes sur l'introduction à l'hist. de la guerre etc. par Lloyd.

drženo bylo na svém pochodu dvěma setninami voltyžerů... Nemohu přivyknout pohledu, aby 3000 vybraného mužstva polapeno bylo při povstání lidu neb při přepadení lehkým vojskem, aneb aby je několik špatných střelců zadrželo na potoku neb v nějaké budově, to není myslitelné. Mou vůlí jest, aby každý muž měl ručnici; jest mi lhostejno, bude-li to zcela krátká karabina, nošená co nejpohodlněji kyrysníky... Podejte mi tudíž návrh o tom, aby těmto 3000 mužům nebylo třeba pěchoty k jejich ochraně v leženích a aby sestoupivše s koní, ulehčili si boj v případě, že by na ně přitrhla pěchota, mající číselnou převahu nad nimi... Hled'te, aby huláni byli opatřeni karabinou s kopím; není-li to možno, je potom nezbytné, aby aspoň třetina setniny vyzbrojena byla karabinami.²³⁴⁾ Tedy nynější naše válečné zkušenosti byly již i císaři známe.

Postřehnuv postup odpůrcův do Slezska, císař původně zamýšlel „své pravé křídlo zadržeti a nepříteli nebrániti v jeho proniknutí na Baireuth, přičemž sám bude opačně manevrovati, podobně jako při polní výpravě u Jeny, takže, postoupí-li nepřítel na Baireuth, dorazí před ním k Drážďanům a odřízne jej od Pruska.“²³⁵⁾ Ostatně v tomto odvolávání na Jenu postřehujeme, že císař uznával jsoucnost a důvodnost některých forem strategických operací a možnost jejich přizpůsobení rozmanitým daným poměrům, a dává tím za pravdu těm, kdož se pokoušeli o to, aby v teoretických úvahách o povaze těchto forem objasnili buď jejich hodnotu neb méněcennost, aneb jejich silné a slabé stránky.

Když pak císař proti očekávání pozoruje, že nepřítel nevytrhl vpřed, nýbrž zůstal v Sasku, tu praví: „Prvním cílem mých operací jest, zapuditi nepřitele napřed na pravý břeh Sáhy, potom na pravý břeh Muldy a dokonce

²³⁴⁾ Clarke-mu. St. Cloud, 12. listopadu 1811.

²³⁵⁾ Bertrandovi. St. Cloud, 12. dubna.

i na pravý břeh Labe.²³⁶⁾ Proto hodlá postoupiti k Lipsku. „Myslím, že prvním bodem bude, doraziti k Lipsku. Místokrál může vytrhnouti přes Meziboř (Merseburg).“²³⁷⁾ Leč císař podle svého obyčeje má především na zřeteli hromadné soustředění, než vytáhne proti nepříteli. „Hlavní mou záležitostí v tomto okamžiku jest, abych se spojil s místokrálem.“²³⁸⁾ „V tomto okamžiku tvoří hlavní mou záležitost spojení,²³⁷⁾ a aby se toto spojení provedlo jistě, nepozorováno nepřítelem, „mají se veškeré pohyby konati za Sálou jako za nějakou oponou.“²³⁹⁾ Za touto oponou hodlá pak císař vyraziti s přesilou, aby buď celou massu odpůrcovu, již dosti správně odhaduje na 60.000 až 70.000 mužů, zatlačil k jihu od spojovací čáry s Berlínem, aneb zastihl snad ještě osamocného Wittgensteina a „poněvadž jest Wittgenstein dosti ostražitý, lze mu způsobiti značné ztráty, vytrhne-li se se silnou massou.“²⁴⁰⁾

V den příchodu císaře do Erfurtu stála jeho armáda na těchto bodech: Eugen (Lauriston, Macdonald, Reynier) na dolní Sále; Ney před Výmarem, maje obsazený průsmyk Kösenský; garda v Erfurtu; Marmont u Gothy; Bertrand u Saalfeldu; Oudinot u Koburku. Rozloha odpůrcova jevila se takto: Wittgenstein stojí s 22.000 muži mezi dolní Muldou a Sálou; Blücher, 28.000 mužů, je v Altenburku; předvoj hlavní armády, 11.000 mužů, u (Saské) Kamenice; tato armáda, v tom čase pod Tormasovem, 18.000 mužů, u Drážďan; posléze stojí 10.000 mužů pod Winzingerodem u Lützenu. S těchto bodů postupuje pak v nejbližších dnech francouzská armáda dále kupředu proti Sále, a sice tak, že Eugen dá se

²³⁶⁾ Králi virtemberskému. Mohuč. 24. dubna.

²³⁷⁾ Neyovi. Erfurt, 28. dubna o půl čtvrté ráno.

²³⁸⁾ Neyovi. Erfurt, 26. dubna.

²³⁹⁾ Neyovi. Erfurt, 27. dubna v 8 hodin ráno.

²⁴⁰⁾ Neyovi. Erfurt, 28. října o půl čtvrté hodině ranní.

směrem na Merzeburg, kdežto císař s ostatními sbory nastoupí pochod na Weissenfels.

Nesporně nutno obdivovati železnou energii muže a vysoké nadání organisátora, vidouce císaře, jak v několika měsících po nesmírném shroucení své celé armády na Rusi objevuje se s tak četnou, nově utvořenou armádou na březích Labe, leč žádná energie na světě nebyla s to, aby těmto novotvarům propůjčila hodnotu oněch starých pluků z r. 1805 a 1806. Také v samotné armádě nebylo po té stránce žádných pochyb, a často zde vzpomínáno Napoleonova napomínání: „Nutno počínati si opatrně, abychom špatné vojsko neuváděli v nebezpečí a neoddávali se, jak to mnozí činí, bláhové víře, že co muž, to voják. Vaše trupy (Clarkemu r. 1809 u příležitosti výpravy walcherenské) jsou toho druhu, že vyžadují co nejvíce zákopů, práce a dělostřelectva... Trupa potřebuje tím více dělostřelectva, čím je její jakost horší. Jsou armádní sbory, pro které bych žádal jen třetinu dělostřelectva, jehož potřebuji u jiných armádních sborů,“²⁴¹⁾ proto hleděl císař hned na začátku polního tažení vzbuditi víru, že jest v této zbrani silný, a tato jeho výzbroj byla pak později skutečně tak značná, že při zahájení nepřátelství po vypršení příměří měl k dispozici 1300 děl. Po Lützenu a Budišínu císař pravil: „Většinu bitev rozhodlo mé gardové dělostřelectvo, poněvadž, maje je stále po ruce, mohl jsem je nasaditi všude tam, kde to bylo nutno.“²⁴²⁾ A po skončení polní výpravy vyslovil se týž: „Velké bitvy vyhrávají se dělostřelectvem.“²⁴³⁾

Když však císař viděl, že podnikavost jeho podvelitelů ochromovalo vědomí, že vedou nejistá vojska, tu je nabádá slovy: „Nebojte se v bojích důvěřovati svým

²⁴¹⁾ Schönbrunn, 18. srpna.

²⁴²⁾ Clarke-mu. Neumarkt, 2. června.

²⁴³⁾ Eugenovi. St. Cloud, 20. listopadu 1813.

vojskům,²⁴⁴⁾ a císaře samého uvidíme v nejbližší době vystupovati a bojovati ještě s touto armádou zcela tak, jako by byl v čele oné staré armády; jeví se v tom příznak genia, že úspěch nečiní závislým od daného dobrého materiálu, nýbrž, že naopak každým materiálem vládne tak, aby si jím vynutil vítězství.

Povážlivějším arciť bylo, že i důstojníci nebyli s to daného úkolu, neboť „co tvoří oporu sboru, jsou důstojníci a poddůstojníci.“²⁴⁵⁾ Císařovy nářky na „neschopné důstojníky, kteří jsou posměchem vojínu,“ na „mladíky, kteří, přicházející z gymnasií, nic nevědí,“ ukazují, jakou měrou pocíťoval vojevůdce tento nedostatek, při čemž měl však státník doznati, že se sám svým nekonečným válčením připravil o zdatné důstojnictvo a že je nyní nejvyšší čas, aby toho zanechal.

Na nejvyšších velitelských místech byla sice pořád ještě všechna ona jména, která plní výpravy císařovy učinila světoznámými, takže tu nebylo stížností na nedostatky služebních a válečných zkušeností; leč již dříve jsme pozorovali, že se u těchto mužů začal jevití účinek jak času, tak požitků, jakož i tlaku napoleonské moci a tento účinek byl nyní v plném rozvoji. Bylo již pozdě na krásná slova, která císař napsal r. 1811: „Čest generála záleží v tom, aby byl poslušným, aby své podřízené vedl k rozšafnosti, aby v mužstvu udržoval řádnou kázeň, jakož i aby se výhradně věnoval zájmům státu a panovníka, neohlížeje se naprosto na své záležitosti.“²⁴⁶⁾ Naproti tomu slyšíme o této věci: „Ukojení fysických požitků zaměstnávalo skorem výhradně představené i podřízené, poněvadž ponechání byli sami sobě, a nanejvýš císařova přítomnost dovedla pohnouti vojsko k přesnosti ve službě. Důvěra k vůdci a nutná

²⁴⁴⁾ Bertrandovi. Lehnice, 6. června.

²⁴⁵⁾ Decrèsovi. Poznaň, 15. prosince 1806.

²⁴⁶⁾ Berthierovi. St. Cloud, 8. června.

shoda mezi ním a vojínem byly namnoze v rozkladu.²⁴⁷⁾

Dne 28. dubna přitrhnou přední voje císařovy k Sále a příštího dne přitrhnou massy jeho a Eugenovy armády k Weissenfelsu a Merzeburku; zamýšlené spojení je tedy provedeno. Předvoj pokračuje potom v pochodu směrem na Lipsko, a dne 1. května dorazí císař sám s gardou k Lützeniu, odkudž vypudí Winzingeroda; Ney přibude do Kaji, Marmont jest v soutěsce Rippachské, Bertrand u Poserny, Oudinot u Naumburku; Eugen jest s Lauristonem u Markranstädtu, Macdonald v pozadí za těmito, kdežto Reynier je dosud u Merzeburku. Na straně protivné konaly se rovněž pohyby, směřující k soustředění branných sil, které však císaři zůstaly utajeny, a stojí tedy nyní vojska: Wittgensteinova, Blücherova a Winzigerodova u Zwenkau a Rötty mezi Elsterou a Plisou (Pleisse), Tormasov jest u Lobstädtu, kdežto předvoj hlavní armády vyslán jest k Altenburku, aby kryl levý bok. Vrchním velením nad vším vojskem pověřen Wittgenstein, jenž se ustanoví na tom, že příští den postoupí přes Elsteru a vpadne útočně Francouzům v pravý bok; jedna divise, 5000 mužů, postaví se před Lipskem u Lindavy (Lindenau), aby zaměstnávala protivníka a upoutala na sebe jeho pozornost. V důsledku tohoto rozhodnutí překročí pak dne 2. května spojenci Elsteru a vorový náhon a kolem 11. hodiny stojí prusko-ruská armáda mezi osadami Werben a Domsen, majíc Tormasova v záloze u Pegau. Dřívější předvoj hlavní armády pochoduje z Altenburku do Zájezdu (Zeitz).

Císař „neočekával dnes útoku, aspoň nikoliv ve směru, kudy si zjednal průchodu,²⁴⁸⁾ ježto „neznal skutečného postavení nepřítelova a netušil, že se tento tak

²⁴⁷⁾ O. v. O. 193.

²⁴⁸⁾ O. v. O. 52.

rychle odhodlá k ofensivě“;²⁴⁰⁾ nicméně ale dověděl se přeci tolik, že se konají pohyby k soustředování u Zwenkavy a že Wittgenstein pověřen byl vrchním velením. Od směru na Lipsko nehodlá se však císař prozatím ještě uchýlit, neboť stojí-li nepřítel ještě dál proti proudu Elstery, tu narazí-li na jeho strategické křídlo právě přes Lipsko postupující massy, získají výhodný směr pro útok; proto nařizuje o 4. hodině ranní, aby Lauriston pochodoval přímo na Lipsko, že podporován bude Macdonaldem, jenž následuje k Markranstädtu, přičemž však ať má na zřeteli již také Zwenkau; podle dalších rozkazů nechť jednak Ney hlídkuje týmž směrem, jakož i na Pegau, jednak Marmont postupuje k Pegau, dále Bertrand ať dorazí do Tauchy. Císař sám přidruží se k postupu Lauristonově.

Podle toho stojí císař na lipské silnici, když Lauriston ráno o 9. hodině zahajuje boj s nepřátelskou, před Lipskem sešikovanou divisí, jejíž houževnatý odpor utvrzuje císaře v povšechném názoru, že tu dosud stojí většina nepřátelské armády a že má tedy před sebou asi její pravé křídlo; jelikož ve svém vlastním pravém boku neočekává valné akce, nařizuje maršalovi Neyovi, aby se k němu osobně dostavil na lipskou silnici. „V 11 hodin ráno minul Napoleon pomník Gustava Adolfa. Princ Eugen přibyl k němu. Po jeho boku nalézal se kníže z Moskvy, aby osobně přijal rozkazy císařovy pro zbytek dne. Postupovalo se vpřed, a již viděti bylo, jak předvoj generála Lauristona vede střelecký boj o přední domy v Lipsku. Císař, jež nejistota, běží-li tu o vážný odpor, činila netrpělivým, slezl s koně a zaměřil svůj dalekohled na město. Mohl rozeznati střechy, poseté obyvatelstvem, přihlížejícím k boji. V okamžiku, kdy císař zpozoruje, že se žádná nepřátelská massa na této straně města neobjevuje, zazní úžasná kanonáda na našem pravém křídle, téměř za námi proti postavení,

²⁴⁰⁾ Marmont Mém. V. 15.

v němž trupy knížete z Moskvy strávily noc²⁵⁰⁾. „Napoleon zachoval klid, pozoroval několik minut vzdálený dým a dunění, načež na místě změnil svůj plán.“²⁵¹⁾ Eugen se sborem Macdonaldovým postoupí z Markranstädtu v nepřítelův pravý bok, kdežto Lauriston u Lipska upoutává svého tamního protivníka. Marmont má zasáhnouti v boj vpravo od Neye, Bertrand ať z Poserny postupuje v levý bok a týl nepřítelův. Císař sám kvapí tryskem k Lützenu, kdež hodlá umístiti ve středu gardu a používati jí jako bitevní zálohy.

Wittgensteinův útok směřoval původně na Neyův sbor, který obsadil Velký a Malý Görschen, Kaju, Rahnu a Starsiedel a k němuž se nyní vracel císaře předhoniavší maršál. Prudký boj rozpoutal se o tyto osady, které několikrát byly dobyty a ztraceny a doposud netvořily konečnou državu žádného z obou zápasících. Vpravo od Neye rozvinuje se brzy po poledni Marmont a obsadí Starsiedel, načež kolem 4. hodiny objeví se také Bertrand; proti tomuto bočnému ohrožování nasazuje Wittgenstein vše, co má tu z ruských vojsk ještě k dispozici, takže není již s to, aby podporoval Prusy, kteří po silných ztrátách dobyli V. a M. Görschen, Rahny a posléze i Kaje; jejich útok na vesnici Starsiedel, která tvořila pevnou oporu pravého křídla francouzské linie, ztroskotává a nepodaří se mu tuto osadu opanovati — stejně jako se ruská vojska, vržená proti opěrnému bodu levého francouzského křídla, Eisdorfu, nemohou pevně v této obci udržeti.

Císař, jenž cítil, jak pronikavý, ba rozhodující musí býti dojem, jež po událostech z roku 1812 vyvolá v Evropě výsledek této první bitvy, povzbuzoval a rozhňoval své mladé mužstvo, při čemž vydával se ustavičně sám v nebezpečí, takže Marmont praví: „To byl pravděpodobně den, kdy byl nejvíce z celé své životní dráhy vydán

²⁵⁰⁾ Fain, Manuscrit de 1813 I., 348.

²⁵¹⁾ O. v. O. 53.

osobnímu nebezpečí.²⁵²⁾ Nikoliv bez obavy pohlížel císař dosud na zápas o vesnice ve středu, „zřejmá rozpačitost jevila se v družině, když se palba vždy více přibližovala a obratový bod, Kaja, kolísal“²⁵³⁾. Tu, když kolem 5. hodiny Kaja padla, „soudil, že nadešel kritický okamžik, jenž rozhodne o výhře neb prohře“²⁵⁴⁾ a císař nyní nasazuje svoji zálohu, gardu, k rozhodujícímu náporu proti Kaje, necháváje jednou divisi podpořiti Marmonta. Současně přikazuje Drouotovi, aby utvořil u Starsiedlu baterii o 60 dělech a aby si obvyklým způsobem uvolnil cestu průlomem. Kaja jest dobytá, Prusové couvají na celé čáře. Přitrhne jim sice na pomoc ruské oddělení, jemuž se také na okamžik podaří obnoviti boj, leč nyní konečně vpadne v 7 hodin večer i Macdona'dův sbor přes Eisdorf v bok spojencům, a přichvátavši ruská záloha může ustupující armádě poskytnouti pouze oporu mezi Vel. Görschen a vorovým náhonem. U Lipska setrval Lauriston na postupu, obsadiv o 2. hodině odpolední nepřitelem vyklizené město.

Císař odjel na noc zase zpět do Lützenu, kamž přibyl kolem 10. hodiny. S pocitem vítězoslávy dne mísilo se vědomí, jak nutným byl v jeho postavení tento úspěch, takže nazval Lützen „neočekávaným vítězstvím, které stav našich záležitostí přetvořilo.“²⁵⁵⁾ Spojenci ještě v noci na 3. květen couvli za vorový náhon a ježto o nutnosti dalšího ústupu za Labe nelze pochybovati, nastupují jej ve dvou proudech, přes Drážďany a Míšeň. Císař následuje po třech silnicích přes Wurzen, Koldice a Rochlice, a pocituje opět pronikavě nedostatek jízdy. Tak dorazí dne 8. května do Drážďan, zatím co spojenci vyklizují levý břeh Labe, spálivše za sebou jednak mosty v Drážďanech a u Drážďan, jednak most vorový, loďkový, ja-

²⁵²⁾ Mémoires. V. 26.

²⁵³⁾ O. v. O. 60.

²⁵⁴⁾ Bulletin Velké armády. Lützen, 2. května,

²⁵⁵⁾ Cambacérèsovi. Hainava, 7. června.

kož i nouzový dřevěný most, jenž nahrazoval dne 19. března Davoutem do vzduchu vyhozený kamenný most; leč Nové Město (Neustadt) je obsazeno ještě spojenci.

Před vstupem do města rekognoskoval císař osobně Labe a nařídil, aby vorový, do té chvíle ještě ani do poloviny plameny nezachvácený most vytažen byl na levý břeh, kdež by se oheň uhasil a zbylých vorů se upotřebilo k položení nového mostu, aby se pak zde u Schusterhäusern neprodleně přikročilo k přechodu řeky. Císař soustřeďuje v nejbližších dnech u Drážďan gardu, jakož i Bertranda, Marmonta, Macdonalda a Oudinota; Lauriston jest v Míšni. Ney ponechán byl prozatím v Lipsku, ježto u Lützena značně utrpěl, má však naříděno pochodovati do Torgavy, aby odtud mohl postupovati na Berlín; k tomu konci podléhá jeho velení od Halle táhnoucí Reynier, dále u Bernburku nově sestavený sbor Victorův, jakož i od Glínu přicházející divise pod Sebestianem, 12.000 mužů. Zároveň má Ney, objevivší se u Torgavy, přiměti nepřítele, aby upustil od vytrvalé obrany labského přechodu v Drážďanech, neboť císař míní: „Nevím, bude-li možný přechod u Drážďan, obávám se obtíží s přechodem, mám mostáře bez pramic a pramice nedojdou do 14 dnů. Nemám-li lodí a nepřítel opravdově brání přechod, a jsem-li vystaven válečným nehodám u Drážďan, musím odtáhnouti na Torgavu, leč vaše přítomnost u Torgavy musí působiti na nepřítele dojemem, jenž jej pohne k tomu, aby upustil od plánu hájiti Labe.“²⁵⁶⁾

S počátku se ovšem zdá, že spojenci hodlají překažiti přechod, aspoň vyjíždějí dne 9. května asi se 40 děl do posice u Übigau a počnou prudce obstřelovati místo přechodu. Leč císař nařizuje Drouotovi, aby umístil asi 60 děl a na sklonku dne dá se protivník na ústup, vyklidiv v noci také Nové Město. Nicméně ale jeví se místní poměry pro položení mostu v té míře ne-

²⁵⁶⁾ Neyovi. Koldice. 6. května.

vhodnými, že císař, jenž se po vyklizení Nového Města stal pánem pobořeného mostu, raději se rozhodne pro opravu tohoto mostu než by stavěl nový. V důsledku toho pracuje se za jeho osobního podněcování po celý den 10. května, jakož i následující noci, takže 11. května o 10. hodině dopolední jsou pobořené dva oblouky nahrazeny sedmi dřevěnými bárkami, po nichž pak Macdonald v čele armády zahajuje přechod. Císař, jenž s gardou, jakož i s Oudinotem neopustil ještě Drážďan, posunuje příští den k snažšímu objasnění situace své sbory vpřed, a sice Bertranda na Königsbrück, Marmonta na Kamenc, Macdonalda na Biskupice (Bischofswerda), odkudž tento vypudí Rusy. Ney spojuje se u Torgavy s Lauristonem, jeho velení podřízeným, jakož i s Reynierem, jenž se tu zase uvazuje ve velení Sasům, 8000 mužů. Victor a Sebastani jsou mezi Bernburkem a Köthem, majíce táhnouti na Wittenberk.

Opustivše polabskou čáru couvla prusko-ruská armáda za Sprévu, na jejímž pravém břehu zaujala posici u Budišína; tam se spojenci usnesli vyčkati útoku. Císař byl s počátku ve značné nejistotě o pohybech odpůrcových a klonil se k předpokladu, že Rusové ustoupili na Vratislav, kdežto Prusové že odtáhli na Berlín. Teprve v noci na 14. květen dochází jej určitá zpráva, že se odpůrce nerozdělil, nýbrž společně ustoupil k Budišínu; císař však v této chvíli soudí, že tam odpůrce nebude chtít čeliti, nýbrž že spíše pokračovati bude v ústupu na Vratislav; leč ráno 17. května jest císař zpraven i o tom, že spojenci hodlají svést u Budišína bitvu, načež ráno 18. května nařizuje Neyovi, aby přitrl k Budišínu a při nastávajícím útoku vpadl nepříteli v pravý bok; jako cíl, jímž se má řídit na bojišti, udává mu Drehsu v zádech spojenců. Jelikož Ney byl již dříve upozorněn, že se zdá, že nepřítel zamýšlí čeliti u Budišína, odchýlil se od svého postupu na Berlín již 17. května a to jednak tím, že Lauriston táhl z Dobrilugku na Senftenberk, jednak že jeho vlastní sbor postoupil z Lučova (Luckau)

do Kalavy (Kalau) a pak Reynier pochodoval z Dahmy do Lukova. Výše uvedený císařský rozkaz stihne maršála u Hoyerswerdy, kdežto Lauriston dorazí do Weissigu, Reynier do Kalavy. Ostatní voje své armády shromažďuje císař za Budišínem na levém břehu Sprévy.

Císař opustil Drážďany 18. května v poledne a odebral se do Hart (Harthen), odkudž vyrazil časně ráno příštího dne a rozbil pak svůj hlavní stan v M. Förstgen nedaleko Budišína. Jen s družinou několika osob obhlížel nepřátelské postavení zprvu se skály u Stiebice, načež s výšiny u Salzförstgen a schmochtického kopce a posléze od lohsauerského větrného mlýna. V 7 hodin večer vrací se do Malých Förstgen. Již odpoledne rozléhalo se hřmění děl směrem Königswarthy, které se k večeru ještě sesílilo, takže v 8 hodin vsedá císař znovu na kůň a odjíždí k Malé Velkavě (Kl. Welkau), aby zde naslouchal dělové palbě. Teprve když hřmění děl přestalo, vrací se zase do svého obydlí.

Příčina tohoto boje tkvěla v tom, že spojenci zpravení byvše o pochodu Lauristonova sboru přes Senftenberk, doufali tento osamocený sbor poraziti a vyslali proti němu dne 19. května prusko-ruský sbor pod Barclayem. Rusové utkali se u Königswarthy s divisí Bertrandovou, mající zjednati spojení s Neyem. Nejsouc ostražitou, tato divise jest překvapena a úplně rozeznána. Prusové vrazí u Weissigu na Lauristonův sbor, s nímž se bijí po celý den; s příchodem noci ustupuje pak Barclay zase k Budišínu.

Rozestavení císařovy armády bylo večer 19. května takovéto: Vpravo až po Sprévu stojí Oudinot, Macdonald před Budišínem obkročmo drážďanské silnice, vlevo od něho proti Nimmšicům Marmont, dále vlevo proti Ješicům Bertrand, garda v záloze u Förstgen. Tykadla Neyovy armády, Lauriston, jest u Weissigu, Ney sám stojí u Maukendorfu, Reynier u Kalavy. Císař odjel 30. května o 9. hodině ranní na schmochtický vrch, aby odtud řídil bitvu. Nepřátelská armáda stála před ním

takto: Předvoj obsadil Budišín, massa ruské armády stála na čáře Malé Jenkovice-Bašice, vpravo odtud stál pruský sbor Yorckův, kdežto pruský sbor Kleistův stál u Burku. Blücher byl sešikován mezi Krekvicemi a Plískovicemi a konečně tvořil Barclay pravé křídlo u Gleiny. Zálaha stála u Malých Buršvic.

Císař zahajuje kolem poledne útok. Macdonald postupuje ve středu proti Budišínu a shledává, že most přes Sprévu není poškozen; přechází na druhý břeh, kdežto Marmont a Bertrand přecházejí řeku po nově zřízených čtyřech mostech; stanuvše ve 3 hodiny pevnou nohou na pravém břehu Sprévy, francouzská vojska přecházejí na to k útoku na město Budišín; po různých pokusech zmocňuje se divise Marmontova kolem 6. hodiny města a jeho obránci pak ustupují do opevněného. již dříve připraveného postavení druhé čáry. Kleist, jenž po celý den na výšinách v Burku vzdoroval útokům Bertrandovým, couvá mezi 8. a 9. hodinou též do druhé obranné linie, když Marmontova divise po vzetí Budišína vytrhne z tohoto města a zteče se svým levým křídlem návrší Dolno-Keinské. I Oudinot přechází Sprévu u Grubšic, načež zatlačí levé křídlo spojenců s výšin. na nichž toto stojí, ale jest s příchodem tmy zase odtud vypuzen. Ney vyměnil pouze výstřely s Barclayovými předními strážemi a jest dosud na levém břehu Sprévy; sbor Reynierův od jeho armádního oddělení dorazí do Hoyerswerdy. V ten den nedošlo tedy ještě k žádnému skutečnému rozhodnutí; výsledek byl ten, že zatlačení byvše od břehu Sprévy, couvli spojenci do druhé posice, kterou si již před tím vyhlédli a připravili, kdežto Francouzové překročivši před nepřítelem řeku, pevně se usadili na jejím pravém břehu.

Císař se kolem 9. hodiny večerní vrátil s bojiště do svého nynějšího hlavního stanu v samotném Budišíně, kdež pak až do půlnoci vyřizuje s Berthierem vojenské záležitosti, načež po propuštění štábního náčelníka pracuje dále až do 5. hodiny ranní. V ten čas sedá opět na

kůň a odjíždí směrem k Malým Jenkovicům. V úvoze, odkudž se otvírala vyhlídka na rovinu malo-jenkovic-kou a bašickou, slezl s koně. Jelikož hlavní dnešní náraz provéstí může pouze Ney, bylo by vynucení vážnějšího úspěchu na frontě nemožným do té chvíle, pokud by tlak zmíněného maršála nejevil svůj účinek na nepřátelský bok. Zaslav v 8 hodin Neyovi rozkaz k útoku, císař vyčkává klidně na uvedeném místě, a zatím co jeho pravé křídlo již bojuje, usíná na několik hodin v dosahu nepřátelské palby, aby dohonil ztracený noční odpočinek; později císař pravil, že „takový spánek vůdce velmi značné armády má i tu závažnou výhodu, že lze klidně vyčkati hlášení a součinnosti všech jeho divisi, aniž by se snad dal strhnouti jedinou událostí, již jest svědkem.“²⁵⁷⁾

Oudinot, jenž postoupil směrem na Mehltheuer, zaměstnával zatím již od rána nepřátelské levé křídlo protahováním boje. Spojenci v ten čas zaujímali toto postavení: Na pravém křídle stojí Barclay mezi Gleinou a Maršvicemi, ve středu Blücher na výšinách u Krekvíce, vlevo vzadu Kleist a Yorck na čáře Litten-Bašice, levé křídlo, utvořené z dřívějšího předvoje má obsazená návrší a lesíky jihovýchodně Bašic, záloha stojí za touto vesnicí. Oudinotův útok podporuje za nedlouho do boje zasáhnuvší Macdonald. V osm hodin zaslal císař, jak již zmíněno, Neyovi rozkaz k útoku na tužkou psaném lístku, podle nějž měl býti v 11 hodin v Preiticích a udeřiti na nepřátelské pravé křídlo. Zahájiv boj v 9 hodin, a zatlačiv Barclaye přes Preitice na Baruth, obdržel Ney v 10 hodin u oné vesnice zmíněný rozkaz císařův. Poněvadž podle tohoto rozkazu vtrhnouti měl Ney do Preitic teprve o hodinu později a jsa zvyklý přesnému plnění rozkazů, usadil se prozatím pevně v této osadě, aniž by dále postupoval směrem na nepřátelskou spojovací čaru, na silnici přes Wurschen.

²⁵⁷⁾ Mémorial de Ste. Hél. II. 410.

Jsouť rozkazy, které předem vylučují každé hnutí neposlušnosti, každé pomyšlení na odklon od nařízené věci. Tato mohutnost duševního vlivu povždy vyznačovala znamenité vojevůdce a byla plnou měrou vlastní císaři. Leč ten, kdo velí takovýmto způsobem, činí tím také nárok na jakousi neomylnost a ubíjí u svého podřízeného smysl pro svobodné rozhodování. I takovému počínání spatřujeme v nejvyšší míře u Napoleona, a touto zkušeností se vysvětluje, proč znamenití vojevůdcové skorem nikdy nevychovali si teoreticky školených vyšších velitelů. Napoleon okleštil u svých podřízených smysl pro strategii a vychovával je k nesamostatnosti tím, že stále požadoval, aby sám vše řídil a za všechno sám byl zodpovědným. Tím se sice stupňuje jeho význam jako vojevůdce, nicméně ale jest mi (autorovi, pozn. překl.) znovu tvrditi, že pro trvalý úspěch armády, a tím i pro zabezpečení jsoucnosti státu jest mnohem cennějším, aby důstojnictvo k svému vůdcovskému povolání bylo vzděláno a vychováno podle určité soustavy, byť i jednotlivec nikdy nedosáhl nejvyššího vrcholu vojevůdcovského umění, než to, že se vyskytla jedna jediná neplodná Napoleonská veličina. A právě události r. 1813 nasvědčují, že součinností mnoha jednotlivých volných sil lze trvale zdolati i samu sílu genia, která sama na sebe odkázaná, nesměla by k zachování převahy nikdy selhati, jevíc tím dokonalost, jaká není jednotlivci údělem a jíž jest kromě toho překážkou i dnešní velikost armád, rozlehlost válečného území a pokrok techniky.

Ztráta Preitic ohrožuje právě křídlo Blücherovy posice tou měrou, že netoliko Blücher vysílá toto křídlo proti vesnici, nýbrž pospíší tam i Kleist, aby se znovu zmocnil této obce. Tím se o tuto osadu rozpoutává prudký zápas, až se kolem jedné hodiny Prusům podaří opanovati ves. Ohlas palby tohoto zápolení rozléhá se silně na stanovišti císařově a dokazuje mu, že jeho levé křídlo, Ney, důrazně zasáhlo do bitvy.

Císař vsedá tudíž na kůň a odjíždí na výšinu u Dolní Keiny; pozoruje odtud, že se postupem Neyovým ohrožuje již nepřátelské postavení u Krekvíce, císař nařizuje k úplnému jeho obchvácení, aby se hnuli kupředu jednak Bertrand přes Dolní Gurik, jednak Marmont přes Basankvice. Blücher brzy poznává, že se proti obchvatné dělové palbě Marmontově a Neyově nebude moci udržeti, pročež vyklizuje návrší krekvická, a k jeho podpoře přispěchavší Yorck vidí, že jsou tyto výšiny již korunovány francouzskými děly. Poté se spojenci mezi 3. a 4. hodinou usnášejí na opuštění všech svých posic a zahajují ústup jednak vlevo na Löbau, jednak vpravo na Weissenburk.

Císař sice nabádá své trupy ke stíhání couvajících protivníka, leč i tady se zase nepříznivě uplatňuje nedostatek jízdy, takže spojenci, přerušivše beztak boj ještě před úplnou porážkou, ustoupí v náležitém pořádku. Císařův stan umísťují večer u hostince v Malých Buršvicích, Ney a Lauriston dorazí do Wurschen, Reynier postoupí ještě poněkud dále, kdežto ostatní armáda táboří v dobytých posicích. Příštího dne vyrazí císař již ve 4 hodiny ráno, aby pronásledoval nepřítele. Nepřítel, k němuž přitrhly ještě posily, soustřeďuje se u Zhořelce; Reynier je ve styku s jeho zadním vojem, a zde to bylo, kde dělová koule vyrvala Napoleonovi toho, jenž mu stál ze všech nejbliže, totiž Duroca. Proto byl vydán příštího dne rozkaz, jímž se počet družiny císařovy zmenšoval a přesně se stanovilo, které osoby jediné smějí císaře přímo doprovázeti. Vše ostatní musí se zdržovati za službu konajícím oddílem jízdních granátníků, který má císaře následovati ve vzdálenosti větší než jeden kilometr; císaře doprovázející osobnosti pohybují se vždycky ve dvojici neb ve čtyřstupu, nikdy v tlupách.²⁵⁴⁾

²⁵⁴⁾ Norvins, Portefeuille de 1813 I., 440.

Spojenci v nejbližších dnech ustupují ve dvou protidech přes Boleslavec, Hajnov a přes Löwenberk, Goldberg a stanou dne 23. května za Nissou; téhož dne v poledne přibude císař do Zhořelic; překročí Nissu, jeho armáda stane východně řečeného města, leč pozadu jest ještě Lauriston u Hochkirchu, Ney u Weissenburku, Oudinot u Budišína, kdežto Victor přiblížil se k armádě, stanuv u Rottenburku. Maje na zřeteli poznovu Berlín, císař nazítří vysílá Oudinota s příkazem, aby se zmocnil Berlína a sice postupem přes Hoyerswerdu, Lukov a Lubín. Francouzská armáda, k níž přirazil i Ney a Lauriston, táhne v nejbližších dnech za spojenci na Boleslavec a Löwenberk; spojenci se nyní ustanoví na tom, že nebudou již pokračovati v ústupu posavadním přímým směrem na východ, nýbrž, že zabočivše poněkud na jih, obrátí se na Svidnici. V důsledku toho táhne 26. května jejich pravá kolona k Lehnici, kdežto levá setrvá v Goldberku; pravé koloně se podaří přepadnutí svou jízdou divisi Lauristonovu a způsobiti jí těžké ztráty.

Meškaje od včerejška v Boleslavci, císař nařizuje odtud 26. května o 6. hodině ranní, aby se vydali jednak Lauriston a Reynier na Lehnici, jednak Bertrand a Macdonald na Goldberg; Marmont, jemuž přidělena nově utvořená jízdní divise Latour-Maubourgova, 8000 mužů, má zasáhnouti v levý bok nepřítelův a vyšetřiti, kde stojí jeho hlavní voj, přičemž zdržovati se má mezi oběma hlavními kolonami. Neyův sbor (Ney sám velí však Lauristonovi a Reynierovi) ponechává si císař zároveň s gardou v záloze před Boleslavcem. Victor, jemuž dán směr na Hlohov, aby tuto pevnost vyprostil, jest nyní poukázán, aby pochodoval na Sprotavu, a bude-li třeba, podpořil Oudinotovu operaci na Berlín. „Císař byl v těchto dnech velmi rozjařen. Jeho samolibost podněcovalo jednak to, že viděl nepřítelů hnaného před

sebou, jednak vědomí, že bude brzy pánem většiny Slezska, kdež lepší výživa usnadní podnikání.²⁵⁹⁾

Dne 28. května stojí francouzská armáda na těchto bodech: Císař stojí s gardou v Lehnici, Ney s Reynierem, Lauristonem a se svým vlastním sborem od Lehnice až k Neumarktu, Marmont je v Javoru (Jauer), kdežto Macdonald a Bertrand jsou mezi tímto městem a Goldberkem. Císařovým nynějším záměrem jest postupovati hlavním vojem na Vratislav, kdežto spojence, o jejichž zabočení na Svidnici jest císař zpraven, následovati bude toliko Bertrand a Macdonald. Tím pak opětovně, jako tak často již, dokonává císař strategický obchvat odpůrce, neboť má obsazenu oderskou čáru, bude moci se svým hlavním vojem udeřiti směrem od Vratislavi přes Střelín na spojení za Svídnici ustupujících spojenců, aby je pak zničil, vrhnuv je proti Sovím Horám. Ačkoliv rozvrh a soustava byly tu dosud tytéž jako r. 1805 a 1806, a můžeme z nich tudíž čerpati i totéž poučení, přece vnitřní síla armády na provedení plánu nebyla již táž; také vojevůdce byl sice dosud schopen, aby s armádou jakosti z r. 1805 a 1806 takový plán uskutečnil, leč jeho pružnost, vítězstvími, věkem a požitky oslabená, nestačila již k tomu, aby nedostatky jeho tehdejší nově utvořené armády překonány byly natolik stupňovanými výkony genia, jako se to stalo mladistvým Bonapartem r. 1796, že by se mohl odvážiti posledního náporu po polovičnících úspěších u Lützena a Budišína. Jako po neúplném úspěchu u Wagramu následovalo příměří ve Znojmě, tak tomu bylo i tady, a životní dráha tohoto vojevůdce opětně nasvědčuje zde tomu, že sice genius dovede zvítěziti i s nedostatečnými prostředky, leč, že trvalý úspěch státu lépe jest zabezpečen pevně zakotvenou armádní organisací.

Císař již 26. května vysílá Caulaincourta k vyjednávání, a večer 1. června sjednán k tomu určenými plno-

²⁵⁹⁾ O. v. O. 125.

mocníky dne 2. června o 2. hod. odpo. počínající 36hodinový klid zbraní, který pak bez obnovení nepřátelství přechází v definitivní příměří. Příměří toto potrvati má do 20. června s šestidenní výpovědí k tomu. Později však bylo toto příměří prodlouženo až do 10. srpna, takže skutečné obnovení nepřátelství připadá na čen 16. srpna.

Armáda pokračovala zatím ve svých pohybech, a na počátku klidu zbraní stojí spojenci na čáře Němčí-Střelín (Nimptsch-Strehlen). Císař má Neye, Lauristona a Reyniera v okolí Vratislavi, Macdonalda a Bertranda v okolí Svidnice, kdežto sám jest se svým hlavním stanem v Neumarktu, kdež je i garda. Dne 26. května k Sprotavě vypravený Victor obrátil se poté proti Hlohovu, vyprostitv pak tuto pevnost. Oudinot byl 27. května v Hoyerswerdě, kdež odrazil útok k záštitě Berlína operujícího pruského sboru, načež postoupil proti hlavnímu městu. Týž maršál se u Lukova opětně utká s protivníkem, avšak jeho útok na tuto posici ztroskotá, načež couvne k Ůbigavě na Černém Halštrovu, kdež jej pak zastihne příměří. Konečně na severu Davout a Vandamme po svém spojení postoupili proti Hamburku, obsazenému slabým létacím sborem. Očekáváje marně, že mu 25.000 pod Bernadottem v Pomořanech stojících Švédů přitrhne na pomoc a vida naopak, že se také Dánsko chystá podporovati Davoutův útok, tento sbor vyklizuje Hamburk v noci z 29. na 30. květen. Tak se stalo, že i toto město přešlo do rukou císařových, když tam dne 9. června dojde zvěst o příměří.

Od nynějška zůstane Hamburk nepřetržitě v moci francouzských trup, přes všechny porážky polních armád, až teprve dne 25. května 1814, po pádu císařově, jmou se vojska na příkaz nové vlády opouštěti toto město. V ten čas odchází odtud 12.000 mužů, 17.000 mužů vyžádaly si ztráty v bojích a nemoce, a 5000 mužů leželo dosud v lazaretech. Davout v plné míře

uskutečnil císařovo pojetí obhajoby pevností. „Pro čest velitelovu a slávu francouzských zbraní bylo velice závažným prodlužovati obranu. Nutno až do posledního okamžiku vytrvati, aniž by se počítalo, přijde-li pomoc aneb nepřijde. Vzdáti se o den dříve, jest vojenským zločinem. Veliteli jest míti na zřeteli jen svou pevnost a prodlužovati její obranu, aniž by pátral po politické příčině.“²⁶⁰⁾ „Velitelé pevností nemají provozovati žádné politiky; péče o říši není jim svěřena; jsou pověřeni obranou stanoviště, již musí do posledka prováděti, neboť každý den, jež k obhajobě své pevnosti přičiní, může přinést jejich vyproštění, aneb velice prospěti státu tím, že nepříteli znemožňuje, aby disponoval svými vojsky... Krátce, pevnost nutno hájiti až není ani chleba ani střeliva, dokud nepřítel po překročení příkopu nestanul pevnou nohou v průlomu, a pak ještě jest guvernér povinen, neobešel-li se náspem, učiniti průlom zbytečným.“²⁶¹⁾ To vše lze uskutečniti jen při největší vytrvalosti, odolnosti a rozhodnosti, jakož i při největší přísnosti k občanskému obyvatelstvu v pevnosti. Jestliže se však toto obyvatelstvo, jak tomu bylo v Hamburku, chová k posádce nepřátelsky, nutno přísnost stupňovati až k postrachů, aby ti to obyvatelé byli drženi na uzdě.

Že nelze nějakou zem trvale ovládati postrachem, toho dokladem jest francouzská revoluce, leč možno velmi dobře po čas válečného stavu udržovati v poslušnosti zem a tím spíše její pevnost, a v našich nynějších válkách, kterých se vždycky ochotně zúčastňovali lidové massy země, do níž nepřítel vtrhl, nelze se dokonce obejít bez vlády postrachu. Císař počínal si tudíž zcela správně, že do Hamburku vyslal právě Davouta, který stejně jako Vandamme a Carra St. Cyr

²⁶⁰⁾ Poznámka o obraně Korfu. Rambouillet, 19. května 1811.

²⁶¹⁾ Berthierovi. Drážďany, 19. června 1813.

svým vystupováním, byť by i v jednotlivostech bylo sebe nespravedlivější, svévolné, ba dokonce i drsné a ukrutné, zcela správně vyhověli válečnému účelu. Každý vojn podepíše úsudek Sporschilův: „není v Evropě žádné válčící mocnosti, která by si za velitele obležených pevností nepřála mužův jako Davout. Jeho tvrdá opatření byla příkazem válečné nutnosti.“²⁶²⁾

Čára, ohraničující oboustranné území po čas příměří, běží u francouzské armády od českého pomezí v přímce přes Lahn ke Katzbachu, sleduje napřed tuto řeku, potom Odru až k Müllrose, jde pak podél saské hranice k Labi, jež již neopouští. Ohraničující čára spojenecké armády jde od českých hranic přes Lands-hut, načež sleduje Střihomské vody (Strigauer Wasser) až ke Kanthu, odkudž vyhýbajíc se Vratislavě, běží k Odře, s níž se potom ztotožňuje. Mezi oběma armádami zůstává tedy ve Slezsku neobsazený pruh v šířce pěti mil.

Že bylo pojšvické příměří důležitým rozhraním v životní dráze Napoleonově, tomu nasvědčuje historický vývoj. Bylo toto příměří skutečně, jak míní Jomini, největší chybou, jaké se kdy Napoleon ve svém životě dopustil?“ Uvážíme-li věc se stanoviska ryze vojenského, nutno toto příměří ovšem označiti jako chybu. Politicky správným, vojensky však při vzájemném číselném poměru při nejmenším odvážným ústupem za Svidnici vydávali se spojenci v nebezpečí, že obchvátí-li francouzská armáda, postupující od Vratislavi přes Jordansmühle neb Střelín, jejich pravé křídlo, budou obklíčeni a do hor zatlačeni, což pro Napoleona znamenalo z nejlepších strategických situací, jaké se kdy při jeho polních výpravách naskytly. A přece příměří! Císař sám o tom praví: „Rozhodovaly tu dvě příčiny:

²⁶²⁾ Die grosse Chronik. D. I., sv. 3. 1216.

Nedostatek jízdy, který mně znemožňoval prováděti velké údery, a nepřátelské stanovisko Rakouska.²⁶³⁾

Nutno pochybovati o tom, že by tyto důvody náležitě vysvětlovaly překvapující událost. Byť by i nedostatek jízdy, jakož i pochybná jakost císařovy armády sebe rušivěji působily a dosažené úspěchy byly menší, než se očekávalo a při jiných nástrojích očekávati mohlo, přece zbývala tu veliká výhoda, totiž značná číselná převaha. Účinek massy a její správné upotřebení jsou známky, které výtečně charakterisují císařovu strategii a podmiňovaly jeho úspěchy. Císař dovedl vystupovati s přesilou, a tam, kde číselný poměr neskýtal této přesily, dovedl si ji na směrodatném bodě zajistiti svojí strategií. V našem případě dával mu již počet přesilu do ruky, a on přece tuto nejsilnější zbraň skládá a sjednává příměří.

Strach z Rakouska? Muž, jenž se bil u Slavkova, když Prusko bylo s to a skorem již chtělo vpadnouti mu v týl, jenž vtrhl do Polska a východních Prus ve chvíli, kdy mu Rakousko mohlo přichystati podobnou hru, jenž zůstaviv nepřátelsky smýšlející pevninu ve svých zádech, hodlal se přeplaviti do Anglie, jenž vždy bral na se každou strategickou odvážlivost, běželo-li o vyhrání rozhodující bitvy, tento muž byl asi sotva donucen takovýmito úvahami k tomuto rozhodnutí. I kdyby však obě uvedené příčiny byly pro císaře tehdy skutečně směrodatné, nasvědčovalo by to jen tomu, že nyní podlehl úvahám, jejichž přehlížení bylo dosud pramenem jeho úspěchů.

Císařovy posavadní úspěchy tkvěly jednak v tom, že geniálně rozuměl tomu, jak lze překonati veškeré věcné nesnáze, používati bezohledně svého nástroje — armády, netázaje se po její jakosti, jednak že vždy směle a správně postřehl, jak se každé nebezpečí strategické situace, jemuž se vydával, samo sebou rozplyne ve ve-

²⁶³⁾ Clarke-mu, Neumarkt, 2. června.

likém vítězství. Jednal-li zde jinak, uchýlil se od toho, co jej učinilo velikánem, zpronevěřiv se sám sobě a nelze mu již dáti za pravdu. Předzvěsti poklesu jeho genia viděli jsme již u Řezna a u Wagramu. Při zahájení polního tažení a při prvním vystoupení u Lützena objevil se jeho věhlas ještě jednou na dřívější výši, než již Budišín nasvědčuje novému poklesu; neobyčejně výhodná byla tamní situace, leč Neyův zásah, jímž mohl býti odpůrce zničen, dosáhl pouze jeho ústupu; scházelo tu Napoleonovo řízení bitvy, které dovedlo bezpečně zasaditi rozhodnou ránu. Příměří pak je dokladem ústupu okolností, kdežto druhdy bylo příznačným pro císařova genia, že ovládal okolnosti.

I tady Napoleonův velkolepý příklad opět ukazuje, že lidské věci závisí nikoliv na slepém štěstí, nýbrž na samotném jednotlivci. Množí se stále případy, že císařův věhlas selže v rozhodujícím okamžiku, což má za následek napřed neúplná vítězství, potom polovičaté úspěchy, až posléze dochází k tomu, že shoda okolností jest taková, že přivodí zkázu. „Všechny veliké události visí vždycky jen na vlase. Obratný muž těží ze všech výhod, neopomene ničeho ze všeho toho, čím mu přibude několik šťastných možností; méně obratný jednotlivec zkazí někdy všechno tím, že zanedbá jednu jedinou z těchto možností.“²⁶⁴⁾ Císař vždy při všem svém počínání nejen počítal se sebou samým, nýbrž také se vším jen na sebe spoléhal, takže, když mu po čase ubylo sil, nebylo tu nikoho ani ve vojsku, ani ve státě, kdo by ho mohl podpořiti neb udržeti.

Jestliže napoleonská strategie vyniká velkolepostí rozvrhu a smělostí provedení, jaké aspoň v té míře nemohu (spisovatel; pozn. překl.) postřehnouti ve strategii Bedřicha neb arciknížete Karla, nečekal je také pád s dřívější výše; oni věrně setrvávají při vlastním

²⁶⁴⁾ Ministru zahraničních záležitostí. Passariano, 26. září 1797.

postupu, byť se i tento postup také nikdy zcela nevyrovnal velikým výkonům Napoleonovým. Tito předstávají stejnoměrně hořící, trvale hřející plamen, který stravuje po ruce jsoucí látku jen potud, pokud je z ní náhrada, kdežto Napoleon, jako plápolající požár v plném rozvoji své podstaty, činí ovšem na pozorovatele úchvatný dojem, přičemž však rychle stravuje zdroje vlastní síly, chrle při tom chvílemi ještě zářící kotouče žhavých jisker do dřívější výše, až se nakonec sám sebou shroutí.

Hlava VIII.

Drážďany.

Od okamžiku, kdy rozhodnuto bylo o příměří, jal se císař bráti v strategickou úvahu Rakousko jako pomocníka odpůřící strany, jsa si plně vědom toho, že mu nebude možno odhodlati se k tomu, aby sebe menšími obětmi vykupoval jak spolek s ním, tak přátelské jeho prostřednictvím, neb také jen jeho neutralitu. Císař musí tudíž počítati s tím, že na obsáhlém polokruhu od Meklenbursku přes Branibory a Slezsko až k sasko-českému pomezí soustředěvány budou nepřátelské branné síly, které se při nejmenším vyrovnají jeho vojsku početně, a že není také vyloučena možnost, že je po této stránce ještě předčí. Aby mohl se svou massou čeliti spojencům na každém důležitějším bodě včas, musí se státi úplným pánem tetivy tohoto oblouku, Labe. Proto pokládá za svou základnu tuto řeku, jejíž zabezpečení jest jeho nejpřednějším úkolem. Kýženou bezpečnost střednímu toku Labe poskytovalo mu už držení pevností Torgavy, Wittenberku a Magdeburku; jest sice žádoucno, aby se bezpečnost této říční čáry ještě stupňovala zřízením prozatímních opevnění naproti ústí jak Plavenského průplavu, tak Havoly, ale ježto místní poměry neodpovídají tomuto plánu a na druhý břeh nelze před vypršením příměří přejíti, odkládá císař uskutečnění této myšlenky na dobu pozdější. Začátkem července prohlíží pak osobně pevnosti středního Labe.

Závažnější za to jest otázka bezpečnosti horního a dolního Labe. Dva opěrné body, Drážďany a Hamburk, přicházejí tu v úvahu a na jejich udržení hodlá císař

bezpodmínečně trvati. Způsob opevňovacího umění, jímž se má držení jmenovaných míst zajistiti, nebude v obou případech stejný. Drážďany nebudou nikdy úplně zbaveny záštity armády, jejíž válečné kolbiště přece ve všech případech bude v úseku, prostírajícím se východně a poblíž saského hlavního města. Naproti tomu Hamburk, hlavního jeviště událostí vzdálený, mohl by se arciť ocitnouti v postavení, že by ke své obraně disponoval poměrně jen nepatrnou osobní branou mocí.

Císař se tudíž rozhodne, že výbudováním hradeb přetvoří Drážďanské Nové Město (Neustadt) v opevněný tábor, „poněvadž lze předpokládati, že by mne válečné okolnosti mohly donutiti, abych pravý břeh hájil a 50.000 až 60.000 mužů tam rozestavil.“²⁶⁵⁾ Na levém břehu hodlá se však císař zajistiti jen potud, aby se předešlo přepadení hlavního města, neboť si uvědomuje předně, že kdyby tam armádu umístil v opevněném táboře, mělo by to jen ten následek, „že jsa obklíčen, pozbyl by spojení s Francií,“²⁶⁵⁾ a za druhé, že se mu také k takové rozsáhlé práci nedostává času. Co tedy císař prozatím chce, jest zřízení souvislého ohrazení; „hradební zdi opatřiti střílnami, zajistiti komunikaci, takže by se polní děla mohla rychle pohybovati v okruhu předměstí, plaňkovými ploty vyplniti mezery, kde není hradebních zdí, a ponechati pouze šest neb osm východů pro veřejný provoz, tot' souhrn příprav, jež vykonati jest k obraně předměstí.“²⁶⁶⁾ Bude-li pak ještě čas a možnost, zřídí se k záštitě neopevněných východů předsunuté hradby. Císař míní: „Po dokončení toho všeho zdá se, že bude možno pokládati Drážďany za pevnost;“²⁶⁶⁾ než jsa si náležitě vědom rozdílu mezi takovýmito pracemi a trvalou stavbou skutečných pevností, podotýká ihned: „ni-

²⁶⁵⁾ Poznámka o opevněném táboře drážďanském. Drážďany, 5. července.

²⁶⁶⁾ Poznámka o hájení Drážďan. Drážďany 28. června

koliv vydáme-li Labe, nýbrž potud, pokud by armáda stála před touto řekou.“ Síla odolnosti takovýchto prací může býti závislá vždycky jen od osobních válečných prostředků, kdežto tyto práce samy jsou způsobilé k tomu, aby podstatně zvyšovaly odolnost osobních válečných prostředků.

Jinak v Hamburku. „Držení Hamburku má nejvyšší důležitost politickou i velkou důležitost vojenskou, a zůstati bez starosti o tento závažný bod mohu jen v tom případě, že lze Hamburk pokládati za pevnost, která by na několik měsíců byla zásobena a opatřena vším, čeho je k obraně třeba²⁶⁷⁾; tot' cíl, jež si císař vytyčuje. A jak lze dospěti k tomuto cíli? Město jako Hamburk uhájiti lze jen posádkou 25.000 mužů a nesmírným materiálem, a aby tu nebylo nebezpečí, že pozbudeme jak posádky 25.000 mužů, tak i ohromného materiálu, musili bychom míti pevnost, která by se udržela při nejmenším aspoň dva měsíce od chvíle, kdy se započalo s obléhacím příkopem. Aby však hamburský val mohl vzdorovati po dva měsíce od zahájení stavby obléhacího náspu, bylo by k tomu třeba ne méně než deseti let a 30 až 40 milionů. Nicméně ale jsem odhodlán k obraně Hamburku nejen proti obyvatelstvu a řadovému vojsku, nýbrž dokonce i proti obléhacímu obozu. V případě, že by se před Hamburkem objevilo 50.000 mužů, chci nejen zabezpečiti město proti přepadení, nýbrž chci se i brániti a nepříteli donutiti, aby se pustil do vyhazování obléhacího náspu, a jsem odhodlán vydržeti patnáct až 20 dnů od zahájení prací na obléhacím náspu.“²⁶⁸⁾ Tedy pevnost prozatímního rázu. Proto požaduje císař zemi-
tou a kolím ohrazenou tvrz mezi Labem a městem, poskytnující jednak útulek posádce, jednak tvořící předmostí, dále vybudování baštami opatřeného městského valu s příkopem, hrdelní uzávěr bašt, a při význam-

²⁶⁷⁾ Davoutovi. Drážďany, 15. června.

²⁶⁸⁾ Davoutovi. Boleslavec, 7. června

nějších baštách zřízení zdí se střelnami, dále kolím krytou cestu, vyklizené svahy (glacis), mosty přes prostranná říční ramena na ostrovy, dvě velké pramice pro hlavní řečiště a posléze vyzbrojený a kolím opatřený Hamburk. „Předpokládáte-li všechny tyto práce ukončené, což se může státi v několika měsících, je přirozeno, že čtyři setniny dělostřelců a 5500 mužů opanují Hamburk“⁽²⁶⁹⁾).

Válečné dějiny nepodávají snad žádné příznivější vojenské situace, kde by na jednom jediném příkladu bylo lze objasnití měnící se vztahy mezi polní armádou a rozličnými formami opevňovacími tou měrou, jako na této napoleonské labské základně s jejími obrannými opatřeními, především ale s císařovými vysvětlivkami. Císař jest naprosto bez obav o střední Labe, které jest trvale opevněno, a má možnost, aby opěrný bod na dolním Labi, kde opevňovací práce jsou prozatímního rázu, uhájil ne sice dva měsíce, ale přeci aspoň dva až tři týdny a to dokonce i proti velmi značným silám. Konečně jest si vědom toho, že pozbude u Drážďan vybudovaných polních opevnění, nebude-li tu armády k jejich obraně. Vše to nasvědčuje také bystrozraku, s jakým Napoleon postřehoval za všech poměrů skutečnost a podstatu a jak dovedl s nimi počítati.

Maje tedy zajištěnou takto svoji základnu, císař může obrátiti svůj zřetel ke končinám, kde nadejítí má rozhodnutí o polním tažení. Proto horlivě vyzvídá, jak na silnicích do Saska a Slezska, tak na Labi a českém pomezí, řídě se při tom pravidlem: „Žádaje výzvědy, nechcť tím, aby se mi podával plán na polní tažení. Inženýr nesmí pronéstí výrazu *n e p ř í t e l*. Nechť vyzvídá na cestách, ať zjišťuje jejich povahu, úbočí, prohlubně, překážky, jsou-li sjízdné pro povozy, a ať úplně upustí od plánů na polní výpravu.“⁽²⁷⁰⁾

²⁶⁹⁾ Davoutovi. Boleslavce, 7. června.

²⁷⁰⁾ Rozkazy. Císařské ležení v Schönbrunnu, 9. srpna

Císař je se svým konečným plánem pro nastávající polní výpravu hotov v srpnu, a ustanovuje se na tom, že se svým levým křídlem, 100.000 mužů, podnikne ofensivní operaci na Berlín a proti dolní Odře. K operaci té ustanovení jsou jednak Davout z Hamburku, jednak Oudinot, jemuž přiděleny byly čtyři armádní sbory a sbor jízdy z dolní Lužice, jakož i jedna divise z Magdeburku. Pravé křídlo, které tvoří hlavní voj v síle 300.000 mužů, zůstati má prozatím v defenzivě a císař studuje mapu, aby vyhledal vhodný bod pro postavení tohoto křídla. „Zůstal bych nejraději u Lehnice“²⁷¹⁾, leč uvědomuje si, že by byl příliš daleko od své základny a od svého hlavního subjektu, Drážďan, a poněvadž, jak známo, toto město chráněno bylo toliko polním opevněním, musí setrvati tam, odkud by mohl pospíšiti k Drážďanům a poskytnouti jim pomoc. Seskupení, při němž by se polovina armády postavila u Lehnice, kdežto ostatek posunul do obvodu Drážďan, přičilo se přílišně císařově zásadě o soustředění; „bylo mi ovšem poněkud líto toho, že jsem se musil vzdáti Lehnice, avšak znesnadnil bych si tím soustředění všech svých vojsk“²⁷¹⁾.

Císař tudíž couvne dále po silnici k Labi, kdež pak klidně stane u Boleslavce. „Na tomto bodě mám tu výhodu, že jsem s to, abych nepříteli znemožnil vsunouti se mezi mne a Odru“²⁷¹⁾, leč i tento bod zdá se císaři přece ještě příliš posunutým kupředu, a v důsledku toho míní, že svou armádu rozestaví mezi Zhořelcem a Budišínem, máje obsazené ležení königsteinské a drážďanské, „takže nelze mne odříznouti od Labe, a nepřestávám býti pánem této řeky, zásobuje se přes Drážďany vida, co hodlají Rusové a Rakušané učiniti a těžce z daných okolností — — Svedou-li Rakušané a Rusové bitvu, budou rozdraceni. Prohrajeme-li bitvu, přiblížíme se k Labi a budeme spíše schopni těžiti z jejich hlou-

²⁷¹⁾ Příkazy, dané Neyovi a Marmontovi. Drážďany, 12. srpna.

posti.²⁷¹⁾ Nazítří podává císař ještě některé podrobnosti k tomuto postavení; ležení königsteinské obsadí se jedním sborem, do Budišína přijde 1. sbor, do Zhořelce garda, odtud až k Žitavě rozestaví se 2. sbor, u Žitavy 8. sbor; 11. sbor stojí dosud u Löwenberku, 6. sbor u Boleslavce, 5. sbor u Grünberku a konečně 3. sbor jako předvoj mezi Hajnavou a Lehnici.

Jak si nepřítel bude nyní počínati? Císař uvádí tři možnosti nepřítelovy ofensivy, předpokládaje, že stojí jednak 100.000 Rakušanů v Čechách, jednak necelých 200.000 Prusů ve Slezsku. Císaři jeví se tento odhad nepřátelských sil příznivým, ač spojenci na tomto úseku válečného jeviště uvedou v pohyb nikoliv méně než 300 tisíc, nýbrž 320.000 mužů, kdežto on, počítaje s 300.000 na své straně, nedosáhne tohoto počtu při zahájení nepřátelství. Ačkoliv tento rozdíl pro celkový plán polního tažení nemá významu, přece nasvědčuje tomu, jak císař již tehdy měl značný sklon k tomu, viděti věci tak, jak si přál, a nikoliv podle toho, jak ve skutečnosti byly. Císař se domnívá, že Rakušané postoupí vpřed buď přes Petrovice (Peterswalde) na Drážďany; v tom případě, kdyby toto hlavní město hájil königsteinský sbor a od Budišína přitrhnuvší voje, zbude mu dosti času, abych tam sám dorazil s gardou a 2. sborem. Aneb Rakušané vytrhnou vpřed přes Žitavu; i potom bude císaři možno, aby jim včas čelil 8. a 2. sborem, jakož i gardou, načež také 1. armádním sborem a dvěma sbory jízdy. Kdyby s Rakušany útočila současně také prusko-ruská armáda, tu by pořád ještě zbývaly čtyři armádní sbory a sbor jízdy, aby kladly odpor u Budišína. „Třetí pohyb Rakušanů mohl by směřovati přes Josefov, aby se spojili s rusko-pruskou armádou, aby potom společně vytrhli vpřed. Pak by se celá armáda sjednotila u Boleslavce²⁷²⁾. Císař má tudíž za to, že za všech okolností lze klidně

²⁷²⁾ Příkazy dané Neyovi, Gouvion St. Cyru, Macdonaldovi a Marmontovi. Drážďany 13. srpna večer.

očekávati bitvu, doufá, že se strhne, neboť „se mi zdá, že nynější polní tažení nepřivodí žádného dobrého výsledku, nedojde-li hned při jeho zahájení k velké bitvě.“²⁷³⁾

Co císaři při osnově válečné výpravy ze srpna 1813 s počátku tanulo na mysli, byla ofensiva. Zprvu měl Davout se svým sborem 30.000 mužů zajmouti na sklonku příměří ofensivní postavení před Hamburkem, aby hroze útočením, upoutal na sebe a od Berlína odlákal co nejvíce sil, aneb, kdyby se nepřítel k tomu neodhodlal, skutečně ofensivně postupoval oproti dolní Odře. „Úloha, kterou máte splniti, jest velmi působivá. Jest obzvláště nutné, aby záhy došlo k vašemu ohrožování nepřitele, by se vše neobrátilo proti těm, kdož vytrhnou na Berlín, a abyste nebyl zanedbáván“²⁷⁴⁾. „Musíte tedy manevrovati, abyste nepřitele znepokojoval v jeho pravém boku, a abyste se spojil se sborem vévody z Reggia na Berlín“²⁷⁵⁾.

Hlavní ofensiva připadne tu tedy Oudinotovi, jemuž k tomu konci přiděleno bude 70.000 mužů; vévoda má postupovati k Berlínu, a císař počítá s tím, že tam vtrhne čtvrtý den po obnovení nepřátelství. Po příchodu do Berlína, při němž císař nepředpokládá žádných obtíží, má pak Oudinot jednak nepřitele vrhnouti zpět na Odru, jednak vyprostiti Štětín a Kestrín, jakož i obléhati Špandavu, což císař nazval již v červenci prvopočáteční operací. „První operací bude vyprostiti Kestrín a Štětín . . . Další operací, která též náležeti má k prvním operacím polní výpravy, tvoří obléhání Špandavy“²⁷⁶⁾.

Takový tedy byl císařův plán pro nadcházející

²⁷³⁾ Rozkazy pro Neye a Marmonta. Drážďany, 12. srpna.

²⁷⁴⁾ Davoutovi. Drážďany, 8. srpna.

²⁷⁵⁾ Davoutovi. Drážďany, 12. srpna.

²⁷⁶⁾ Sorbierovi. Drážďany, 17. července.

polní výpravu, a ježto jest první velkou defensivní osnovou k níž se císař odhodlal, jest naší první otázkou, zda bylo správné, že se pro ni rozhodl. Defensiva jest oprávněna jen v případě nezbytnosti. Žádný vynikající vojevůdce nevzdá se účinnějšího způsobu válčení, ofensivy, bez naléhavé příčiny. Popře-li se v daném případě nutnost obrany, naskytá se ihned otázka, kam měla potom ofensiva směřovati. Jako na všech válečných jevištích, tak i tady podávaly se tři směry, vpravo, vlevo a přímo; vpravo do Čech a proti hlavní armádě, vlevo proti Braniborské marce a severní armádě, přímo proti Slezsku a prusko-ruské armádě.

Použití obou posledních směrů k ofensivě, vyhledati nepřitele v dálavě, když by sám nevytrhl vpřed, bylo nepřijatelné proto, že by potom přes Rudohoří vytrhnuvší nepřátelská hlavní armáda zmocnila se jak císařovy základny, Labe, tak i jeho opěrného bodu, Drážďan.

Nemohl by císař ale vtrhnouti do Čech, aby tam napadl hlavní armádu spojenců? Také v tomto případě byla tu ovšem možnost, že by obě ostatní spojenecké armády vnikly v císařův týl, dorazily k Labi a obsadily samotné Drážďany; než všechny tyto pokusy byly by přece daleko předstiženy váhou vítězství nad nepřátelskou hlavní armádou, jak tomu pravidelně nasvědčovaly příklady právě z Napoleonovy vojenské dráhy. Stalo by se tak arcíť jen tehdy, kdyby skutečně došlo k vítězství nad hlavní armádou. Bylo ovšem možno a podle všech okolností velice pravděpodobno, že by císařovo objevení se v Čechách přimělo spojence vyhnouti se tomuto nájezdu, načež by císař, zpozorovav zavčas tuto nečinnost, buď učinil ve svém postavení velice choulostivý a povážlivý odlehčující výpad, aneb by se dostal, vtrhnuv příliš daleko do nitra Čech, do nebezpečné situace, která by tam nepochybně přivodila již nějaké předčasné Lipsko.

Tedy příčinou toho, že se žádný z uvedených tří směrů nehodil k ofensivě, byla ustavičná péče o základnu.

Nyní jsme konečně nuceni se tázati, byl-li císař oprávněn stavěti tuto péči tolik do popředí, kdyžťe jindy, na příklad roku 1805 a 1806 nepřikládal péči té přílišné váhy, jsa si jist tím, že ji výhra učiní zbytečnou. Zde uplatňuje se však vzájemný číselný poměr. Přihlédneme-li blíže, nevylučoval by tento číselný vztah ofensivu bezpodmínečně, avšak předpokládáme-li, že by ji císař podnikl s 350.000 muži proti 420.000 mužů spojenců a že by pozbyl oné základny, byl by pak ztracen. Jinak tomu bylo roku 1805 a 1806, kdy se císař odvážil podobné akce, leč tenkrát disponoval takovou přesilou, že kdyby se byl nepřítel pokusil o jeho odříznutí, propadl by sám zaskočení. Tak působily tu současně dvě okolnosti, nedostatek vhodného cíle a oboustranný číselný poměr, aby učinily defensivu nezbytnou, z čehož vyplývá její oprávněnost.

Na konci tohoto závěru naskýtá se ještě jedna otázka: Byla-li tedy defensiva naprosto nezbytnou, byla pak takto volená forma její v daném případě opravdu nejúčelnější? Otázce této nutno bezpodmínečně přisvědčiti. Proti soustředěně postupujícímu odpůrci uplatňuje se defensiva nejúčinněji kratšími útočnými výpady proti jeho oddělením, které jsou nejbližší neb nejnebezpečnější — a máme-li zabezpečený tyl tím, že se opíráme a máme obsazenou velkou, nesnadno překročitelnou řeku jako Labe, lze z této základny podnikati velmi působivé výpady; proto také nechtěl císař posunouti své postavení k Lehnici. Byla tu ovšem možnost, že by protivník dalekou zacházkou obešel labskou základnu; na pravém křídle bylo to sice vyloučeno, ježto tam leží Hamburk a stojí Davout, leč na levém křídle bylo lze nepříteli s hlavní armádou proniknouti kupředu přes Bayreuth, leč císař hodlá v případě tom „přáti mu šťastnou cestu a nechati jej jíti, jsa si jist, že se rychleji vrátí než přišel. Záleží mi hlavně na tom, abychom nebyli odříznuti od

Drážďan a Labe, méně na tom, aby nás neodřízli od Francie.“²⁷⁷⁾

Konečně zbývala by otázka, byl-li ofensivní pohyb levého francouzského křídla na Berlín a proti severní armádě odůvodněn, čemuž lze přisvědčiti, byl-li očekávaný zisk úměrný sázce. Kýžený zisk záležel v posunu levého křídla válečného kolbiště až k dolní Odře a tento zisk byl tím značnější, že severozápadní tok Labe právě na levém křídle omezoval mocenskou oblast císařovu, kdežto obsazením dolní Odry by se právě toto křídlo posunulo téměř až k severovýchodnímu toku této řeky, čímž by se s ohledem na saské a slezské válečné území dosáhlo obchvatného postavení; při císařově rozloze na vnitřní čáře bylo důležitou výhodou každé rozšíření válečného území a rozředení nepřátelských sil. Dále byly Kestrín a Štětín vyprošťovány od obležení, Špandava byla obléhána a obsazení Berlína působilo pronikavým dojmem mravním. K vyproštění oněch pevností určeno bylo 100.000 mužů, kteří upoutavše se na stejný počet nepřátelských sil, mohli počítati s úspěchem v boji s těmito silami, jež měly v čele císaři dobře známou osobnost Bernadotteovu. Kdyby však přece nedosáhli úspěchu, měli by pořád ještě pro ústup cestu volnou přes Wittenberk a Magdeburk. Při úsudku o ofensivě v Braniborské marce podléháme snadno již předem dojmu pozdějších neúspěchů u Grossbeeren a Denevice (Dennevitz), avšak musíme si přece uvědomiti, že tyto neúspěchy nebylo lze předvídati, a že císař byl naopak oprávněn, aby podle všech okolností očekával jiný výsledek; představme si potom onu příznivou situaci, kdyby, zatím co by císař držel dolní Labe, jak to učinil, Davout stál se 100.000 muži u Kestrína, a kdyby Prusové, kteří by někde zcela jistě čelili, byli poraženi a Bernadotte, jak ochotně zamýšlel, ustoupil do švédského Poomořanska.

²⁷⁷⁾ Saint-Cyroví. Budišín, 17. srpna.

Na druhé straně ale nelze zamlčovat, že císař i tady prozrazuje čím dále, tím větší sklon viděti věci jen tak, jaké je míti chtěl. Jeho opovrhování vojskem severní armády, které pravidelně nenazývá jinak, než zvěří a tlupami špatného vojska, nesrovnávalo se s danými poměry; přitom nesporně přeceňuje dojem, jež by vyvolalo dobytí Berlína, očekáváje od obsazení tohoto zeměpisného bodu úspěchy, které ve válce přináší toliko vítězství nad nepřátelskými brannými silami, a jichž bylo lze za tehdejších poměrů dosáhnouti jen takovýmito vítězstvími. Marmont dozajista vystihl pravdu, řka: „Vášeň vedla jej k tomu, aby co nejrychleji působil proti Prusům. Chtěl, aby první dělové výstřely namířeny byly na Berlín, a aby ke zdrcující a strašné pomstě došlo ihned po obnově nepřátelství.“²⁷⁸⁾

Tak lze povšechnou osnovu plánu druhého polního tažení z roku 1813 schváliti přes jeho pozdější vadné provádění a souhlasiti s tím, že k defensivě vůbec došlo a že tato defensiva byla předsevzata. „Zdá se mi, že v takovýchto příznivých případech dosáhneme spíše skvělých a rozhodujících výsledků, držíme-li se v pevně semknutých posíkách a vyčkáme-li tam příchodu nepřítelova.“²⁷⁹⁾ „Jest na bíledni, že nelze obejít 400.000 mužů, opírajících se jednak o soustavu pevností, jednak o veletoč jako Labe“²⁸⁰⁾.

Armáda císařova podává v ten čas tento obraz:

Císař.

Náčelník štábu: Berthier. Hlavní stan: Drážďany.

Garda. 58.000 mužů Drážďany.

1. sbor Vandamme. 33.000 mužů Na pochodu od severu
k Drážďanům přibude
tam 17. srpna.

²⁷⁸⁾ Mém. V. 139.

²⁷⁹⁾ Příkazy Neyovi a Marmontovi. Drážďany, 12. srpna

²⁸⁰⁾ Saint-Cyrevi, Budišín, 17. srpna.

2. sbor Victor.	25.000 mužů	Rothenburk.
3. sbor Ney.	40.000 mužů	Lehnice.
4. sbor Bertrand.	21.000 mužů	Peitz.
5. sbor Lauriston.	28.000 mužů	Goldberk.
6. sbor Marmont.	28.000 mužů	Boleslavec.
7. sbor Reynier.	21.000 mužů	Kalava.
8. sbor Poniatovski.	7.000 mužů	Ostrovec.
281)		
11. sbor Macdonald	24.000 mužů	Löwenberk.
12. sbor Oudinot.	19.000 mužů	Baruth.
13. sbor Davout.	30.000 mužů	U Bergedorfu před Hamburkem.
14. sbor Gouvion Saint Cyr.	36.000 mužů	V ležení u Pirny.
Záložní jízda ²⁸²⁾ .		
Murat.		

1. sbor Latour-Mau- bourg	16.000 mužů	Zhořelec.
2. sbor Sebastiani.	11.000 mužů	Fryšták.
3. sbor Arrighi.	10.000 mužů	Dahma.
4. sbor Kellermann.	5.000 mužů	Žitava.

Leč k tomu nutno podotknouti, že tyto číslice jsou předpoklady ze dne 6. srpna a nikoli skutečný stav dne 16. srpna, takže, aby se stanovil počet vojsk, s nímž císař vskutku operoval, nutno učiniti nikoli nepatrné srážky v uvedených údajích. V nepřátelském táboře na základě všech došlých zpráv — jsouce sami v Němcích, měli spojenci dozajista přesné zprávy — cenili tenkrát Napoleona na 350.000 mužů, a podle všeho se zdá, že lze tento počet pokládati za správný. Mluví-li císař sám namnoze o 400.000 mužích, činil tak jednak proto, že si při takovýchto příležitostech liboval v používání zaokrouhlených číslic, jednak proto, že měl vůbec ve zvyku,

²⁸¹⁾ 9. sbor Augereau, se tvořil u Vírcpurku; 10. sbor, Rapp, byl posádkou v Gdánsku.

²⁸²⁾ 5. sbor, L'Héritier, je dosud pozadu na pochodu; jiný 5. sbor, Milhaud, se ještě sestavoval.

jak známo, udávati svým generálům před bojem větší počet vojska, než skutečně měl; teprve po vítězství přiznal, že měl mnohem méně vojska než protivník.

Spojenecká vojska tvořila tři skupiny. Hlavní armáda 230.000 mužů, složená z Rakušanů, Prusů a Rusů, pod vedením Schwarzenberkovým, jenž byl také jmenován vrchním velitelem v této válce a byl doprovázen hlavními stany tří mocnářů, stála v severních Čechách v okolí mělnickém. Slezská armáda, 95.000 Prusů a Rusů pod Blücherem, nedbajíc ustanovení o příměří, vtrhla již 14. srpna do neutrálního pásma a rozestavila se jednak před Vratislavou, jednak u Strihomi. Konečně severní armáda skládající se ze Švédů, Prusů, Rusů a rozmanitých pomocných trup pod Bernadottem, 156.000 mužů, jichž však částečně použito bylo k obléhání a podobně, jakož k různým výpravám, takže tu bylo v ten čas k dispozici pouze 110.000 mužů; tato armáda rozložena byla kolem Berlína.

Opustiv dne 15. srpna v 5 hodin odpoledne Drážďany, císař prohlížel pak ještě večer podrobně Lilienstein, načež přibyl do Budišína, kde se zdržel do 17. srpna; na této cestě byl doprovázen gardou. Císaře zde došla zvěst, že značná část ruských branných sil od táhla ze Slezska do Čech k zesílení hlavní armády, a císař jest toho názoru, že se se svou armádou rozvine za Žitavou u Eckartsberku, v prostoru mezi Labem a Jizerskými horami, aby tam vyčkal hlavního útoku. K tomu konci povolává Viktora k Žitavě. Na druhé straně však má na zřeteli možnost, že by Blücher, jež po odchodu Rusů čítá na 50.000 mužů, postoupil kupředu, v kterémžto případě hodlá jej přepadnouti. Poraziv pak takto ústřední massu spojenců, císař by se nalézal mezi oběma jejich zevními massami na vnitřní čáře, aby poté při dalším postupu udeřil i na každou zvlášť. „Boleslaveckou armádu, která bez gardy čítá 130.000 až 140.000 mužů, lze gardou zesílit, takže pak mohu vyraziti se 180.000 muži proti Blücherovi, Sackenovi a

Wittgensteinovi, kteří, jak se zdá, postupují dnes proti mému vojsku, a až tyto sbory zničím neb seslabím a rovnováhu tím poruším, budu potom, podle úspěchů na Berlín pochodující armády, buď tuto armádu na Berlín podporovati, aneb potáhnu Čechami za armádou, která vtrhla do Němec²⁸³⁾. Císař prozatím vyčkává vyjasnění situace a nařizuje v 9 hodin večer Vandammeovi přitřhnouti k Budišínu, aby jej odtud posunul na Žitavu, aneb, kdyby protivník s levého labského břehu ohrožoval Drážďany, aby ho tam znovu vrátil k podpoření St. Cyra. St. Cyrovi ukládá císař tento úkol: „Okamžitě jest nejdůležitější dbáti o to, aby se jednak získal čas, jednak učinilo území sporným a udržely Drážďany a pak zjednálo se zcela bezpečné a působivé spojení s Vandammem a hlavním stanem.“²⁸⁴⁾ Císař se pak 17. srpna odebral večer do Reichenbachu, načež 18. srpna přibyl do Zhořelce.

Ve Zhořelci se potvrzuje zpráva, že 40.000 Rusů odtáhlo ze Slezska do Čech k hlavní armádě a že včera přitrhli do České Lípy, načež císař hodlá se sám odebrati do Žitavy. „Měl bych možnost neprodleně vtrhnouti do Čech a dopadnouti Rusy při otevřeném počínání.“²⁸⁵⁾ Nicméně ale nehýbe se přece ještě s místa v očekávání, co podnikne protivník. „V této situaci vyčkám, abych uzřel, co učiní nepřátelé, a zatím co u Löwenberku, Boleslavce, Žitavy a Zhořelce shromážděné sbory držeti budou rakouskou, pruskou a ruskou armádu na uzdě, budeme útočiti na Berlín. Do té chvíle došly jen zmatené zprávy o pohybech nepřátelských. Tvrdí se, že 60.000 mužů ruské a pruské armády vešlo do Čech a že císař Alexandr přibyl 15. srpna do Prahy. Je-li tomu tak, pak se nepřátelé ujmou ofensivy buď přes Žitavu po tamní, jedině použitelné silnici na pra-

²⁸³⁾ Saint-Cyrovi. Budišín, 17. srpna.

²⁸⁴⁾ Saint Cyrovi. Budišín, 17. srpna.

²⁸⁵⁾ Vandammeovi. Zhořelec, 18. srpna.

vém břehu, přičemž budou zadrženi vojskem v táboře žitavském a sborem generála Vandammea, jakož i zálohou u Zhořelce; aneb manevruje po levém labském břehu, nepřítel vytrhne přes Teplice a Petrovice, aby postupoval na Drážďany; v tom případě lze maršálovi Saint-Cyrovi soustřediti ve dvou dnech 60.000 mužů a já mohu přitřhnouti tam ve čtyřech dnech se 150.000 muži; aneb konečně pustí se nepřítel do nepředvídaných operací a postoupí do Němec, buď po silnici na Mnichov, nebo na Norimberk, v kterémžto případě ponechá mi celé Čechy pro ofensivu. Je-li naproti tomu zvěst o příchodu ruské armády do Čech lichá, aneb vešel-li tam toliko menší sbor, pak mohu ve dvou dnech soustřediti 200.000 mužů proti nepřátelské armádě ve Slezsku. Vidíte, že se takto osnuje válka ve velkém měřítku.²⁸⁶⁾

Příští den, 19. srpna, opouští císař v 7 hodin ráno Zhořelec a ubírá se na české pomezí k Žitavě, aby na vlastní oči shlédl situaci. Z jeho příkazu koná se podrobnější rozvědka přes hřeben pohraničních hor, až k Jablonné, již se osobně zúčastňuje.²⁸⁷⁾ Kolem půlnoci vrací se pak zase do Žitavy. Císař na rozvědce zvěděl, že Schwarzenberg byl 17. srpna v Mělníku a 18. srpna ve Slaném, že tou dobou pochoduje západním směrem a že Rusové, jak se zdá, potáhnou za ním. V důsledku toho není v tom okamžiku ani obavy o závažnější akci v průsmycích u Žitavy, ani naděje na nějaký úspěšnější úder na Rusy v Čechách. Císař se tudíž vrací ke svému dřívějšímu úmyslu přepadnouti Blüchera. Císař počítá s tím, že, zvlí česká armáda, že on sám meškal v Jablonné, obrátí se k Žitavě, kamž však nemůže doraziti dříve, než za pět dnů, načež jí budou rázně čelit jak Victor a Poniatovskij v tamních

²⁸⁶⁾ Clarkemu. Zhořelec, 18. srpna.

²⁸⁷⁾ Bylo to vůbec poprvé a naposledy, co Napoleon meškal oficielně na české půdě. Poznámka překladatele.

soutěskách, tak Vandamme v rumburských průsmycích. „Vůlí císařovou jest, abychom se bili až do vysílení,²⁸⁸⁾ přičemž získaný čas stále ještě císaři dovoluje vrátiti se k jeho výpadu do Slezska, jež nazývá „episodou v českých operacích,²⁸⁹⁾ a udeřiti na hlavní armádu.

Jsa tedy 20. srpna ve 2 hodiny odpoledne opět ve Zhořelci, císař praví: „Hlavní věci v tomto okamžiku jest, abychom se sjednotili a vytáhli na nepřítel.²⁹⁰⁾ Došlé zprávy nevyklučovaly arcit' naději, že dojde k bitvě, neboť od 16. srpna byl Blücher na postupu proti Francouzům, kteří, totiž Ney, Marmont, Lauriston a Macdonald, ustupující před ním, stanuli večer 20. srpna na levém břehu Bobravy (Bober) u Löwenberku a proti Boleslavci, majíce proti sobě na protějším břehu Blüchera. Císař jest večer v Lubani (Lauban), odkud pak nařizuje, aby se zítra Bobrava překročila a útok zahájil. Macdonald, Lauriston a císařem samým přivedená garda pod Latour-Maubourgem shromažďují se na Löwenbergu, kamž povolán i Marmont, kdežto Ney má překročiti Bobravu u Boleslavce, aby potom přes Starý Giersdorf postupoval směrem na odpůrcův pravý bok. Po rozumu toho jmou se Francouzové ráno 21., před zraky k Löwenberku přispěchavšího císaře, přecházeti Bobravu, leč protivník neodporuje, nýbrž ustupuje za Rychlou Drábici (Schnelle Deichsel).

Císař má zato, že v tom nutno spatřovati nedostatek důvěry, jež nepřátelští vůdcové mají ke svým nově utvořeným vojskům, jakož i zklamání, že on sám postupuje vpřed a necouvá za Labe; i zde zase pokládá císař situaci za příznivou, přehlížeje, že ústup slezské armády znamená náležitě promyšlený strategický manév. Druhdy císař jasně postřehoval záměry nepřítelovy, kdežto teď jej sebeklam ovládal do té míry, že se

²⁸⁸⁾ Berthierovi. Žitava, 20. srpna.

²⁸⁹⁾ Saint-Cyroví. Löwenberk, 28. srpna.

²⁹⁰⁾ Maršálům Neyovi a Marmontovi.

mu věci nesměly jeviti jinak, než jak je míti chtěl. Než i on nemůže se vyhnouti bolestnému poznatku: jeho podvelitelé, jak jsme již na to před Lützenem upozornili, nestačí již na danou situaci. „Nedostatek sebedůvěry generálů zhoršoval povšechný stav věci. Všude tam, kde nejsem přítomen, zdají se jim nepřátelské síly značnými.“²⁰¹⁾ Tento poznatek jeví se císaři v tomto polním tažení neustále jasněji, takže na zprávy od Grossbeeren a od Katzbachu zvolá: „Každý plán, jehož provedení nejsem přítomen, představuje pravidelnou válku, která by přivodila mou naprostou zkázu, následkem nepřátelské převahy jak v jízdě, tak v počtu, ba dokonce i co se týče generálů.“²⁰²⁾

A císařovi podřízení byli téhož názoru a také oni na sobě pocitovali účinek napoleonského sedmnáctiletého vedení, takže jeden z nich, píše císaři, namítal proti tomu, aby ten neb onen maršál samostatně operoval v Marce, jakož i ve Slezsku. „Velice se obávám, že v den, kdy se V. V. bude domnívati, že dosáhl vítězství a vyhrál rozhodnou bitvu, sezná, že ztratil oboje.“²⁰³⁾ Tedy toho, co každý voják pokládá za cíl svých snah, svobodnou, samostatnou činnost, toho se tito vůdcové strachovali, jsouce schopni toliko poslušenství, nikoliv vůdcovství. Už Španělsko ukázalo se jim tvrdým zkušebním kamenem, při kteréžto zkoušce však nikdo neobstál.

Dne 22. srpna pokračují Francouzové v zatlačování nepřítele, jenž couvá za Katzbach. Císař, jenž se přiblížil až na polovic cesty ke Goldberku, vrátil se večer do Löwenberku, kdež jej o 11. hodině došel Saint-Cyrův list ze dne 22. srpna, v němž mu maršál oznamuje, že se nepřátelská armáda chystá ke vpádu do Sas, takže nutno se obávati o osud Drážďan. Císař se neprodleně

²⁰¹⁾ Marešovi. Löwenberk, 23. srpna.

²⁰²⁾ Poznámka o celkovém stavu mých záležitostí. Drážďany, 30. srpna.

²⁰³⁾ Marmont Napoleonovi v Boleslavci, 15. srpna.

rozhodne, že sám pospíší ku pomoci tomuto důležitému opěrnému bodu své základny. Proto odevzdává velení ve Slezsku Macdonaldovi s rozkazem, aby Blüchera zatlačil za Javor, načež aby zaujal obranné postavení na Bobravé v čáře Boleslavec-Löwenberg-Hirschberg, takže by uzavíral silnici k Drážďanům a znemožňoval, aby protivník, obchvátiv jeho křídlo, obrátil se buď na Berlín, aby se spojil se severní armádou, nebo na Žitavu, pro spojení s českou armádou. Císař k tomu konci přiděluje Macdonaldovi Lauristona, dále 3. sbor, jemůž velí Souham (Neye běře císař s sebou k Drážďanům), jakož i Macdonaldův vlastní sbor, 11., jehož velitelem jmenován teď Gerard, a posléze jízdu Sebastiana.

Vandammeovi a Victorovi přikázáno, aby pochodovali na Drážďany, kamž směřuje též garda, Marmont a Latour-Maubourg. Císař si při tom praví, že, postoupí-li nepřítel opravdu na Drážďany, bude se bití v opevněném táboře tohoto města; „ujme-li se nepřítel dne 23. neb 24. srpna určitým způsobem ofensivy proti Drážďanům, mám v úmyslu přenechati mu iniciativu a odebrati se bezodkladně do opevněného ležení drážďanského a svěsti s ním velkou bitvu; a, ježto nepřítel v případě tom obrátí svůj týl proti Rýnu a já svůj proti Odře, tu bych v případě, že bych zde nezvítězil, ustoupil opět do svého opěrného ležení“²⁹⁴); v nejhorším případě couvne císař na pravý břeh Labe, aby se spojil opět s Macdonaldem, načež by přes některou z pevností středního Labe postupoval vpřed. Císař se však cestou dovídá, že ofensiva české armády není příliš rozhodná, pročež se sám rozhodne, že se ujme ofensivy přes Žitavu na Prahu. Macdonald během tohoto pohybu má krýti císařovu spojovací čaru Žitava-Budišín a v případě, že by císař musil ustoupiti, necht' maršál couvne nikoliv na labskou základnu, nýbrž na Žitavu, aby mohl císař za všech okol-

²⁹⁴) Berthierovi. Löwenberk, 23. srpna v poledne.

ností sjednotiti všechna svá vojska na této operační čáře. Teprve kdyby do Prahy vtrhnul císař mohl zase přeložiti své spojení na Drážďany, získal by pak také Macdonald možnost podle okolností couvnouti buď na Žitavu neb na Drážďany. Císař nám tu podává důležitou poučku, totiž, že spojení odloučeného sboru směřovati má vždycky k hlavní armádě a nikoliv k nějakému zeměpisnému bodu.

Zatím co císař zůstal dopoledne 23. srpna ještě v Löwenberku, zatlačovala téhož dne vojska Macdonaldova podle daného rozkazu Blüchera až na Javor. Dopoledne vrací se pak císař do Zhořelce; sbory, jež ustanovil pro Drážďany, jmou se tam pochodovati. Dopoledne 24. srpna mešká císař ve Zhořelci, kdežto jeho trupy spěchají urychlenými pochody dále; v ten čas jeví se císaři stav věci takto: „Hodlám se odebrati do Stupna (Stolpen). Moje armáda bude tam zítra soustředěna. Zdržím se tam 26. srpna, abych učinil přípravy a semknul své kolony. Mé kolony odtáhnou v noci 26. srpna přes Königstein a na úsvitě 27. srpna postavím se se 100.000 muži v táboře u Pirny. Operovati budu tak, abych v 7 hodin ráno zahájil útok na Hellendorf a byl v poledne pánem této silniční trati. Zmocním se Pirny. Připravím si dva mosty, abych je u Pirny položil, bude-li toho třeba.

Nepřítel zvolí si za operační čáru buďto silnici z Petrovic k Drážďanům, v kterémžto případě ocitnu se v jeho týlu a budu míti proti němu celou svou armádu, kdežto on nesoustředí své armády dříve než ve čtyřech neb pěti dnech; nebo zvolí si za svou operační čáru silnici z Chomutova do Lipska, pak ustoupí zpět a odebere se do Chomutova, takže Drážďany budou vyproštěny a já budu v Čechách a Praze blíže než nepřítel. Maršál Saint-Cyr potáhne ihned za nepřítelem, jakmile se bude zdáti, že jej zachvátil zmatek. Tento pohyb zakryji tím, že 30.000 jízdy s lehkým dělostřelectvem umístím na labském břehu, takže nepřítel, vida celý břeh

obsazený, uvěří, že moje armáda stojí u Drážďan²⁹⁵⁾.

Tento prostý a působivý plán záležel jednak v odříznutí na Drážďany postupujícího nepřítele přechodem celé armády u Königsteinu, jednak, kdyby nepřítel zabočil k obcházení směrem na Lipsko, v přechodu na Prahu, takže by císař vtrhl nepříteli v týl. Císař zcela správně rozpoznal prvotní záměr Schwarzenberkův, když jal se tento 22. srpna po přechodu Rudohoří táhnouti na Lipsko; spojenci se teprve nazítří rozhodli obrátiti se přímo na Drážďany, a v ten čas, 24. srpna, objevil se jejich předvoj před hradbami tohoto města, kdežto massa armády stála u Děpoldic. Vojska Saint-Cyrova ustupují do opevnění, jedna divise, Mouton-Duvernety, má obsazený tábor königsteinský.

Nyní uvidíme, že císař přeci upouští od této nejúčinnější operace, záležející v postupu celé armády do týlu nepřítelova, a že se raději obrací přímo na Drážďany, aby na jejich opevněném obvodu čelil odpůrci frontálně; byla to však jen polní opevnění, která chránila toto město, pročez císař hned uvažuje o možnosti, že k uhájení Drážďan bude musiti vtrhnouti s armádou do vnitřního města, načež po této úvaze dí: „Toť můj plán, který ostatně může býti změněn vlivem nepřátelských operací. Předpokládám, že podniknu-li svůj útok, nebude lze udeřiti na Drážďany tou měrou, aby byly dobyty ve čtyřiaadvaceti hodinách.“ Když pak podle došlých zpráv bylo zřejmo, že se spojenci objevili již před Drážďanami, tu prohlašuje: „Při vpádu do Čech bych ve třech dnech u Prahy. Leč z opatrnosti dám přednost postupu přes Drážďany, abych útočně zachytil s této strany se objevivší armádu²⁹⁶⁾“.

Císař se potom ubírá přes Budišín, jež opouští 25. srpna o jedné hodině noční, do Stupna, kamž přibude ráno v 7 hodin. Vandamme dorazí 25. srpna do

²⁹⁵⁾ Maretovi.

²⁹⁶⁾ Macdonaldovi. Zhořelec, 24. srpna.

Nového Města (Neustadt) a do Stupna, garda a Latour-Maubourg stojí podél silnice Biskupice-Stupno, kdežto Marmont a Victor jsou o jeden denní pochod za Stupnem. Císař pořád ještě doufá, že mu zprávy o situaci u Drážďan umožní, aby spojencům vpadl vzad přes Königstein; v 9 hodin ráno píše Saint-Cyroví, vysvětluje mu způsob obrany drážďanských opevnění a vyslovuje naději, že se zde maršál udrží několik dní; o hodinu později vydává Vandammeovi rozkaz, aby všechny své síly soustředil u Liliensteinu a osobně pospíšíl napřed ke Königsteinu, aby obhlédl tamní krajinu. Odpoledne docházejí císaře zprávy o nezdaru, jenž prý potkal Oudinota při jeho postupu na Berlín, čemuž však císař prozatím nepřikládá valné důležitosti. Nejzávažnější otázkou okamžiku byly, jak už zmíněno, Drážďany, od nichž nezbytně závisel směr dalšího postupu. Císař již hned po příchodu do Stupna pravil: „V okamžiku, kdy se zjistí, že je situace Drážďan dobrá a že učiněna jsou obranná opatření, hodlám vytrhnouti přes Königstein“⁽²⁹⁷⁾. Avšak této jistoty císař právě dosud ještě neměl. „Až tři již vytyčené hradby budou dohotoveny, až barikády v městě budou hotové a až pirenský zákop řádně bude proveden, pak stoupne má důvěra v Drážďany“⁽²⁹⁸⁾. Aby o věci nabyl správného názoru na základě výpovědi očitého svědka, císař již včera vyslal do Drážďan svého ordonančního důstojníka Gourgauda, který nyní po svém návratu o 11. hodině noční líčí tamní situaci tak naléhavou, že císař uznává, že jest přímá pomoc nutná, nemá-li se hlavního města pozbyti.

Proto udílí císař v jednu hodinu v noci rozkaz, aby se garda s Latour-Maubourg vydali o 4. hodině na pochod k Drážďanům, kdežto Vandamme má táhnouti daným směrem k Pirnu. Po svém příchodu nechť Mar-

²⁹⁷⁾ Muratovi. Stupno, 25. srpna o půl 8. hodině ranní.

²⁹⁸⁾ Rogiatovi, Stupno, 25. srpna.

mont a Victor podle okolností následují prvního neb druhého, ve skutečnosti dorazí pak oba také do Drážďan. Císař kvapí napřed k tomuto městu, kamž dorazí v 9 hodin, načež prohlíží opevňovací práce na městském obvodu a je s nimi spokojen; o jedné hodině polední obhlíží poznovu, a sice na pirnavském předměstí, načež se ubírá do královského zámku. Od 10. hodiny vcházejí jeho vojska v čele s gardou po kamenném mostě labském do Drážďan, urazivše od Löwenberku 19 mil za 72 hodin. Leč jak bylo lze vyvinouti takový urychlený hromadný postup, jenž jedině připouští jednak, aby se týchž mass mohlo tak rychle za sebou používatí na rozličných bodech, jednak aby se síly tak rozmnožily a pak dobylo vítězství? To bylo lze jedině tím, že císař nepoužíval nynějších našich pochodových formací, nýbrž táhl v široké frontě, takže v nehlubokých kolonách seskupil značné branné síly; sbor vedle sboru a jeden těsně za druhým, tak táhl kupředu. Ve 3 hodiny 10 minut hlásí císaři, že se zdá, jako by začínal opravdový útok na město, načež se císař ubírá koňmo na prostranství před zámkem naproti labskému mostu, odkudž pak řídí pochod svých kolon. Jsa velice spokojen a jist vítězstvím, císař praví: „Ačkoliv nepřátelé začínají s dosti důraznou akcí, přece již se svou úlohou propadnou; jestli na mne nyní konečně udeří, může jim to vynéstí polní tažení“²⁹⁹).

Spojenci sice dopoledne na všech stranách postupovali vpřed, leč nepodnikli vážnějšího útoku na město. Francouzové byli všude nuceni ustoupiti zcela na čáru svých opevnění. Vedle k obraně zařízeního městského obvodu záleží tato opevnění tou dobou z pěti lunet³⁰⁰), upravených pro dělovou palbu, jakož i z příkopu, hra-

²⁹⁹) Aster, Schilderung der Kriegsereignisse in und vor Dresden, vom 7. März bis 28. August 1813. 193.

³⁰⁰) Luneta jest nejjednodušší hradba, vzadu otevřená, leda jen kolím hrazena, mající půdorys šípovitého tvaru. Pozn. překladatele.

zeněno kolím. V poledne nalézáme Rusy u Gruhny, vlevo odtud u Střely-Leubnice Prusy, kteří již obsadili část Velké Zahrady, konečně tvoří Rakušané levé křídlo, majíce obsazené Plavno, kdyžtě byli již dobyli Feldschlösschen, jakož i zahnali Francouze ze všech dvorů a domů před jejich hradbami a také se po tuhém boji zmocnili Löbtavy.

Ve 4 hodiny odpoledne zahajuje Schwarzenberk všeobecný útok na drážďanské posice. Na pravém křídle postupující Rusové mezi Labem a blasevickou cestou, odrazí Francouze až na opevněný okraj města, načež však, dostavše se do křížového ohně lunety I. a na protějším břehu zřízené velké batterie a utrpěvše značné ztráty, jsou nuceni stanouti. Prusové zatím zápasili o Velkou Zahradu, již se po chrabrém odporu úplně zmocnili, načež jmou se útočiti proti lunetě II a opevněním na městském obvodu, při čemž dva jejich náběhy selžou a teprve při třetím, Rusy vpravo podpořeném útoku následuje císařův ofensivní protínáraz. I Rakušané podnikají útoky na lunetu III. a IV., zprvu marně, až se jim konečně podaří ztéci prvou z těchto lunet, leč další jejich postup rovněž ztroskotává na obranných opatřeních městského obvodu, takže také zde dochází ke krvavým srážkám, aniž se tím dosáhlo skutečného úspěchu, načež v 6 hodin hnou se francouzské zálohy k všeobecnému protiútoku.

Z pirnavského předměstí postupuje proti Rusům Mortier se dvěma divisemi mladé gardy a vytlačí nepřitele ze všech jím obsazených lesíků a dvorů před městem a donutí jej k ústupu do Striesen, leč i tam táhne za nimi a vtrhne kolem 8 hodiny do vsí; než Rusové vyklizují Striesen teprve kolem půlnoci po zarputilé obraně. Jedna z divisi Saint-Cyrových činí protiútoky na Prusy, právě teď znavené marnými útoky na městský obvod a zažene je, způsobíc jim značné ztráty, zpět ke Střele. Ney vede dvě divise mladé gardy proti Rakušanům na Feldschlösschen a v lunetě III., a zmocní

se obou těchto nepřátelských opěrných bodů, načež Rakušané couvají na čáru Čertnice-Räcknice-Plavno. Jedna z rakouských divísí postupující také mezi Weissericemi a Labem, obsazuje Kottu a Schusterhäuser a obšťřeluje předměstí Friedrichstadt, načež o 6. hodině vytrhne Murat s dvěma pěšími divisemi a Latour-Maubourgovou jízdou z tohoto předměstí a vyrve Rakušanům jimi již dobyté území.

Císař ještě večer projel posicemi svých vojsk a vrátil se pozdě na noc do královského zámku. Se značným uspokojením mohl pohlížeti na výsledek dne, neboť, bojuje se 70.000 proti 150.000 mužů, nejen odrazil jejich útoky, nýbrž domohl se skutečného vítězství. Síla jeho genia napravila rozdíl osmdesáti tisíců mužů, a sotva by se našel ve válečných dějinách druhý příklad, jenž by jasněji dokazoval, že početnost a jakost vojska, byť si i byly sebe důležitějšími, přece překonati lze významem geniální osobnosti. Je známo, že také císařova vojska nevyhovovala všem požadavkům, což také císař sám dobře věděl, neboť po několika dnech, když Monthion, postrádav Vandammeova zničeného sboru, zvolal: „Byl to nejkrásnější sbor armády,“ odvětil mu: „Ano, se zřetelem na početnost, leč co se tkne jakosti, byli to holomci, jako vše ostatní. Nyní teprve pocítuji celý rozsah ztrát, jež jsem měl v tomto polním tažení“³⁰¹). Nicméně ale účinek tohoto poznatku, jenž činnost tak mnohého generála již ochromoval, nebyl pozorován při vedení bitvy ze dne 26. srpna. Že byla tato bitva vyhrána, má svou příčinu v chladnokrevnosti, s níž bylo napřed s menšími silami čeleno s přesilou vedeným útokům, až nadešel rozhodující okamžik, kdy vášky úspěchu počaly kolísati, načež veškeré pečlivě nastrádané zálohy nasazeny byly k všeobecnému a rozhodnému náporu.

Ještě v noci přitrhnou Marmont a Victor do Drážd'an, takže císař může klidně hleděti vstříc příchodu

³⁰¹) F. v. D. Napoleon in Dresden. II. 75.

dne 27. srpna. Přesed u Kopic Labe, Vandamme pustil se v dělostřelecký boj s nepřátelskou divisí u Pirny zústavenou, která v ten čas obdržela posilu. Ráno o 6. hodině rozestavuje císař za prudkého deště svou armádu v bitevní formace, vpravo Marmonta s Victorem a Latour-Maubourgem, ve středu Marmonta, starou gardu a Neye s jeho dvěma divisemi mladé gardy, potom Saint-Cyra a konečně vlevo Mortiera. Na straně nepřátelské stojí Rusové na čáře Reick-Leubnice, Prusové mezi Leubnicemi a Möckricemi, Rakušané mezi Räcknicemi a Plavnem. Rakouský sbor, jenž včera postupoval mezi Weissericemi a Labem, stojí dnes jednak v záloze za rakouským šikem, jednak pořád ještě stranou Weisseric. K samému Labi posunuta jest jedna divise, jejíž spojení s vojskem, stojícím u Weisseric, zprostředkovati má po svém přechodu sbor, který byl předvojem vzadu ponechaný a jenž byl již včera marně očekáván u Tharandtu.

Císařově pozornosti neušla tato mezera, načež, když se obě strany od 7. hodiny obšťřelovaly, nařizuje v 10 hodin Muratovi, aby postoupil vpřed. Murat se zmocňuje vesnic Nauslic, Wölfnic a Gorbic, čímž jsou některé divise odříznuty od Labe, proniká pak až k Rossthalu a donucuje teď i vlevo Weisseric stojící oddělení, aby ustupující překročila plavenskou dolinu. Poté udeří Murat s veškerou svou jízdou na zcela osamocenou divisi u Labe, jejíž všechno mužstvo jest buď porubáno neb zajato. Ve středu a na levém křídle nedochází k žádným rozhodujícím událostem, spojenci drží své posice na výšinách a Francouzové nepokoušejí se je opravdově zdotati. Mortier hne se sice vpřed na Seidnice a opanuje tuto vesnici, než jest pak odtud Rusy zase vypuzen.

V 5 hodin dochází Schwarzenberka od sborů u Pirny postavených zpráva, že od rána bojují s Vandammem, který jest na postupu, a že byly nuceny již vykliditi Pirnu a jsou na ústupu po petrovické silnici. Když se velitel spojenecké armády současně dovídá o nepříznivém obratu věcí na svém levém křídle, tu nařizuje vše-

obecný ústup jednak pro pravé křídlo přes Berggieshübel, Hellendorf na Petrovice, jednak pro Rakušany přes Dèpoltice na Altenberk a přes Kreibitz na Chomutov. Spojenci však ustupují toho večera jen tak daleko, aby to stačilo k přerušení bitvy.

Za cele bitvy se císař „skorem ani nevzdal svého hovění si u táborového ohně. Posnídal s Berthierem a zdálo se, že vše vyřizuje jen tak mimochodem.“ Když pak odpoledne jal se protivník ustupovati, pokládal denní práci za skončenou, „žádal koně, z rukávů a šosů hnědého pláště kapala dešťová voda a střecha klobouku visela mu přes šiji. Takto za divokého jáсотu hustě seřazených vojsk vjel kolem 6. hodiny do zámku svým obyčejným řeznickým poklusem bitevní hrdina, šířitel postrachu, doprovázený generálním štábem³⁰²⁾.

Jest to, jakoby císař v obou těchto dnech měl ukázati jednak veškerou dřívější náplň svého věhlasu a své ráznosti, dále dokázati, že se tu uplatňuje již jen ojedinelé vzplanutí těchto vlastností, a konečně nám objasniti, proč ještě ojedinelé úspěchy, jako Budišín a Drážďany jej ověnčily, když po trvalém jeho úspěchu bylo již veta. Císař na nepřitele, jež dne 26. srpna porazil, udeřil dne 27. srpna jen částečně a nikoliv rozhodně; když nepřítel odpoledne vyklizuje své posice, tu císař nevytrhne hned a osobně k jeho stáhání, nýbrž naopak vrací se do svého zámku, jsa toho mínění, že nepřítel není na ústupu, že pokládá včerejší útok za pochybený a že není jisto, dá-li se nepřítel tuto noc na ústup... že podle všeho možno doufati, že se strhne zítra velká bitva a že nepřátelská armáda jest početná³⁰³⁾. Toť opravdu není již týž vojevůdce, jež druhdy předpovídal útěk nepřítelův již ráno toho dne, kdy jej hodlal poraziti.

Dne 28. srpna jmou se spojenci ustupovati do Rudo-

³⁰²⁾ O. v. O., Napoleonovo polní tažení atd. 313—314.

³⁰³⁾ Berthierovi. Drážďany, 27. srpna v 7 hodin večer.

hoří; u Pirny dříve postavený a v ten čas přes Hellen-
dorf ustupující sbor jest však již nucen prokřestiti si
cestu na Petrovice bojem s Vandammem, zatím co
ostatní armáda dospěje do Glashütte, Dēpoldic a Pretz-
schendorfu. Francouzové jsou ve styku se zadním vojem,
ježž však příliš netísní. Císař odebral se záhy zrána ke
sboru Marmontovu, jehož úkolem bylo táhnouti za ne-
přítelem na Altenberk, kdežto Mortier a Saint-Cyr,
davše se směrem na Berggieshübel, měli by podpořiti
Vandammea; Murat ustupuje na Freiberg. Vida, že se
silné nepřátelské massy tísní na silnici k Maxen, císař
přikazuje Saint-Cyroví, aby je počal přes Dohnu pro-
následovati. Tudy ustupující nepřátelské voje Rusů a
Prusů náležely k nepřátelskému pravému křídlu, jež
odkázány byvše na silnici k Petrovicům, vyhnuly se Ma-
xen z obavy, aby nebyly na řečené silnici zaskočeny Van-
dammem.

Císař odjíždí poté k Räcknici, aby pozoroval ustupu-
jící rakouské proudy, načež pádí po pirenské silnici
ku svým a zvolí si své stanoviště nedaleko Pirny. Tam
zaujal Vandamme včera svou posici a byl nyní v pa-
tách dříve tam postaveného nepřátelského sboru, jehož
útok, jak zmíněno již, jímž se chtěl prosekati k Petro-
vicům, Vandamme-a překvapil, ježto mu doposud ne-
bylo ničeho známo o událostech u Drážďan; stíhaje ne-
přítele, Vandamme svádí tuhé boje s jeho zadním vo-
jem, až dorazí se svým valným vojem do Berggieshübelu,
maje předvoj u Hellendorfu. Císař vidí tudíž všude mi-
zeti nepřítel v roklich Rudohoří, a pozoruje právě o jed-
né hodině polední od Pirny, že je volná silnice berggies-
hübelská v jeho moci, praví Lobauovi: „Nuže, nevidím
již ničeho. Pošlete starou gardu zpět do Drážďan, kdežto
mladá garda zůstane tady v ležení“³⁰⁴⁾. Ježto v ten čas
netáhne již Saint-Cyr za Vandammem a nyní zadržena

³⁰⁴⁾ O. v. O. 318.

bude i garda, zůstane Vandamme bez podpory. A právě nyní zasílá mu císař tento rozkaz:

„Na hodinu cesty od Pirny, dne 28. srpna 1813, ve čtyři hodiny odpoledne.“

„Císař poroučí, abyste se dal směrem na Petrovice se svým celým sborem, s divisí Corbineau-a³⁰⁵⁾, s 42. divisí³⁰⁶⁾ a konečně s brigádou 2. sboru, jíž velí generál princ Reuss, čímž získáte přírůstek 18 praporů. Pirnu obsadí vojsko vévody z Trevisa, jenž tam dorazí tento večer. Maršálovi bylo též nařízeno, aby vystřídal vaše stanoviště v táboře liliensteinském. Generál Baltus přibude dnes večer do Pirny s vaší 12liberní baterií a s vaším obozem, pošlete si pro ně. Císař si přeje, abyste všechny branné síly, jež vám dal k dispozici, soustředil a vtrhl se s nimi do Čech a prince z Vírtemberka³⁰⁷⁾, kdyby se chtěl protiviti, porazil. Zdá se, že nepřítel, jež jsme porazili, hodlá se dáti směrem na Annaberk.

Jeho Veličenstvo myslí, že dorazíte dříve než nepřítel na spojení k Děčínu, Ústí nad Labem a Teplice, takže bude lze zabratí jeho povozy, lazarety, zavazadla, vůbec všechno, co za armádou táhne. Císař nařizuje, by se rozboural loďkový most u Pirny, aby bylo možno položití také u Děčína³⁰⁸⁾.

„A tak on, velice veselý a klidný, poslal pro vůz, do něhož se posadil a odjel k Drážďanům³⁰⁹⁾. Císař tedy

³⁰⁵⁾ Divise lehké jízdy sboru Latour-Maubourgova.

³⁰⁶⁾ Divise Mouton-Duverneta Saint-Cyrová sboru; tato ponechána byla u Pirny, k obsazení tamních posic. Naproti tomu však povolána byla k Vandamme-ovu sboru náležející divise Teste-ova k Drážďanům, kdež bojovala pod Muratem.

³⁰⁷⁾ Ruský generál, velel na Petrovice couvajícím křídelnímu sboru spojenců.

³⁰⁸⁾ Bertier Vandamme-ovi. Pelet, Des principales opérations de la camp. de 1813. 64.

³⁰⁹⁾ O. v. O. 318.

přenechává pronásledování nepřítele jednotlivým sborovým velitelům, aniž by je osobně podněcoval a pouští tak z ruky jednak celkové vedení, až by tyto sbory sestoupily do české roviny, jakož i možnost souladu v jejich pohybech; ojedinělý sbor posunuje na čáru nepřátelského ústupu a k podpoře tohoto, do tak odvážného postavení uvedeného sboru určené a potřebné síly buď posílá jinam aneb je ponechává vzadu. Toto všechno počínání vymyká se naprosto vojenské kritice, poněvadž u Napoleona nelze je vysvětliti nějakým nedorozuměním neb omylem v pojetí situace. Než i duševní stav císařův, jenž by nám mohl tyto věci objasniti, můžeme pouze tušiti; všechno se dařilo, nepřítel byl na útěku, pronásledovali ho, a císař byl tak zvyklý představovati si události v takovém příznivém světle, že bezděčně pokládal další úsilí a nasazení své celé osobnosti za zbytečné; a uvážíme-li předchozí trmácení, lijavce ze dne 27. srpna, jakož i jeho nynější obyčej „obíratí se svým pohodlím v té míře, že z toho činil hlavní věc,“ snad touto cestou dospějeme k objasnění jeho počínání.

Buď jak buď, těžká vojenská chyba těžce se pak tresce. Zatím co císař mešká ve dnech 29. a 30. srpna v Drážďanech, pracuje pouze ve svém kabinetě, vtrhl Vandamme do roviny u Chlumu, kdež našel před ním ustupující ruský sbor v postavení u Přestanova, na nějž pak udeřil, leč nemohl jej porazit. Schwarzenberk se ustanovuje na tom, že zítra s většinou své, v ten čas již do roviny dorazivší armády postoupí k útoku na Vandamme-a. Ostatní francouzské sbory stojí: Saint-Cyr u Rheinhardsgrimma, Marmont u Falkenhaynu, Murat u Lichtenberku, Mortier zůstal, jak řečeno, u Pirny. U spojenců přibyli Rusové do Altenburku, Prusové do Fürstenwalde, Rakušané do Duchcova, Saydy a Velkých Valteřic. Vandamme zaujal postavení u Chlumu, máje pravé křídlo při Rudohoří, levé při výšinách u Střežovic, odhodlán jsa držeti se, až by posily, v jejichž

příchod přirozeně doufá, dorazily na bojiště, aby potom přešel k útoku.

Než v 8 hodin ráno 30. srpna vidí Vandamme, že je sám napaden od spojenců, kteří jej pak kolem poledne přes jeho houževnatý odpor zatlačují k Rudohoří. Vandamme v této situaci patří ve svých zádech u Přední Ždírnice vystupovati z horské úžlabiny kolonu; v první chvíli se domnívá, že jest to toužebně očekávaný Mortier, leč záhy zpozoruje, že to jsou Prusové, pročež mu nezbývá než pokus, aby se prosekal a tak dostal zpět. Ježto ale Prusů ustavičně přibývá, kdežto zároveň Rakušané a Rusové prudce útočí na jiných stránách, jest tím Vandammeův osamocený sbor úplně rozprášen, takže jen jeho zbytky zachraňují se v Sasích. Ostatní sbory císařovy nalézáme v ten čas: Saint-Cyra u Hodkovic a Lauensteinu, Marmonta u Altenburku, předvoj u Cinvaldu, Murata u Zethy, Mortier postoupil až k Bergieshübelu, kdež se dovídá o osudu Vandammeově, načež táhne zpátky zase k Pirnu. Dne 31. srpna, zatím co spojenci, zůstavši v teplickém údolí, zaměstnávají se obnovením taktického pořádku, dorazí Mortier k Hellenedorfu, Saint-Cyr k Dětrichovu, Marmont k Cinvaldu, Murat k Saydě.

Téhož dne dochází císaře o 2. hodině ranní zvěst o zničení jeho 1. sboru, leč nebyla to jediná nepříznivá zpráva, již toho dne obdržel, neboť mu již 29. srpna bylo oznámeno, že Macdonald utrpěv porážku na Katzbachu, byl na ústupu před vítězným Blücherem. Tento maršál, chápající chybně císařovy venkonce obranné příkazy, ujal se dne 26. srpna také se své strany ofensivy proti nyní konečně zase kupředu postupujícímu Blücherovi a byl ve srážce, k níž došlo na Katzbachu, citeině poražen; jeho pronikavě Prusy stíhaná armáda propadla rozkladu a dne 31. srpna zatlačena byla až za Kvisu, zůstavujíc v rukách Blücherových 13.000 zajatých a 103 děla. Blücher stojí na pravém břehu Kvisy u Naumburku a naproti Lubani. I pověst, jež se císaři

donesla už 25. srpna, se potvrdila. Oudinotův postup, nejevící dosti ráznosti a nesrovnávající se s císařovým pravidlem: „Usneseme-li se na něčem, musíme při tom setrvati, zde neplatí žádné kdyby ani ale“³¹⁰⁾, ztroskotat, když jeho sbor byl dne 23. srpna poražen u Grossbeeren, načež maršál vede svou armádu zpět na Wittenberk; dne 31. srpna stál týž u Marzahne, kdežto nepřátelská severní armáda stála u Treuenbrietzen.

Při provádění poškozen byl císařův plán na dvou místech chybným počínáním jeho podvelitelů, kdežto na třetím, nejdůležitějším místě byl to císař sám, jenž nestačil na daný stav věci, takže v ten čas přicházel již v povážlivou situaci; defensiva, již prováděl ofensivními výpady ze svého vnitřního postavení, těživ z rozštěpení protivníků, byla mu značně stěžována, když se tito hodně přiblížili. Posavadní strategická výhoda vnitřní čáry hrozila již změnití se závadou taktického obchvatu; jakým způsobem hodlá císař pokračovati teď ve svém válčení?

³¹⁰⁾ Marmontovi. Paříž, 18. února 1812.

Hlava IX.

Lipsko.

K řešení této otázky máme velecenný dokument a sice císařem dne 30. srpna v Drážďanech diktovanou zprávu: „Noticka o povšechném stavu mých záležitostí.“

Ve zprávě této se uvádí:

„Předpokládám, že slezská armáda soustředěna je za Bobravou; nebyla by v tom dokonce nijaká závada, kdyby se odebrala za Kvisu.

Kdybych poslal knížete Poniatovského k armádě berlínské, nebyla by žitavská postupová silnice strážena. Právě by zatím mohl ve čtyřech dnech dorazit do Kalavy; potom jevílo by se nezbytným, aby se slezská armáda opírala o Zhořelec aneb o samu posici před Budišínem. Kdyby obsadil Hoyerswerdu pouze jeden sbor, nebyla by moje operace na Berlín ohrožena.

Ježto upouštím od podniků v Čechách, abych dobyl Berlína a zásobil Štětín a Kestřín, zaujmou posice na Labi maršál Saint-Cyr a generál Vandamme jako levé křídlo, kdežto vévoda z Dubrovníka tvořil by střed a vévoda z Belluna pravé křídlo; Neapolský král mohl by veletí těmto čtyřem sborům, aby se s nimi, jakož i s Latour-Maubourgem postavil u Drážďan, což by byla krásná armáda. Ve známých posicích bylo by možno krýti se několika hradbami. Tato armáda byla by hroživou, nepřišla by do žádného nebezpečí a mohla by se stáhnouti na Drážďany, zatím co bych sem táhl od Lukova.

Slezská armáda mohla by se opíratí o Naumburk, majíc levé křídlo u Weissenberku a obsazený Budišín a Hoyerswerdu.

Moje obě armády byly by pak v defensivě, kryjíce Drážďany na jednom i druhém břehu v době, kdy bych operoval na Berlín a přeložil válečné jeviště na dolní Odru.“

Císař poté obírá se také plánem pochodu své hlavní massy na Prahu, leč dospívá k tomu názoru, že sluší dáti přednost postupu na Berlín, takže konečný jeho úsudek zní:

„1. Pražský projekt. Musím se tam osobně odebrati, abych tu nasadil 2., 6., 14. a 1. sbor, jakož i jízdu Latour-Maubourgovu; bylo by nutno jednak, aby kníže z Eggmühlu stál před Hamburkem, jednak Oudinotovy tři sbory u Wittenberku a Magdeburku a slezská armáda byla u Budišína. V této situaci jsem v defensivě, kdežto nepříteli náleží ofensiva; neohrožuji ničeho, a bylo by nesmyslné říkati, že ohrožuji Vídeň; nepříteli lze slezskou armádu maskovati, sbory vypraviti kupředu přes Žitavu, mne napadnouti u Prahy aneb maskuje-li slezskou armádu, vyšle vojska k dolnímu Labi, postoupí k Veseři, kdežto já budu u Prahy, takže mi pak nezbu-
de nic jiného, než abych co nejrychleji dorazil zase k Rýnu. Generál, jenž veletí hude u Budišína, nepřipustí, aby se před ním stojící nepřítel zeslabil, a moje armády u Hamburku a Magdeburku budu míti úplně z ruky.

2. Podmínka: 1., 14., 2. a 6. sbor zároveň s jízdou Latour-Maubourgovou setrvají klidně kolem Drážďan, nemajíce obav před kozáky; Augereauův sbor přitrhne sem přes Bamberk a Hof, slezská armáda dospěje na Kvisu, a na Bobravě a u Budišína dosud není obav o má spojení, moje obě armády hamburská a knížete z Reggia budou u Berlína a Štětína.“

Nedovedli-li jsme si vysvětliti počínání císařovo, když opustiv 28. srpna svou armádu u Pirny, uchýlil se do svého kabinetu, zůstává nám i to, co bylo výsledkem této jeho kabinetní práce, nevysvětlitelným. Dne 28. srpna omezuje se jeho přímá činnost, jeho energie a

tělesná pružnost na operaci do Čech proti nepřátelské hlavní armádě, dne 30. srpna vzdává se i této operace. Jeví se v tom zcela zvláštní okamžik Napoleonovy vojévůdcovské dráhy. Pozorovali-li jsme u císaře dosud již vícekrát pokles jak duševní, tak i tělesné pružnosti v provádění jeho plánů, a musili tak dojít k poznatku, že nevyhovoval požadavkům daného okamžiku, obdivovali jsme při tom pořád ještě naprostou teoretickou účelnost jeho strategických osnov. V daném případě nelze tak již učiniti.

Vedoucí zásadou napoleonské strategie bylo doposud vždycky to, že se nápirem na nepřátelskou hlavní massu učinil všecek další odpor zbytečným a nicotným. Leč císař upouští od nepřátelské hlavní armády právě tady, kdyžťe přece každým úderem, jímž by tuto ze tří vojsk spojených mocností složenou armádu, v jejímž táboře byli tři spojení mocnářové, napadl, bylo vůbec možno uvolnití uzel, vížící zájmy protivníků. Leč místo hlavní operace dává císař prováděti vedlejší podniky, jímž jsme jistou oprávněnost ochotně přiznali v úvahách o osnově polního tažení hned po příměří. A jak neudržitelnými a jak málo přesvědčivými jsou císařovy důvody pro toto rozhodnutí, kdežto jindy jeho neúprosná důslednost bezpodmínečně strhuje náš úsudek. Císař o „pražském projektu“ tvrdí, že jej odkazuje na defensivu, že ničeho neohrožuje a že jest nesmyslem říkati, že ohrožuje Vídeň. Ovšem, Vídeň neohrožoval, za to ale přece nepřátelskou hlavní armádu, proti níž přímo táhl, takže to znamenalo také ofensivu; v defensivě byly toliko jeho slezská armáda a jeho armáda v Marce, v čemž přece ještě netřeba spatřovati nějakou závadu, neboť v jiném plánu, jemuž dává přednost a jenž se týká ofensivy na Berlín, musí ostatní armády, slezská a drážďanská, setrvati v defensivě; toto mu však nikterak nevadí, neboť se o tom nezmiňuje.

Příznačným však pro celý plán jest to, že císař neustále hovoří jen o zeměpisných bodech a naprosto ni-

čeho o tom, jak na tu neb onu nepřátelskou armádu má se udeřiti a ji poraziti; v tom nespátřujeme již napoleonské strategie. Jako jsme viděli roku 1809, že se císař nejprve dopouští praktické chyby, že nesleduje již svůj válečný cíl naprostého potření nepřítelů a že ustává v boji před dosažením tohoto cíle a slyšeli ihned poté od něho výrok, hodnotící význam bitvy, a jako jsme tenkrát dospěli ke konečnému závěru, že podobné praktické činy a teoretické výroky hodily by se spíše pro Bedřicha neb arciknížete Karla, kdežto u Napoleona znamenají zapření sama sebe, že jsou tedy liché, zcela tak mají se věci i tady. Císař zprvu činí praktickou chybu tím, že upouští od operace proti Schwarzenberkově hlavní armádě právě tam, kde by se bylo podařilo ji zachytiti, načež připojuje k tomu teoretickou úvahu, v níž se vůbec pomíjí myšlenka, aby se s armádou operovalo jako s objektem. Nutno znovu opakovati, že taková úvaha, mající na zřeteli Berlín, Vídeň a Prahu, stejně jako roku 1812 plán na odchod na Velkou Luku, pokládající ohrožování Petrohradu za hlavní věc, měly jakýsi význam v době fredericánské; takové ohrožování neb dosažení zeměpisných bodů účinkovalo tehdáž přímo na nepřátelskou armádu a vedlo tudíž účelně k válečnému cíli. Císař byl by musil jinak počítati, měl svou úvahu budovati nikoliv tak, aby podle jednoho svého plánu stanul u Prahy, podle jiného u Berlína a u Štětina, nýbrž na bitvě buď se Schwarzenberkovou, Blücherovou neb Bernadotteovou armádou.

Leč uskutečnění plánu bylo nutno zatím odročiti, ježto okolnosti nutkaly císaře, aby svou pozornost obrátil k bližším věcem a upustil od výpadu na Berlín, ježž chtěl sám řídit, neboť k tomu, aby tento výpad byl možný, bylo třeba jistoty, že Murat se čtyřmi jemu přidělenými sbory udrží Schwarzenberka aspoň po čtrnácte dnů v šachu, a že se Macdonald udrží u Zhořelce. Leč první předpoklad jest uveden ve vážnou pochybnost porážkou Vandammeovou a druhá naděje počala také

silně kolísati. „Vévoda z Tarentu,“ psal císař 1. září, „stojí dnes ve Zhořelci. Bude-li pokračovati ve svém zpětném pohybu, musím se dáti na pochod, abych záležitosti znovu uspořádal; nesmím připustiti, aby ustoupil za Budišín.“³¹¹⁾ Pak hodlá císař dočasně stáhnouti Marmonta, Mortiera a jízdu Latour-Maubourgovu blíže k Drážďanům, „neboť každé chvíle budou nutné mé zálohy,“³¹²⁾ kdežto Saint-Cyr a Victor mají se postavit u Pirny a u Freiberku. Neye vysílá císař v ten den do Wittenberku, aby tam převzal velení nad Oudinotovou armádou.

Dne 2. září dochází od Oudinota zpráva o jeho ústupu až k Wittenberku, načež z příkazu císařova odeslán Neyovi list, v němž jest nabádán k ráznému postupu na Berlín a sděluje se mu, že „všechno je zde na postupu na Hoyerswerdu, kde bude míti císař dne 4. září svůj hlavní stan,“³¹²⁾ a že císař pak zjedná s ním spojení přes Lukov. Průpravné rozkazy k pochodu na Hoyerswerdu jsou vydány. V ten den stojí Marmont u Děpoldic, Mortier u Pirny, Saint-Cyr u Dětrichova (Dittersdorf), Victor u Freiberku. Zbytky 1. sboru spojené s divisí Teste, která přidělena byla k Victorovi, soustředí se u Berggieshiebelu a takto obnovený sbor podřizuje se pod velení Lobaua. Leč císař již nazítří jest nucen k částečné změně svých záměrů, neboť od Macdonalda došlé zprávy o stavu jeho armády nasvědčují, že jej nutno podpořiti. „J. V. musí tuto armádu stáhnouti k sobě, aby se její složení zdokonalilo a duch zase zjařil... Vystaví-li se tato armáda v tomto okamžiku nějakému nezdaru, dojde k jejímu úplnému rozkladu.“³¹³⁾ Císař tudíž vysílá nyní gardu, Marmonta a Latour-Maubourga přímo na Budišín, Drážďany obsadí Lobau, jemuž přidělen jest v ten čas přitrhnuvší

³¹¹⁾ Muratovi. Drážďany.

³¹²⁾ Berthierovi. Drážďany, 1. září.

³¹³⁾ Macdonald Berthierovi. Nostice, 2. září.

5. jízdní sbor L'Heritierův, 2500; Saint-Cyr a Victor ponechání jsou ve svých postaveních u Pirny a u Freibkeru.

Císař opustil Drážďany k večeru a přenocoval v Hartech (Hartau), Macdonald byl císařem upozorněn, aby svou armádu, ať stojí kdekoli, soustředil v semknuté formaci. „Přeji si, aby bylo možno obejít celou frontu armády za půl hodiny,³¹⁴⁾ neboť císař doufá, že se naskytne příležitost k napadení Blüchera; tím, jakož i úspěchem u Drážďan těžil by pronikavě ze své vnitřní linie, dosáhnuv tak svého defensivního záměru, přičemž měl by možnost, včas dorazit zase k Drážďanům, kdyby byly ohroženy. „Nepřítel může manevrovati po levém i po pravém břehu. Manevruje-li po levém břehu, bude to opakováním toho, co již bylo... Ježto mohu vždycky ve dvou neb ve třech dnech dorazit k Drážďanům, bylo by to naprosté opakování dřívější akce, kromě toho, že bych byl blíže.

Manevruje-li nepřítel na pravém břehu, může tak učiniti dvojím způsobem: 1. po silnici k Žitavě; pak by se soustředil se slezskou armádou v pozadí, což by nemělo vlivu na Drážďany; 2. přes Nové Město (Neustadt), aby postoupil k Weissigu, mezi Drážďany a Liliensteinem, a odříznul silnici z Drážďan do Budišína. V případě tom musil by maršál Saint-Cyr s většinou svého sboru obsaditi ležení liliensteinské, jakož i hradby hohensteinské, kdežto hrabě z Lobau spolu s vévodou z Belluna obsadili by výšiny u Weissigu, které skýtají pěkné posice, takže by se získalo času, abych se s nimi spojil, a po porážce slezské armády, porazil pak zase velkou českou armádu³¹⁵⁾.

Opustiv ráno 4. září Hartu, císař odjel k Budišínu. V houfech se valící neozbrojení vojáci, především však celkový obraz, jež tato silnice skýtala, jevily zřetelné

³¹⁴⁾ Macdonaldovi. Drážďany, 3. září.

³¹⁵⁾ Berthierovi. Drážďany, 3. září.

známky toho, co se u Macdonaldovy armády přihodilo, a vzbuzovalo vášnivou nelibost císařovu. Při prvních troskách, na něž při východu z lesa vrazil, pustil koně tryskem a ujížděl dále stranou silnice. Zatím vyběhl psík, štěkající na jeho koně. Dopálen vytáhl bambitku, aby psa zastřelil. Bambitka ale selhala, takže ji zlostně daleko odhodil.³¹⁶⁾ Brzy poté rozhorlil se na Sebastianiho, jehož operace jízdou prováděné zdály se mu nedostatečnými, a to v takové míře, že Caulaincourt uznal vhodným, aby pokud možno nebylo svědků tohoto výstupu. V takovéto zasmušilé duševní náladě přibyl císař do Hofkirchu. Předvoj nepřátelské armády, jenž sem postoupil, byl francouzskou přesilou zadržen a k večeru nazpět zatlačen. Postřehuje správně stav věcí, Blücher ustanovuje se na tom, že v nejbližších dnech ustoupí, neboť věděl, že císař přitrl sem s posilami.

Císař přenocuje na faře v Hofkirchu. „Když Napoleon časně ráno 5. září vyrazil z Hofkirchu, jel přes pole na volíňskou (Wohlau) cestu a pozoroval především včerejší rusko-pruské posice.“³¹⁷⁾ Jeho armáda táhne dále za couvajícím protivníkem, jenž dnes překročuje Nisu, kdežto Francouzové dorazí do Zhořelce a k jmenované řece. Již toho dne jest císaři zřejmo, že se Blücher úmyslně vyhýbá kýžené bitvě a císař nutně nahlíží, že se tímto protivníkem nesmí dáti zlákat k dalšímu tažení do Slez a od Drážďan. Když byl císař sám osobně dospěl až k Reichenbachu, vrací se večer s gardou a Marmontem do Budišina.

Nyní napadlo císaři, aby vtrhl do Braniborské marky a bude-li možno, podal ruku Neyovi. Proto nařizuje, aby se Marmont a Latour-Maubourg dali ráno 6. září pochodem na Hoyerswerdu. Leč hned poté jest císař nucen tento rozkaz odvolati a jiným nahraditi.

Již dříve došly odporující si zprávy ohledně no-

³¹⁶⁾ O. v. O. 222.

³¹⁷⁾ O. v. O. 325.

vého ohrožování Drážďan nepřátelskou armádou v Čechách, kteréžto zprávy jeví se nyní tak naléhavými, že se císař rozhodne pro návrat k tomuto městu. Latour-Maubourgovi nařizeno, aby se co nejrychleji připravil k návratu k Drážďanům, kdežto Marmont má se postavit u Kamence, aby, bude-li třeba, rovněž tam přitrl. Blücher v ten den ustoupil za Kvísu, následován nikoliv ostře dorážejícím Macdonaldem. Císař přibude večer do Drážďan.

Schwarzenberk se zatím, následkem odporujících si zpráv o pobytu císařově, zastavil v teplickém údolí. K objasnění stavu věci vysílá jeden svůj sbor k Hellendorfu, načež dne 6. září, zvěděv o císařově pochodu proti Blücherovi, vysílá 60.000 Rakušanů přes Labe; velením nad ostatním vojskem pověřuje Barclaye, jenž dne 7. září posunuje svůj předvoj do horských průsmyků, takže se tento objevuje u Kotty a Nenntmannsdorfu. Než nazítří postupují Francouzové vpřed a císař osobně se objevil v čele svých kolon. „Napoleon, jakoby konal obhlídku, jel 8. září kolem poledne zcela volně kupředu po silnici k Pirnu, proti tak zvané Lugaer Schenke. Nepřítel obsadil návrší u Velkých Sedlic, jakož i městečko Dohnu³¹⁸⁾. Jsa od tud zahrán gardou, nepřítel ustupuje k Zuschendorfu a Zehistě. Císař ubytoval se na noc v Dohně.

Císaři není o jeho odpůrci celkem známo nic víc, než že „korunuje východy z Čech;“³¹⁹⁾ leč z obhlídek na Kamenci, Freiberg a Děpoltice vysvítilo, že okamžitě netřeba míti obav o jeho spojení směrem na Lipsko, pročež císař povolal také Victora blíže k Drážďanům. Se zřetelem na levé křídlo svého celkového válečného kolbiště, císař tuší, že Ney „nezbytně dne 6. září postoupí z Jüterbogu na Dahnu³¹⁹⁾, ovšem „hovoří se zmateně o boji, k němuž prý došlo,³²⁰⁾ leč „neví se dosud

³¹⁸⁾ O. v. O. 328.

³¹⁹⁾ Berthierovi. Drážďany, 8. září ve 3 hodiny ráno.

nic bližšího o tom“.³²⁰⁾ Tuto bližší zprávu o nezdaru u Denevic obdrží však císař ještě týž večer v Dohně. Kupředu vyslané rakouské armádní oddělení stanulo u Ustí nad Labem, poněvadž se již 7. září Schwarzenberk dověděl o císařově návratu k Drážďanům; toto oddělení jest pak staženo zase k armádě.

Císař jest nyní pevně odhodlán jednak vrhnouti Rudohořím proniknuvší vojska zase zpátky, jednak přesvědčiti se o záměrech a opatřeních nepřítelových tím, že se objeví u vchodu do teplického údolí. Proto nařizuje, aby se Victorova, Lobauova a gardová vojska soustředila u Dohny, načež s nimi vytrhne vpřed; protivník na všech bodech před císařem ustupuje. Večer stojí: císař s gardou v Liebstadtu, Victor u Altenburku, Lobau u Berggieshübelu, Saint-Cyr u Breitenova.

Opravdovější ofensivu do nitra Čech nemá však císař v plánu; ještě téhož dne píše Berthierovi, aby k Drážďanům zpět povolanému Marmontovi dal stanouti na pravém břehu Labe. Ráno 10. září jest celková situace takováto: Macdonald stojí před Budišínem, Marmont jest na Labi naproti Drážďanům, Ney se soustřeďuje u Torgova, L'Héritier stojí u Grossenhaynu, konečně tyl císařův kryje u Lipska oddělení pod generálem Margaronem, 8000 až 10.000 mužů. „Za těchto okolností, ježto jest armáda velmi soustředěna, půjdu dnes na vysoké kopce, ovládající Teplice, abych získal přesné zprávy o nepříteli.“³²¹⁾

Císař posílá své sbory kupředu na Petrovice a Habartice (Ebersdorf) a sám dá se cestou přes Breitenov a v 11 hodin dorazí na vrch Geyersberg, odkudž se otevírá výhlídka do okolí. Zde se přesvědčuje o nemožnosti postupu údolím, jednak proto, že tam stojí připravená nepřátelská armáda, jednak proto, že tamní cesty staly se ústupy spojenců bezednými. „Napoleon

³²⁰⁾ Berthierovi. Drážďany, 8. září.

³²¹⁾ Maretovi. Liebstadt, 10. září o 8. hodině ranní.

nerad upustil od svého úmyslu. Dlouho pozoroval nepřátelské postavení a mlhavou šedí zastřené nádherné končiny teplického údolí. Generál Drouot byl jím vyslán hodně daleko do údolí, aby prohlédl cestu, načež se vrátil s bezútěšnou zprávou, že tamní silnice jest na-prosto nesjízdná... Nanejvýš rozladěn a rozmrzen vrátil se Napoleon s tohoto pozorovacího stanoviště. Většina jeho vojsk — všechny jeho gardy musily se na místě obrátiti a v této studené, zcela pusté a úplně vypleněné krajině, bez všelikých zásob se utábořiti. Všechno, co se týkalo jak rozestavení, tak příkazů, připadalo císaři obtížné. Císař chtěl zůstati napřed v Habartících, potom ve Fürstenwalde, a konečně se vrátil až do Breitenova. Sotva se v této ubohé, téměř v zřícenině obrácené vsi našlo přístřeší. Z farářova bytu musil se dříve odstraniti koňský neřád, než bylo lze připravit obydlí pro císaře a Berthiera.³²²⁾ Mortierovi, jenž poněkud proti vůli císařově ustoupil s mladou gardou až k Pirnu, nařízeno, aby byl připraven k pochodu do Budišina, důkaz to, že, pomýšlelo-li se vůbec na ofensivu do Čech, tento záměr nyní padl.

Den 11. září nepřinesl podstatných změn v postavení obou stran. Císař se v ten den odebral přes Olešnici (Oels) na petrovickou silnici a dospěv k večeru na výšinu u Nakleřova, pozoroval odtud nepřátelskou, Lobauem nazpět zatlačenou jízdu, načež rozbil svůj hlavní stan na faře v Petrovicích. Než dne 12. září jme se císař odváděti svá vojska zpět do Sas; v čele staré gardy přibude do Drážďan, Mortier s mladou gardou stojí u Kotty, Lobau je u Nakleřova-Petrovic, Saint-Cyr u Borne-Fürstenwalde, Victor na pochodu k Saidě a Marienburku; doraziv sotva k Labi, Marmont má dne 13. září postupovati do Grossenhainu, aby tam kryl velký transport mouky, jenž se dopravuje z Torgavy do Drážďan; do Grossenheinu vyslán jest i Murat

³²²⁾ O. v. O. 333.

s Latour-Maubourgem, máje přiděleného také L'Héritiera. „Příjezd tohoto transportu je velmi důležitý k zajištění našich životních prostředků v ústředním bodu Drážďanech.“³²³⁾ Spojenci ještě 12. září neučinili nijakého rozhodnějšího pohybu; nazítří rozhodnou se, aby Barclay s pravým křídlem držel horské průsmyky a zaměstnával nepřítele, kdežto Schwarzenberk postupovati bude vlevo na císařovo spojení. Po rozumu toho vysílá Barclay 14. září jeden svůj sbor kupředu po nakleřovské silnici, jenž pak zatlačuje Lobaua zpátky až k Berggieshübelu.

Císař však postřehuje, že tyto operace neznamenají žádnou vážnější ofensivu souborné nepřátelské armády; 15. září opouští pak sám v 7 hodin ráno Drážďany a jede až k Mügelnu, načež odeběře se do Pirny, kdež káže položití most, aby zjednáno bylo spojení s Macdonaldem. Zatím spojila se garda s Lobauem, jenž pak zatlačuje protivníka zase za Nakleřov. Císař přenocuje v Pirnu a 16. září ubírá se k Nakleřovu, než mlha a zamračené počasí znemožňují mu přehled; jsa na noc v Petrovicích, císař se ustanovuje na tom, že k objasnění situace učiní zítra výpad do údolí, neboť zcela správně tuší, že nepříteli „záleží na udržení silnic pro postup, aby si byl jist tím, že se neujmu ofensivy dříve, než se on sám pustí do operací.“³²⁴⁾

Schwarzenberk skutečně na postup Francouzů stáhl v noci na 17. září své voje ke Chlumu a vzdal se podniku vlevo na Napoleonova spojení. Když tudíž ráno 17. září císař, jenž se odebral ke kapliče nakleřovské, zahajuje útok, setkává se s úplně připraveným nepřítelem, jenž se sám dokonce pokouší o to, aby obchvatem přes Kninice odříznul do údolí vtrhnuvší francouzská oddělení, která proto ustupují zpátky do hor. Císař, jenž během boje sjel u Tillnice do údolí, byl „zprvu

³²³⁾ Berthierovi. Drážďany, 12. září.

³²⁴⁾ Berthierovi. Pirna, 16. září v 8 hodin ráno.

odhodlán přenocovati u kapličky nakleřovské. Poněvadž ale zdejší pobyt byl nehostinný a nevlídný, a jeho celá domácnost byla dosud v politováníhodných Petrovicích, tu se pozdě večer rozhodl, že se tam vrátí.³²⁵⁾

Císař také 18. září jel v poledne znovu k údolí, napřed ke Kninici, načež s různých výšin pozoroval zřetelně přehlednutelnou nepřátelskou armádu, o níž, obraceje se k Berthierovi pravil: „Vše, co vidím, jsou asi dva sbory, asi 60.000 mužů. Potřebují víc než jednoho dne, aby se soustředily a udeřily.“³²⁶⁾ V ten den došlo pouze k šarvátkám předních stráží, ježto Schwarzenberk má v plánu jen defensivu; leč císař postřehuje, že soupeř nemůže nyní z Rudohoří kupředu proniknouti, pročež se vrací zpátky do Pirny. Císařovo postavení jeví se takto: Marmont a Murat jsou u Grossenhaynu, Macdonald, jenž hned po odchodu císaře jal se couvati před znovu postupujícím Blücherem, stojí na úrovni s Fischbachem, vpravo od něho jest Poniatovski v Lohmen; Mortier stojí u Pirny; Victor, Saint-Cyr a Lobau kryjí rudohorské soutěsky u Freibergu, Borne a Berggieshübelu.

V tomto období nehodlá žádná s obou stran vyvolati velké, taktické rozhodnutí tím, že by se ujala ofensivy s hlavní massou. Napoleon píše dne 16. září, že hodlá nepřítele nadobro vrhnouti zpět do roviny, takže je možné, že se dostaví do Stupna. Schwarzenberk má naproti tomu ještě večer 18. září zato, že Francouzové svými pohyby připravují ofensivu do Čech, pročež své branné síly soustřeďuje k odboji; to nyní zase postřehne císař a praví: „Nelze věriti, že nepřítel opravdově zaútočí; vstoupí-li do zbraně, učiní tak ve víře, že bude napaden.“³²⁷⁾ O svém vlastním záměru praví, že „se omezí na hru, aby sem tam pochodoval a příležitosti

³²⁵⁾ O. v. O. 341.

³²⁶⁾ O. v. O. 193.

³²⁷⁾ Lobauovi. Petrovice, 18. září v poledne.

vyčkával.³²⁸⁾ Císař zaujme posici na severní straně Rudohoří a zahájí opět pohyb teprve, až potáhne nepříteli vstříc, ujme-li se tento ofensivy se svou celou armádou. „Leč tak jednoduché to nebude, aby mne k tomu přiměl lehkými divisemi, jako se to právě teď stalo.“³²⁹⁾

Byla by to v podstatě zbytečná výtku, kdybychom chtěli vojevůdce kárati proto, že měnil svá rozhodnutí. V povaze války samé leží již tato nutnost, abychom se rychle a často přizpůsobovali měnícím se požadavkům okamžité situace. Vojevůdce získává si tudíž zásluh a slávy, nepodléhá-li návalu měnících se dojmů, nýbrž prostřed nich činí přesná rozhodnutí, která je schopen rychle a pronikavě uskutečnit. Také v polním tažení r. 1796 viděli jsme, jak Napoleon v podobném postavení mění podobným způsobem své rozhodnutí podle požadavků dne, a náleží k vlastnostem vojevůdce, aby nebyl ztrnulý a neulpěl na jednom jediném plánu. Obyčejný duch pokládá vytvoření nějakého předsevzetí za tak těžkou práci, takže, když se jednou na něčem usnese, neochvějně na tom trvá, lekaje se trýzně, již přináší tvoření nového záměru.

Leč při četbě císařových listů z r. 1813 nemohu se ubrániti pocitu, že mají docela jiný smysl, než jaký se jeví v jeho dopisech z r. 1796; dospívám tu bezděčně k přesvědčení, že ony listy se svými záměry, směřujícími jednou proti Berlínu, po druhé proti Čechám, po třetí proti Slezsku, projevují nerozhodnost a kolísavost a nikoliv životní přizpůsobování měnícím se poměrům, a věřím, že skutečné události opodstatňují toto moje nazírání!

Co tedy získal císař v tomto časovém úseku? Lze ovšem říci, že vlastně dosáhl cíle svých operací; zatlačil protivníka do Čech, aniž svedl bitvy, má obsazené rudohorské soutěsky, jsa v pozadí na číhané, aby na

³²⁸⁾ Saint-Cyrovi. Petrovice, 18. září.

³²⁹⁾ Lobauovi. Petrovice, 18. září v poledne.

přišedšího Schwarzenberka udeřil, což by pak pokládal „za velice šťastnou věc“.³²⁹) Než čas ten minul, a postupující Blücher těžil z něj tak, že se jeho blízkost stala císaři nebezpečnou. Na druhé straně mohl i Schwarzenberk prohlásiti, že jeho operace dosáhly vytčeného cíle. Výpravy na Pirno odvolaly Napoleona ze Slezska a odlehčily Blücherovi, a když se pak císař hrozivě objevil při východech z Rudohoří, tu mu Schwarzenberk čelil. Avšak i tomuto se nepodařilo uskutečniti své záměry, neboť oba jeho ofensivní výpady, první vpravo na Rumburk, druhý vlevo na Lipsko, v zárodku ztroskotaly následkem postupu Francouzů průsmyky Rudohoří.

Konečný výsledek jest tedy vlastně záporný, oboustranné operace se ve svých důsledcích ruší, rozhodnutí oddáleno. Nutno tento odklad pokládati v císařově časovém rozpočtu za zisk anebo za ztrátu? Od toho jediné závisí náš úsudek o císařově počínání. Povšechně řečeno, nutno odklad rozhodnutí považovati za zisk při defensivě, vždyť ryzí defensiva jako na př. obrana nějaké pevnosti, nežádá naprosto ničeho jiného. Císař jest také v defensivě. Leč toto všeobecné pravidlo uplatňuje se jen tehdy, když takovýto odklad vylučuje možnost, aby nás protivník později donutil k rozhodnutí za mnohem nepříznivějších okolností. Kdo by se ještě dnes mohl domnívati, že Bedřich chybil svým vpádem v r. 1756, vyvolav tím nebezpečné rozhodnutí, jež bylo arcit' možno odsunouti, poněvadž Rakousko a Rusko se usnesly zahájití válku teprve na jaře r. 1757. Tento úsudek pronesl v berlínské akademii po smrti velikého císaře jeden z jeho tehdejších spolupracovníků, a duch, z něhož vyšel, nesl pak záhy ovoce, jež známe. Kdož osamocen stojí mezi mnohem silnějšími protivníky, nemůže činiti lépe, než když jim co nejdříve odhodlaně zasadí pádné rány, pokud ještě nejsou spojeni. Poskytne-li jim času k úvahám, k sjednocení jejich plánů, k soustředění jejich mass, podlehne jejich pospolitě

přesile. Právě v takovéto situaci nutno rychlostí pohybů nahraditi nedostatek početnosti, tak jako to Napoleon skvěle vykonal na sklonku července a v prvních dnech srpnových r. 1796 a jak jsme se mu tenkrát obdivovali, nechápavše, že jej velký kritik zrovna pro toto zatracuje. Nutno tedy konečný výsledek tohoto období, odsunutě rozhodnutí, připočísti císaři jako ztrátu času a v důsledku toho jako chybu.

Dvě k tomu přistupující a tento úsudek podporující okolnosti nasvědčují tomu, že trvání této situace jest pro císaře daleko nevýhodnější, než pro jeho protivníky. Prvou okolnost tvoří to, že císař se sice zesílí Augereauem, jemuz dne 17. září zaslal rozkaz, aby se svými 16.000 muži co nejrychleji přitřhl k Jeně, že však na druhé straně spojenci rozmnoží se o 50.000 Rusů, kteří jsou na pochodu od Vratislavi. Druhá okolnost týká se značných zásobovacích obtíží, s nimiž se císař setkává v naprosto vyčerpaném Sasku v té míře, že za několik dní po vyličených událostech zvolá: „Armáda jest již bez výživy. Byla by to zaujatost, pohlížeti na věc jinak.“³³⁰⁾ Závažným příznakem nouze Francouzů jsou opatření, jež, jak jsme viděli, učinili k záštitě z Torgavy očekávaného transportu mouky. Byl by císař jindy proto vypravil dva pěší a dva jízdní sbory? A protivník znal tuto jeho slabou stránku velmi dobře a zbudoval na ní částečně své výpočty.

Císař uznal, že nutno něco podniknouti, aby byl Blücher zatlačen, ježto se ústřední posici francouzské armády přiblížil na tolik, že tím její celá strategická stavba byla otřesena. Císař tudíž posunuje Mortiera dne 19. září k Lohmenu. leč k ráznějšímu postupu nedošlo ani dnes, ani nazítří, a to z té příčiny, jež, jako tak mnohé jiné, znamenají novotu v napoleonské strategii: Povětrnost je císaři špatná. „Včerejší den a tato noc byly tak ošklivé, že nebylo možno hnouti se s mí-

³³⁰⁾ Darumu. Harty, dne 23. září o 4. hodině ranní.

sta.³³¹⁾ Jest to ustavičně týž zvláštní zjev, týkající se nedostatku rozhodnosti císařovy; k čemu spěch, času přece dost, co nebude dnes, bude zítra. „Můj ujče! Dopíšte králi neapolskému, vévodovi z Dubrovníka, vévodovi z Tarentu a knížeti Poniatovskému, že ošklivé počasí, jež dnes potrvalo, znemožňuje všeliký pohyb, takže nebude-li zítra lépe, nutno, aby byli pozitříji připraveni“³³²⁾. Ve válce však platí spíš než kde jinde:

„Co se před minutou vystřelilo,
nevrátí žádná věčnost.“

R. 1805 je císař v docela jiné náladě, když píše: „Prší, jen se lije, než to nepřekáží urychleným pochodům velké armády.“³³³⁾

A zatím co císař ztrácí dny, musí ihned poté vlastními ústy připustiti, že zrovna v jeho situaci má využití času nesmírnou důležitost.³³⁴⁾ Nicméně ale na druhé straně praví: „Zdá se, že hlavní záležitosti tohoto okamžiku jest, abychom se pokud možno opatřili zbraněmi a náboji“³³⁵⁾. Není tu právě oné rovnováhy mezi náhledem a charakterem, již císař označil sám jako nejkýženější vojevůdcovu vlastnost, takže jest pocho-pitelno, že výsledkem toho jest nerozhodnost, kolísavost, zvratné a nedůsledné počínání a následkem toho nezdar.

Dne 21. září vyslovuje císař myšlenku, že všechno, co má k dispozici, shromáždí kolem Drážďan a poskytne vojsku odpočinek. Proto ukládá Saint-Cyroví, aby kryl Labe od Pilnice po Königstein, k čemuž mu přiděluje ještě Lobaua a Lauristona, takže bude mít celkem 40.000 až 50.000 mužů. Leč různé zprávy, které

³³¹⁾ Marmontovi. Pirna, 20. září ve 4 hodiny ráno.

³³²⁾ Berthierovi. Pirna, 20. září.

³³³⁾ Bulletin velké armády. Zusmarshausen, 10. října.

³³⁴⁾ Macdonaldovi. Drážďany, 22. září o 10. hodině ranní.

³³⁵⁾ Marmontovi. Pirna, 20. září o 4. hodině ranní.

o počínání Blücherově docházejí a naznačují jeho odchod dílem vpravo, dílem vlevo, pohnou císaře 22. září o 2. hodině ranní k rozkazu, aby Macdonald v ten den postupoval rázně kupředu, až by se na základě kladeného odporu přesvědčil, kde stojí hlavní síly odpůrcovy; tím se ovšem zmenšila císařova naděje na rozhodnou bitvu; „byla by to velice výhodná věc, jež však, jak se zdá, příčí se jeho soustavě.“³³⁶⁾

Příbyv kolem poledne až k Fischbachu, císař zde vsedl na kůň a jel pak přes Schmiedefeld. Blücherovy přední stráže zatlačovány jsou postupujícím sborem Souhamovým a Gérardovým, které se pak zmocňují i Biskupic, kdežto Lauriston táhne na Nové Město. Císař přenocuje v Hartech. Nazítří pokračují francouzské sbory v postupu posavadním směrem, kdežto Blücher couvá k Förstgen. Císař „setrval celé dopoledne 23. září v naprosté nerozhodnosti;“³³⁷⁾ již v noci obdržel Neyovu, v Dübenu dne 22. září ve 4 hodiny odpoledne datovanou zprávu, že nepřítel dne 20. září dokončil most přes Labe při ústí Halštrovu, takže s přechodem může začíti kdykoliv. Ve 4 hodiny odpoledne odejel císař ještě k vojsku Lauristonovu, kde pozoroval ustupujícího nepřítele, načež se vrátil zase do Hart.

Nyní se císař rozhodl, že nadobro vyklidí pravý břeh Labe a že také Macdonalda odvolá na levý břeh této řeky, kdež hodlá stanouti připraven, a vyraziti přes veletok, jakmile nepřítel vytáhne proti němu. „Mám v úmyslu jednak zříditi si po jednom mostu u Königsteinu, u Pirny, u Pilnice, u Míšně a tři mosty u Drážďan, jednak stáhnouti vojska na levý břeh Labe, aby si tam odpočinula. Všechny tyto mosty hájeny budou řádným předmostím, a obsadíme veškeré východy z lesa drážďanského. V postavení tom sledovatj bude můj zrak nepřítele, a pustí-li se v nějakou útočnou operaci, tu se

³³⁶⁾ Marmontovi. Pirna, 20. září o 4. hodině ranní.

³³⁷⁾ O. v. O. 346.

naň vrhnu, takže se nevyhne bitvě.³³⁸⁾ Tedy čirá defensiva, jako kdysi na Passarge, totéž předsevzetí, táž forma a přece tak značný rozdíl! Tenkrátě sáhl císař k defenzivě ze svobodné vůle, skutečniv neprodleně svůj plán bez zřetele k tomu, že slabší a poražený protivník ustupuje, kdežto teď mu byl stejný záměr po dlouhém jeho kolísání a váhání vnucen silnějším a napadení plánovitě se vyhýbajícím odpůrcem, jako jediné spásonosné východisko. Tehdáž nebyla defensiva nijakou přímou nutností, císař jí užil proto, že nejlépe odpovídala daným okolnostem, kdežto nyní nebyla vůbec již účelnou, nýbrž znamenala, že císař ze zlé nutnosti přijal zákon svého počínání od protivníka.

Tak začínají dne 24. září zpětné pohyby. Mortier přibude do Drážďan, kamž přitrhnou dne 26. září Souham a Lauriston. Poniatovski táhne zpět přes Fischbach, aby rovněž překročil Labe; stoje se svým sborem a se Sebastianim u Weissigu, Macdonald krýti bude tyto pohyby; Marmont a Latour-Maubourg potáhne k Míšni; L'Héritier k pozorování zůstane u Grossenhaynu. Císař, jenž dospěl až nedaleko Biskupic, vrací se na noc zase do Drážďan.

V důsledku naprostého ústupu za Labe přibudou pak dále v nejbližších dnech Marmont s Latour-Maubourgem z Míšně do Wurzen, kdežto stará garda a dvě divise mladé gardy, Macdonald, Souham a Sebastiani stojí v Drážďanech a v okolí. Mortier s dvěma divisemi mladé gardy je spolu s Lauristonem naproti Pilnici; Saint-Cyr a Lobau u Borne a Berggieshübelu a vpravo od nich Victor kryjí silnice do Čech. Jelikož císař má pořád větší starost o západní východy z Rudohoří, byl konečně Poniatovski vyslán přes Nossen zpět k Waldeheimu.

K úplnému objasnění stavu věcí obrátíme na chvíli svůj zrak k Neyově armádě. Tento maršál ustoupil po

³³⁸⁾ Muratovi. Harty, 23. září,

Denevicích k Torgovu, kdež dne 8. září znovu shromáždí své vojska, načež po přechodu Labe postaví se u Düben. Na císařův rozkaz rozpouští se 19. září 12. sbor a rozděluje se mezi ostatní dva sbory, kdežto Oudinot ubírá se do Drážďan, kdež jest 25. září jmenován velitelem dvou divisí mladé gardy. Protivník se zatím znenáhla přiblížil k Labi, zřídív mosty u Acken, Ross-lau a Elsteru; poté vysílá Ney Bertranda k Wartenberku, jenž se dne 24. září zmocňuje této vesnice. Protivník poté v noci na 26. září odstraňuje most u Elsteru. Ney postoupil proto k Rosslau, leč není s to, aby opanoval tamní předmostí; poté vysílá Reyniera do posic u Oranienbaumu a Wörlitz, kdežto Bertranda rozvinuje u Kemberku vpravo až k Wartenburku.

Obava, již císař pociťuje o západní průmysky Rudohoří se zřetelem na postup Schwarzenberkův, ještě se stupňuje, když jízdní divise Lefebvre-Desnoëttesova, která byla vyslána, aby vyčistila tyl armády od partyzánů a lehkých trup, nucena jest vykliditi svoji posici u Altenburku. Proto jsou sbory v ten den nepřetržitě stahovány ještě více do pozadí. Marmont táhne k Lipsku a zůstává Latour-Maubourga u Wurzen. Lauriston táhne k Nossen, Poniatovski k Frohburku, Victor na Kamenici; tomuto přidělen jest L'Héritier, jehož postavení u Míšně obsadí Souham.

Dne 1. října je císaři jasno, že Schwarzenberk skutečně operuje vlevo. „Všechny zprávy shodují se v tom, že nepřítel postupuje po silnici z Chomutova k Marienberku“³³⁹).

Pokud jde o Blüchera, tu císař také tam pozoruje pohyby, a sice směrem vpravo. „Zdá se, že sbory Langeonův, Sackenův a Blücherův vykonaly vesměs pohyby na Elsterwerdu a Grossenhayn“³⁴⁰), leč císař vidí v tom úmysl získati toto příznivé území pro útok od severu

³³⁹) Macdonaldovi. Drážďany, 1. října.

³⁴⁰) Macdonaldovi. Drážďany, 2. října.

na jeho postavení u Drážďan. „Je tu možnost, že se to děje proto, aby bylo lze udeřiti na opevněný tábor z roviny po silnici berlínské a míšeňské. Jelikož se tím vyhne lesu, je onen bod pro útok skutečně nejvhodnější.“³⁴⁰⁾ Blücher však ve skutečnosti vykonal mnohem rozsáhlejší a působivější manévr, operaci to, která byla příliš napoleonského rázu, a sice tím, že dne 28. září od táhl se 70.000 muži vpravo přes Königsbrück a Kamenici, aby přešel Labe poblíž Elsteru. Teprve po úplném zdaru této operace, překročení Labe, jakož i po srážce Bertrandově u Wartenburku, se v císaři probudila péče o zmizelého Blüchera, a dne 4. října píše Macdonaldovi: „Zdůrazňuji zde přesné zjištění toho, co se stalo s Langeronem, Sackenem a Yorckem. Proto si přeji, abyste zítra nařídil obhlídku se 7.000 až 8.000 muži pěchoty, jízdy a dělostřelectva na Grossenhayn (Sacken byl v tamním okolí) a dal hlídkovati i jinými směry, aby se bezpečně zjistilo, co se stalo s nepřátelskou armádou“³⁴¹⁾.

V těchto dnech jest nálezitě zřejmo, jak se císař naprosto změnil, že je nyní přímým protikladem generála Bonaparta, jakož i to, že žádný náhled, žádná duševní nelibost nedostačují ve válce, nejsou-li v pospolitosti s rozhodností a duševní silou. Pouze na něho samotného můžeme se při tom jako na rozhodčího odvolati, jeho vlastní slova jej odsuzují. Roku 1806 vyslovil se se zaslouženým posměchem o pruské armádě: „Zatím co se oni radí, francouzská armáda pochoduje.“ Ted' sám seděl císař v Drážďanech, radil se, sáhl brzy k jednomu, brzy k druhému plánu, zatím co jeho odpůrci pochodovali, zmizeli od Drážďan, táhnuvše v jeho bok. Jindy trval pevně na svém plánu; pozoroval sice pohyby nepřítelovy a těžil z nich, aby poté své pohyby odložil, nicméně ale měl přitom stále na zřeteli jednu pojatou strategickou myšlenku, aby ji uskutečnil. Nyní se zdá, že ustavičně vyčkává, až mu nepřítel

³⁴¹⁾ Drážďany.

svou akcí vnutí částečnou protiakci, zrovna tak, jako činil Mack u Ulmu. Leč nutno dokonce uvést i to, že císařova válečná mentalita tohoto období není již na dřívější úrovni, neboť jako bylo možno, aby vojevůdce, jenž druhdy s takovým úspěchem uskutečnil pochod vpravo na Piacenzu, Rožasnu, dal se nyní ošálití rovnocenným Blücherovým tažením vpravo na Elster tou měrou, že ho teprve bitva u Wartenburku musila probudití z jeho klamu. Císař dosud seděl v Drážďanech — promiňte všední, nikoli však nesprávné přirovnání — jako pavouk v síti, připraven, aby se vrhl na každého, kdo by se první dotkl jeho pavučiny; než když Blücher a Schwarzenberk zabočují vpravo a vlevo, tu tato síť pozbývá svého významu, a přes to, že v ní císař zůstává umíněně a přece zároveň netečně sedětí, tu jej pak konečně síla událostí donucuje uvědomiti si nebezpečí, že bude ve vlastní síti obklíčen a rozdrcen, takže ji musí opustiti.

Uvážíme-li, jaká byla situace před tím, než císař sáhne k tomuto vnucenému rozhodnutí, tu shledáváme dne 4. října císaře sama s gardami, Lobauem, Saint-Cyrem, Macdonaldem a Sebastianim u Drážďan a v okolí, Souhama u Míšně, Marmonta a Latour-Maubourga u Tauchy. Augereau, jenž přitrl se svými 16.000 muži, mezi nimiž je i Milhaudův jízdní sbor, stojí u Jeny. Úloha záštity proti Schwarzenberkovi svěřena jest armádnímu oddělení pod Muratem, jenž má dne 2. října Ponitawského u Altenburku, Victora a L'Héritiera u Flöhy a Freiburku, a Lauristona u Mittweidy. Sbory Neyovy stojí u Bitterfeldu a Dübenu. Císař disponuje v ten čas v Sasích celkem 220.000 bojovníky. Na protivné straně stál toho dne Blücher s 64.000 muži u Kemberku, poraziv předešlého dne Bertrandův sbor u Wartenburku a vynutiv si přechod přes Labe. Bernadotte je s 60.000 muži u Acken a Rosslau, stojí již částečně na levém břehu Labe. Zahájiv 27. září s 170.000 muži pochod vlevo, Schwarzenberk stanul nyní u Marienberku,

Annaberku, Schwarzenberku a Chomutova; za ním s 50.000 muži pochodující Bennigsen dorazil k Teplicům.

V noci na 5. října stihne císaře Marmontova zpráva, týkající se Bertrandovy nové porážky, neobsahující však podrobností. Císař poté o 2. hodině ranní nařizuje, aby se Macdonald dal s Latour-Maubourgem a Souhamem, jenž k němu přirazí od Míšně, pochodem k Neyovi, a podřídil se jeho velení; Ney má pak nepřítelů zahnati opět za Labe a zmocniti se jeho mostů. K Míšni vyslán bude Oudinot, aby tam zaujal Souhamovo postavení. Císař vyšetřuje nato podrobně ve svém kabinetu celkovou strategickou situaci, jakož i opatření, která se mají učiniti; jeho názory poté strážce značí se v rozmanitých diktátech³⁴²).

„První poznámka. Postavení nepřátel.

Je téměř jisto, že nepřátelská slezská armáda od táhla na Wittenberg a že velká teplická armáda vykonává pohyb vlevo.

Nepřátelskou slezskou armádu lze se sborem Yorkovým, Blücherovým a Langeronovým odhadovati při nejmenším na 60.000 mužů.

Armáda berlínská, záležející ze sboru švédského, z jednoho sboru ruského a ze sboru Bülova a Tauentzienova, bude slabší.

³⁴²⁾ Tyto zajímavé zápisky, které se úplně srovnávají s danou situací a s tehdejšími názory císaře, přináší Norvinsova Portefeuille de 1813, II. 366, jakkoli v „Correspondance“ nejsou uvedeny. Pochybnost mám o označení sborů číslicemi, kdežto v poznámkách pro vlastní potřebu císařovu užívá se téměř pravidelně jmen sborových velitelů. Na čtyřech místech, jsou číslice protismyslné, a četl jsem tudíž místo *deuxième* *sixième*, místo *troisième* *deuxième*, místo *quinzième* *quatorzième* a místo *quinzième* *cinquième*. Tato místa označena jsou hvězdičkou.

Na dolním Labi stála by tudíž armáda 120.000 mužů; napořád však nutno věděti, vyslala-li vojsko proti Hamburku.

Teplickou armádu, složenou z Rakušanů, z jednoho pruského a z jednoho ruského sboru, nelze odhadovati níže než na 120.000 mužů.

Plán spojenců záležel by tedy v tom, že by ze svých dvou velkých armád vyslali jednu v pravo a druhou vlevo, aby císaře donutili k opuštění Drážďan.

Druhá poznámka. Rozloha francouzské armády.

Čtvrtý a sedmý sbor, pod velením knížete z Moskvy, stojí na dolním Labi.

Vévoda z Dubrovníka s prvním sborem jízdy a třetím sborem pěchoty proti Eilenburku a Torgovu. Tyto dvě armády mají celkem 80.000 mužů, jež kryjí levé křídlo.

Konečně jedenáctý, garda a druhý sbor jízdy, mají 60.000 mužů a stojí ve středu.

Třetí poznámka. Co nutno učiniti?

Tento večer se zjistí, odtáhla-li celá slezská armáda aneb pouze její část na Wittenberk.

V jednom nebo druhém předpokladu lze se znovu ujmouti ofensivy na pravém břehu a pochodovati s gardou a jedenáctým sborem na Torgov, kdež by se spojily s šestým*) a třetím sborem, načež by z Torgova s armádou 100.000 mužů vytrhly po pravém břehu proti mostům nepřítelovým.

Všechny sbory, kryjící pravé křídlo, stáhly by se před nepřítelem na Drážďany, jakmile by onen zpozoroval pohyb, a v případě nutnosti vyklidily by Drážďany, aby pochodovaly na Torgov.

Jiný návrh.

Tento návrh spočíval by na tom, abychom veškeré branné síly odvedly k Lipsku, vzdavše se nadobro Drážďan.

K uskutečnění jeho daly by se pochodem jedenáctý sbor, garda a druhý sbor jízdy na Wurzen, druhý*) a pátý sbor pochodovaly by na Koldice, první a čtrnáctý sbor pochodovaly by na Drážďany.

Obětovavše takto zásobárny, opevnění a lazarety, pokusili bychom se poraziti nepřátelské pravé křídlo, a kdyby se to podařilo, vrátili bychom se do Drážďan.

Nepodařilo-li by se poraziti pravé křídlo nepřítelovo, jež by ustoupilo příliš daleko, nastala by očividná nutnost obsaditi sálskou čáru.

Třetí návrh.

Sesílití levé křídlo jedenáctého sboru a očekávati rozhodnutí.

Drážďany, 5. října 1813.

Jiné poznámky o postavení armády.

Není možno, abychom bez bitvy přezimovali v Drážďanech. Můžeme sledovati dva plány:

Prvý, Drážďany udržeti a hleděti svésti bitvu, abychom, vyhrajeme-li ji, se tam vrátili a všechno v dřívějším stavu shledali;

druhý, Drážďany nadobro opustiti, pokouseti se o bitvu, abychom se, bude-li vyhrána, vrátili do Drážďan, když bychom rakouskou armádu zahnali do Čech. Pobyt náš v Drážďanech byl by jen příležitostný, neboť i po vyhrané bitvě není v zimě žádného Labe a ofensiva do Čech je velmi nesnadná, takže se Drážďany nemohou státí střediskem operací. Jest daleko přirozenější, budeme-li u Lipska neb u Magdeburku.

Pohyby v prvním případě.

Chtějíce Drážďany udržeti, musíme si počínati takto: Střežení Drážďan odevzdati prvnímu a čtrnáctému^{*)} sboru. Druhý, pátý a osmý zůstaviti pro střežení Kamenice (Saské) a Freibergu, kdežto s šestým, třetím, čtvrtým, sedmým, jedenáctým a gardou pochodovati, aby se svedla bitva.

Pohyby při druhém plánu.

Již pozítří nutno rozestaviti druhý, pátý a osmý sbor, tento u Altenburku a nikoli již u Drážďan, když obsadíme Kamenici, leč tak, jako bychom přicházeli od Lipska; první a čtrnáctý poslati pochodem na Drážďany, aby následovaly v pohybu, aneb první a čtrnáctý sbor povolati, aby se rozestavily rovněž na nossenské silnici, asi na úrovni s Waldheimem, majíce týl k Lipsku.

Rozdíl obou plánů.

Jelikož mne prvý plán nutí, abych druhý a pátý sbor ponechal státi s týlem obráceným k Drážďanům, mohl by je nepřítel předhoditi, kdyby postupoval na Altenburk; pak by přitrlh k Lipsku tak rychle, že by bylo toto město přímo ohroženo, a že by v Drážďanech zůstavené vojsko upadlo při sebe menším nedopatření v nebezpečí, že místo vyklízení Drážďan bude odtud vyhnáno.

V druhém plánu, jelikož bychom hned utvořili dvě armády, rozestavené na místě v přirozeném pořádku, byli bychom s to, abychom udrželi centrální postavení a abychom pochodovali vpravo nebo vlevo.

Kdyby císař opustil Drážďany, tu by první a čtrnáctý, jakož i druhý a pátý^{*)} sbor, nechápajíce svého postavení, operovaly bez souladu, až by byly odříznuty.

V prvním plánu ponechal jsem tyto sbory vzadu, aby Drážďany byly zachovány, kterýžto úkol musilo by te-

dy na še vzítí J. V. a zůstati v Drážďanech neb poblíž. V případě tom přicházíme o množství možností na levém křídle; bude-li výhodno svéstí bitvu, bylo by jistě pochybné svéstí ji bez osobní přítomnosti J. V. Kdybychom ji prohráli, nastala by taková situace, že bychom se musili od Labe zachrániti k Sále.“

Příštího dne císař volil. Rozhodl se, že s hlavní masou své armády obrátí se proti Labe překročivšímu protivníkovi, doufaje, že tam dojde k bitvě. Stará garda, Mortier, Macdonald a Sebastiani odtáhnou k Míšni, kamž se také císař odeběře. Murat nyní konečně přerušuje dosavadní spojení s Drážďany a roztaví se mezi Schwarzenberkem a Lipskem; Saint-Cyr a Lobau mají vykliditi své posice v Rudohoří a stáhnouti svá vojska k Drážďanům. Odpoledne po příchodu do tohoto hlavního města, promlouvá Saint-Cyr s císařem, jenž mu vysvětluje svůj útočný plán; císař chce, aby maršál s 1. a 14. sborem hájil Drážďany, kdežto on sám bití se bude s Bernadottem neb Blücherem. „Jeho mluva byla chvatná, důrazná, jeho úmysl zdál se tak pevný, že jsem nevěřil, že si mohu dovoliti poznámku k některému z bodů, o nichž se se mnou bavil³⁴³⁾. Jinak však byl císař klidný a veselý, zapomněl záhy na nynější situaci a šířil se kriticky o Soultových operacích ve Španělsku proti Wellingtonovi, jež právě nyní ztroskotaly. Jeho výklady byly tak přiléhavé a s takou jasností podány, že posluchače strhovaly k podivu.

O půlnoci dal si císař znovu povolati Saint-Cyra, jemuž nyní sděluje, že obou sborů, jež měly zůstati v Drážďanech, rovněž použije ke své ofenzivě. Odůvodnění tohoto záměru jeví se nezvratným; „dojde každým způsobem k bitvě, zvítězím-li, budu litovati, že jsem neměl všechno své vojsko po ruce; budu-li naproti tomu poražen, nemohl byste mi, kdybych vás zde ponechal, býti nápomocen v bitvě a byl byste bez záchrany ztra-

³⁴³⁾ Gouvion St. Cyr Mém. IV. 184.

cen. Ostatně, co znamenají Drážďany dnes? Nemohou již tvořiti stěžejní bod armádních operací, které by zde nebyly možné pro naprosté vyčerpání okolní krajiny. V Drážďanech jest 12.000 nemocných, kteří zemrou, neboť jsou zbytkem ze 60.000, které umístěny byly v lazaretech od začátku polního tažení. Dodejte ještě, že roční doba pokročila a že jednou zamrzlé Labe neskýtá již nijakého postavení. Chci zaujmouti nové posice, abych přečkal zimu, odvolám své pravé křídlo a opru je o Erfurt a svůj střed rozvinu podél Sály, kde se naleznou dobré posice v každém čase, poněvadž výšiny levého břehu výborně se hodí k obraně. Své levé křídlo opru o Magdeburk, kteréžto město bude míti pro mne jinou důležitost než Drážďany. Drážďany leží příliš blízko Čech; jakmile učiním sebe menší pohyb v okolí tohoto města, abych se přiblížil Čechám, tu tam nepřátelské armády neprodleně couvnou, ježto jest jim projíti jen zcela krátkou tratí, a mně chybí prostředky, abych je odříznul, odebeřu-li se v jejich týl. Posléze chci odlehlým postavením, jež zaujmu, utvořiti pytel, vy mně rozumíte³³⁴⁾). Tato pěkná strategická úvaha ukazuje nám, že si císař v ten čas ujasnil nebezpečí, do něhož se dostal svým klidným a dlouho trvajícím pobytem v Drážďanech.

Soubornému ofensivnímu plánu dostává se pak dne 7. října o jedné hodině ranní přesného znění diktátem.

Poznámky o pohybech rozličných sborů armádních.

1. Dne 7. října vykonati urychlený pochod k Wurzen. Tam lze umístiti můj hlavní stan, jakož i jízdu Sebastianiho, gardu a sbor Oudinotův na čtyři hodiny cesty od Wurzen, takže v případě naprosté nutnosti mohou býti ráno 8. října u Lipska.

³³⁴⁾ Gouvion St. Cyr Mém. IV. 185.

2. 3. sbor pěchoty bude pravděpodobně u Wurzen. Ježto vévoda Dubrovnický jej vyslal proti Muldě.

3. Generál Lauriston má zaujmouti posici u Rochlice, kamž dorazí za tři hodiny; vévoda Bellunský může se odebrati do Mittweidy, hne-li se o něco později, setká se i on i Lauriston s knížetem Poniatovskim, stojícím u Frohburku. Zítra mohou býti u Frohburku, aby zadrželi čelo nepřátelské armády.

Maršálovi Saint-Cyrovi lze dnes 7. října odtáhnouti s 1. a 14. sborem zpět k Drážďanům, obsaditi zítra 8. října Mišeň a zahájití své pohyby, vykliditi dne 7. října Drážďany a nastoupiti plný pochod na Wurzen.

Ukončením těchto pohybů získám naprostou volnost v počínání; od Wurzen mohu pochodovati na Torgov neb proti nepříteli, vytrhnouti z Wittenberku, aneb mohu svou celou armádu vésti zpět na Lipsko a svéstí všeobecnou bitvu, aneb vrátiti se přes Sálu.

Jednotlivost. Zastíraje své pohyby, Neapolský král by táhl na Mittweidu; Flöhu by vyklidil teprve dne 7. října v noci; nepřítel by zvěděl teprve dne 8. října ráno, že nikdo není již na silnici z Kamenice do Drážďan.

Generál Lauriston by přibyl do Rochlic, opustiv Mittweidu teprve potom, až by tam dorazilo čelo 2. sboru.

2. sbor by dne 8. října postoupil na Rochlice, a k pozorování území od Rochlice k Frohburku, obsadil by Koldice, udržuje spojení s armádou. Sbor tento by tam zůstal až do dalšího rozkazu pro případ, že by jej nepřítel tísnil; tak by se blížil k Lipsku, aniž by se dal zatlačit od Muldy.

Dne 8. října byla by armáda, již osobně velím, u Wurzen.

Dne 10. října stál by sbor maršála Saint-Cyru u Wurzen.“

V tomto, tak prostém, tak průzračném nástinu setkáváme se na okamžik opět s vojevůdcem, jemuž jsme se tak často již z téže příčiny obdivovali. Jelikož se jeho vnitřní postavení u Drážďan stalo neudržitelným,

zaujal jiné na Muldě u Wurzen; odtud lze mu vrhnouti se na vše, co by se přes Labe přiblížilo, aby to různě napadl a zahnal za tuto řeku, načež ubezpečen, že se spojí s Muratem, může svést rozhodnou bitvu se Schwarzenberkem.

Druhá možnost, o níž císař uvažoval, záležející v tom, že svou celou armádu soustředí na Lipsko, nejevila arciť nijaké zvláštní výhody, neboť skýtala soustředně postupujícímu protivniku úplnou volnost, aby sem přitřhl se všemi svými massami a císaře rozdrtil. Jestliže císař přece o této myšlence uvažoval, činil tak asi jednak proto, aby všechny možnosti, jež tento odchod poskytoval, objasnil, jednak proto, že si byl vědom svého naprosto mistrného řízení bitvy, jež se doposud vždy osvědčilo. „Jeho veliká duševní převaha dodávala mu takové sebedůvěry, že se cítil dosti silným, aby své odpůrce porazil, nechť užil kterékoli válečné soustavy.³⁴⁵⁾

Konečně třetí plán, týkající se ústupu za Sálu, byl nesporně nejprozíravější i nejchytřejší; tam bylo lze bez překážky doraziti, byť by si protivník sebe více pospíšil, tam bylo lze přibrati posil, kdežto protivníci byli nuceni ponechat vojska v zádech svého pochodu; na Sále našla by se nová vhodná obranná čára a bylo lze utvořiti nový defensivní úsek, kdyby se takový na Labi opustil. Leč situace císařova nepřipouštěla snad přece uskutečnění tohoto moudrého a prozíravého plánu. On, šťastný voják na trůně, nemohl, byť by se to i s vojenské stránky jevilo výhodnějším, beztrestně ustupovati, opouštět zemi a blížiti se ke svým hranicím. Kromě toho znamenalo by to značné povzbuzení spojenců, kteří se pořád ještě poněkud strachovali velké bitvy a svými pochody a protipochody chtěli všeho dosíci, kdyby jim teď bez bitvy padlo do rukou celé Sasko, jako zisk ze strategického manévru. Proto byl

³⁴⁵⁾ Berthezène, Souvenirs mil.

další pochod na Düben, jak jej císař skutečně vykoná, dozajista nejlepším rozhodnutím.

Po rozumu přijatého plánu vydány jsou teď rozkazy k pochodu. Samotný císař „pracoval neúměrně až do rána 7. října, načež se ještě vykoupal; po 6. hodině odcestoval.“³⁴⁹) Odebral se přes Wilsdruf do Mišně, načež po krátkém pobytu v tomto městě přibyl odpoledne na zámek Seerhausen. Bylo mu teď známo, že celá slezská armáda vytrhla přes Labe u Wartenburku, takže nyní tím více pomýšlí na bitvu. Nicméně ale mu zrovna ten čas v Mišni napadlo, aby hájil Drážďany a posílá odtud rozkaz, aby sbory Saint-Cyrův a Lobauův setrvaly v saském hlavním městě.

Nemáme žádného východiska k posouzení toho, jak vzniklo toto rozhodnutí v duši císařově. Záměr ten znamenal nepopíratelnou vojenskou chybu; nebyla to z oněch chyb, jichž se ve slabé hodině dopouští i nejzdatnější vojevůdce a jež toliko nasvědčuje, že ani nejzdatnějšího neminou slabé chvíle, nýbrž byla to chyba, která v rozhodném okamžiku znamenala naprostý rozchod s velkými zásadami, které byly podkladem císařových úspěchů. Císař dbá o vedlejší věc, o Drážďany, kdežto v ten čas běželo o hlavní věc, o velké vítězství; po takovém vítězství by mu Drážďany samy sebou připadly, než obou sborů, jež tam ponechává, trpce bude postrádati na onom lipském bojišti, kdež bude se rozhodovati netoliko o osudu Drážďan, Sas, nýbrž také o osudu Německa, ba i Evropy vůbec.

Není zásady, již by císař nebyl častěji a větší měrou zdůrazňoval, nad tuto: „Trvám na svém názoru, že, kdykoliv hodláme syésti bitvu... nesmíme se tříštiti; nutno semknouti své síly, massami působiti; všecka vojska, která ponecháme vzadu, vydána jsou nebezpečí, že budou jednotlivě poražena, neb donucena své posice

³⁴⁹) O. v. O. 357.

opustiti.³⁴⁷⁾ „Všechny nepřátelské trupy, podnikající odlehlý manévr, budou mimo bojiště.“³⁴⁸⁾ Tato zásada měla by býti směrodatnou i při nejskrovnějších poměrech: „táhnou-li divise v boj, musí vše býti pod prapory.“³⁴⁹⁾

A přece císař ještě právě předešlou noc Saint-Cyrovi tak jasným způsobem vykládal příčiny, proč tyto oba sbory vezme s sebou. Chybu vojevůdcovu spatřujeme nikoliv v tomto držení Drážďan, nýbrž v nepoddajné neústupnosti panovníka, jenž nechce připustiti, že musí v něčem povoliti, jenž se strachuje dojmu, jež každý zpáteční krok musí vyvolati, a jenž se nikoliv neprávem obává o své, pouze na moci spočívající panství, jakmile se ukáže, že tato moc není již dřívějšího rázu. Tentýž vojevůdce, který r. 1796 s lehkým srdcem upustil od obléhání Mantovy, aby dobyl skutečného vojenského úspěchu, jest nyní vnitřní neudržitelností světového postavení, jež si vytvořil, nutkán k tomu, aby pro zdánlivou neporušenost svého panství obětoval skutečný vojenský prospěch. Muž, jenž především vždycky hodnotil skutky, musí teď pro pouhé zdání obětovati skutečnost, čímž se dostal do sporu sám se sebou, stal se svým vlastním nepřítelem, takže vojenské chyby tvořily toliko zevní příznaky tohoto vnitřního rozporu.

Dne 7. října spatřujeme tedy: Souhama u Torgova, Latour-Maubourga podél Labe až k Torgovu, starou gardu, Oudinota, Mortiera, Macdonalda a Sebastianiho u Míšně a před tímto městem, Marmonta u Tauchy, Neye u Bennevic na Muldě. Postrádající bližších zpráv o rozloze Francouzů, Blücher a Bernadotte stojí dnes onen kolem Düben, tento na čáře Köthen-Jessnice, kdežto Tauentzien jest za nimi u Dessavy. Císař stojí dne 8. října se soustředěnou massou svých vojsk kolem

³⁴⁷⁾ Berthierovi. Paříž, 6. prosince 1811.

³⁴⁸⁾ Saint-Cyrovi. Budišín, 17. srpna 1813.

³⁴⁹⁾ Davoutovi. Schönbrunn, 16. prosince 1805.

Wurzen, maje jednak na pravém křídle Bertranda u Šildy, jednak na levém Marmonta s Latour-Maubourgem u Tauchy. Ney se sborem Reynierovým stojí u Eilenburku a Wurzen.

Císař předpokládá, že Blücher stojí se 60.000 muži u Düben, kdež jej chce napadnouti, proto nařídil, aby všechny jeho sbory vytrhly 8. října o 6. hodině ranní a soustředně postupovaly na řečené město. Podle toho ocitne se tedy celá francouzská armáda na pochodu, kdežto Blücher táhne vpravo, aby podle úmluvy s Bernadottem učiněné, zaujal posici za Sálou. Jeden sbor Blücherův, jenž stál u Mockrehny, byl v té míře ohrožen postupem Francouzů, že se obával odříznutí, jemuž ušel jedině tím, že v noci obešel nebezpečný bod, Düben, doraziv ráno 10. října do Raguhnu; oba ostatní sbory přibýly do Jessnic a Mühlbecku a 10. října do Zörbigu. Bernadotte se zastavil.

Císař přibyl 9. října s gardou do Eilenburku; Bertrand a Macdonald postupují na Auenhain a Mockrehnu, ostatek armády stojí mezi Eilenburkem a Wurzenem. Dne 10. října posunuje císař své voje proti Labi. Macdonalda na Wittenberg, Bertrand táhne k Schmiedeberku, Ney ke Gräfenhainichen, Reynier přes Schkönu na Kemberk, Sebastiani na Trebnici. Císař odjel do Düben, kamž přibude v prvních hodinách odpoledních ve špatné náladě; se svým hlavním stanem ubytuje se v tamním záměčku.

Císař rozmrzen pozoruje, že se opakuje hra, která jej již na slezských polích donutila k neplodnému tažení semo tamo a znemožnila mu rozhodnou bitvu. Co lze podniknouti? Je mu již známo, že Schwarzenberk táhne na Lipsko a že Muratovi nebude na dlouho možno zahrazovati mu cestu. Podle císařova názoru, a dlužno přiznati, že byl správný, chystají se Blücher a Bernadotte k novému ústupu za Labe, ježto mu nečelili; císař půjde za nimi, a budou-li hájiti přechod, tu se mu tam naskytne příležitost ke kýžené bitvě. On také hodlá bud'

po této bitvě aneb bez bitvy překročiti Labe, aby na jeho pravém břehu obsadil operační čáru Drážďany-Magdeburk. Murat, ježž císař cení na 62.000 mužů, má se pokusiti o uhájení Lipska, leč všeobecné bitvy s početnějšími nepřátelskými silami má se vyhýbati. Rozvine-li nepřítel takovou bitvu, má ustupovati přes Eilenburk a Düben na Torgov a Wittenberg, aby rovněž přešel Labe.

Tím císař jednak zbaví Schwarzenberka cíle jeho operací, Muratovy armády, jednak vážně poškodí Blücherovu a Bernadotteovu armádu a pak rychlou změnou své operační čáry vsune Labe mezi sebe a obě nepřátelské massy. V tom smyslu byly jeho sbory vypraveny přes Schmiedeberg, Trebnice a Kemberk na Wittenberg, jakož i přes Gräfenhainichen oproti cstatním nepřátelským mostům, jakmile postřehl, že protivník před ním ustupuje. Tento plán náleží k nejkrásnějším a nejgeniálnějším císařovým plánům, leč situace jeho tvůrce jest tak nebezpečná a povážlivá, že jen urychlené provedení, neúnavná činnost a neochvějná vytrvalost mohou tento plán ještě uskutečniti a tím snad zachrániti.

Než ještě týž večer mění císař zase svůj záměr; uvažuje o výpravě 20.000 mužů na Lipsko, ba pomýšlí dokonce i na soustředění své celé armády na toto město, a jme se již uskutečňovati tuto myšlenku tím, že Marmontovi, jenž se dal pochodem na Düben, prikazuje, aby zůstal za Muldou. Leč již dne 11. října si císař věc zase rozmyslel a pokračoval ve svém pochodu na Wittenberg. Reynier má tam překročiti Labe, Bertrand nechť se se Sebastianim odebere k Wartemburku, aby dal odstraniti tamní mosty, kamž za ním přitáhnou Macdonald a gardy. Marmont má u Düben přejíti Muldu, Ney ať setrvá u Gräfenhainichen a vyzvídá všemi směry, neboť, ačkoliv císař tuší nepřátelskou massu u Dessavy, přece si začíná uvědomovati možnost, že tato massa zabočila přes Sálu.

V nepřátelském táboře skutečně měli tento úmysl. Blücher přitrhne k Halle a Loebejünu, Bernadotte stojí u Rottenburku, zůstává Tauentziena u Dessavy k záštitě mostů u Rosslau a Acken, kterýžto generál, je- muž postupem Francouzů na Wittenberk hrozilo odříznutí od Berlína, ustupuje za Labe, aby se na jeho pravém břehu postavil u Rosslau. V ten den překročil Reynier Labe u Wittenberku, zahnav na Kosvigovu pevnost pozorující nepřátelské oddělení. Macdonald následuje Reyniera, Bertrand přibude do Wartenburku, Latour-Maubourg dostihne Kemberka.

Příznakem císařova chování v těchto dnech u Düben jest nerozhodnost. „Viděl jsem tenkrát císaře, čekajícího na zprávy od Labe a zcela nečinně sedícího ve své světnici na pohovce u velkého stolu před bílým archem papíru, na němž kreslil rozmanité klikatiny, jaké vidáme na rodokmenech. Jeho geograf d'Albe, jakož i jiný spolupracovník, seděli rovněž nečinně v rozích světnice, očekávající zcela klidně jeho rozkazů.³⁵⁰⁾ Marmont, jenž se tohoto večera 11. října dostavil k císaři se zprávami, měl s ním pak víc než pětihodinovou, až přes snídání trvající a o 6. hodině dne 12. října skončenou rozmluvu, v níž důkladně probrána byla celková vojenská situace a při níž také on dospěl k názoru: „Napoleona v tomto polním tažení již vůbec nepoznáváme.³⁵¹⁾ V protivě s dřívějškem neurazí již deset mil cesty koňmo, aby osobně všechno spatřil a zařídil, „skoro pravidelně zůstává uzavřen ve své světnici, kdež umístili jeho lůžko a mapy,³⁵²⁾ a místo, aby vydával rozkazy, radí se se svým okolím.

Téže noci na 12. říjen zvěděl císař o pochodu odpůrců na Halle. S počátku chce setrvati při tom, aby Reynier pochodoval po pravém břehu k Rosslau, kdežto

³⁵⁰⁾ O. v. O. 363.

³⁵¹⁾ Mém. V. 271.

³⁵²⁾ Fain, Manuscrit de 1813. II. 372.

Ney má tam postoupiti přes Dessavu, než o 9½ hodině dává závěrečné rozkazy ke zpátečnímu pochodu všech sborů na Lipsko, „ježto jest mou vůlí, abych tam se všemi svými brannými silami svedl bitvu.“³⁵³⁾ V následující úvaze vysvětluje toto rozhodnutí.³⁵⁴⁾

„Nařizuji Neyovi, aby táhl k Düben.

Tento rozkaz nestihne Neye dříve než ve 2 hodiny odpoledne, a jeho trupy nastoupí pochod o 3. hodině; tyto mohou překročiti most v Düben teprve ráno 13. října (garga jej překročí potom); Ney může bez obtíží doraziti večer 13. října k Tauše.

Jelikož Latour-Maubourg stojí u Kemberku, není také zde nijaké překážky.

Vévoda z Tarentu obdrží rozkaz teprve o 3. hodině; překročil-li Labe, potřebuje noc k tomu, aby se vrátil; u Düben bude teprve ráno 13., a 14. října vydá se pochodem na Tauchu.

Generálu Reynierovi, jenž pochoduje na Rossrau, bude lze teprve této noci doraziti k Wittenberku; generál může sem přitrhnutí přes Eilenburk.

Totéž platí u generála Sebastianiho.

Co se týče vévodů z Trevisa a z Reggia, jakož i gardové zálohy, přejdou všechna tato vojska dnes most v Düben a budou zítra časně ráno u Tauchy.

Král stojí dnes, 12. října, u Eröbern; zítra, 13. října, bude u Lipska a u Tauchy, kamž zítra přitrhnu s Curialem,³⁵⁵⁾ se starou a mladou gardou, jakož s vévodou z Dubrovníka, téměř se 40.000 muži, což s královými 50.000 muži činiti bude skorem 90.000 mužů.

Naše celá armáda soustředěna bude dne 15. října. Zítra, 13. října, přibude nepřítel k Eröbern. Zde se doví, že velká armáda přitrhla. Den 14. října ztrávíme

³⁵³⁾ Berthierovi. Düben, 12. října.

³⁵⁴⁾ Poznámky o spojení rozličných sborů u Tauchy.

³⁵⁵⁾ Velitel divise staré gardy.

nástupem. Zbývá mi tudíž k soustředování den 13. a 14. října. Jdu dále: Byla-li by celá armáda u Düben, nemohla by přece dříve přitřhnouti, neboť má minouti pět nebo šest přechodů.“

Císař poté nastiňuje tyto pohyby, stanoví jejich početnost, načež dospívá k závěru:

„Tedy v první čáře skorem 120.000 mužů; v druhé čáře 70.000 mužů; celkem asi 190.000 mužů.“

Císař pořád ještě věří, že vojska, na něž narazil Reynier na pravém břehu Labe, totiž na sbor Tauentzienův, tvoří celou Bernadotteovu armádu, a že Blücher osamocen stojí za Sálou. Proto mluví o vzdálených 40.000 až 50.000 mužích, bez nichž svedena bude rozhodná bitva. Leč postavení Muratovo císaře značně znepokojuje, takže vysílá k němu důstojníka, aby se na vlastní oči přesvědčil, jak se věci mají. Jinak pokračuje císař dne 12. října ještě ve svých pohybech proti Labi, ačkoliv, jak známo, se zásadně rozhodl pro odchod na Lipsko; toliko Marmont pochoduje již na toto město. Reynier postupuje dále po pravém břehu k Ross-lau a Tauentzien, vida na druhé straně také Neye, jak zde urychleně pochoduje přes Dessavu, odstraňuje most, a ustupuje v noci k Zerbstu. Bernadotte se zastavil. Soustřediv se kolem Halle a obsadiv Meziboř (Merseburg), Blücher zjednal si spojení se Schwarzenberkem, prostírající se úplně v týlu Francouzů. Schwarzenberk pokračoval sice pomalu, leč nepřetržitě ve svém postupu, kdežto před ním ustupující Murat zaujal nyní konečně dne 12. října posici před Wachau s pravým křídlem, Poniatovski na Plise proti Eröbern se středem, Victor u Güldenossy s levým křídlem, Lauristor. vně přes Störmthal; Marmont dorazí do Stötteric jako záloha. Schwarzenberk je ve styku s francouzskou linií.

Nelze pochybovati o tom, že podle situace, jak se jevila dne 12. října, nezbývalo císaři nic jiného, než tažení na Lipsko; byl to trest za jeho nerozhodné otá-

lení. Podjati se ještě nyní odvážné operace vně přes Labe, znamenalo by pouhou ránu do vzduchu, neboť tam nebylo již nepřátel, kdežto pak proti trojnásobné přesile stojící Murat byl by ztracen. Leč přes to i tažení na Lipsko znamenalo pouhý manévř ze zoufalství; i když tam stojí dokonce celá francouzská armáda, bude míti velkou přesilu proti sobě, neboť ničím nelze zabrániti protivníku, aby sem nepřitrhl se všemi svými silami, a pak tamní taktické postavení „na spodině nálevky“³⁵⁶⁾, jak velmi přiléhavě poznamenal Marmont, musilo znamenati v případě porážky zkázu. A také po stránce strategické jest císař ztracen. Schwarzenberk a Blücher stojí se svými hlavními massami hrozivě blízko jeho jediné spojovací čáře a zjednali si již vzájemné spojení v jeho zádech.

Vezmeme-li v úvahu nepříznivé situace v novějších válečných dějinách, jako Ulm, Jena, Sedan, tu shledáváme, že nejsou horší této u Lipska. Snad by bylo ještě 11. října možno přivoditi příznivý obrat tím, že by císař buď spěšně odtáhl na Grimmer, aby se spojil s Muratem a udeřil na Schwarzenberka, nebo že by Murata rychle stáhl k sobě a uskutečnil svůj plán přechodu na pravý břeh Labe. Než císař neučiní nijakého pronikavého povšechného rozhodnutí, nýbrž počíná si stejně jako Mack, Brunšvik, Mac-Mahon, posunuje kupředu jednotlivé sbory, chce se rozhodnouti, až by získal přesné zprávy o nepříteli, což se ve válce skorem nikdy nepodaří, a nehýbe se vlastně ani s místa. Druhdy pochodoval spěšně na nepřítelův nejcitlivější bod, ubezpečen, že nepřítel bude pak nucen čeliti mu celou svou massou, kdežto teď, když chce jednati teprve až bude znáti úplnou odpověď, zmizí Bernadotte a Blücher před ním ustoupí, a přes to, že posunuje sbory k Labi a dokonce i přes Labe, a přes čtyřdenní pobyt v Düben, císař je na omylu ohledně Bernadottea a ztrácí

³⁵⁶⁾ Mém. V. 273.

nenahraditelný čas v nejrozhodnějším okamžiku polní výpravy.

Císařův konečný odchod na Lipsko začíná v poledne 13. října. Leč císař nyní již ví, že jest Bernadotte u Bernburku a že se tudíž nezbavil tohoto protivníka. Kromě toho se císař dověděl, že se Bavorsko od něho odtrhlo a přidalo k jeho nepřátelům, než nezdá se pravděpodobným, že by tato zvěst přímo působila na jeho rozhodnutí. Jelikož císař předpokládal rozhodující bitvu dne 15. neb 16. října, nemohla tato, přece jen odlehlá událost, míti přímého vlivu na jeho opatření; co se o tom uvádí v císařově bulletinu ze dne 15. října, bylo dodatečně vymyšleno, aby se poukazem na předchozí příčiny dodalo nepřítelům válčení vlídnější tvářnosti. Murat jest v ten den, 13. října, nucen ustoupiti na výšiny u Wachau, kdež naztří odrazil prudký útok nepřítelův, podniknutý z příčin výzvědných. Blücher byl dosud u Halle a Bernadotte u Köthen.

Císařova armáda pochoduje na Lipsko. Bertrand přibude na noc do Eutritzsch, Latour-Maubourg dorazí až k Radefeldu, Macdonald do Velké a Malé Wolkavy, Souham přitrhne před Düben, mladá garda jest ve Widderitzsch, Marmont zaujal posici u Lindenthalu, toliko Reynier jest dosud vzadu zaměstnán přechodem na levý břeh Labe.

Císař opouští Düben o 7. hodině ranní, přibude v poledne k Lipsku, objíždí město, načež zaujme stanoviště v širém poli, jižně wurzenské silnice; zde slyší a pozoruje dělovou palbu bojujícího Murata, sleduje chod zápasu, načež večer rozbíjí svůj hlavní stan v hostinci ve vsi Reudnicích.

Dne 13. října objevil se Murat časně ráno u císaře, aby mu podal zprávu o včerejším boji. Kolem 10. hodiny vsedl císař s Muratem na koně a odjel pak k Liebertvolkvicům, dal na výšině západně vesnice rozdělati strážný oheň. načež dal rozkaz, aby přecházející sbory zaujaly vykázaná postavení. V důsledku toho

nalézáme dnes francouzskou armádu takto rozestavenou: Lauristona u Liebertvolkvic, Victora u Wachau, Poniatovského u Markkleeberku a Dösenu, jehož bok se prostírá podél Plisy přes Döllice až po Konnevice, u Dösen Kellermannův sbor polské jízdy; jízda Latour-Maubourgova stojí u Zweinaundorfu. U Holzhausen stojí s Augerauem přitřhnuvší jízda pod Pajolem, kdežto samotný Augereau postaví se se svým sborem u Zuckelhausen. Všechny gardy tvoří povšechnou zálohu u Reudnic a Krottendorfu. Severně Lipska spatřujeme Bertranda u Eutritzsch, Marmonta u Lindenthalu. Od Souhamova sboru přitřhnou dvě divise k Mockavě, kdežto třetí je ještě pozadu na dübenské silnici. Důležitou Lindenavu, jediný průsmyk pro ústup, obsadily dva prapory pod generálem Margaronem. Macdonald stojí u Tauchy, kamž postupuje Sebastiani, kdežto Reynier dostihne konečně Düben.

Císař odpoledne vsednul znovu na kůň a odebral se nejdříve na nejzazší pravé křídlo svého postavení, k Poniatovskému, kdež podrobně prohlížel Plisu a její přechody. Objížděje poté celou frontu své armády, ubírá se k jízdectvu u Holzhausen a Zweinaundorfu. Císař podle došlých zpráv soudí, že Bernadotte stojí u Meziboře, Blüchera očekává nikoliv na silnici od Halle, nýbrž na silnici weissenfelsské, kdežto Schwarzenberkovu armádu předpokládá vůbec jako soustředěnou massu na čáře Naunhof-Eröbern. Ve skutečnosti ale Blücher přece postupoval po hallské silnici a stojí na čáře Schkeudice-Kursdorf-Gross-Kugel. Bernadotte zabírá linii Wettin-Petersberg-Zörbig, jakož i Oppinu. Schwarzenberk má jednak své pravé křídlo v prostoru Pommсен-Güldengossa-Eröbern-Mägdeborn, jednak levé křídlo u Lützenu a Markranstädtu, kdežto záloha stojí u Audi-gastu.

Tedy strhne-li se dne 16. října bitva, může císař použít 170.000 mužů, nemoha do boje vyslati ten den pouze Reyniera, 14.000 mužů; spojenci mohou se pustiti

v zápas asi s 200.000 muži, nemohouce v něm včas upotřebiti Bernadottea, 60.000 mužů jakož i Bennigsen, kromě před Drážďany ponechaného rakouského sboru, 65.000 mužů, kteří stojí u Waldheimu a Penigu. Je tedy císař na samotném bojišti jen o málo slabší než protivník, přes to, že tento má k dispozici celkovou značnou přesilu. Z toho je zřejmo, že císař, když se jednou odhodlal k tažení na Lipsko se svou armádou, účelně si uvědomil, že nutno učiniti tak rychle a se všemi silami zároveň. Ont' arcit' již před tím, jak jsem na totéž upozornil, chybil, že Saint-Cyrs s Lobauem zanechal v Drážďanech, jejichž 30.000 mužů bude tu tedy nadobro postrádati, kdežto spojenci, kteří sice pochodují na Lipsko, avšak ani rychle, ani dosti semknutě, nebudou míti v první bitevní den přesilu proti císařovým silám; leč chápajíce zato správně situaci, stáhnou k sobě také 65.000 mužů, které zanechali u Drážďan, takže se na konec objeví na lipském bojišti se vším svým vojskem, tedy se značnou přesilou.

Císař ráno 16. října posílá Neyovi, jenž velí všem vojskům severně Parthe, rozkaz, aby sbor Marmontův vypravil k Liebertvolkvicům, načež se ubírá k této vesnici a kolem 9. hodiny přibude na Šibeniční horu, zatím co čelo gardy dorazí k Liebertvolkvicům. Spojenci hned potom zahajují útok. Boj toho dne odehrává se ve třech, zřejmě se lišících skupinách; u Wachau napadají Schwarzenberkovy hlavní síly samotného císaře, u Lindenavy čelí Bertrand rakouskému sboru Gyulaiovu, severně Halštova útočí Blücher na Marmonta. Marmont ve smyslu zmíněného příkazu císařova dal se na pochod, když Blücher proti němu postupuje, takže v 11. hodin jest nucen své tažení přerušiti a v šik se rozvinouti.

Ney zatím vypravil kolem 10. hodiny Bertranda na jeho posici u Liebertvolkvic, než tento obrací se potom na naléhání Arrighiho, jenž pověřen byl obhajobou města Lipska, k Lindenavě, aby se svými 15.000 muži uhájil tamního jediného průsmyku pro ústup. Bertrand vidí

se tu brzy napaden sborem 22.000 mužů, jenž mu nejdříve vyrve Leutzsch, načež kolem jedné hodiny polední vtrhne do Plagvic, a kolem 2. hodiny obsadí dokonce i jižní obvod Lindenavy. Leč důtklivý císařův příkaz ukládá Bertrandovi, aby za všech okolností uhájil Lindenavy, takže se mu pak s napětím všech sil skutečně podaří nepřitele zahnati přes Plagvice.

Zatím se Marmont sešikoval na čáře Möckern-Eutritzsch, načež v poledne přitrhnuvši polská divise obsadí vpravo se prostírající Velký a Malý Widderič; stojí tu celkem 28.000 mužů. Postupující protivník zmocňuje se kolem jedné hodiny polední bez námahy vpředsunutých posic Freyrodty, Radefeldu a Lindenthalu, načež však semknou se Francouzové k odporu v Möckern, takže se Yorckovu sboru teprve po těžkém a se značnými ztrátami spojeném zápolení podaří konečně v 5 hodin trvale opanovati tuto vesnici. Marmont couvá ke Gohlisu a Eutritzschu. Také vpravo se prostírající Velký a Malý Widderič Francouzové ztratili, načež však byly tyto osady znovu dobyty divisí Souhamova sboru, která sem nyní přitrhla, přicházejíc z pozadí po důbenské silnici. Ostatní dvě Souhamovy divise, které Marmont očekával jako posilu, vypravil Ney přes Schönfeld k dispozici císařově, poněvadž, jak jsme viděli, ani Marmont, ani Bertrand nebyli s to, aby vyhověli danému rozkazu. Leč byv pak náležitě zpraven o nebezpečí hrozícím Marmontovi, vysílá císař tato vojska zpět na pomoc tomuto maršálovi; však vojska tato nepřitrhnou již včas a nemohou již zasáhnouti v boj.

Na nejdůležitějším úseku bojiště postupovali spojení takto: Schwarzenberk se 30.000 muži mezi Halštrovem a Plesnou obrací se na Konnevice; vpravo od Plesné velí Barclay 64.000 mužům, již jsou na čáře Eröbern-Gülden-gossa-Velká Pössna, za ním stojí u Rothy záloha 20.000 mužů. Těmto všem nepřátelským silám čelí císař se 115.000 muži. Nejdříve se rozpoutává houževnatý zápas o Markkleebek, Wachau a Liebertvolkvice; chvílemi jest

císař pro svou osobu dokonce nucen odebrati se poněkud do pozadí k ovčímu meusdorfskému, než mezi 11. a 12. hodinou postřehuje, že nadešel příznivý okamžik, aby se své strany přešel k ofensivnímu výpadu, neboť nepřátelské útoky postrádají souladu a všechny jeho sbory jsou po ruce na vykázaných místech. Věci se mají tedy takto: Poniatovski drží se dosud v Markkleeberku a hájí Konnevice, jakož i Plesnou proti Schwarzenberkovi, toliko zámek dölícký jest ztracen; k jeho podpoře přitřhl Augereau k Dösen. Victor obhazuje Wachau, Lauriston Liebertvolkvice, Mortier a Oudinot stojí za touto vsí, stará garda na Galgenberku, Macdonald dorazil k Holzhausen. Z císařova příkazu zřídil Drouot velkou baterii o 150 dělech mezi Wachau a Liebertvolkvicemi.

Císař nyní zamýšlí prolomiti střed spojenců u Guldengossy hlavně velkým útokem veškeré jízdy, která, kromě Sebastianiho, jenž pochoduje na levém křídle na Malou Pössnu, soustředěna jest pod Muratem za středem francouzského bitevního šiku. Poté hodlá právě nepřátelské křídlo nadobro obchvátiti, a sice postupem přes Seiffertshain a Universitäts lesík. V důsledku toho zahajují všeobecný pohyb vpřed. Zmocniv se Kolmberku, Macdonald postupuje na Seiffertshain, Mortier táhne kupředu mezi Kolmberkem a Liebertvolkvicemi, Oudinotem zesílený Mortier vytrhne proti ovčímu auenhainskému, kdežto Augereau postupuje přes Markkleeberk na Krostevice.

Nesporo, že spojencům nadešel povážlivý okamžik, a kdyby byl císař dosáhl plného úspěchu, byl by zaň děkoval dvěma okolnostem, předně, že na nejrozhodnějších místě celého váleč. kolbiště bojuje se 115.000 muži proti 114.000, ačkoliv celkem operuje s 214.000 proti 325.000; tím jest doložen jeho vojevůdcovský věhlas kombinací strategických pohybů. Za druhé, že neklamným zrakem prostřed bitvy postřehl okamžik a místo, kdy a kde podjati se rozhodujícího náporu, kdežto na příklad jeho protivník bezúčelně vklínil 30.000 mužů mezi Halštrov

a Plesnou a vykrvácel u snadno hájitelné soutěsky konevické; okolnost tato nasvědčuje císařovu vojevůdcovskému věhlasu v taktickém vedení bitev. Napoleon tu tedy projevuje obě přední vlastnosti skutečného vojevůdce ještě jednou v bývalém lesku, než ařeit' již příliš pozdě, aby mohly odvrátiti jeho osud.

Victor kolem 2. hodiny zmocňuje se útokem ovčínu Auenhainu a Oudinot se obrací proti Eröbern; Mortier a Macdonald nutí taktéž protivníka k ústupu, pouze Güldengossa, kde jeho zálohy zasahují v boj, čelí dosud útokům Lauristonovým. Ve 3 hodiny vrhá císař jízdu od Wachau proti středu spojenců; jízda tato, již velí Murat, skládá se z divise Latour-Maubourgovy, Kellermannovy, jakož i z některých pluků Pajolových. Jízda tato řtí se přímo na Güldengossu, proniká až vně této vsi, leč tam ji opouštějí síly. A zatím co císař všecko již nasadil v boj, zatím co všechna jeho vojska jsou již znavena, nastupují u spojenců kolem 4. hodiny čerstvé síly v šik. Jsout' to rakouské rezervy, jež Schwarzenberk k naléhání cara Alexandra vypravil na tento důležitý úsek bojiště. Rakušané vytlačují nyní Francouze z jižní části Markkleeberku, leč v severním jeho úseku vzdoruje Augereau jejich útokům a také jejich postup přes zámek dölícký ztroskotává. Přes tvrdý odboj jest Victor kolem 5. hodiny nucen vykliditi ovčinec Auenhain, načež doprovázen Oudinotem couvá k Wachau; v téže době jest Marmont nucen opustiti Seiffertshain.

Podstatný výsledek dne záležel tedy v tom, že ani jedna, ani druhá strana nedobyla ani pídě půdy s konečnou platností. Okolností tou zpečetěn byl osud císařův, neboť dnes, kdy měl do jisté míry rovnováhu s nepřátelskými silami, mohlo jej zachrániti toliko naprosto rozhodné vítězství. Tohoto vítězství dobyto nebylo, a po stránce vojenské nezbyvá teď nic jiného, než bezohledný ústup. Napoleon panovník byl pak rovněž ztracen, a jeho zájmy měly přednost přes to, že se přičily zájmům Napoleona vojevůdce.

Císař dal na noc postavití své stany na spodině jednoho z vysušených rybníků poblíž staré cihlářské kůlny. „Napoleon byl příští noci velice nepokojný; Nansouty a jiní generálové povolání byli k jeho lůžku“³⁵⁷⁾. Chtěje vyjednávatí, sáhl k obvyklému prostředku; vyslal totiž do hlavního stanu spojenců u Dölic zajatého rakouského generála Meerveldta, což zde, stejně jako po Moskvě, zůstalo bez úspěchu. Ráno dne 17. října, byla deštivá neděle, objevil se Murat u císaře. „Byvše oba neobyčejně vážní a zamyšlení, vyšli si každý zvlášť — Napoleon velice záдумčivý — na půl hodiny trvající procházku po hrázích bývalých rybníků“³⁵⁸⁾. Císař neopustil pak v ten den již svého stanu, leč k večeru nemohl již déle vzdorovati tlaku událostí; nemohl se uzavíratí přesvědčení, že při nejmenším musí svou armádu posunouti blíže k Lipsku, aby ústup aspoň připravil, byť jej ještě nenastoupil.

18. října po 2. hodině ranní vstoupila francouzská armáda do zbraně. Císař sám vsedá do svého vozu a odjíždí k Reudnicům, kdež probouzí Neye, promlouvá s ním do pěti hodin, načež se ubírá do Lipska, kdež bere k sobě do vozu Bertranda, jenž strávil noc v tomto městě, a jede do Lindenavy. „Císař prohlížel most a tamní okolí, kdež před dvěma dny došlo k útoku na Bertrandův sbor, a udělil při této příležitosti generálu Bertrandovi rozkaz, aby pochodoval na Weissenfels. Brzy koňmo, brzy ve voze, vracel se předměstími po téže cestě do Stötteric. Gardy přitrhly k Stöttericům. Císař posnídal v tamním venkovském statku, leč na všech stranách mohutně se stupňující hřmění děl oživilo za několik minut celý hlavní stan“³⁵⁹⁾.

Císařova armáda zaujímalá teď tato postavení: Poniatovski brání Plisu u Dölic a Konnevic; Augereauův

³⁵⁷⁾ O. v. O. 362.

³⁵⁸⁾ O. v. O. 365.

³⁵⁹⁾ O. v. O. 367.

sbor rozvinul se od Dösen až po lössnický rybník; Victor obsadil Probsthaidu, kdežto západně odtud rozestavil Drouot svá děla. Za Augereauem stojí jízda Kellermanova, vlevo odtud Oudinot, za Victorem jezdeckto Bordesoultovo³⁶⁰⁾ a Pajolovo. Všechna tato vojska tvoří pravé křídlo pod velením Muratovým. Na levém křídle stojí Macdonald na čáře Zuckelhausen-Holzhausen, vlevo v pozadí této čáry jízda Sebastianiho a druhý šik tvoří Lauriston. Jako všeobecná záloha zdržuje se stará garda u Thonberku. Zde na pahorku, prostírajícím se západně této menší osady, zaujal také císař své stanoviště u tamního tabákového mlýna. K Lindenavě poslán byl Mortier, aby tam vystřídal Bertranda. Na severní polovici lipského bojiště stojí Marmont u Schönfeldu; polská, také již zmíněná divise stála u Pfaffendorfu, Reynier u Paunsdorfu, maje obsazenou Tauchu. Jízdní sbor Arrighi-ho člení se mezi tyto armádní sbory.

Nepřátelský útok započne tím, že jednak o 30.000 mužů Blücherovy armády na 90.000 zesílena armáda Bernadotteova překročí Parthe u Tauchy a postoupí na Lipsko, jednak, že Blücher se svým sborem pouze 25.000 mužů udeří na Lipsko ze svého postavení u Gohlisu, jež zaujal dne 17. října. Schwarzenberk utvořil tři proudy; 50.000 mužů postoupí po levém břehu Plesné na Konnewitz, 60.000 mužů pod Barclayem hne se proti Probsthaidě po silnicích přes Wachau a Liebertsvolkvice, 65.000 mužů pod Benningsenem vytrhne od Seiffertshainu proti Zuckelhausen a Holzhausen. Rakouský sbor Gyulaiův obnoví svůj útok konečně na Lindenavu, kdež bojoval již dne 16. října.

Zřejmo, že jak strategicky, tak takticky na defenzivu odkázaný císař obklopen jest velkou přesilou, která, útočíc na všech stranách, nezbytně jej musí rozdrtití, takže k ústupu, jež se panovník zdráhal dobrovolně nastoupiti dne 17. října, bude dne 19. října donucen pora-

³⁶⁰⁾ Veliké místo raněného Latour-Maubourga.

žený vojevůdce. Co však nezavinilo postavení panovníkovo, jest naprostý nedostatek mostů přes Halšteru. Všechno musí přes Lindenavu; příznak to, kam až to došlo s bezstarostností vojevůdcovou při uskutečňování nezbytných opatření. Bylo by to ovšem povinností císařova generálního štábu, aby se byl samostatně postaral o takovéto opatření; pojednáváje o Asprech, kladl jsem důraz na to, jakou důležitost má řádně vyškolený generální štáb při početnosti a všestranném vývoji novějších armád, který však sám sebou nemůže nikdy nahraditi vojevůdce, na jehož bedrech nutně vždycky spočívá konečné vedení a poslední zodpovědnost, takže jej potomstvo neomlouvá, kdyby chtěl vinu své porážky svalovati na chyby vlastního generálního štábu.

O 7. hodině ranní zahajují spojenci bitvu. Sledujme osud jednotlivých kolon. Kolona, postupující vlevo Plesné, narazila u Dölic a Dösen na tuhý odpor; teprve po delší době se jí podaří zmocniti se těchto vsí a opanovati pak i Lössnig, Konnevice však zůstanou v rukách Francouzů. Barclay zatlačuje protivníka snadno přes Liebertvolkvice, Wachau nalézá již vyklizené, kolem 10. hodiny zabírá ovčín Meusdorf, načež se obrací proti Probsthaidě a ve 2 hodiny žene útokem na tuto ves. Tady mu však neochvějně čelí Victor, podporovaný Lauristonem a odráží všechny jeho útoky. Bennigsen zmocňuje se Zuckelhausenu a po vážném odboji i Holzhausenu.

Císař poté odjel k Probsthaidě, aby svojí přítomností podněcoval odpor svého těžce ohroženého středu, načež se vrátil na zmíněný pahorek. Bennigsen se v ten čas marně pokouší o dobytí Stötteric, načež se rozvinuje víc a více vpravo proti wurzenské silnici, aby se spojil s Bernadottem; k tomu cíli zmocňuje se Baalsdorfu a Zweinaundorfu, takže po zjednání spojení zabírá pak za součinnosti Bernadotteova levého křídla vesměs Molkau a Paunsdorf. Přibyv v poledne před Tauchu, Bernadotte narazil zde na čilý odpor, konečně se však zmocňuje tohoto města obchvatem. Po stažení svého pravého

křídla do pozadí, rozestavil se Ney na čáře Schönfeld-Sellershausen-Stüntz. V tu dobu, brzy po 3. hodině, objevil se také císař na chvíli u Neye, aby zde osobně shlédli situaci, o níž ho již došly povážlivé zprávy; leč záhy se vrací na své dřívější stanoviště, nemaje již k dispozici ani jediného muže, aby jej vyslal na pomoc Neyovi. V císařově středu drží Francouzové Probsthaidu a Stötterice až do večera, leč všude jinde jsou zatlačováni skorem až na samý obvod města Lipska, a sice jak Marmont Blücherem, tak Ney Bernadottem a Bennigsenem. Bertrand, jenž, jak známo, pochodoval k Weisenfelsu, utkal se ještě s rakouským, na Lindenavu postupujícím sborem, ježž však zatlačuje ke Knauthainu, načež vtrhne do Lützenu, kdežto jeho předvoj dorazí již do Weissenfelsu.

● 4. hodině bylo rozhodnuto jak o nemožnosti dalšího odporu francouzské armády, tak i o vítězství spojenců. Císař, jenž za soumraku kázal rozdělati strážný oheň na svém stanovišti, usíná pak na přinešené dřevěné stoličce, což jest příznakem nikoliv přílišné tělesné únavy, jako spíše nervové ochablosti, jež se dostavila, když byl osud bitvy rozhodnut. Nicméně ale již po čtvrté hodině zase se probudí a odjíždí. „Císař setrval až do 8 hodin u svého strážního ohně; původně měli proň opatřiti byt v domě na Thonberku, poněvadž ale všechny okolní domy byly velmi zohyzdění raněnými, nenašlo se zde pro něho obydlí, pročež odjel na Koňské náměstí, kde se ubytoval v hotelu de Prusse“³⁶¹⁾.

Německé polní tažení bylo ztraceno a nezbyval než ústup, jako loni v témže měsíci. Německo musilo býti vyklizeno jako tehdy Rusko. Nicméně ale jeví se přece rozdíl mezi prohrou polní výpravy v Němcích a na Rusi. I v této zemi staly se sice těžké vojenské chyby, než náš celkový dojem byl přece takový, že císařův nástroj, armáda, nesrovnávala se svou organizací s císařovými

³⁶¹⁾ O. v. O. 399.

plány, dané břemeno bylo příliš veliké, páka k jeho pohybu příliš slabá, a do Moskvy přibývší armáda nebyla způsobilá, aby i při dokonalejším vedení uskutečnila Napoleonovy dobovačné plány v plném rozsahu. Císař v Němcích naproti tomu disponoval zcela dostatečnou brannou mocí, aby danému nejbližšímu úkolu vyhověl, totiž nepřátelský útok vítězně odrazil, a toliko nejtěžší vojenské chyby, občasný pokles jeho vojevůdcovského věhlasu umožnily, že jej vlny soustředného nepřátelského útoku vždy více podemílaly, až konečně ztroskotl na lipském úskalí. A jest nutno zdůrazniti, že tu snad neběží o trvalé ochabnutí císařova genia. neboť jeho některé výkony v polním tažení roku 1813 vyrovnají se jeho nejlepším dřívějším akcím, nýbrž že to byla nestálost tohoto genia, která přivodila nezdary. Mladý vojevůdce vítězil tedy roku 1796 ustavičně nikoliv proto, že by jeho duševní nadání bylo tehdy vyšší, nýbrž proto, že nikdy neochabující pružnost jeho genia činila jej způsobilým, aby stačil na zdolání daných velikých úkolů.

V tom ohledu jest velice příznačné, že začasť právě tytéž vlastnosti, které druhdy tvořily nejsilnější oporu císařových úspěchů, staly se nyní svými výstřelky rovněž příčinami jeho porážek. Tak na příklad císaři napomáhalo vždy to, že v protivě s většinou generálů, nepřikládal mnoho víry zprávám o velikém počtu nepřátel, nýbrž je vždycky podle svého vlastního úsudku redukoval na pravou míru; nyní však odmítal každé hlášení svých podřízených velitelů o silnějším vystupování protivníků s opovržlivými poznámkami, nehledě nijak k tomu, že zprávy, přehánějící početní stav letacích sborů Černiševa, Thielmanna, Platova odpovídaly skutečným dojmům, jež jejich podniky činily na francouzskou armádu, takže tedy představovaly do jisté míry skutečnost. Přehlížeje rovněž svévolně skutečnost, císař také již roku 1812 označil armádu Tormasovovu jako „sebranku, složenou z třetích praporů, rekrutů, kte-

rá, neschopna jsouc všelikého odporu, hodí se nanejvýše k tomu, aby na uzdě držela zem³⁶²⁾).

Nyní jsme tu také dospěli k novému projednávání otázky, která byla již nadhozena při úvahách o plánu z roku 1812, totiž, lze-li také při tak značném vzestupu číselných poměrů, jaké se jeví v roce 1812 a 1813, uplatniti ještě plně výhody napoleonské jediné operační čáry, aneb nenabylo-li by se převahy, kdybychom, postupující na několika operačních liniích, blížili se soustředně do rozhodné bitvy.

Nelze především přehlížeti okolnost, že tato druhá operace podstatně usnadňuje zásobování, a že tento se uplatňuje podle toho, jak vzrůstá počet bojovníků: „10 tisíc mužů užíví se všude, třebas i na poušti³⁶³⁾“, dí Napoleon, což jest ovšem pravda, leč 200.000 vyžaduje již pečlivých příprav a 400.000 vtěsnaných na jedné operační čáře, působí snadno nepřekonatelné obtíže, obzvláště v méně vzdělávané neb již vyssáté krajině. Navazuje na rok 1812, Smitt praví velmi případně o vnitřní operační čáře: „Ve většině případů je nesporně výhodnější, aby chom ji zaujali, leč vyskytují se též případy, kde zevní čára má své výhody; na příklad hned v této válce byli by Rusové ztraceni, kdyby se nalézali na vnitřní a Napoleon byl na vnější operační čáře, poněvadž by je při své ohromné přesile odříznul od jejich pomocných pramenů, načež by je rozdrtil... Napoleon měl by při tom tyto výhody: 1. Odříznul by je od zemských pomocných pramenů, které by otevřel pro sebe; 2. jeho vojsko, na každé straně 200.000 a to zdatných mužů, nepřekáželo by si vzájemně svou přílišnou početností, mohlo by se snadno uvéstí v pohyb, při čemž by mělo pořád ještě onu žádoucí sílu, aby přesilou čelilo Rusům, ať by se obrátili v tu neb onu stranu; 3. měl by zázemí volné, takže

³⁶²⁾ Berthierovi. Glubokoje, 22. července.

³⁶³⁾ Clarkemu. Fontainebleau, 5. listopadu 1807.

by tu tedy zcela bezpečně mohl čerpati pro své zásobování³⁶⁴⁾.

Naproti tomu jest v tom výhoda a sice výhoda, jíž dozajista nelze podceňovati, lze-li operovati na jedné operační čáře, buď na vnitřní neb vnější, se všemi silami; zaručuje to jednak naprosto jednotné vedení, jednak nezávislost od poněkud odlišných názorů neb menších schopností velitelů pobočných armád, jakož i poskytuje jistotu, že má-li se svésti bitva, zúčastní se jí všechna vojska, jistotu, jíž ovšem není, postupuje-li se soustředně na rozličných liniích, za to ale je tu nebezpečí, že se protivník se všemi silami vrhne na některou armádu. Bylo by tudíž vyšetřiti, do jaké míry uplatňují se jednak tyto výhody, jednak tyto závady také při armádách, jejichž číselný poměr se podstatně zvýšil.

V této otázce můžeme se řídití slovy obzvláště závažné autority a sice Jominim, jenž se první vyslovil o operaci na vnitřní čáře a jistě tedy valně nepřál soustředné operaci. S nepochybnou jasností, která vyznačuje jeho vojenská nazírání, praví ve svém pojednání o vnitřní čáře: „Zatím vyvinul se podle zkušenosti z obou těchto proslulých polních tažení — 1813 a 1814 — strategický problém, jehož řešení nebylo by snadné pomocí výroků, spočívajících na jednoduchých teoriích, dojítí totiž k poznatku, pozbývá-li soustava ústředních mass svých výhod, když massy, jež jest uvéstí v činnost, jsou příliš značné, načež pokračuje: „Zdá se mi nepopíratelným, že massa 100.000 mužů, která obsadí centrální území proti třem jednotlivým armádám, z nichž každá má 30.000 až 35.000 mužů, měla by značnější záruku, že je porazí každou zvlášť spíše, než by tak mohla učiniti massa 400.000 bojovníků proti třem armádám o 135.000 mužích, a to z několika závažných příčin: 1. Poněvadž armáda 130 až 140.000 mužů může snáze čeliti přesile, uvážíme-li překážky, jež působí získání potřebného úze-

³⁶⁴⁾ K bližšímu objasnění války roku 1812. 37.

mí a nutného času, aby se tak značné síly mohly uvést v činnost v den bitvy. — 2. Jelikož, jsme-li zahnáni s bojiště, můžeme přes to, majíce aspoň 100.000 mužů, zajistiti si řádný, soustavný ústup, aniž bychom utrpěli valných škod tím, že čekáme na spojení s některou z obou pobočných armád. — 3. Ježto semknutá massa 400.000 mužů vyžaduje veliké množství potravin, střeliva, koňstva a různého materiálu, zmenšuje to značně její pohyblivost a ubírá jí možnost, aby svoji činnost přeložila na jiný úsek operačního území; přitom nezdůrazňujeme ani neschopnost oné krajiny, přirozeně příliš omezené, poskytovat veškeré prostředky k výživě, jichž jest pro takovéto massy třeba. — 4. Konečně se zdá nepochybným, že by oba armádní zlomky, jimiž by ústřední massa musila čeliti oběma nejzazším nepřátelským liniím s příkazem, aby je držely pouze v šachu, vyžadovaly nejméně armády po 80.000 až 90.000 mužích, takže, kdyby se pozorující armáda dopustila hlouposti a pustila se ve vážnější boje, mohla by utržiti porážky, jejichž následky byly by tak žalostné, že by daleko předstihly úspěchy, dobyté hlavní armádou³⁶⁵).

Uvažujeme-li o těchto důvodech, musíme si ovšem říci, že postup velikých armád na členěných operačních čarách skýtá méně nebezpečí, což jest zřejmo zejména dnes, kdy telegraf téměř odstraňuje dosavadní nebezpečí, totiž nedostatek jak jednotného vedení, tak soulad mezi jednotlivými operacemi.

Na druhé straně můžeme se ale také přesvědčiti, že vzrůstem armád zmenšují se vychvalované výhody semknutých operací. Již roku 1812, kdy Napoleon stupňovitým rozestavením své armády mohl ji udržeti pohromadě jako celek a mohl si vyhraditi vlastní vedení těchto oddílů, které se teprve později pod Eugenem a Jérômeem utkaly s nepřítelem, zříme skutečně to, že Jérôme samostatně operuje, a to nikoliv způsobem, jenž

³⁶⁵) Précis de l'art de la guerre. 145.

se srovnával s celkovým plánem. A připustíme-li ještě, že při velmi úzké pospolitosti vztahu armády z roku 1812 mohl císař odstraniti tyto závady svou ráznější osobní činností v protivě s hověním si ve Vilně, není tomu vždy tak. Generál Bonaparte mohl býti ovšem dne 12. dubna u Montenotte, 13. dubna u Millesima a dne 14. dubna u Dega, kdežto císař Napoleon nemohl se dostaviti dne 23. srpna ke Grossbeeren, dne 26. srpna na Katzbach a bítí se ještě týž den u Drážďan; byl to právě vzestup početnosti armád, jenž válečnému jevišti propůjčoval takovou rozlehlost, že nebylo možno, aby jednotlivec sám řídil operace nejen na vnější, nýbrž i na vnitřní čáře, čímž odpadla výhoda jednotného vedení.

A nevypadá to, jak se zdá, lépe ani se zárukou k nasazení všech branných sil v den bitvy. Aspoň vidíme u Lipska, že Napoleon přes to, že bojuje na vnitřní taktické čáře, dává Neyovi a Bertrandoi sváděti samostatné zápasy s Blücherem a Gyulaiem, kteří postupují na členěné čáře spojenců; císař ani nemohl již všechno sám jednotně řídit na tak rozlehlém bojišti. Závažné důvody mluví tudíž ovšem pro to, že strategického rozdělení v ofensivě, jež Napoleon teoreticky i prakticky zavrhoval, netřeba se již přímo strachovati při velikosti dnešních armád, a to jak z důvodů zásobovacích, tak s ohledem na vedení.

Stupeň, kdy takové armády stávají se početně velikými, nelze, jak se samo sebou rozumí, určiti, poněvadž to závisí na zvláštních okolnostech daného případu: přece však se zdá, že sluší 200.000 mužů pokládati za mez, aby bylo lze s plným úspěchem operovati na jedné čáře, kdežto 400.000 mužů znamená naproti tomu množství, při němž se výhody obou způsobů operačních jeví v rovnováze, a záleží na povaze jak armád samých, tak země, v níž se operuje, která forma skýtá větších záruk úspěchů; používání vnitřních linií jest možné i při velmi značných armádách, neboť to, že na tom Napoleon r. 1812 a 1813 ztroskotal, tkvělo přece právě

spíše v chybách akčních. Na pruské straně bylo by snad došlo r. 1866 k pospolité operaci, jak to naznačuje spis generálního štábu: „Nic by nebývalo žádoucnějším, než aby se pro veškerou brannou moc našlo jedno postavení. Překážky, jež se nahromadí při zásobování čtvrt milionu lidí, bylo lze překonat při vyhlídce na brzký postup.“³⁶⁶⁾

Naproti tomu rok 1870 se svým úplně soustředěným nástupem, jakož ihned poté v postupu následovavším, všem operativním a zásobovacím ohledům vyhovujícím roztržďením mass poskytuje obraz, jež lze snad pokládati za vzor pro válečné vedení armád naší doby.

Posléze budiž ještě uvedeno, že, ovšem novější armáda, jež se odhodlá k strategickému členění, musí mít určité vlastnosti, aby z takového rozčlenění vytěžila všechny dané výhody a vyvarovala se jeho nebezpečím, takže by k tomu nutné nejdůležitější vlastnosti byly asi tyto: útočný duch, samostatnost a jednotný mírový výcvik všech velitelů, dále způsobilost všech vojsk k manevrování a pochodování, těžení ze všech komunikačních prostředků novější techniky.

V noci na 19. říjen ustupuje francouzská armáda hromadně na Lipsko a ráno 19. října jme se odcházeti přes Lindenavu, jediný průsmyk, jenž byl k tomu volný. V 9 hodin vsedl císař na svého oře. „Od okamžiku, kdy císař vsedl na kůň, aby nadobro opustil Drážďany, bylo na něm pozorovati hlubokou zádumčivost. Zamyšlen, téměř škaredící aneb snad na nic nemyslicí, jel nejdříve k Rannstädtské bráně přímo přes tržiště a když shledal, že je tu všechno zataraseno nesmírnou tlačenicí vojska a vozatajstva, dal se cestou kolem vnitřního města, kolem už dříve uzavřených fortén a kolem Tomášského chrámu k Petřské bráně. Orientovav

³⁶⁶⁾ Der Feldzug von 1866 in Deutschland. Redigiert von der kriegsgeschichtlichen Abteilung des Grossen Generalstabes. 31.

se zde na okamžik, císař potom jel ještě jednou ke svému bytu na Koňském náměstí aneb spíše stromořadím až do sousedství měšťanské školy.³⁶⁷⁾ „Vrátiv se nyní znovu, odjel kolem Petrské brány a mimo město k rannstädtské silnici. Císař se jen obtížně protlačil nevyhlášenou tlačenicí všech druhů vojska.“³⁶⁸⁾ „Napoleon zcela klidně následoval hlavní proud svých trup, prchajících po hlavní silnici až za Lindenavu. Stanuv zde, ustanovil různé důstojníky, aby v nepořádku přibývajícím uprchlíkům oznámili body, kde se mají jejich sbory shromáždit.“³⁶⁹⁾ Tady, poblíž mostu přes Halšteru setkal se tehdy generál Chateau „s mužem v podivném oděvu, a doprovázeným jen nepatrnou družinou, jenž si pískal popěvek Marlborough s'en va-t-en guerre³⁷⁰⁾, ačkoliv byl pohřížen v hluboké myšlenky; pokládaje ho za měšťana, Chateau chtěl se k němu přiblížit, aby ho oslovil... Byl to císař, jenž ve své obvyklé lhostejnosti zdál se cizí výjevům zkázy, jíž byl obklopen.“³⁷¹⁾

Všechn taktický řád vojsk v Lipsku vzal za své pod nátlakem spojenců, kteří vtrhnuvše do předměstí, postupovali na všech stranách proti městskému obvodu. Jako druhdy na Beresině, tak i zde hleděl se každý co nejdříve dostat za Halšteru; když však nepřátelské kule začaly dopadat nedaleko mostu, tu byl tento, jak se zdá, na mylný rozkaz poddůstojníků vyhozen do vzduchu o 2. hodině odpolední, čímž se zbytkům Lauristonovým, Reynierovým a Poniatovského zamezil ústup, takže se jen nepatrné hloučky mohly zachránit. Asi v téže době nařídili spojenci útok na Lipsko a města dobyli, načež se v něm ubytovali;

³⁶⁷⁾ O. v. O. 401.

³⁶⁸⁾ O. v. O. 402.

³⁶⁹⁾ O. v. O. 403.

³⁷⁰⁾ Marlborough ubírá se do bitvy. Poznámka překl.

³⁷¹⁾ Jomini, Précis pol. et. mil. des Camp. de 1812 à 1815. II. 207.

pouze Yorck, jenž byl již předešlý večer vyslán, aby stíhal nepřítele, stojí teď u Halle a Meziboře.

Císař slezl s koně až ve mlýně v Lindenavě, načež se odebral odtud do Markranstädtu, kdežto jeho armáda se rozložila v okolí tohoto města až po Weissenfels, kamž Bertrand, jak známo, již dříve postupoval; v 10 hodin večer se císař dovídá, že generál obsadil toto město. Oudinot stál u Lindenavy jako zadní voj. Dne 20. října pokračuje císař v ústupu nepřetržitě na Freiburk. Vydal se na cestu ve voze o 3. hodině ranní, doprovázen starou gardou; jel jen pomalu, nucen býv raziti si cestu prchajícími massami. Jako se druhdy na Rusi uzavřel ve svém neštěstí v sebe vůči každému, tak to činil také tady, a pozorujíc svého zamklého, nepřístupného pána a velitele, jeho okolí pravilo si mezi sebou: „Vizte tohoto muže — zrovna týmž způsobem opouštěl Rusko“³⁷²⁾. Císař přenocoval v malém domku ve vinicích u Weissenfelsu, kdežto jeho armáda překročila tam Sálu a Bertrand dorazil do Freiburku. Na straně spojenecké vtrhne Blücher do Lützena, před ním postupující Yorck přibude do Frankleben a Reichertswerben, Schwarzenberk stojí asi na čáře Naumburk-Zeitz, maje obsazený most v Kösenu.

Tento bod působil císaři velkou starost, neboť, kdyby nepřítel opravdově odtud vyrazil vpřed, uvedl by celou ustupující armádu nezbytně do povážlivé situace; „důležité jest, aby nic nemohlo proti nám postupovati přes most v Kösenu.“³⁷³⁾ Z císařova příkazu obsazuje tudíž Bertrand dne 21. října výšiny Novo-Kösenské, pod jehož záštitou přechází pak Freiburkem přes Unstrutu 80.000 až 90.000 bojovníků, kteří tvoří nyní ještě armádu a přibudou do Eckartsberku, obtěžovány byvše jen nepatrnou měrou slabými, až přes Freiburk postoupivšími silami Yorckovými. Císař, jenž vyrazil mezi 3.

³⁷²⁾ O. v. O. 410.

³⁷³⁾ Berthierovi. Weissenfels, 20. října o 6. hodině večer.

a 4. hodinou ranní, zdržuje se dlouho u Freiburgu, veden snahou, aby zjednal pořádek u prchajících mass, přecházejících Unstrutu, načež kolem 3. hodiny přešel sám řeku, u které se pak ihned objevil nepřítel. Učiniv ještě opatření, směřující k zajištění mostu, císař se pak odebral na noc do Eckartsberku. Schwarzenberg stojí se svým pravým křídlem pořád ještě u Naumburku a na kösensském mostě, s levým křídlem v Eisenberku; zřídív most u Weisenfelsu, Blücher vysílá branné síly na Freiburg.

Nazítří opouští císař až pozdě, o 8½, svůj byt a zůstává u Eckartsberku zadní voj, vede své trupy k Butteltstadtu, kdežto sám překládá svůj nocleh do Ollendorfu; poněvadž se ale na tamní cestě objevují již blízko hlídkující kozáci, tu císař, když byl chvatně pojedl ve zmíněné vsi, již o půlnoci odtud zase odjel a přibyl dne 23. října o 2¼ hodině ranní do Erfurtu. Dospěv dne 22. října do Freiburgu, Blücher se tam spojil s Yorckem, leč překážky, jevící se při opravě přechodu Unstruty pohnou jej k tomu, aby se uhnul přes Langensalzu k Eisenachu, aby obchvátí císařův levý bok, neboť předpokládá, že mu bude čeliti u Erfurtu. Schwarzenberg dorazí na čáru Nový Kösen-Jena.

Leč stav francouzské armády nepřipouštěl, aby císař, byť i přechodně, pomýšlel na přerušení ústupu ke kladení odporu, což nebylo možné ani v tom případě, kdy niterní odolnost armády byla sebe větší, poněvadž v ten čas v důsledku smlouvy, sjednané dne 8. října v Nieu, přidružila se na stranu nepřátel bavorská armáda pod Wredem, 56.000 mužů, a pohybovala se přes Ansbach proti císařově ústupní čáře. Francouzská armáda pokračuje tudíž ve svém ústupu přes Gothu k Eisenachu, kde císař mešká dne 26. října. Blücher táhne stranou přes Sömmerd-Tennstädt-Langensalzu, aniž mohl dohoniti Francouzů; Schwarzenberg, jenž jest přesvědčen, že nalezne císaře připraveného k odporu u Erfurtu, a postupuje tudíž opatrně jakož i se soustře-

děnou massou, stojí dne 26. října jižně Erfurtu, ježž pozoruje.

Obešed u Eisenachu Durinský les, císař dal se nyní po silnici přímo k jihovýchodu na Mohuč přes Vach-Fuldu-Schlüchtern. Blücher, jenž se jal táhnouti za císařem, dostává brzy příkaz, aby postupoval přes Giessen-Wetzlar, neboť Schwarzenberk vzdal se veškeré naděje, že by mohl císaře dohoniti, a hodlá toliko Blüchera posunouti ke Koblenci pro případ, že by snad Wrede nucen byl zabočiti na toto město; sám Schwarzenberk postupuje odměřeným krokem Durinským lesem na Frankfurt.

Podle toho jeví se tedy Wrede jedinou skutečnou překážkou císařova ústupu, a že se císař této překážce nevyhne, mohl předpokládati každý, kdo znal jak jeho, tak i jeho vojevůdcovský ráz. Wredeho, jenž nepostupoval ani dosti rychle, ani dosti semknutě, nacházíme dne 29. října pouze s 40.000 muži v posici u Hanavy, majícího před frontou les Lamboiský a Bulavský, předvoj u Rückingen.

Císař přibyl do Langenselboldu v 7 hodin večer, kamž v noci dorazil Macdonald se zbytky 5. a 11. sboru, Victor a Augereau jsou na cestě ke Gelnhausen, kdežto Marmont jest u Saalmünsteru, kamž v noci dospěl také Bertrand. Oudinot a Mortier jsou dosud pozadu u Steinavy a Flieden. Císař neměl v Gotě dne 25. října ještě nijakých přesných zpráv o záměru Wredeově, leč v příštích dnech dostalo se mu za dalšího ústupu potřebného objasnění; nyní si byl vědom toho, že musí proraziti, a čině přípravy k tomu, posunuje vozatajstvo s dosa- vadní pochodové čáry na Koblenc.

Tak se stalo, že postupující Macdonald vrazí 30. října v 8 hodin ráno na Wredeho přední voj, ježž odrazí za les v pozadí se prostírající. Když však na dalším pochodu mine tento les, tu shledává, že se zde nepřítel ro- zestavil, pročež vidí se nucena přerušiti svůj postup ná-

sledkem palby jeho rozvinutého, silného dělostřelectva. Opětné pokusy maršálovy, aby prorazil, jeví se marnými. V této situaci hlásí Drouot císaři, že je dána možnost, aby se tu zaujalo výhodné, levé nepřátelské křídlo flankující postavení, s kterýmžto návrhem císař souhlasí a zatím co týž jednak nařizuje Macdonaldovi a Victorovi, aby pevně na se upoutali! právě nepřátelské křídlo, jednak soustřeďuje veškerou jízdu jak ve středu, tak na hlavní silnici, zřizuje Drouot naznačeným způsobem baterii o 50 dělech. Účinek této baterie působí pak tou měrou, že Wrede, aby se jí sprostil, vrhá na ni kolem 3. hodiny odpolední svou jízdu, leč ve středu stojící připravená francouzská kavalerie zažene ji zpět. Načež Drouot neprodleně postupuje do jiné, bližší posice. Asi po hodině opakovaný stejný útok setkává se s tímž nezdarem, načež kolem 5. hodiny jmou se Francouzové postupovati na celé čáře. Těžké ztráty utrpěvší protivník nemůže již vzdorovati, takže při dalším náporu Francouzů dochází k průlomu jeho bitevního šiku; jeho levé křídlo vrženo jest zpátky do Hanavy, kdežto ostatní armáda ustupuje jednak přes lamboiský, jednak přes kinzigský most; říční přechody zůstávají však v noci v rukách Wredeových, kdežto obšřelovanou Hanavu nucen byl bavorský vůdce vykliditi.

Tak si v nejhorší situaci ustupující císař uvolnil cestu svojí rozhodností jako minulý rok dne 17. listopadu u Krásného. Tenkrát již pouhé zdání odhodlanosti k boji odstrašilo protivníka, kdežto tady donutilo jej k couvnutí rázně uskutečněné rozhodnutí, takže po častém váhání, otálení a mnohých omylech císařových ve dnech před Lipskem, musíme se u Hanavy opět obdivovati obnovenému vzplanutí jeho předních vlastností, rázné odhodlanosti, neochvějnosti v uskutečňování a musíme znovu prohlásiti, že nikoliv čirý pokles jeho síly, nýbrž její těkavost byla příčinou, že jeho šťastná hvězda spěla k západu. Že však císařův charakter nebyl již takový, aby duševní sílu udržel ve stejnoměrném

rozpětí, byl důsledek úpadku sebeovládání, který vznikl téměř skutečněnou touhou po vládě nad vším.

Nazítří po bitvě u Hanavy zůstává císař Marmon-
ta s 3., 4. a 6. sborem, aby čelil Wredemu, kdežto sám
ubírá se dále přes Frankfurt na Mohuč. O 3. hodině
odpolední následuje ho také Marmont, ponechav na
místě Bertranda jako konečný zadní voj, jenž jsa ostře
napaden, odolává až do 7. hodin, načež rovněž nastupuje
ústup nařídív, aby se založil požár jak v předměstí, tak
na mostě.

Dne 2. listopadu přibude císař do Mohuče, dne 7. li-
stopadu opouští v 10 hodin večer toto město a po uply-
nutí 45 hodin ocitá se na zámku v St. Cloudu.

1814.

Hlava X.

Polní tažení ve Francii.

Císař již v Mohuči nařídil první opatření, týkající se jak nezbytného vyklizení pravého břehu Rýna, tak se skupení armády na tomto veletoku. Tok Rýna člení se ve tři úseky, dolní tok od Nizozemska po Koblenec, střední Koblenec-Bingen a horní od Bingen po Švýcarsko. Na prvé trati pověřuje vrchním velením Macdonalda s hlavním stanem v Kolíně nad Rýnem, kde též soustřeďuje dvě divise svého sboru, jakož i tři jízdní divise Sebastianiho. Záštitu tratě Koblenec-Bingen přidělena jest Marmontovi, jenž rozbije své ležení v Mohuči; Marmont disponuje zde svým sborem o dvou divisích, kdyžtž 3. sbor vzal s ním za své, dále s Milhaudivými třemi divisemi jízdy; do Koblence vysílá Marmont 5. sbor, jednu divisi, jakož i Arrighiho jízdu, tři divise, u Wormsu stojí jedna divise 2. sboru, u Kreuznachu čtyři divise 1. sboru jízdy a konečně na pravém rýnském břehu stojí ještě u Kastelu jako zadní voj na čtyři divise rozmnožený sbor Bertrandův. Horní tok Rýna podřízen jest Victorovi, jemuž však přiděleny jsou prozatím nikoliv pluky polní armády, nýbrž toliko tamní posádky a nově utvořené formace.

Toto roztržidění branných sil mělo ovšem poskytnouti možnost, aby svou širokou rozlohou krylo odvádění a soustřeďování nových hotovostí na celém území, výborně však ozřejmovalo snahu udržeti spíše zdánlivou výhodu, že je staré pomezí vojensky pevně obsazeno, než aby se učinilo to, co jevílo se vojensky účelným, byt' by se při tom zdánlivě vyklidilo francouzské území. Podobný vývoj věcí pozorovali jsme při císařově válčení již

u příležitosti obhajoby Drážďan a jsme tu nucení opět prohlásiti, že císař, muž tvrdých skutků, zpronevěřil se sám sobě tímto nadržováním zdánlivým vnějším výhodám. Jak se císař druhdy posmíval svým odpůrcům, nepostřehujícím, že se přechodně vzdal zdánlivě závažných věcí, které však nenáležely přece k hlavním věcem, aby se se všemi silami objevil na rozhodujícím bodu, a nyní sám rozptýlil své branné síly, pokoušeje se ještě jednak o úspěchy v Itálii, jednak o polní válku v Pyrenejích, v Belgii, kdyžť přece tamní události nemohly nikdy míti rozhodujícího vlivu jak na jeho osud, tak na osud Francie, o nichž musilo býti losováno na rovinách Kampaňska aneb na pláních Pikardie. „Císař tedy přes tísnivé nebezpečí dožadoval se toho, aby se všude čelilo a v okamžiku, kdy mu tisíce důvodů ukládalo povinnost krýti především hlavní město, zůstavil svá nejlepší vojska na podružných bodech, kde ani největší úspěchy nemohly míti nijakého vlivu na výsledky polní výpravy“³⁷⁴⁾.

Sotvaže císař po tomto prozatímním zabezpečení porýnské čáry, jakož i pořádku ve velitelských poměrech přibyl do Paříže, tu naň doléhá další starost, týkající se odvodů nutných k postavení nové velké armády. Proto bere v úvahu 150.000 mužů právě připraveného soupisu, dále 125.000 mužů, kteří by se při nových odvodech získali ze starších ročníků 1804 až 1807; z toho hodlá přiděliti: 40.000 mužů italské armádě, 25.000 mužů pyrenejské armádě; hlavní armádě určené a z prvnějších nováčků záležející posily mají se odebrati k armádě stojící na Rýně, takže se tím rozmnoží 2. sbor na tři divise, 5. sbor na dvě divise, 6. sbor na čtyři divise a nově se tvořící 1. sbor na tři divise. Kromě toho má se již letos ze soupisu ročníku 1815 odvésti 200.000 mužů, z nichž se mají prozatím utvořiti záložní armády a to

³⁷⁴⁾ Koch, Mémoires pour servir à l'histoire de la campagne de 1814. I. 141.

u Turina 30.000 mužů, u Bordeaux 30.000 mužů, u Met 80.000 mužů a u Antverp 40.000 mužů.

Třetí předmět, jenž nyní zaměstnává mysl císařovu, vztahuje se na příští operace. Dne 16. listopadu praví císař: „Zdá se mi, že první náš pohyb směřovati musí proti Nizozemsku a že nepřítelovy záměry směřují v tu stranu“³⁷⁵⁾ a po několika dnech vyslovuje se takto: „Je pravděpodobno, že nepřítel nehodlá se pokusiti o přechod Rýna... překročí-li nepřítel Rýn, přijde přes dolní Rýn“³⁷⁶⁾. Skutečně také císařův nejhorší protivník, hlavní stan Blücherovy armády, choval takový úmysl, od něhož bylo však upuštěno toliko pro různost všelikých zájmů různorodé spojenecké armády.

Leč čím větší měrou si císař uvědomuje, že nejzávažnější okolností jsou nástupní čáry lutišská a bruselská, a sice proto, že jsou příliš krátké a pak také proto, že nutíce jej k postupu na sever, zároveň jej tím úplně odlučují od branných sil, operujících na jihu, ve Španělsku a v Italii, tím více musíme zatracovati právě toto vysílání branných sil k jihu. Máme tu opět co činiti s panovníkem, jenž pro své nezměrné cíle stává se nepřítelem prozíravého generála; generál Bonaparte by se byl nestaral o nějakou, stranou se prostírající krajinu, nýbrž by byl soustředil svou massu k rozhodující akci; císař Napoleon nemohl to přenést přes srdce, aby svému lidu v Italii, svým departementům na Šeldě, jakož i při ústí Rýna ukázal, že není již s to, aby jich uhájil, ochránil.

Císař brzy po přechodu protivníka přes dolní Rýn postřehuje, že plán spojenců záleží nikoliv v útoku z Belgie, nýbrž v postupu jednak s jednou armádou od Švýcarska, jednak s druhou od středního Rýna; proto mění rozlohu svých branných sil potud, že hodlá nyní postavití Marmonta u Kolmáru s jednou divisí 2. sboru

³⁷⁵⁾ Marmontovi, St. Cloud.

³⁷⁶⁾ Marmontovi. St. Cloud, 20. listopadu.

a s 6. sborem, jakož i s 1. a 5. sborem jízdy; s ostatními dvěma divisemi 2. sboru má Victor setrvati u Štrassburku. Po jednom pěším sboru mají soustřediti: Mortier u Langresu, Ney u Epinalu a Augereau u Lyonu. Přes to ale ponechává císař pořád ještě Macdonalda, jemuž nyní přiděleny jsou i vojska z Koblence a pod Maisonem utvořený 1. sbor, na dolním Rýně, ačkoliv jest v ten čas přece zcela jasno, že rozhodující bod jest na horní Marně.

Císař poté pozoruje povšechný stav věcí. Vida Bülowa postupovati s 20.000 muži na Belgii, míní, že týž následkem vyslání oddílů do Gorkum, Bergen op Zoom a Bredy zeslaben bude na 12.000 až 15.000 mužů, jež zadrží Antverpy.

Na Mety se 60.000 muži táhnoucí Blücher nucen bude zanechat 30.000 mužů před Mohučí, Luxemburkem, Saarlouis a Thionville (Diedenhofen).

Schwarzenberk, 100.000 mužů, jenž postupuje od Basileje, musí zůstaviti 50.000 mužů ve Švýcarech, před Besançonem, porýnskými pevnostmi a Belfortem; císař tudíž soudí, že spojí-li se Schwarzenberk s Blücherem, mohou pak s 80.000 muži nastoupiti pochod na Paříž. „Ačkoliv by tato operace byla nesmyslnou, nutno ji přece předpokládati“³⁷⁷⁾.

Naproti tomu spoléhá císař: na Maisona, 15.000 mužů, aby kryl Belgii. Na Macdonalda, 10.000 mužů, aby čelil Blücherově pravému boku. Na Marmonta, 15.000 mužů, Victora, 12.000, Mortiera, 12.000 mužů, že ustoupí před nepřitelem na Paříž, kdež by se zatím shromáždilo 80.000 mužů. V tom smyslu vydány rozkazy maršálům.

Libovůle v těchto předpokladech bije do očí. Číselný odhad nepřátelských branných sil jest, jak později uvidíme, nejen příliš nízký, nýbrž také byla dána možnost, aby se předpokládané množství vojska, jež by

³⁷⁷⁾ Poznámka o přítomném postavení Francie. Paříž, leden 1814.

bylo nutno vyslati jinam, podstatně snížilo, takže by se pak dospělo k výsledku, podle něhož by se postup na Paříž nejevil nikterak „nesmyslnou operací“, jak ji císař nastražuje. Kdežto co nejlépe a nejgeniálněji založený plán polního tažení z roku 1812 ztroskotává hned na začátku na celkově nedostatečných silách a zvláště pak na poklesu císařovy pružnosti, vidíme už po Moskvě, že císař vypracoval plán, jenž znásilňuje dané poměry, leč při akci se císař přizpůsobuje ještě poměrům, nedbaje tohoto plánu, ale roku 1813 ukazuje císař čím dále tím zřetelněji, že také ve svém počínání nedbá protivníka a skutečnosti, a znova nyní jest úplně — bez starosti o skutečné číselné poměry a o pravděpodobné jednání protivníkovy, na nějž musí toto počínání působiti jako nedostatek vojenského smyslu omezeného neb v bezstarostnosti si hovícího, nerozhodného generála.

Skutečný vývoj nasvědčuje záhy tomu, že se věci mají zcela jinak, ba dokonce i mnohem nebezpečněji. Všeobecnou ofensivu přes Rýn zahájili spojenci již v prvních dnech ledna 1814, tedy mnohem dříve než císař očekával. Bülow, jenž s 30.000 muži vtrhl do Nizozemí, nepřicházel zatím ovšem v úvahu při rozhodující akci proti císaři; avšak Blücher, zůstaviv 28.000 mužů před Mohučí, překročil ve dnech 9. a 10. ledna se 47.000 muži Sáru, kdežto Schwarzenberk, jenž s 209.000 mužů přešel Rýn u Basileje, pochoduje na Langres. Proti této přemocné ofensivě musí slabé císařovy sbory bez vážného odboje courvati, aby se spojily v pozadí.

Situace byla začátkem roku takováto: Maison s 16 tisíci mužů u Antverp; Macdonald, 11. sbor, 8.000 mužů, 5. sbor 4.000 mužů, 2. sbor jízdy, Excelman, 2000 mužů, 3. sbor jízdy, Arrighi, 2000 mužů u Koblence a Kolína nad Rýnem, Morand, 4. sbor, 13.000 mužů, jako posádka v Mohuči; za Vogezy ustoupivší Victor, 2. sbor, 12.000 mužů, 5. sbor jízdy, Milhaud, 5000 mužů, stojí u Baccaratu; Marmont, 6. sbor, 14.000 mužů, 1. sbor jízdy, Doumerc, 3000 mužů, u Dürkheimu. V pozadí soustředili

Ney u Nancy 8000 mužů, Mortier u Langeresu 8000 mužů, Augereau u Lyonu 16.000 mužů. Ze zázemí táhne sem ještě 21.000 mužů. Ze 350.000 mužů, s nimiž císař dne 15. srpna 1813 zahájil německou polní výpravu, vrátilo se 56.000 mužů zase přes Rýn; dne 15. prosince měl císař opět 103.000 mužů, z nichž mu tento měsíc zahynulo tyfem přes 60.000 mužů, takže nyní přes všechno doplňování má celkem asi 125.000 mužů včetně vojsk, jež měla právě nastoupiti, takže disponoval císař toliko se 117.600 muži.

Před spojenci na Nancy ustupující Victor spojuje se tam dne 19. ledna s Neyem, Mortier, jenž byl odvolán z Nizozemska, k jehož hájení byl tam dříve poslán, přibyl předevlí den do Langresu. Marmont ustupuje na Mety, když vtrhne dne 11. ledna. Ustoupiv dříve na Mastricht, Macdonald odtud pochoduje dne 14. ledna na Chalons n. M. První boje, jež svedeny býti musily bez císařovy účasti, odkryly chybu, jíž se dopustil tím, že se odchýlil od napoleonského pravidla, totiž, aby všechny síly soustředil na rozhodujícím bodě. Císař všechny tyto události pozoruje se značným klidem; ovšem že rozkázal, aby se kladl odpor a vytýkal, že se tak nestalo, leč nebral to příliš doopravdy, ježto sám měl už, jak jsme viděli, na zřeteli plán pozvolného ústupu na Paříž, a poněvadž jej právě k tomu nutily události.

Další postup spojenců konal se tím způsobem, že Blücher, zůstaviv 19.000 mužů před moselskými pevnostmi, dal se směrem na Arcis nad Aubou (Arcis-sur-Aube). Schwarzenberk se soustřeďuje před Langresem, aby napadl Mortiera; Mortier však odtáhne, takže s útoku se jde. Tak dochází k dalším zpětným pohybům francouzských sborů na Vitry le Français. Zatím se císař ustanovil na tom, že upustí od dalšího ústupu až k hradbám hlavního města, a že přes menší početnost svých branných sil ujme se ofensivy a udeří na nejbližší z nepřátelských, ještě nesoustředěných sborů, spoléhaje při tom na sílu svého genia. „Chci se dne 26. ledna ujmouti zase ofen-

sivy a šířiti zmatek v nepřátelských kolonách³⁷⁸⁾. Císař předpokládá: Victora a Neye u St. Dizieru, Gerarda, 12.000 mužů přitrhnuvších posil, u Brienne, Mortier u Baru nad Aubou (Bar sur Aube). „Všechny tyto síly soustředím a vrhnu se na nepřátelský sbor, který jest první v mém dosahu³⁷⁹⁾).

Než císař opouští hlavní město, tu ještě na chvíli obrací svůj zřetel ke svému vojenskému postavení a praví: „Armáda dorazí k Chalonsu, Vitry a Baru n. A.

Nepřítel nebudí zdání, že by hrozil se strany Soissons a Ardeny. Se strany severních pevností nezmocnil se dosud Belgie. Celkový pohyb nepřítelův směřuje na Langres, Saint-Dizier a Dijon. Nepřítelův pohyb přes Saint-Dizier a Langres držeti bude armáda v šachu; pohyb přes Dijon není držen v šachu³⁸⁰⁾.

Bera v úvahu danou záštitu v tomto posledním směru, císař poté praví: „Nepředpokládám, že by na tuto silnici mohlo přijíti více než několik létacích oddílů jízdy³⁸⁰⁾).

Císař opouští Paříž dne 25. ledna ve 3 hodiny ráno a přibude do Chalonsu n. A. dne 26. ledna v 5 hodin. Zde jeví se mu situace takto: Marmont, Ney a Victor jsou u Vitry le Français, Mortier jest u Vendeuvru, Gerard sem pochoduje, Macdonald dorazil do Mezieresu. Při svém příchodu k armádě císař je již rozhodnut o svém záměru; hodlá totiž zítra udeřiti a nařizuje proto ve třičtvrtě na 10, aby armáda stála připravena na silnici Vitry-St. Dizier; v popředí necht' stojí sbor Victorův pokud možno blízko St. Dizieru, za ním Marmont a za tímto Ney. Odpoledne ubírá se císař do Vitry, kdež míní, že před ním u St. Dizieru stojí Blücher s 25.000 muži, kdežto Schwarzenberka tuší za Barem n. A. Schwarzenberk stál arcit' u tohoto města, máje některá oddělení

³⁷⁸⁾ Berthierovi. Paříž, 23. ledna.

³⁷⁹⁾ Belliardovi. Paříž, 23. ledna.

³⁸⁰⁾ Příkazy Josefovi, Paříž, 24. ledna.

u Neufchateau a Chatillonu n. S., zatím co Blücher stanul u Domartinu, zůstaviv v St. Dizieru toliko slabší zadní voj, aby vyčkal příchodu sboru 19.000 mužů, jenž vystřídán byl před moselskými pevnostmi a nyní tam pochodoval.

Když tedy císař postoupí dne 27. ledna k St. Dizieru, tu snadno zapudí odtud protivníka a dovídá se, že Blücher odtáhl na Brienne. Dne 28. ledna se císař ustanoví na tom, že potáhne za Blücherem a „bude-li čeliti, že je tu možnost, aby se něco strhlo u Brienne“³⁸¹⁾. Císař v důsledku toho soustřeďuje toho dne celou svou armádu kolem Montierenderu, zůstaviv pouze Marmonta v St. Dizieru, kdežto jeho protivník vtrhl včera do Brienne, kdež se zastavil. Schwarzenberk se zvolna pohybuje na Troyes, kamž ustoupil Mortier. Císaři není přesně známo, v jakém počtu vytrhl nepřítel na Brienne, mnoho-li z toho odešlo již za Aubu a kolik vojska vlastně před sebou má.

Aby objasnil tyto poměry, posunuje císař dne 29. Victoria k Maizieresu a stahuje Marmonta k Vassy, jsa toho mínění, že tím, že se sám objeví před průsmykem u Baru n. A. zadrží nepřitele na jeho postupu na Troyes a doufá, že mu bude možno napadnouti kolonu, o níž mu bylo hlášeno, že postupuje od Joinville na Bar. Mortierovi zaslán rozkaz, aby postoupil k Arcisu na pravé křídlo armády. Leč posla s tímto rozkazem nepřítel zajme, takže se Blücher dovídá o pochodu císařově, načež se rozhodne, že mu bude čeliti u Brienne.

Kolem jedné hodiny utká se jízda císařova s nepřátelským předvojem a pronikne pak až k Brienne a když pak přitrhne sem pěchota, udeří Francouzové téměř už s večerem obchvatně na řečené město, načež Blücher vyklizuje Brienne a ustupuje k Trannes. Císař, jenž byl přes noc v Perthes, hne se ráno 30. ledna proti postavení u Trannes, kdež pak zahájiv palbu z děl, po-

³⁸¹⁾ Clarke-mu. St. Dizier, 28. ledna.

střehuje, že mu Blücher čelí; poněvadž se však den již značně schýlil k večeru, odkládá císař útok přes to, že k němu Gerard přirazil.

Císař tedy stojí dnes s Gerardem, Neyem a Victorem na čáře Dienville-La Rothière-Chaumesnil, drže obsazený most u Lesmontu; hlavní stan jest v Brienne. Marmont stojí u Montierenderu, Mortierovi znovu naříděno, aby sem přitřhl. Na nepřátelské straně stojí Schwarzenberk se svojí hlavní massou u Baru n. A., máje dva sbory u Joinville; od moselských pevností přicházející Blücherův sbor, Yorck, dorazil do St. Dizieru, vypudiv odtud Marmontův zadní voj. Zprávy, jež císaře docházejí o nepříteli, připouštějí domněnku, že Schwarzenberk postupuje na Auxerre, takže se císař nehýbe s místa, doufaje, že se mu ještě podaří přimět zde Blüchera k bitvě. Nechtěl také ustupovati proto, aby vyklizením své posice nepůsobil nepříznivě na zahájení politického vyjednávání.

Nebezpečí, jemuž se císař tímto rozhodnutím vydával se zřetelem na soustředný postup nepřátelských armádních skupin, bilo do očí, přes to ale nemůžeme císaři přímo vytýkati chybu. Vlastní příčina, proč toto vnitřní postavení bylo tak nepříznivé, tkvěla přece v jeho číselné slabosti, při níž však ofensiva byla vůbec vyloučena, neboť bylo zřejmo, že výpad do nepřátelské fronty musí jednou přivoditi podobnou povážlivou situaci. Císař však musil se zřetelem na své celkové postavení ujeti se ofensivy, neboť jako korunovaný voják nesměl ustupovati na Paříž a v důsledku toho zabočiti na jih, což po stránce ryze vojenské bylo nejvýhodnější.

Císař byl tedy nucen postupovati, což učinil rozhodně a úspěšně, a když nyní bylo jeho postavení ohroženo, vytrval odhodlaně. S tím vším nutno s vojenského hlediska souhlasiti, byť i bylo zřejmo, že v důsledcích svých správný vývoj císařovy životní dráhy učinil tu u La Rothière ze smělého vojevůdce nejodvážnějšího hráče.

Císař příležitostně pravil, že ve válce nelze ničeho dokázati bez rozpočtu³⁸²⁾, avšak vyslovil také tuto pravdu: „Genius má svá vnuknutí, kdežto talent má jen rozpočty“³⁸³⁾. K tomu, aby se někdo stal velikým vojévůdcem, jest právě třeba oné téměř zázračné směsi nadání, v němž svobodné, božské nazírání genia je v rovnováze s říznou, rozumnou rozvahou v provádění.

„Možnost má úmysl ihned popadnouti srdnatě za pačesy,“ a že tato rovnováha byla nyní u císaře porušena, že nedovedl chladný rozpočet přizpůsobiti hraničním možnostím, jež skýtaly vzněty jeho genia, ba možno prohlásiti, že vázán jsa svými dřívějšími činy, nemohl již přestati na chladné rozvaze toho, co bylo dosažitelné jeho silám, to zavinilo teď jeho zkázu také ve vojenské oblasti. Byv po svém příchodu do Vitry tázán, s jakými posilami sem přitřhl, císař odpovídá: „Se žádnými, v Chalonsu nebylo ani muže.“ — „Avšak s čím budete bojovati?“ — „Pokusíme se o štěstí, snad nám bude přát“³⁸⁴⁾ a jeho polekaní podvelitelé „domnívali se, že jsou ve snách, slyšíce takovéto věci“³⁸⁴⁾.

Císař se dne 31. ledna nehýbe celkově s místa; Marmont přibude do Morvilliersu, Mortierovi nařízeno, aby znůvu obsadil vyklizený Troyes. Macdonald vtrhl do Chalonsu. Také Blücher se před císařem klidně zastavil, a poněvadž táhnou sem nyní i sbory Schwarzenberkovy, může naprosto spoléhati na posilu; jejich hlavní massa stojí dosud u Baru n. A., jeden sbor spojil se už s Blücherem, druhý přirazí k němu ve dne, kdežto po jednom sboru stojí u Vassy a Doulevantu. Podle toho je tedy císař připraven ráno 1. února, maje Gerarda u Dienville, Victora u La Rothiere, Marmonta u Morvilliersu a Chaumesnilu, kdežto zálohu tvoří Ney u Brienne. Blücher, jehož velení podřízeni jsou i u

³⁸²⁾ Josefovi. St. Cloud, 6. června 1806.

³⁸³⁾ Fain, Manuscrit de 1812. II. 194.

³⁸⁴⁾ Marmont Mém. VI. 23.

něho se ocitnuvší dva schwarzenberské sbory, má dnes přikročiti k útoku.

Císař, jenž byl zklamán ve své naději, že pohne osamoceného Blüchera k bitvě, uvažuje nyní o nezbyt-
ném ústupu, přičemž pokládá také žádoucím, aby celá
armáda vstoupila do zbraně; „v tomto postavení vy-
čkáme zpráv o nepříteli, a všechno bude připraveno
na pochod směrem, jenž bude ustanoven“³⁸⁵). Když
teď císař ráno 1. února pozoruje, že Blücher nikterak
nemíní odejíti, tu je mu jasno, že Schwarzenberk bude
asi mnohem blíže po ruce než předpokládal, takže v dů-
sledku toho poňmýšlí na ústup za Aubu přes Lesmont.
Ney k tomu konci nastupuje již pochod, když v tom
Blücher, jenž čekal pouze na příchod 12.000 mužů rus-
ké gardy, zahajuje o 1. hodině útok. Císař se nyní ne-
hodlá vyhnouti boji a také by se mu asi velmi nesnad-
no vyhnul.

První útok protivníkův zahájen byl kanonádou
proti La Rothiere. Victorova jízda vrhá se na toto
dělostřelectvo, leč není s to, aby se ho zmocnila, nýbrž
musí před jeho palbou couvnouti, načež, když nyní
nepřátelská pěchota vytrhla vpřed, nucena jest na ně
udeřiti, při čemž jest však sama odražena protiútokem
ruského jezdeckva. Proti La Rothiere postoupivší ne-
přátelská pěchota, vtrhne zatím do této vsi, kdež se poté
rozpoutává prudký zápas o její držbu. Zatím dochází
na pravém francouzském křídle na Aubě mezi 4. a 5.
hodinou k prudkému útoku s levého břehu na Dien-
ville, při němž ztracena na tomto břehu se prostírající
část osady. Na levém křídle padá ves La Giberie do
rukou nepřátelských, takže se Marmont vidí zatlačena
na Chaumesnil. Když ale v tu dobu také k Doulevantu
dorazivší nepřátelský sbor postupuje v levý bok fran-

³⁸⁵) Berthier Marmontovi. Brienne, 31. ledna v 9 hodin
večer.

couzského šiku, tu prolomí tento šik mezi Morvilliersem a Chaumesnilem.

Zatím zabral sice Victor přechodně vpředu se prostírající území a také znovu dobyl La Giberie, leč jest brzy zase zatlačen stále více se rozvinující přesilou odpůrcovou, zatím co mezi 4. a 5. hodinou ztrácí také Marmont Chaumesnil; císař mu sice sám pospíchá na pomoc, aby se zmocnil této osady a uvolnil svůj týl, leč marně; vesnice zůstává v moci nepříteli, a když pak se má již za nadcházející temnoty pokračovati v útoku na Marvilliers, vyklizuje Marmont svoji posici a táhne zpět. Císař se sice ještě za soumraku pokouší o postup své zálohy po silnicích k Chaumesnilu a k La Rothiere, leč pohyb se nezdaří, takže Francouzové po tuhém boji v La Rothiere musí po 8. hodině nadobro vykliditi tuto ves, již káže císař zapáliti palbou, aby si zabezpečil ústup. Prudkým útokem spojenecké jízdy způsobeny jsou ustupujícím Francouzům ještě značné ztráty. Na pravém křídle bylo až do noci bojováno o Dienville, načež protivník přerušuje útok; o půlnoci vyklizuje Gerard ves. Císařova armáda jest tedy úplně zatlačena na Brienne.

Jelikož vítěz upustil od stíhání, mohl císař ještě v noci znovu spořádati svou armádu na silnici Brienne-Lesmont, aby pro zítřejší zamýšlený ústup na Troyes byla připravena k přechodu mostu u Lesmontu. Opuštiv v 8 hodin bojiště, císař o hodinu později vydává na zámku v Brienne předběžné rozkazy k ústupu, načež o půl 12. hodině nařizuje vlastní ústup. Císař se po celou noc zdržel na tomto zámku, kdež jej značnou měrou rozčilovala nejistota, využije-li nepřítel svého vítězství čili nic, načež o 4. hodině ranní opustil Brienne. K záštitě mostu v Lesmontu jednak zřízena byla pevná dělostřelecká posice, jednak nařízeno u Perthesu stojícímu Marmontovi, aby upoutal na sebe pozornost odpůrcovu; pod ochranou těchto opatření ustupuje francouzská armáda dne 2. února téměř nerušeně za Aubu.

Ney, jenž táhl poslední, most zapálil; Marmont byl sice napaden, avšak přece dorazil bez značnějších ztrát za Voiru. Dne 3. února přibude týž k Arcis n. A., kdežto hlavní armáda dospěla do Troyes, kde se spojuje s Mortierem. Císař, jenž přenocoval v Piney, přibude rovněž do onoho města.

Stav armády byl sice dosud nepříznivý následkem prohrané bitvy, jakož i urychleného ústupu, přece však bylo vše již docela jiné, než večer 1. února. Kdyby se byl nepřítel tehdy jal neprodleně stíhati napoleonským způsobem, mohlo býti polní tažení ukončeno touto bitvou a jako byl dobyvatel nenapravitelně ztracen jednak v Rusku na Berezině, jednak v Němcích na Halšteře, tak by byl rovněž propadl zkáze ve Francii na Aubě. Očitý svědek z hlavní armády výslovně uvádí, že byl „toho druhu, aby upomínal na porážky předešlých polních výprav a budil obavy o největší pohromy³⁸⁶). Avšak protivník se zastavil, ztratil styk, otálel s rozhodnutím, takže císař mohl již u Piney hovořiti o nových operacích, uvažuje o jejich možnosti. „Byla by tu možnost, že by se Blücherova armáda odebrala mezi Marnou a Aubou na Vitry a Chalons. Z Troyes budu operovati podle okolností buď, abych zadržel pohyb kolony, o níž se tvrdí, že se přes Sens pohybuje na Paříž, aneb, abych se vrátil k manevrování proti Blücherovi, abych jej zadržel na pochodu³⁸⁷).

Císař zcela správně postřehoval, že Blücherův pochod vpravo stranou velké armády na Marně prozrazuje to, na čemž se ve spojeneckém hlavním stanu usnesli. Na této řece vypadá to nyní tak, že tam operující Blücherův sbor, Yorck, doraziv dne 3. února na Moivru, se tu zastavil před Macdonaldem, jenž stál u Chalonsu. Císař zaujme 4. února obranné postavení u Troyes, neboť nelze mu souditi jinak, než že přemoc-

³⁸⁶) Marmont *Mém.* VI. 40.

³⁸⁷) Clarkemu. 2. února.

ný protivník postoupí přímo na něho; leč tento protivník posunuje se jak dnes, tak zítra pouze vlevo, vyhýbaje se přímému útoku. Yorck dorazí před Chalons, kdežto Blücher jest na pochodu na Fere Champenoise. Avšak na tento Blücherův pochod už upozorněný císař se již v prvních ranních hodinách 5. února rozhodl, že postoupí na Nogent nad Seinou, aby dříve než nepřítel obsadil přechody přes uvedenou řeku. „Ubíraje se co nejrychleji do Nogentu n. S., císař bude tento večer na úrovni s Mery“³⁸⁹). Marmonta došel rozkaz, aby rovněž tam co nejrychleji odtáhl. „Odebérete se urychlenými pochody do Nogentu n. S., abyste obsadil tamní most, jenž jest ohrožen kolonou, která včera táhla kolem Arcis“³⁸⁹). Marmont dorazí do Mery n. S. dne 5. února.

Císaři tedy tane na mysli hlavně záštita hlavního města, což se jeví nutným, neboť musí prozatím upustiti od onoho záměru ze dne 2. února, aby útočně manevroval buď proti Sensu v údolí Seiny, aneb proti Blücherovi, byť by mu to připadalo sebe těžší. „Toto uspořádání způsobilo značné škrtky v mém rozpočtu, neboť jsem hodlal zítra napadnouti Bar n. A., abych porazil Alexandra, jenž, jak se zdá, učinil lichá opatření, leč obětoval jsem vše nutnosti, abych kryl Paříž“³⁹⁰). Jako roku 1809, kdy se jevila převaha v ofensivě na nepřátelské straně, císařova prvotní myšlenka záležela v obranném postavení za Lechem, a teprve při postupu operací objevené slabiny umožnily přechod ke stupňované ofensivě, tak také zde tanula císaři na mysli zprvu defensiva, avšak i tady později uvidíme, že se z toho v důsledku odpůrcových slabin vyvinula smělá a úspěšná ofensiva; ještě jednou vyskytne se před námi náhlé a skvělé vzplanutí napoleonského vojevůdcovského vě-

³⁸⁸) Berthierovi. Troyes, 5. února ve 3 hodiny ráno.

³⁸⁹) Berthier-Marmontovi. Troyes, 5. února o 4. hodině ranní.

³⁹⁰) Josefovi. Troyes, 6. února ve 3 hodiny odpoledne.

hlasu, které upomíná na dobu jeho vrcholného rozvoje; mělo to být naposledy.

K přívlaskům velikého vojevůdce náleží ovšem, aby se vyvaroval defensivy a raději používal ofensivních operací, avšak nesmíme nikdy spatřovati tuto snahu v nerozvážné šílené odvahlivosti. Nebyl-li tu opak vynikajících vojevůdcovských vlastností, jenž podněcoval jednak roku 1805 rakouské vůdce k bezhlavým ofensivním pohybům až na Illeru, jednak roku 1806 Prusy týměž způsobem až k Durynskému lesu, v obou případech v nepoměru mezi skutečností a danými prostředky. A nejevila-li se v tom duševní síla, že Napoleon osnoval defensivu jak roku 1807 na Passarge, tak roku 1809 na Lechu, jakož i roku 1814 na Seině, máje při tom pocit, že mu bude možno, aby ještě včas přešel z obrany k útoku, kdy a kde by toho pohyby nepřítelovy vyžadovaly neb dovolovaly.

Císařův pohyb směřuje tedy na Nogent, kamž přibude dne 7. února. Jako zadní voj vytrhne Mortier v noci na 7. únor z Troyes, kdežto Schwarzenberk zaujme v ten den posice kolem tohoto města. Pokračuje v ústupu, Macdonald dostihne Dormansu, kdež nařizuje, aby se obsadily důležité přechody Marny u Chateau Thierry a La Ferté sous Jouarre. Yorck, 18.000, dorazí do Epernay; Blücherovy sbory, jež z ohledu na další operace uvádíme jednotlivě, stojí: Sacken, 20.000 mužů, v Etoges, Olsuviev, 37.000 a hlavní stan ve Vertusu; ve vzdálenosti dvoudenních pochodů od Vertusu pochodují sem Kleist, 8.000 mužů a Kapcevič 7000 mužů.

Císaře došly zatím velice znepokojující zprávy, že se nepřítel objevil prý v La Ferté sous Jouarre, ba dokonce již v Meaux, leč císař přesto, že je v nejvyšší povážlivé situaci, zachovává si přece nezkalený úsudek a prohlašuje tyto zvěsti za „plané znepokojování“. Ve svém správném vojenském nazírání naopak postřehuje možnosti, jež pro úspěch tkví v návrhu, jež mu večer 6. února poslal Marmont na základě zpráv, jež mu

obyvatelstvo podalo o nesouvislosti nepřátelského postupu. Tento návrh záležel v tom, aby se s 12.000 až 15.000 muži předsezval výpad mezi osamocené nepřátelské sbory směrem na silniční trať Vitry-Meaux. Císař souhlasí s tímto podnětem tím, že ho rozšiřuje; prokáže-li se možnost této operace, pak sám udeří, přičemž nepůjde jen o částečný úspěch. „V tomto okamžiku vysílám 20.000 mužů k obsazení Sezanne. V noci se tam odeberu se vším potřebným, abych porazil a rozprášíl všecko na této silniční trati. Odtud co nejrychleji odejdu na silniční spojení k Meaux“³⁹¹).

Císař věří, že Schwarzenberka předhonil o tři denní pochody, pročež nařizuje Marmontovi, aby pochodoval na Sezanne a odtud vyšetřil, jak se věci mají jak u Montmirailu, tak na silnici Vitry-Meaux, a potvrdí-li se dosud došlé zprávy, potáhne císař za ním s armádou přes Sezanne. „Za těchto okolností nutno ukázati sebedůvěru a sáhnouti k rázným opatřením“³⁹²).

V důsledku toho přibude tedy Marmont ještě dne 7. února k Fontaine-Denis, kdežto císař stojí u Nogentu s Neyem, Victorem, Gerardem a Mortierem. Dne 8. února dochází císaře o 4. hodině ranní Marmontova zpráva, že dne 6. února prošel Sezanne značný počet jízdeckta, leč bez pěchoty, že je zde okamžitě 700 až 800 mužů, a že v okolí Epernay bylo prý slyšeti hřímání děl. Císař mu poté nařizuje, aby co nejdříve vtrhl do Sezanne, zatím co vyrazí také Ney a Gerard, z nichž první dorazí do Villenauxe, kdežto druhý do St. Hilaire; Victor a Mortier zůstávají dosud s císařem v Nogentu, kdež tento velice netrpělivě očekává zprávy, neboť před konečnou operací nutno zjistiti, po které ze tří silnic, přes Sezanne, přes Montmirail neb v marnském údolí, se Blücher pohybuje a kam až již postoupil. Císař sám

³⁹¹) Josefovi. Nogent, 7. února.

³⁹²) Josefovi. Nogent, 7. února v 7 hodin večer.

pokládá za nejpravděpodobnější silnici přes Montmirail a nechce jaksi uvěřiti v pochod údolím Marny.

Avšak Marmont, jenž dopoledne přibyl do Sezanne a byl pak odtud zahánán několika kozáky, hlásí, že podle vši pravděpodobnosti hlavní voj slezské armády postupuje marnským údolím. Ve skutečnosti jest toho dne: Sacken u Montmirailu, Olsuviev u Etoges, Kleist a Kapcevič u Chalonsu; Yorck následuje couvajícího Macdonalda až k Dormansu, Macdonald přechází Mar-nu u Chateau Thierry a strhuje za sebou most. Marmont posunuje svůj předvoj k St. Prix a rozestavuje svůj sbor u Chaptonu, odkudž oznamuje, že Sacken očividně postupuje přes Montmirail.

Císař se poté konečně rozhodne, že se vrhne na slezskou armádu a poraziv ji, vrátí se do Nogentu, aby odtud operoval k zadržení Schwarzenberka. K tomu konci vytrhne dne 9. února ve 3 hodiny odpoledne ze Sezanne. Jeho nynější příkazy a názory jsou takovéto: Oudinot stojí s 25.000 muži na Seině a Yonně u Provin-su-Montereau-Sensu, Victor, 14.000 mužů včetně Gerarda a Milhaua, u Nogentu s úkolem, aby kryli Paříž proti Schwarzenberkovi tím, že by Victor co nejdéle čelil v Nogentu, bude-li tam přímo napaden, načež, aneb také ihned, kdyby jej Schwarzenberk pomínul při pochodu na Sens, spojil se s Oudinotem u Montereau na pravém břehu Seiny. Císař zatím bude se starou gardou, 8000 mužů, Neyem, 6000 mužů, Marmontem, 6000 mužů, gardovou jízdou pod Nansoutym a jízdectvem Doumercovým, 10.000 mužů, operovati proti slezské armádě, již odhaduje na 45.000 mužů, z nichž však upoutá Macdonald 5000 mužů. „Veškerá má branná moc i s inženýry a dělostřelectvem vydá tedy 60.000 až 70.000 mužů. Počítám, že mi bude co činiti jednak s 45.000 muži slezské, jednak se 150.000 muži Schwarzenberkovy armády, leč zahrnuji do toho i Bubnu a kozáky, takže, budu-li míti úspěch proti slezské armádě, bude mi možno, abych se se 70.000 až 80.000 muži obrátil proti Schwarzenberkovi,

do kterýchžto vojsk počítám i posily, jež mi pošlete z Paříže; nemyslím, že by Schwarzenberk soustředil proti mně na tomto místě více než 110—120.000 mužů. Nebudu-li dosti silným, abych naň udeřil, budu míti přece dosti síly k tomu, abych jej po 14 až 20 dnů naprosto udržel v šachu, což podnítl nové kombinace.³⁹³⁾ Tato poslední věta ukazuje, že císaři přes ofensivu v podrobnostech, již předpokládá proti Blücherovi, běželo a musilo celkem běžeti přece právě jen o získání času, neboli o velký účel defensivy, kterou však zamýšlel aktivně prováděti ofensivními výpady, podobně jako před 18 lety na rovinách mantovských.

A v téže době, kdy se císař konečně rozhodl, že zahájí zamýšlený nápor, pokládá jeho podvelitel, právě onen, od něhož vyšel první podnět k této operaci, za účelné, aby se od ní upustilo. Marmont věří, že se vhodná chvíle pro tuto operaci již propásla, že nepřítel, jenž se stal ostražitým, se soustředí, a bude nutno upustiti od vpádu do jeho boku a spokojiti se s frontálním čelením u Meaux; Marmont tudíž ustupuje zase na Sezanne. Okamžik tento je velmi poučný. Vidíme, že velitel, jenž při správném ocenění situace osvědčil právě teď rozhodnost, při dalším provádění účelného plánu se pozastavuje z obavy, že bude snad již pozdě, poněvadž nepřítel mohl již učiniti vhodná protipatření. Aniž by se dal mýliti dalšími úvahami, císař však už napřáhl ruku k ráně, byť i s nebezpečím, že tato buď selže aneb že se při ní zlomí vlastní meč. A chceme-li úspěch, nemůžeme ani jinak jednati, ani o všem uvažovati, a nic se tak nepřičí vojevůdcovskému věhlasu, jako hamletovská povaha, o níž platí:

„Rozhodnosti barvitost přirozená
bude bledostí myšlenky churavěti,
a počinu síla a ráznost pádná
z dráhy své se vyšínovati.“

³⁹³⁾ Josefovi. Nogent, 9. února ve 2 hodiny odpoledne.

Nejistota a možnost nezdaru vyskytují se vždycky; po příkladu císařově lze jim vítězně čeliti jen rychlým rozhodnutím a rázným jednáním; císař s oprávněnou hrдостí pravil po čase sám o sobě: „Mohu se pokládati za nejodvážnějšího muže ve válce, jaký snad kdy existoval.“³⁹⁴⁾

Zůstane tedy při výpadu a na Sezanne ustoupivší Marmont setkává se tam s Neyem na důkaz, že znovu postupoval. K večeru přibude do Sezanne i císař s ostatním, k výpadu určeným vojskem. Na protivné straně stojí: Sacken u Montmirailu, Olsuviev u Champaubertu, Kleist a Kapcevič nedaleko Vertusu, Yorck u Chateau Thierry. Macdonald jest u La Ferté sous Jouarre.

Majíc Marmonta v čele, postupuje francouzská, dne 10. února ze Sezanne vytrhnuvší armáda na Champaubert; u Bayes utkává se Marmont se zadním vojem Olsuvieva, a když pak kolem 9. hodiny přibude sem císař a ujímá se osobně velení, tu jest tento předvoj donucen couvnouti ke svému sboru u Champaubertu; také na tento sbor útočí pak Francouzové obchvatem, takže jest zcela odražen a téměř potřen. Císař ještě též večer prikazuje Nansoutymu, aby se dal po silnici na Montmirail, načež ráno v 5 hodin následuje jej celá armáda, aby rychle udeřila na osamoceného Sackena právě tím způsobem, jako na Olsuvieva; toliko jedna divise Marmontova a Doumercova postaví se u Etoges, aby kryla ostatní před Blücherem. Macdonaldovi dán rozkaz, aby také se své strany rázně postupoval.

„Císař byl zpít radostí,³⁹⁵⁾ toto vítězství nad 4000 nepřátel silně podněcovalo jeho obraznost, a s živostí jemu vlastní představoval si již, jak také ostatní sbory slezské armády jsou podobným způsobem poraženy, jak tato celá armáda, „nejlepší armáda spojenců³⁹⁶⁾, jest

³⁹⁴⁾ Mémorial de Ste. Hel. VII. 155.

³⁹⁵⁾ Marmont Mém. VI. 52.

³⁹⁶⁾ Josefovi, 11. února v 8 hodin večer.

rozprášena a sama sebe již viděl, jak Schwarzenberka zatlačuje za Rýn. Okolnosti zprvu skutečně ospravedlňovaly takovéto naděje. Blücher na zprávu o událostech u Champaubertu stáhl ještě téže noci nazpět k Bergeresu sbory Kleistův a Kapcevičův, které již dorazily k Fere Champenoise, kdežto Sacken stojí v La Ferté sous Jouarre, Yorck u Chateau Thierry. Sacken nastupuje ještě v noci pochod na Montmirail, kamž již o půlnoci vtrhne císařův předvoj, Nansouty.

Když se Sacken ráno 11. února rozvine před Montmiraiem, tu jej císař zadržuje kanonádou, až do příchodu svých branných sil, načež kolem 2. hodiny odpolední přechází sám k útoku. Jeho útok směřuje hlavně proti Sackenově levému křídlu, aby mu bylo zneemožněno spojení se silnicí k Chateau Thierry, kudy mu jedině mohla přijít pomoc v osobě Yorckové; císař tudíž povoluje na svém pravém křídle, aby Sackena stále víc a více vylákal vpravo. Záměr se úplně zdaří. Sacken zabírá Le Bois Jean a Courmont, a zatím co se tímto zaměstnává, běře císař útokem dvorec Haute Epine.

Zatím se začíná směrem od Chateau Thierry ukazovati Yorck, leč bez těžkého dělostřelectva, které z ohledu na bezednou cestu muselo zůstatí vzadu, a mimo to zanechal generál v Chateau Thierry 5000 mužů, aby hájili tamní most. Proti Yorckovi vysílá císař Mortiera, jenž jej pak také zatlačuje až za Fontenelles, kdežto na druhém křídle současně rozhoduje se o osudu Sackenově. Tam se rozpoutal tuhý zápas o ves Marchais a s nasazením všech sil zmocňuje se Sacken po třetí této osady, když mu jest obchvatným útokem staré gardy opět vyrvána. Jelikož se mu ústup jeví neodvratným, nastupuje jej v noci po silnici k Chateau Thierry společně s Yorckem, jehož jízda ústup kryje.

Císař přenocoval ve dvorci Haute Epine. Ráno 12. února pochoduje na Chateau Thierry, aby stíhal poraženého nepřítele v té naději, že Macdonald bude mříti

obsazený most v tomto městě a že tím operace nabude rozhodné povahy. Ačkoliv se tato naděje nesplnila, přeci neobešel se tamní přechod Marny pro Sackena i Yorcka bez těžkých ztrát následkem císařova pronásledování. Císař mohl důvodně vysloviti svou spokojenost po dnech u Champaubertu a Montmirailu, řka: „K tak velkým úspěchům použil jsem jen tak malého počtu vojska.“³⁹⁷⁾ Císař, jenž byl na noc v nájemném dvorci lumerontském, jme se ráno 13. února budovati most u Chateau Thierry, poněvadž tamní most byl nepřitelem spálen, načež s večerem odchází s armádou na pravý břeh Marny. Mortier jako přední voj dorazí na svém pochodu za k Soissonsu ustupujícím protivníkem do Rocourtu.

Císař ještě ráno byl v pochybnostech, má-li přestati na dosavadních úspěších a nebude-li nutno obrátiti se nyní proti Schwarzenbergovi, ačkoliv nemá zato, že by se tento odvážil pochodu na Paříž, kdyžt by mu mohl nad slezskou armádou vítězný císař vpadnouti do zad. „Nevěřím, že kníže Schwarzenberg postoupí na Fontainebleau, dokud jsme pány mostu v Nogentu. Rakušané znají příliš dobře povahu svých operací a příliš dlouho pocítovali jejich následky, takže asi tuší, že bych jim vpadl v týl, jak jsem to tady učinil, když nám ponechali most v Nogentu.“³⁹⁸⁾ S posilou 12.000 mužů sem přitrhnuvšímu Macdonaldovi prozatím nařízeno, aby od táhl na Montereau k zesílení tamních vojsk.

Zabočiv vlevo, Schwarzenberg dal se zatím směrem na Sens, a současně udeřil dvěma sbory na Nogent; jscuc překvapeno, prvé město padá dne 11. února v jeho moc, kdežto druhé město dne 12. února Victor vyklizuje, načež francouzští vůdcové táhnou zpět na Montereau. Blücher zůstal dne 12. února s oběma sbory u Bergeresu, načež dne 13. února postoupil proti Marmontovi,

³⁹⁷⁾ Josefovi. Předměstí v Chateau Thierry, 12. února.

³⁹⁸⁾ Josefovi. Dvůr Lumeront, 13. února v 10 hodin dopoledne.

ježž pak zatlačil až k Fromentieresu. Zpráva o této ofensivě stihne císaře dne 14. února o 3. hodině ranní; tento ihned postřehuje možnost zvítězití také nad těmito posledními sbory slezské armády dříve, než je opustí a vrátí se k Seině.

Císař se k tomu konci neprodleně vydává na pochod. „Doufám, že budu před 7. hodinou ranní v Montmirailu, abych dopoledne napadl nepřítele a dal mu pořádnou lekci.“³⁹⁹) Marmont ustupoval v ten den zprvu na Montmirail a Blücher táhl za ním. Císař přitáhne v 8 hodin do tohoto města, kdež ihned nařizuje Marmontovi, aby se sešikoval a udeřil na k Vauchampsu dorazivší nepřátelský předvoj. Byv v poledne napaden, tento předvoj jest pak brzo nadobro odražen. Císař, jehož vojsko sem přitrhlo a toliko Mortier táhl za Sackenem a Yorckem, postupuje nyní proti hlavnímu voji Blücherovu, a zatím co naň útočí v čele se svojí pěchotou, vpadá mu jeho, Grouchym vedená jízda zcela v týl, takže mu zamezuje ústup po silnici mezi Champaubertem a Etogesem. Blücher se musí prosekati, což se mu s těžkými ztrátami podaří, načež ustupuje k Bergeresu, jsa až k Etogesu důrazně stíhán nepřítelem. Schwarzenberk v ten den obsazuje Seinu od Nogentu až po Montereau; Oudinot a Victor jsou u Nangisu.

Komu lze nazíratí na tyto dny od 9. do 14. února 1813 bez téhož obdivu pro 44letého císaře, jako druhdy pro 26letého generála ve dnech od 12. do 15. dubna 1796! Zde u Champaubertu, Montmirailu a Etogesu totéž rychlé pojetí situace, totéž smělé předsevzetí, tatáž rázná akce jako druhdy u Montenotte, Millesima a Dega. Leč arcit', teď to byl poslední výbuch vyhaslého kráteru, kdežto tehdy zračil se v tom výbuch jeho první síly.

Podle nových, už dne 15. února o 4. hodině ranní vyslaných rozkazů postupovati má armáda k Ferté sous

³⁹⁹) Marmontovi. Chateau Thierry, 14. února o 3. hodině ranní.

Jouarre, neboť císař věří, že musí postoupiti k přímé záštitě Paříže, poněvadž Schwarzenberk obsadil seinskou čáru; jako nejpravděpodobnější místo srážky předpokládá Guignes, kde se křižují silnice Melun-Meaux a Paříž-Nangis; bude-li však Schwarzenberk sebe méně otáletí, aneb dokonce vrátí-li se, postoupí císař neprodleně zase přes Montmirail na Chalons n. A. aneb na Vitry, aby operoval jak v pravém boku, tak týlu nepřítelově. Marmonta zůstává císař vzadu proti Blücherovi, s tímž úkolem, jaký měl Macdonald v srpnu 1813, totiž, aby protivníka zprvu poněkud zatlačil, načež, kdyby se protivník ujal zase ofensivy, pozvolna ustupoval přes Montmirail k La Ferté. Císař přibude do Meaux v 5 hodin odpoledne. Oudinot, Victor a Macdonald postavili se v ten den na říčce Yerres; Schwarzenberk stál v čtyřúhelníku Nogent-Montereau-Nangis-Provins.

Dne 16. února ve tři hodiny odpoledne do Guignesu přibývší císař soustřeďuje svou armádu — Victor, Oudinot, Gerard, Macdonald, Ney, stará garda, jízdy Nansoutyho, Milhaudova, Excelmansova a Kellermannova (nově utvořený 6. sbor) — na čáře Chaumes-Guignes s tím úmyslem, že zítra bude útočiti; císař tedy s vojskem, s nímž přitrl od Montmirailu, urazil přes 10 mil za 36 hodin. Zatím co císař ráno 17. února postupuje po silnici k Nangisu, stahuje se Schwarzenberk všude na seinskou čáru. Jeho u Nangisu postavený předvoj není už s to, aby se vyhnul útoku, takže jest pak u Mormantu úplně poražen. Doraziv poté do Nangisu, císař odtud posunuje jednak Oudinota na Provins, jednak Macdonalda na Dommarii, jakož i Victora na Montereau, leč přechody Seiny jsou dosud v rukách Schwarzenberkových. Císař se tedy místo bočního výpadu, jako proti Blücherovi, podjal tu frontálního postupu proti Schwarzenberkovi. Učinil tak z obavy o Paříž, aby se postaral o přímou záštitu hlavního města a tatáž příčina určovala pak také směr dalších operací.

Císař určitě čekal, že se Victor ještě dnes zmocní

Montereau, neboť hodlal přes toto město postupovati, aby se přesvědčil, že Schwarzenberk, zaměstnává je na Seině, neobešel jeho pravý bok a neobjevil se ještě před Paříží; při blízkosti hlavního města, jakož i se zřetelem na zvláštní vztah, jaký měl tento císař ke svému hlavnímu městu, musila býti naprostá bezpečnost Paříže stěžejním bodem jeho operací. Leč Victor se zastavil dříve než dorazil do Montreau, a císař rozhorlen, že tím ohrožen jest zdar jeho operací, zbavuje Victora jeho velení a podřizuje jej Neyovi, přiděliv mu dvě divise gardy, kdežto 2. sbor spojuje se s Gerardovým vojskem a podřizuje tomuto generálovi.

Generál Bonaparte neb snaživý císař z r. 1805 a 1806 nemusil by sahati k takovému trestním opatřením, nezdar jeho opatření nebyl by nikdy zaviněn jeho podvěiteli, on by rozkázal, podněcoval a pospíšil na místo, aby se osobně přesvědčil, že vykonáno to, čeho bylo k úspěchu nezbytně třeba.

Jest to vůbec nápadný zjev, že se v tomto polním tažení vyskytuje v císařských listech tolik trestů a výtek jeho maršálům a generálům; tedy, arcit' již pozdě, počítával císař účinek všech menších závad, jež dříve nevytýkal a o jejichž odstranění nedbal, pokud se velké věci náležitě dařily, díky jak tehdejší rozpínavosti jeho věhlasu, tak jeho přesile. Vzpomínaje toužebně dřívější mladistvé bujarosti svých soudruhů ve zbrani, císař pronášá teď tato slova: „Nelze již mluvit o tom, abychom si počínali jako v poslední době, nýbrž musíme se opět obouti do svých bot a sáhnouti k rozhodnosti z r. 93.“⁴⁰⁰⁾ Avšak prostřed samé války jest již pozdě na žaloby a přísné tresty, neboť v předchozí době míru nutno obsaditi velitelská místa v armádě prozíravými a podnikavými muži a odstraniti z ní jednotlivce, kteří těchto vlastností pozbyli.

Nazířt' pak zmocňuje se Gerard za osobního vedení

⁴⁰⁰⁾ Augereauovi. Nogent, 21. února 1814.

císařova přechodu v Montereau. Macdonald a Oudinot přitrhnou před Bray a Nogent, leč přechody Seiny jsou dosud v rukách Schwarzenberka, jenž rozestavil svůj hlavní voj za Nogentem; týž však na zprávu o pádu Montereau rozhodne se pro všeobecný ústup ke Troyes.

Blücherovi, jenž svůj sbor znovu soustředil u Chalonu n. M. nařízeno, aby se odebral k Arcis n. A., takže pak situace bude téměř taková, jako před třemi týdny, v čemž se zračí nesporný úspěch Napoleonovy činné obrany, uskutečněné oproti dvěapůlnásobné přesile.

Ačkoliv se tedy obdivujeme císařově vojevůdcovské činnosti v náplni jeho dřívější síly, nesmíme přece přezíratí příznaky, že jeho duch nebyl již schopen úsudku, co jest v daných možnostech trvalým. Se stanoviska ryze vojenského viděli jsme znovu, že císař stejně jako v době svého vrcholného rozvoje správně oceňuje okolnosti, že těžší z daných skutečností, leč, sotvaže se nyní domohl vojenského úspěchu, nevyužítkuje jej k státnickému zajištění dosaženého, nýbrž upouští ihned od všelického zřetele na skutečné poměry. Omámen vítězoslávou, císař se již po Champaubertu vyslovil o tom, že ho opět uvidí na Visle; sotvaže se mu podařilo, aby Schwarzenberka jen poněkud zatlačil, odvolává již ústupky, jež jeho zplnomocněnci svobodně učinili při vyjednávání o mír v Chatillonu, a když mu pak spojenci přes to odeslali návrh na příměří, tu ztrácí naprosto všechnu rozvahu, spílá jim hrubě a ve své zaslepenosti zamítá tuto jedinou možnost, aby ještě výhodně skončil zápas, jenž jinak nezbytně přivoditi musí jeho zkázu se zřetelem na oboustranné mocenské poměry. Skutečností jest, že se zde stává císař svým vlastním nepřítelem.

Císařova armáda přechází ráno 19. února Seine u Montereau, kdežto Schwarzenberk ustupuje po řece vzhůru. V následujících dnech pokračuje císař v přechodu Seiny, aby svou armádu soustředil u Nogentu, zatím co Schwarzenberk činí totéž u Troyes a Blücher vtrhne dne 21. února do Mery n. S. Císař zamýšlí po-

stoupiti proti Schwarzenberkovi, neboť jak on, tak i jeho armáda jsou znovu prodchnuti čirým pocitem vnitřní převahy nad nepřítelem. Poněvadž jest bok tohoto postupu k Troyes ohrožen postavením Blücherovým, nařizuje císař Oudinotovi, aby 22. února udeřil s 10.000 muži na Mery; Oudinot se zmocňuje na levém břehu Seiny se prostírající části města, leč dále neodvažuje se proniknouti před tváří pohotově stojících 60.000 mužů slezské armády. Císař pochoduje současně s hlavním vojem, 53.000 mužů, na Troyes, kdež pak shledává, že se protivník, 80.000 mužů, rozvinul v bitevní šik, takže není radno, aby při oboustranném poměru sil podniknul útok. Jelikož císař nemohl přes svůj úmysl přeložiti svůj hlavní stan do Mery, jest nucen přenocovati v Chartres, v chatrči povozníka. V ten čas stanul Mortier, 10.000 mužů, u Soissonu na pochodu k Chateau Thierry, kdežto Marmont, 8000 mužů, jest u Sezanne; Marmont měl od císaře uloženo: „1. Aby kryl Paříž na silnicích od Chalonsu a Vitry. 2. Aby se ihned spojil s armádou na Aubě a u Troyes, kdyby se Blücher spojil se spojenec-kou armádou.“

Za těchto okolností se Schwarzenberk, maje proti císaři, osobně v čele armády stojícímu, k dispozici pouze dvojnásobnou přesilu pro taktický úspěch, rozhoduje pro ústup za Aubu. Kromě Blüchera byl podobnými pocity ovládán každý, kdož měl čeliti samému císaři, takže tento po čase na Sv. Heleně honosivě poukazoval na to, že ho nazývali „stotisícovým mužem“; rozmach jeho duševní síly vyrovnal se ovšem jak tady, tak již u Drážďan tělesné síle tak značného počtu jednotlivců. Současně s tímto rozhodnutím hlavní armády pro ústup osnuje Blücher plán, že postoupí k Marně, aby se tam spojil se sborem, jenž přicházejí z Belgie, stál v této chvíli v okolí Remeše a Soissonu, načež by s ním společně pochodoval přímo na Paříž.

Schwarzenberk, jenž tedy zahájil ústup dne 23. února stojí příštího dne u Baru n. A. Císař vtrhne v ten den

do Troyes. Avšak protivník nemíní ani u Baru čelití, nýbrž nařizuje další ústup k Langresu. Císař postřehuje nejen tento záměr, nýbrž i pochod Blücherův a pomýšlí na to, jak by mu vpadl v týl. Prozatím vypravuje Neye a Victora za Blücherem, kdežto Macdonald, Oudinot a Gerard mají následovati ve šlépějích Schwarzenberkových a on sám se starou gardou, s gardovou a Excelmansovou jízdou neopouští Troyes, aby pozoroval osamocené protivníky, proti kterému z nich by měl dříve uplatnití váhu své zvláštní činnosti.

Schwarzenberkův silný zadní voj setrval dne 25. února ještě v Baru n. A., zatím co jeho armáda couvala za Aubu; příští den vyklizen také Bar, takže celá spojenecká armáda stála na pravém břehu této řeky. Postupující Gerard a Oudinot obsadili řečené město a Macdonald dal se směrem přes Bar n. A. s rozkazem, aby potom táhl dále na La Ferte n. A.; týž dorazil dne 26. února na úroveň s Mussy. Ve smyslu svého plánu postupoval Blücher v obou těchto dnech proti Marmontovi na Sezanne, dne 25. února zatlačil jej z tohoto města, načež příštího dne pokračoval v pochodu na La Ferté Gaucher, kamž se uchýlil Marmont, kdežto Mortier, jenž na svém postupu přibyl do Chateau Thierry, vrací se k La Ferté sous Jouarre.

Zpráva o rozhodném postupu Blücherově proti Sezanne stihla císaře o 5. hodině odpolední, načež týž neprodleně ukládá Neyovi, aby k ulehčení Marmontovi operoval v Blücherův týl; Ney má překročiti Sein u Arcisu, kdežto Victor Aubu u Anglure, Arrighi Sein u Nogentu. „Maršálovi knížeti z Moskvy se ukládá, aby vše to podle potřeby řídil. „Dejte mu povšechný příkaz, že za žádných okolností nesmí připustiti, aby Blücher pevnou nohou stanul v Sezanne.“⁴⁰¹⁾ V noci však docházejí další zprávy, z nichž patrno, jednak že Blücher urychleně postupuje, jednak že Marmont týmž tempem

⁴⁰¹⁾ Berthierovi. Troyes, 26. února v 5 hodin odpoledne.

ustupuje přes La Ferté Gaucher, takže se císař ráno 27. února rozhodne, že bude sám řídit operace v zádech Blücherových. Neyovi nařízen důrazný postup na Sezanne, kdežto Marmont, jenž byl zpraven o postupu císařově, má, spojiv se s Mortierem, zaměstnávat Blüchera v čele. Spojivše se večer 26. února v La Ferté sous Jouarre, oba tito maršálové dorazili právě po nočním pochodu do Meaux.

Císař opouští Troyer v 11 hodin dopoledne. MacDonald, jemuž podřízeni jsou ještě Oudinot, Gerard, jízda Milhaudova a Kellermannova, 32.000 mužů, pověřen jest krytím proti Schwarzenberkovi, a má se vykonati vše, jen aby se nepřítel domníval, že zde stojí sám císař. „Je třeba, abyste říkal, že jsem v Baru n. A. a abyste všechny kurýry, kteří přicházejí ke mně, posílal k Baru n. A. a Vendeuvre, neboť jest velmi důležité, aby nepřítel nepochyboval o mé přítomnosti mezi Barem n. A. a Vendeuvreem“⁴⁰²⁾; císař tedy doufá, že se vypořádá s Blücherem dříve, než Schwarzenberk bude těžiti z jeho nepřítomnosti. „Doufám, že získám času k provedení svých operací, než to nepřítel zpozoruje a zahájí postup“⁴⁰³⁾. Meškaje odpoledne v Arcisu, císař hodlá zítra ráno dospěti ve Fere Champenois na hlavní silnici, odkudž by pak přes Sezanne postupoval na La Ferté Gaucher, kdežto Marmont a Mortier pracovali by se své strany proti nepříteli. „Octnu se tedy v zádech nepřátelské armády.“⁴⁰⁴⁾ Císař ztrávil noc v Herbisse na faře; přitáhly s ním stará garda a gardová jízda.

Blücher přibyl v ten den do La Ferté sous Jouarre, kdež pak polovina jeho armády překročila Marnu; Marmont a Mortier stáli u Meaux, Ney byl u Sezanne. Císař kvapí příštího dne dále na trati Sezanne-La Ferté Gaucher, a spatřujeme jeho armádu jako kolonu na silnici

⁴⁰²⁾ Caulaincourtovi. Troyes, 27. úrora.

⁴⁰³⁾ Clarkemu. Troyes, 27. února.

⁴⁰⁴⁾ Josefovi. Arcis n. A., 27. února o 5. hodině odpol.

Ésterney-La Ferté. Blücher hodlal dnes při postupu přes Ourcq udeřiti od severu na Meaux, když ale jeho předvoj dorazil k Therouann, byl tam napaden Mortierem a Marmontem, kteří jej odrazili a zatlačili od Ourqu na silnici k Soissonu. Blücher poté zcela vyklidil levý břeh Marny, zbořiv za sebou most v La Ferté sous Jouarre.

Císař přibude dne 1. března ve 2 hodiny odpoledne do Jouarre, leč massa jeho armády dorazila tam po bezedných cestách teprve v noci a zítra ráno; od Mortiera a Mormonta nedošly dosud žádné zprávy. Proti těmto postupoval Blücher na Ourcq, oni sami však uhájili svých posic. Zatím co císař nucen jest strávit celý den 2. března se stavbou mostu v La Ferté, kdež zároveň soustřeďuje svou armádu, leč Victora a Arrighiho vysílá do Chateau Thierry, aby tam překročili Marnu, odtáhne o přítomnosti císařově zpravený Blücher k Oulchy le Chateau; Marmont a Mortier obsadí posice u Mareuilu.

Císař se hodlá v příštích dnech přesvědčiti, nutno-li Blüchera ještě stíhati aneb jej opustiti a obrátiti se znovu proti Schwarzenberkovi; v tomto případě zamýšlí pochodovati přes Chateau Thierry na Chalons, kdež by pak přibral, pokud možno, nejvíce posil z lotrinských pevností, načež by, těže ze své vnitřní čáry, operoval v pravý bok nepřátelské hlavní armády. Císař již teď nařizuje jednak Oudinotovi, aby odtáhl k Arcisu n. A., jednak Macdonaldovi, aby se připravil k odchodu. Ovšem to, co by měl císař nutně učiniti, a co vůbec hned od začátku jevílo se nejúčelnějším, záleželo nikoliv v tom, aby táhl za Blücherem, nýbrž tísnil Schwarzenberka. Tam, ve spojeneckém hlavním stanu ležel klíč k rozhodnutí, a ustoupil-li Schwarzenberk před císařem, když Blücher stál pohotově k akci u Mery, tím spíše by tak učinil teď, když slezská armáda odtáhla za Marnu. Ustupovala-li hlavní armáda ustavičně dále do pozadí, tu musil potom konečně také Blücher upustiti od svého

postupu a neučinil-li tak ze své vůle, bylo pravděpodobným, že bude volán zpět. Ovšem, ani tím nebyla ještě konečná záchrana zajištěna, neboť právě hromaděním chyb státníkových vytvořen byl pro vojevůdce tak osudný stav, že musil s 90.000 muži sváděti pod hradbami hlavního města beznadějný zápas s 200.000 nepřáteli, a ochromující starost o toto hlavní město nepřipouštěla, aby císař učinil vojensky účelné opatření, svěřiti, byť i dočasně, osud Paříže slabým silám Mortierovým a Marmontovým, aby ji, krok za krokem ustupující, hájili. Ať tu jednal císař jakkoliv, konečný výsledek nemohl již znamenati úspěch.

Most v La Ferté sous Jouarre dohotoven jest dne 3. března o 2. hodině ranní, načež neprodleně začíná přechod francouzské armády. Blücher ustupuje kvapně před hrozícím útokem s tím úmyslem, že dnes překročí Aisnu a to u Fismesu; jelikož jej ale potom došla zpráva, že se Soissons vzdal oběma z Belgie přišedším a před jmenovaným městem se spojivším sborům, 47.000 mužů, zaměří k tomuto městu, kdež pak překročuje Aisnu. Táhnuvše po Ourcq u vzhůru za Blücherem, Mortier a Marmont dospěli do Hartennesu. Císař zůstal přes noc v Bezu Saint-Germain, kdežto čelo jeho armády dorazilo do Rocourtu, kdež opouští směr na Oulchy a uhýbá se přes Fere en Tardenois na Braisne a Fismes; císař doufá, že se **tam dostane** v levý bok nepřítelův, neboť důvodně předpokládá, že přechod u Soissons bude uzavřen. Blücher dne 4. března sešikoval svou armádu za Soissonsem, odhodlán čeliti nepřátelskému útoku. Císař přijel do Fismesu, kdežto Mortier a Marmont se poněkud přiblížili Soissonsu.

V noci se císař dovídá o pádu Soissonsu, poněvadž ale dorazil již až k Vesle, tu se rozhodne, aby operace proti Blücherovi byla nyní také provedena. V daných poměrech se císař ustanovuje na tom, že přejde Aisnu u Berry au Bac, aby nepřítele zatlačil nadobro od Remese na sever. V důsledku toho pochoduje dne 5. března

celá armáda na Berry au Bac, zároveň ale útokem Marmontovým a Mortierovým na Soissons, jenž přirozeně selže na hradbách pevnosti, odvrací se pozornost Blücherova od jeho levého křídla a vzetím Remeše přerušuje se všeliké jeho spojení se Schwarzenberkem. Kupředu vyslaný Nansouty překvapuje u Berry au Bac stojící nepřátelskou jízdu a zmocňuje se tamního přechodu; císař přibude ve 4 hodiny odpoledne do Berry au Bac, kdežto jeho armáda vtrhne tam během dne.

Dne 6. března pokračuje se v pochodu na Laon. „Po tomto pochodu potáhnu přes Chalons na Arcis.“⁴⁰⁵⁾ Od Seiny došlé zprávy nutily císaře, aby se tam co nejdříve vrátil. Odchod císařův ihned postřehnuvší spojenci jali se už 27. února znovu postupovati a zmocnili se ještě téhož dne Baru n. A. a v nejbližších dnech vykazovali pokroky na celé frontě proti Macdonaldovi; tento maršál pozbyl dne 4. března Troyezu, načež přešel dne 6. února u Mery na pravý břeh Seiny a rozložil se kolem Provinsu. Taková byla situace, a každý další pokrok Schwarzenberkův musil nezbytně odvolati císaře od Aisny a to z téže příčiny, která jej tam vedla za Blücherem, totiž k záštitě hlavního města. Prozatím však, aby se nezdálo, že tak skutečně musí učiniti, neboť zná příliš dobře spojenecký hlavní stan, pokračuje, jak již zmíněno, ve svém pochodu na Laon; tam mají se odebrati také Marmont a Mortier, a sice rovněž přes Berry au Bac, kdyby si nemohli uvolniti cestu u Soissonsu. Jakmile zpozoroval Blücher tento pochod, rozhodl se, že mu vpadne v bok přes Cerny; leč spatřiv císaře pohotově stojícího u Corbeny, stane v posici u Craonne. Upustiv dne 27. února od Schwarzenberka, císař se pak zřekl opravdového válčení, neboť se spokojil pouze úlohou, aby jakž takž čelil naléhavé tísní okamžiku, a s přechodem Aisny započíná jeho skutečný smrtelný zápas; co nyní ještě podniká, podobá se křečovitému škubání.

⁴⁰⁵⁾ Josefovi. Berry au Bac, v poledne 6. března 1814.

To mějme na zřeteli, chtěje správně posouditi císařův duševní stav na sklonku tohoto zoufalého zápolení.

Císař hnul se dne 7. března k útoku na nepřátelské postavení u Craonne, kdež stál pouze jeden malý sbor, kdežto Blücher s ostatním vojskem své armády podjal se úkolu, aby zacházkou po laonské silnici dostal se císaři v týl. Leč, když tento záměr selže, tu jest pak kolem 4. hodiny zmíněný ruský sbor po tuhém odporu s těžkými ztrátami odražen; Rusové pak ustupují po silnici Soissons-Laon a dorazí v noci do Laonu. Císařova armáda táhla za nimi až na čáru Tilain-Ostel, kdežto císař přenocoval v hostinci L'Ange-Gardier. Ačkoliv den skončil taktickým úspěchem, přece vyhlídky byly velmi nepříznivé, poněvadž Francouzové měli větší ztráty než nepřítel, jenž byl beztak přece silnější, neboť řady mladých francouzských vojáků rychle řídly následkem pochodů a námahy. „Mladá garda mizí jako sníh. Stará garda se drží. Moje gardová jízda také řídne,⁴⁰⁸⁾ takže lze věru mluvit o smrtelném zápase.

Blücher jme se v ten den rozvinovati u Laonu ty části své armády, které nebojovaly u Craonne, a dne 8. března má tam úplně soustředěnou svou armádu, jsa odhodlán svěsti zde bitvu. Císař se rozhodne, že tam rovněž postoupí, poněvadž podle předchozích událostí nevěří, že by mu zde celá slezská armáda zamýšlela čeliti. Ney, Charpentier (místo raněného Victora) a Mortier táhnou tam po silnici od Soissons, kdežto Marmont a Arrighi činí tak po silnici z Berry au Bac. Prvá kolona vrazí u silniční soutěsky etouvellské na odpor, zatím co druhá kolona dorazí do Corbeny. Ney se z rozkazu císařova zmocňuje nočním přepadem soutěsky etouvellské. Císař míní, že jest obzvláště výhodné, aby se ve vlastní zemi používalo jak nočních bojů, tak i nočních podniků vůbec; tak poučuje jednoho generála, že „noční pochody jsou obzvláště výhodné, je-li zem na-

⁴⁰⁸⁾ Josefovi, Chavignon, 11. března.

še; že nutno tedy využítkovati pokusů o zajímání nepřátelských stráží, neboť se můžeme dorozuměti s obyvatelstvem, jež nám podá zprávy o početnosti nepřítelů a ukáže nám cestu do jeho zad.“⁴⁰⁷⁾

Císař sice původně zamýšlel, že na nepřátelský, po silnici od Soissonsu pochodující sbor neudeří dřív, než současně po silnici od Berry au Bac postupující Marmont bude s to, aby zaměstnával nepřátelské levé křídlo, avšak nemaje dosti trpělivosti k tomuto odkladu, nařizuje pak Neyovi, aby v 7 hodin zahájil útok. Ney sice zprvu postupuje a zabírá Leuilly, zatím co Mortier zmocňuje se Ardonu, kteréžto vesnice jsou pak zase protiútokem nepřítelovým Francouzům odňaty. Císař zatím se vzrůstající nevolí čeká marně na zprávy o účinku akce Marmontovy, a také žádný z četných důstojníků, jež vyslal k tomuto maršálovi, nedostal se k cíli, poněvadž z nesouvislého postupu Francouzů těžící Blücher vysláním kozáků přerušil spojení mezi oběma silnicemi. Přes to však císař obnovuje odpoledne zase boj, nařídív, aby útokem zabrána byla ves Clacy, za to ale ztrácí Ardon a Leuilly, čímž jeho odloučení od Marmonta stává se ještě výraznějším.

Marmont bojoval v ten den od poledne prudce o Athies, kteréžto obce se k večeru zmocnil z polovice, kdežto druhá polovina zůstala ještě v rukou nepřítelů. Když pak se za tmy utábořilo jeho vojsko v dobyté části vesnice, tu bylo brzy poté nepřátelskou přesilou přepadené, rozprášeno a v čirý útěk obráceno; nepřátelská jízda pronásledovala je až ke Corbeny. Císař vydal už rozkazy k útoku pro příští den, hodlaje přes to, že byl mnohem slabší, obchvátiti zcela obě nepřátelská křídla. O 1. hodině s půlnoci stihne jej však zpráva o porážce Marmontově, přes to ale soudí, že nesmí ihned ustoupiti, poněvadž by tím všechnu nepřátelskou moc přitáhl

⁴⁰⁷⁾ Berthierovi. La Ferté sous Jouarre, 2. března 1814 v 6 hodin večer.

na svůj krk, takže v důsledku toho ustanoví se na tom, že naopak zůstane směle státi, věren svému odvážnému, neochvějnému smýšlení, jako druhdy u Krásného, kde jej tato neústupnost zachránila, dokazujíc jednak, že nejdovážlivější předsevzetí jest ve válce nejlepší, jednak i to, že císař neměl žádné příčiny, aby svůj pád pokládal za výzvu nepřítelů a nevěry štěstí.

Vida ráno 10. března císařskou armádu takto k boji připravenou, Blücher nařizuje sborům Marmonta stíhajícím, aby v pronásledování ustaly, takže se císařovou rozhodností Marmontovi ulehčuje. Brzy po 9. hodině útočí Blücher na Clasy, leč Charpentier tu odolává útoku, ba kolem 2. hodiny odpolední se císař dokonce domnívá, že nepřítel ustupuje, načež přechází sám s Neyem k útoku; než útok tento ztroskotává, takže Neyovy pluky jsou nuceny za těžkých ztrát ustoupiti, a ve 4 hodiny nemůže si již císař nepřiznati, že ústup jest neodvratným. Francouzové jej nastupují s příchodem noci; císař přibude do Chavignonu a příští den soustřeďuje svou armádu u Soissonsu. Marmont činí totéž u Fismesu, kdežto Blücher stane u Laonu.

Oboustranná situace se nemění dne 12. března; císař se však v ten den k večeru dovídá, že jeden nepřátelský sbor zabral Remeš, pročež se rozhodne, že tohoto města dobude zpět, poněvadž v Soissonsu a Fismesu stojí dosti blízko, aby pádnou akcí zpretrhal tento článek, spojující Blüchera se Schwarzenberkem. Zůstaviv Mortiera jako posádku v Soissonsu, císař vysílá Neye ještě tento večer na Fismes, kdežto Marmontovi přikazuje, aby časně ráno 13. března odtáhl na Remeš. Samotný císař opouští se starou gardou o půlnoci Soissons. Císař tedy vrhá 22.000 mužů proti 15.000, stojícím v Remeši, a byť se i tento podnik vyjímal jako smělý a krásný tah na vojenské šachovnici, nutno přece zmíněné porovnání o křečovitém pohybu pokládati za příléhavé, rozvážíme-li celkové postavení císařovo.

Přibude kolem 4. hodiny odpolední do Remeše, cí-

sař se tu setkává s tuhým odbojem nepřítelovým, jenž vyklizuje město teprve po půlnoci. Císař, jenž se tu zdržuje několik dní, obírá se zde již myšlenkou na operace proti Schwarzenberkovi, a vysílá teď jen Marmon-ta k Berry au Bac. Na Aubě a Seině se věci nikterak nezměnily od té chvíle, kdy Macdonald ustoupil za tuto řeku; maršál stál u Provinsu, kdežto Schwarzenberk kolem Troyes. Na zprávu od Laonu ze dne 14. března hnul se Schwarzenberk vpřed, aby zatlačil Macdonalda, leč když zvěděl, že císař přibyl do Remeše, tu se onoho úmyslu zase vzdal, takže rozdíl v oboustranných pozicích jest dne 17. března jen nepatrný: Od Provinsu ustoupivší Macdonald stojí na poloviční cestě mezi touto obcí a Nangisem, kdežto Schwarzenberk jest na Aubě u Lesmontu a Arcisu, jakož i na Seině u Troyes, Mery a Nogentu, neboť do údolí Yonny posunuté levé křídlo stahuje zpět na Troyes.

Císař se v ten den dal na pochod proti Schwarzenberkovi, povolav Mortiera do Remeše, zatím co Ney vytáhl již dříve k Chalonsu. Císař své pojetí situace a operací rozvinuje v ten čas takto:⁴⁰⁸⁾

Lze se rozhodnouti trojím způsobem:

1. První jest, abychom odešli k Arcisu n. A., třináct hodin cesty; zítra, 18. března, bychom tam byli.

Dne 19. března možno překročiti Aubu a v noci z 19. na 20. března lze se dáti směrem na Mery neb na Troyes.

Jest pravděpodobno, že se nepřítel pozitří doví o mém zítřejším nocování ve Fere Champenoise; od tohoto okamžiku započíná zabočení; zabočení by tedy bylo provedeno dne 19. března.

Kníže z Moskvy bude se mnou zároveň v Arcisu n. A. Překročivše Aubu, budeme dne 20. března v Troyes.

⁴⁰⁸⁾ Poznámka, diktovaná plukovníkem baronem Atthali-novi, podřediteli místopisného kabinetu císařova, Remeš. 17. března.

Maje s sebou mostový sbor, postavím most, kde budu chtít.

Věřím, že hlavní stan jest v Troyes.

Tento plán jest nejvýš odvážný, jeho výsledky jsou nevypočitatelné.

2. Odebrati se k Sezanne a od Sezanne k Provinsu.

Především jsou tu špatné cesty. Odtud do Sezanne je devět hodin cesty, ze Sezanne do Provinsu devět hodin; celkem osmnácte hodin.

Jízda by mohla zítřka 18. března doraziti do Sezanne, kdyby nenarazila na žádnou nepřátelskou kavalerii. Byla by nucena vyčkati dělostřelectva. Kníže z Moskvy mohl by tam býti dne 19. března a musil by se tudy prodírat.

Ze Sezanne je do Meaux přes Coulommiers a La Ferté Gaucher patnáct hodin cesty. Jsouce jednou v Sezanne, můžeme odejti do Meaux. Byli bychom tam po dvoudenním dobrém pochodu. Cesta odtud do Meaux přes Sezanne by tedy trvala čtyřiaadvacet hodin.

Měli bychom na vůli jíti tam přes Fere Champeoise, což jest sedm hodin cesty; z Fere Champeoise jsou do Sezanne čtyři hodiny; ze Sezanne do Meaux je patnáct hodin.

Kdybychom odtud šli do Meaux přes Fere Champeoise urazili bychom dvacetsedm hodin cesty, to jest o tři hodiny více.

3. Konečně je tu třetí plán, aby se šlo na Meaux přímo po hlavní silnici. Do Meaux je odtud jedenadvacet hodin cesty. Byli bychom tam časně ráno 20. března. Mohli bychom dokonce armádu dne 20. soustřediti a 21. března nepřítele napadnouti.

Všechny tyto tři plány mají své příznaky.

Prvý jest nejsmělejší, vyvolává u nepřítele velký postrach a podává neočekávané výsledky.

Druhý má tu závadu, že jsme pořád na příčných cestách, leč při něm se přetíná nepříteli spojení s pravým břehem Seiny.

Třetí je nejbezpečnější, poněvadž ve vzdušné čáře směřuje na Paříž, ale ponechává také plně možnost, aby se při šťastné náhodě svedla velká bitva a poněvadž nemá pražádného morálního vlivu. Než, má-li nepřítel 70.000 až 80.000 mužů, bude tato bitva děsivou šťastnou náhodou místo toho, abychom měli větší možnost pochodováním na Troyes dostat se vzad, zatím co by couvající vévoda z Tarentu činil mu všechny posice nejistými.“

Na základě těchto úvah rozhodne se císař pro prvý plán, načež ještě dne 17. března přibude do Epernay. „Zítra dám se před svítáním na pochod, abych se odebral do Arcisu n. A. Budu tam pozítří v poledne. Odtud se podle okolností odeběru na Merry neb na Troyes, abych vpadl nepříteli v týl“⁴⁰⁹⁾.

„Očekávám velké výsledky od svého pohybu, jenž vyvolá velký nepořádek a velký zmatek v týlu nepřítelově, jakož i v jeho hlavním stanu, je-li tento dosud v Troyes“⁴¹⁰⁾. Po příchodu posíl z Paříže zahájil císař tento pohyb s 22.000 muži, zůstaviv jednak Mortiera s 10.000 muži u Remeše a Soissons, jednak Marmonta se 7000 muži u Berry au Bac s dřívějším úkolem, aby kryli Paříž proti Blücherovi.

Císař vtrhne dne 18. března do Fere Champenoise, odkudž vypudí kozáckou hlídku; Ney jest u Sommesous. Schwarzenberk na zprávu o tomto pochodu stahuje na Seině stojící sbor zpátky na Troyes a ponechává pravé křídlo na Aubě. Pokračuje dne 19. března ve svém postupu, císař přechází Aubu u Plancy a obsazuje Mery, načež se vrací samotný do Plancy. Na Arcis táhnoucí Ney nesetkává se na této cestě se žádným odporem, načež jest povolán do Plancy, kdežto Arcis samé drží spojenecký zadní voj až do noci ve svých rukou, načež odtud ustupuje. Schwarzenberk stahuje toho dne

⁴⁰⁹⁾ Clarkemu. Epernay, 17. března.

⁴¹⁰⁾ Josefovi. Epernay, 17. března.

také své pravé křídlo, takže v ten čas stojí jednak s tímto křídlem u Nogentu n. A. a Lesmontu, jednak s levým u Troyes. Macdonald posunul své trupy stupňovitě mezi Provins a Villenaux, aby dosáhl spojení s císařem, který míní: „Potáhnu na Brienne. Nechám Troyes stranou a obrátím se co nejrychleji ke svým pevnostem“⁴¹⁾).

Podle toho má tedy císař dojem, že protivník před ním na celé čáře ustupuje. Ve skutečnosti tomu tak ale nebylo, neboť Schwarzenberk se naopak rozhodl, že udeří na císaře, jakmile jen, jak bylo lze předvídati, přiblíží se přes Aubu. Císař tudíž postupuje dne 20. března na Arcis nad Aubou, máje na levém břehu Auby gardovou jízdu, na pravém pak Neye. Císař opouští brzy po poledni Plancy a přibude kolem 1. hodiny do Arcisu nad Aubou, kamž dorazí též stará garda. Ney, jakož i v čelo gardové jízdy postavený Sebastiani, opakují osobně císaři to, co již hlásili do Plancy, totiž, že protivník očitivně postupuje.

Císař nechce tomu uvěřiti a nečiní také to, co by generál Bonaparte neopomenul vykonati, totiž, aby vsedl na kůň a osobně se přesvědčil, nýbrž vysílá důstojníka, jehož zprávou utvrzen jest ve svém názoru. Ihned poté dochází k útoku od Nogentu nad Aubou podél řeky postupujícího nepřátelského pravého křídla. Kupředu vyrazivší francouzská jízda jest odražena a pádí v divokém trysku zpět na Arcis. Císař se osobně s taseným kordem staví proti těmto prohajícím jezdcům a poněvadž tam současně dorazí stará garda, podaří se Francouzům udržeti Arcis. Boj se nyní rozpoutává o Torcy le Grand, kterážto ves jest oběma stranami dobyta a zase vyklizena, leč konečně s příchodem noci zůstává v rukách Francouzů. Schwarzenberkovo levé křídlo nezasáhlo v ten den v boj; dalo se směrem na Plancy a tábořilo u Les Grandes Chapelles, majíc před

⁴¹⁾ Clankemu. Plancy, 20. března.

sebou u Marcilly a Anglure se zastavivšího a k císaři pochoduujícího Macdonalda.

Císař zůstal přes noc v Arcisu na zámku pana de la Briffe. Z toho, že mu zde spojenci čelili poměrně jen menším počtem vojsk, soudí, že to byl boj pouze se zadním vojem a že je nepřítel na ústupu. Leč Schwarzenberk naopak nařídil svému levému křídlu, aby pochodovalo na Arcis, takže z tohoto města vytrhnuvší císař bude v polokruhu obklíčen přesilou. Když tudíž císař kolem 10. hodiny dne 21. března, následován Neyem, zahajuje útok výpadem gardové jízdy, tu jsou tato vojska na svém postupu ihned zadržena, takže císař jest nucen uznati, že se mýlil a že tu celá Schwarzenberkova moc stojí pohotově. Císař neprodleně nařizuje kolem poledne ústup za Aubu, který má krýti Arcis držící Oudinot. Protivníkova se všech stran kupředu vytrhnuvší přesila způsobuje Oudinotovi nejtěžší ztráty. Oudinot ztrácí brzy po 6. hodině Arcis, leč nepřítel není s to, aby překročil Aubu. Císař přenocoval již v Somme puisu.

Nahlížeje marnost dalšího útočného počínání proti Schwarzenberkovi, císař se vrací k myšlence, o níž jsme jej již včera slyšeli hovořiti, totiž, aby se vrhl do oblasti svých lotrinských pevností, z nichž by pak přibral posil a operoval proti Schwarzenberkově operační čáře, doufaje, že tímto strategickým nebezpečím donutí jej k ústupu. Zřejmo, že tu běží právě jen o zoufalé plány toho druhu, jako byl postup přes Arcis proti Schwarzenberkovi, jaké byl císař ještě schopen zosnovati.

V důsledku onoho plánu pomýšlí císař nyní nejdříve na výpad na Vitry, aby se přesvědčil, možno-li přepadnutím zabratí toto město. Neyem dne 22. března v tom směru učiněný pokus se nezdaří, načež se císař konečně ustanovuje na tom, že odtáhne na St. Dizier. Týž přenocuje na zámku du Plessis; Marmont a Mortier mají podle jeho rozkazů přitřhnouti k němu přes Chalon s n. M. Pokračuje dne 23. března ve svém pochodu,

císař vtrhne do St. Dizieru, zatím co Macdonald, Gerard a Oudinot dorazí před Vitry na Marně. Obzíraje v St. Dizieru ještě jednou svoji strategickou situaci, císař praví: „Lze zosnovati čtyři plány.

1. O 2. hodině ranní odtud vytáhnouti, abychom v 8 hodin byli u Vitry a napadli nepřitele.

2. Zítra se záhy zvednouti a ubíratí se přes Bar sur Ornain na Saint-Mihiel, takže bychom měli tamní most ve své moci; od tohoto okamžiku mám zajištěné své spojení s Verdunem a mohu překročiti Maasu; odtud šel bych k Pont à Mousson, čímž bych si zjednal spojení s Metami; zesílil bych se o 12.000 mužů, které mohu stáhnouti z pevnosti; u Nancy stojící sbor zahnal bych za Vogézy a svedl bych bitvu, při níž by Mety tvořily operační základnu.

3. Odejítí zítra na Joinville a Chaumont, odkudž bych svou čaru přeložil na Bar n. A. a na Troyes.

4. Postupovati na Brienne nebo na Bar n. A.; pochodem přes Vassy přiblížili bychom se zítra značně Baru n. A.

Z těchto plánů zdá se nejrozumnější ten, jenž se opírá o Mety a o pevnosti, a jímž se válka blíží hranicím. Skutečná vzdálenost mezi St. Dizierem a Metami přes Bar sur Ornain a Pont à Mousson, činí dvacetdevět poštových hodin; do Nancy je po téže silnici třicet hodin; ze St. Dizieru do Nancy po přímé silnici přes Toul a Void jest pouze dvaadvacet hodin.“

Císař však v protivě s těmito úvahami volí nikoliv „nejrozumnější z těchto plánů“, nýbrž pochoduje dne 24. března přes Vassy k Doulevantu a Joinvillu, kdežto Macdonald a Oudinot přitrhnou k St. Dizieru a Gerard vtrhne do Perthesu. Císařův hlavní stan jest v Doulevantu. Francouzové pokračují nazířti v pochodu dosa-

⁴¹²⁾ Poznámka, diktovaná vévodovi z Bassana. St. Dizier, 28. března.

vadním směrem, zatím co císař zdržuje se ještě v Doulevantu, v jehož okolí stojí Ney a garda. Macdonald a Oudinot přibudou do Vassy a Gerard dorazí do St. Dizieru. Po císařově naději jest však již veta, aby tímto pochodem na spojovací čáře spojenců donutil je k přerušení jejich postupu. Schwarzenberk a Blücher se naopak vzájemně k sobě blížili tím, že první táhl k Vitry, zatím co druhý postupoval k Chalonsu n. M. a k Chateau Thierry. Nyní však pochodovali oba přímo na Paříž. Přes Fere Champenoise postupující Schwarzenberk utkává se s Marmontem a Mortierem, kteří táhnouce na Vitry, chtěli se spojit s císařem, a odráží je zpět na Sezanne. Tím jest zmařena všeliká možnost, aby se tato vojska spojila s císařem, a se zřetelem na další postup nepřátelské přesily na Paříž nezbyvá těmto maršálům nic jiného, než aby ustupovali rovněž k hlavnímu městu.

Za císařem vypravil se z celé spojenecké armády pouze sbor jízdy, 8000 mužů, jenž dne 25. března vtrhl do Vitry. Nemaje jasného přehledu o situaci, obzvláště ale nechtěje také asi viděti to, co podniká protivník, míní císař právě naopak, že dosáhl svého cíle a že Schwarzenberk táhna za ním, stojí se svou armádou u Vitry. Císař se nyní ustanovuje na tom, že se obrátí k tomuto městu, aby tam udeřil na protivníka. Proto postupuje dne 26. března k St. Dizieru, odkudž vypuzuje za ním táhnoucí jízdu, již pak Oudinot pronásleduje až k Baru sur Ornain. V St. Dizieru však zjednává si císař jistotu o tom, že mu nečelí nepřátelská hlavní armáda, o níž lze předpokládati, že je na pochodu proti hlavnímu městu. Císař se nazítrí pokouší naposledy, aby zabráním Vitry přerušil zpětná spojení na Paříž pochoduujícího protivníka a zároveň získal opěrný bod pro pochod na Chalons, jenž se jevil nutným pro vpád do týlu odpůrcova. Když však odpoledne se svým vojskem přibude před Vitry, poznává, že je město proti zamýšlenému přepadení pojištěno, a došlé zprávy potvrzují jak po-

chod spojenců na Paříž, tak porážku Mortierovu u Fere Champenoise.

Rozechvění a změny poslední doby vyvolaly v mysli císařově horečné napětí, které nepřipouštělo, aby se jeho dřívější, takřka předsudků prostá pevnost v rozhodnutí znovu vzchopila; císař se nyní obrací s dotazy ke svému okolí, kde naň Berthier a Ney horlivě naléhají, aby se svým vojskem co nejrychleji pochodoval k Paříži a pokusil se o to, aby tam byl dříve než spojenci. Císař přijímá tuto radu a vrací se na noc do St. Dizieru. Dne 28. března táhnou Francouzové urychleným pochodem dále na Troyes; do Montierenderu přibývšímu císaři doručena jest zpráva z Paříže, že se tam mezi royalistickými živly začínájeviti povážlivé hnutí. Císař se příští den dovídá na mostě přes Aubu v Dolancourtu, že spojenci vtrhli do Meaux, načež vysílá svého pobočníka, generála Dejeana, do Paříže, aby tam ohlásil jeho příchod a Marmontovi a Mortierovi uložil, aby se pokusili zadržeti Schwarzenberka před hlavním městem tím, že by mu oznámili, že císař zaslal rakouskému císaři venkoncem přijatelné návrhy k míru. Z toho zřejmo, jak těžkost okamžiku a svízele poslední doby přivedly císařovu mysl z rovnováhy.

Císař přibude v noci v 11 hodin do Troyes, kdež pak několik hodin odpočívá, načež odjíždí dále. Garda mu stačila cestou pouze do Villeneuve l'Archeveque, načež cestuje císař dále doprovázen pouze službu konající škadronou. Ve Villeneuve la Guyard zanechává císař také tuto jízdu pozadu a jede koňmo do Fontainebleau v průvodu Berthiera, Caulaincourta, Gourgauda, Flahaulta, Drouota a několika důstojníků; vsedna zde do vozu s Berthierem a Caulaincourtem, císař pokračuje v cestě do Paříže a v 10 hodin večer přijíždí k poštovské budově La Cour de France u Invisy. Sem jede mu vstříc jízda, která následkem vzdání se hlavního města odtud ustupuje k Fontainebleau, čímž jest císařův osud zpečetěn. Nicméně ale chce se rozčilený císař přece ještě

odebrati do Paříže, avšak domlouvám jeho okolí se přece podaří pohnouti jej ke klidnějšímu nazírání na svoje postavení. Císař přenocuje v La Cour de France, kdež jej o 4. hodině ranní dochází zpráva, že smlouva o kapitulaci Paříže byla před dvěma hodinami podepsána a že spojenci ještě téhož dne, 31. března, sem vtáhnou.

Císař se potom vrací do Fontainebleau, kamž přibude v 6 hodin. Jeho duch jest posledními událostmi velmi otřesen; „od tohoto okamžiku byl postižen naprostou poruchou, která vystřídala jeho obvyklou jasnost a onu pronikavost úsudku, která byla jemu tak vlastní“⁴¹³). Císař v příštích dnech soustřeďuje kolem Fontainebleau jak vojska přicházející od Troyes, tak pluky Marmontovy a Mortierovy, a rozhodne se pak pro opětovný postup na Paříž, aby tam udeřil na spojence; k tomu konci dává se večer dne 3. dubna na pochod.

Avšak jeho dosavadní druhové ve zbrani; Lefebvre, Oudinot, Macdonald, Caulaincourt a Bertrand, k nimž se přidružuje i Maret, majíce v čele Berthiera a Neye, naléhají naň, aby sám vše ukončil, takže se císař podrobuje a píše listinu, již pak zasílá spojeným mocnářům:

„Ježto spojené mocnosti prohlásily, že císař Napoleon jest jedinou překážkou obnovení míru v Evropě, prohlašuje císař Napoleon, věren svým přísahám, že jest ochoten opustiti trůn, zřící se Francie a docela i života pro blaho vlasti, které jest nerozlučitelne s právy jeho syna, s právy císařovny-vlaďařky a s trváním říšských zákonů.

Dáno na našem zámku Fontainebleau, 4. dubna 1814.“

Marmont se však zatím pustil do samostatného vyjednávání se Schwarzenberkem, což pak mělo ten následek, že byl císař zbaven také své poslední opory,

⁴¹³) Marmont Mém. VI. 253.

50.000 mužů, jež byli shromážděni kolem onoho maršála. Bylo to v oněch časech odpadlictví, které si na velkém egoistovi vynutilo výkřik: „Kdyby císař byl opovrhoval lidmi, jak se mu vytýkalo, pak by svět dnes poznal, že měl příčiny k tomuto opovržení“⁴¹⁴).

Jelikož podmíněčné poděkování protivník nepřijímá, zamýšlí císař ustoupiti za Loiru, ba mluví dokonce o tom, že se vrhne do Italie. Třebaže však byla tu snad i možnost, aby se uskutečnily tyto závěry, nestačila již císařova pružnost na zdolání takých úkolů, neboť se rozpětí jeho rozhodnosti vybíjelo v ten čas pouze ve slovech; a když pak viděl všeobecnou nelibost svých podřízených, a když docházely ustavičně horší zprávy z Paříže, že senát povolal zpět bývalý panovnický dům, tu císař udílí svým vyjednavatelům plnou moc k naprostému poděkování se jak jeho samého tak i jeho domu.

6. dubna 1814.

„Jelikož spojené mocnosti prohlásily, že císař Napoleon jest jedinou překážkou obnovení míru v Evropě, prohlašuje císař Napoleon, věren svým přísahám, že se zříká za sebe a za své dědice trůnu ve Francii a Italii, a že není žádné osobní oběti, byť se týkala i samého života, jíž by nebyl ochoten přinést v zájmu Francie.“

Vyjednávání končí smlouvou ze dne 11. dubna, v níž se císaři slibuje panovnická moc nad ostrovem Elbou; pod stejným datem uveřejněna také poděkovací listina. Císař v těchto dnech, kdy se naplňoval jeho osud, naprosto neopouštěl svých komnat, do nichž se byl uchýlil ve Fontainebleau; jeho duch podlehl návalu všech těchto událostí, takže se zdálo, že není již náležitě způsobilý, aby rozhodoval o svém sebeurčení.

Zde budiž pouze nadhozena, nikoliv ale řešena otázka, týkající se souvislosti mezi geniálností a šílenstvím.

⁴¹⁴) Vojsku. Fontainebleau, 5. dubna.

Činnost genia spojena jest s citovým vzrušením, bez něhož není skutků, leč kde jest hranice, již lze při takém rozčilení pokládati ještě za slučitelnou s plným ovládnutím rozumových sil? Karla VII. v Benderách nelze dozajista už pokládati za duševně zdravého, a přece zrovna vlastnosti, které jej přivedly tak daleko, že byl v bezmocné zběsilosti Turky přemožen a z hořícího domu v Benderách vyvlečen, byly tytéž, které tvořily osnovu jeho úspěchů.

Normální duševní stav, lze-li vůbec mluvit o normě v tom směru, vykazuje stejnoměrnou, leč také prostřední činnost, kdežto ve vyšším duševním napětí, čím více ho přibývá, tkví vždy nebezpečí přepětí, jemuž lze vítězně čeliti buď tlakem zevních okolností aneb vlastní silnou vůlí. „Každý člověk ovládnut jest svými zvyky, a je-li omezován zevními podmínkami, mírní se ve svém počínání a umírněnost stane se jeho zvyklostí. Právý opak shledáváme u despotů; neomezená vůle stupňuje se sama sebou a musí, není-li zvenčí varována, bažiti po zcela bezmezném“⁴¹⁵⁾. Příklad, jak lze toto nebezpečí omeziti zevními okolnostmi, spatřoval jsem u Kolína⁴¹⁶⁾; Cromwella pokládám za největší příklad v dějinách, jednak v činnosti vlastní pevné vůle, přes trvalé zevní úspěchy, jednak v ostříhání umírněného smýšlení na vysoké úrovni lidského života. Porucha duševní rovnováhy se naproti tomu u císaře arcit' skutečně objevila.

Císař se v noci na 13. duben pokouší jedem, jež od roku 1812 nosil při sobě, připravit se o život, leč jed pronikavě nepůsobí a osobní lékař Yvan přináší záhy pomoc, takže císař zůstává živ. Ráno po této noci po-

⁴¹⁵⁾ Goethe, Poznámky a pojednání o západo-východním divanu. Pietro della Valle.

⁴¹⁶⁾ Narážka na porážku Bedřichovu u Kolína. Pozn. překladatele.

tvrzuje císař svým podpisem včerejším dnem datovanou smlouvu, v níž jest zahrnuto jeho poděkování. Císař opouští Francii dne 28. dubna o 11. hodině noční na palubě anglické fregaty „Undaunted“.

1815.

HLAVA XI.

Vojevůdcův konec.

Dosud jest v dějinách obestřena jakýmsi temnem příčina, proč se Napoleon rozhodl opustiti Elbu; uvážíme-li však jednak záměry mocností, týkající se osoby Napoleonovy, o nichž tento věděl, stejně jako o poměrech ve Francii, jednak jeho naděje a obavy, dospíváme na konec vždy k závěru, že za poslední, směrodatný a v zápětí čin mající moment pokládati jest nezkrotný jeho pud po moci a po činnosti. Jeho počínání bylo vždycky nikoliv výsledkem nějakých úvah, nýbrž výronem tohoto pudu, jenž přivodil jeho skvělé, leč pomějejší triumfy a jenž i nyní měl hravě vykonati úžasné převraty a jenž pak ale také pohřbil jej samého pod břemenem, které vzav na sebe, nebyl již schopen trvale nésti. Nebylo to žádné zralé, na všestranném zkoumání situace založené rozhodnutí, nýbrž byl to nutný výbuch jeho panovačné povahy.

Dne 1. května 1815 vjíždí ve 3 hod. odpo. briga „L'Inconstant“, na jejíž palubě dlí císař, do zálivu Jouanského a večer táboří jeho 900 mužů na břehu. Výprava dává se co nejrychleji na pochod. Proti císaři vyslané vojsko přidává se k němu; s prvním jeho oddílem setkává se císař dne 7. května u Laffrey a pozoruje jeho nerozhodnost, kráčí císař samotem vstříc v čele táhnoucím praporu 5. pěšího pluku. Touto důvěřivostí získává císař vojáky. Císař ještě téhož dne vtrhne do Grenoblu, dne 10. května jest v Lyonu a dne 20. května v 9 hodin večer překročuje znovu práh Tuilerií.

Na kongresu ve Vídni dosud shromážděná Evropa se bez váhání vyslovila proti svému dřívějšímu utlačo-

vateli, takže se válka jeví jako jediné řešení. Císař může válčiti buď defensivně v hranicích Francie, aneb ofensivně tím, že by vtrhl do Belgie a udeřil tam na nejbližší stojícího protivníka. V prvním případě odpadla by Evropě částečně příčina, aby jej pokládala za všeobecného rušitele míru a hned po jeho objevení se nakládala s ním jako s nepřítelem, a v případě tom měl císař také možnost, aby vydatněji použil sil Francie; počítá jednak, že potom polní armáda 140.000 mužů vzroste na 240.000 mužů, jednak u Lyonu stojících 25.000 mužů rozmnoží se na 60.000 mužů, kdežto z nových formací bude moci 116.000 mužů uhájiti Paříž a 25.000 mužů těchže formací stačí na obranu Lyonu. Přitom bylo možno vykonati také věcné přípravy, zejména opevniti hlavní město. Leč všechno to předpokládalo, aby císařova moc zapustila pevné kořeny ve Francii, kdežto on pokládán byl po 20. březnu za dvojnásobného uchvatitele; mohl spoléhati toliko na armádu, nikoliv na lid. „Není pochyby o tom, že při jedné náladě a jedné vůli ve Francii, které by svorně s hlavou státu chtěly zvítěziti, byl by snad císař lépe učinil, aby vyčkal nepřítele.“⁽⁴¹⁷⁾ Leč z hlediska pouze vojenského mohlo takovéto vyčkávavé počínání jen povzbuzovati protivníky, kteří byli dosud dosti často pádnými údery císařovy ofensivy překvapujícím a zdrcujícím způsobem postiženi, takže jsme ještě r. 1814 viděli, že přes svou přesilu byli vřdycky ochotni k ústupu, když se objevil císař.

Obrátme nyní svůj zřetel ke druhému plánu, jenž záleží v tom, „aby se spojenci předešli a nepřátelství zahájilo dříve, než budou tito připraveni. Spojenci však mohli započítí s nepřátelstvím teprve dne 15. července, takže bylo nutno zahájiti polní tažení dne 15. června, aby armády britsko-nizozemská a prusko-saská pora-

⁴¹⁷⁾ Jomini, Précis pol. et milit. de la camp. de 1815. 141.

ženy byly v Belgii dříve, než armády ruská, rakouská, bavorská, viremberská atd. dorazí na Rýn. Armádu 125.000 mužů bylo lze soustřediti ve Flandrech do 15. června, kdyby se zastřelo celé pomezí a ponechaly dobré posádky ve všech pevnostech.⁴¹⁸⁾ Tento postup s ofensivním nápoem zdá se mi nejen odůvodněným jak císařovou situací, tak jeho mentalitou, nýbrž i celkově nejsprávnějším. Jaké následky mohlo mít toto prvé vítězství proti svazu, jehož členové právě nyní měli ve Vídni příležitost ujasnit si rozmanitost svých zájmů, bylo nevypočitatelné. A jaká vhodná příležitost se nabízela k takovému vítězství. Dotyčný protivník tvořil dvě armády a to armádu britsko-nizozemskou a armádu pruskou; prvá měla v čele velice nadaného, leč velmi opatrného vojína, jenž „vždy byl spíše nakloněn bitvu přijati, než bitvu svěsti“⁴¹⁹⁾ a zběhlý v metodice fredericanské doby, čelil poprvé císaři; druhou armádu vedl velice smělý vojevůdce, jenž byl vždy hotov k nejodvážnějším akcím a u něhož se těšil Napoleon malé vážnosti, která posavadním zkušenostem nikterak neodpovídala, avšak toto polní tažení mělo ji přece ospravedlniti; jedna armáda operuje na Brusel a moře, kdežto druhá na Lutych a Rýn.

Při každém z těchto dvou plánů bylo vzíti arciť v úvahu tu závažnou okolnost, že bude naprosto možno udržeti hlavní město. Je velmi důležité, aby se získalo času k opevnění Paříže. Tento potřebný čas byl v prvním plánu zajištěn, leč kdyby se při druhém plánu podařilo zvítěziti, s čímž se přece musilo počítati, neboť by jinak celý plán byl nepřijatelný, pak byla by dána možnost, aby se tento čas získal, takže by v tomto druhém plánu nebylo lze spatřovati přímý protiklad proti prvému. Císař při této příležitosti rozbírá důležitost, jakou má opevnění hlavního města. „Velké hlavní město je sídlem

⁴¹⁸⁾ Oeuvres XXXI. Campagne de 1815. I. 85.

⁴¹⁹⁾ Charras, Hist. de la camp. de 1815 I. 85.

výkvětu národa, všechny veličiny mají tam svůj domov, své rodiny, takže jest ohniskem mínění, porážkou pro všechno.“⁴²⁰⁾ O možnosti opevnění i velmi rozlehlých měst praví císař: „Řekněte, jak hodláte opevniti města, mající ve svém obvodu 12.000 až 15.000 sáhů. K tomu je zapotřebí osmdesáti neb sta front, 50.000 až 60.000 mužů k obsazení a 800 až 1000 děl pro baterie. Leč 60.000 mužů znamená armádu; není účelnější, aby se jí použilo v poli? Tato námitka činí se všeobecně proti velkým pevnostem, avšak jest lichá, pokud zaměňujeme vojny s lidmi. Není pochyby o tom, že k uhájení velkého hlavního města třeba jest 50.000 až 60.000 lidí, nikoli však 50.000 až 60.000 vojnů. V dobách nehod a velkých nesnází může se státu nedostávat vojnů, avšak nikdy nebude míti nedostatek lidí pro vnitřní obranu. 50.000 mužů, mezi nimiž je 2000 až 3000 dělostřelců, uhájí hlavní město, zamezí vtrhnutí armády 300.000 až 400.000 mužů, kdežto 50.000 mužů, kteří nejsou jednak docvičení, jednak vedeni zkušenými důstojníky, uvede v širém poli nepořádek útok 3000 mužů jízdy.“⁴²⁰⁾ Ano, císař dokonce dí, že „podle stavu dnešních armád musíme míti skladiště ve velkých městech.“⁴²¹⁾

Císař se tedy rozhodne pro útočný plán. Vojska, jež měla tento plán prováděti, rozložena byla počátkem června takto:

Císař.

Štábní náčelník: Soult.

Garda:	21.000 mužů, u Compiègne.
1. sbor: d'Erlon	20.000 mužů, u Valenciennes.
2. sbor: Reille	24.000 mužů, u Avesnes.
3. sbor: Vandamme	19.000 mužů, u Rocroi.
4. sbor: Gerard	16.000 mužů, u Met.
6. sbor: Lobau	10.000 mužů u Laonu.

⁴²⁰⁾ Oeuvres XXXI. Campagne de 1815. 180.

⁴²¹⁾ Poznámka. Duben. 1811.

Grouchy.
Záložní jízda.

1. sbor jízdy	Pajol	3500 mužů	} rozestavena byla stupňovitě od Laonu po Avesnes.
2. sbor jízdy	Excelmans	3500 mužů	
3. sbor jízdy	Kellermann,	3500 mužů	
4. sbor jízdy	Milhaud	3000 mužů	

Proti této branné moci stály na protivné straně jednak britsko-nizozemská armáda pod Wellingtonem, 95.000 mužů (33.000 mužů Britů, 37.000 Němců a 25.000 Nizozemců), ubytována jsouc po venkově v čtyřúhelníku Brusel-Nivelles-Tournay-Audenaarden) jednak pruská armáda pod Blücherem, 124.000 mužů, která rozložena byla v prostoru Charleroi-Dinant-Lutych-Namur.

Císař v tomto polním tažení, jež mělo zakončiti jeho vojenskou dráhu, volil pro strategický útok tutéž formu, pomocí které tak skvělým způsobem zahájil svou první polní výpravu, totiž strategický průlom, jsa k tomu v obou případech veden týmiž důvody. Stál proti spojencům, jichž různorodé zájmy a různé základny musily je pohnouti k tomu, aby, byvše jednou od sebe odtrženi, ustupovali různými směry; byv celkem slabší a skorem v týchž poměrech jako r. 1796, císař musil pomýšleti na to, aby se svou brannou mocí napadl jednoho protivníka po druhém. Než, měl-li býti úspěch stejnorodého útoku takový jako r. 1796, bylo nutno, aby císař projevil tutéž obezřetnost, rozhodnost a rychlost, jaké prokázal tenkrát generál Bonaparte, neboť prostor, kde se měl tento strategický pohyb odehrávat, byl jako tehdáž úzce ohraničený, a pracovali-li protivníci svorně a odhodlaně, mohl býti mezi ně vtrhnuvší francouzský vojevůdce obklíčen a rozdrcen. Tedy zdejší úspěch nutně závisel jako r. 1796 od toho, projeví-li císař větší rozhodnost než jeho odpůrci.

Císař jako předešlu k útoku nařídil, aby se celá armáda soustředila jižně od Sambry naproti Charlerois, kdež pak tato stojí dne 14. června pohotově. Císař opustil Paříž 12. června ve 4 hodiny ráno a spal dne 14.

června v Beaumontu. Ze Charlerois vycházely dvě silnice a to na Brusel a na Lutych, a tvořily zároveň operační čáry: první Wellingtonovu, kdežto druhá Blücherovu; spojení obou sprostředkovala silnice Namur-Nivelles, která protínala Wellingtonovu operační čáru u Quatre-Bras, kdežto Blücherovu operační linii křížovala u Sombreffe. Poněvadž císařův plán směřoval k průlomů strategického středu a k rozštěpení protivníků, bylo tudíž nutno, aby Francouzové co nejrychleji opanovali tuto silnici, na které se protivníci mohli spojit a vzájemně podporovati; proto císaři musilo velice záležeti na tom, aby se pokud možno nejrychleji zmocnil bodu Quatre-Bras a Sombreffe.

Proto nařízeno, aby armáda vytrhla 15. června o 3. hodině ranní. „J. V. zamýšlí překročiti Sambru před polednem.“⁴²²⁾ Aby tento rozkaz uskutečnila, vyrazí armáda ráno dne 15. června ve třech proudech. Reille, v čele levého proudu, vrazí na pruské přední stráž, které však bez zvláštní námahy zatlačuje, takže kolem 10. hodiny dorazí do Marchienne, kde pak přechází Sambru, jsa následován d'Erlonem. Střední proud, Pajol, Vandamme, Lobau, garda, Excelmans, Kellermann a Milhaud, vytlačuje Vandammem kolem poledne Prusy z Charleroi a překročuje tam Sambru. Pravý proud, Gerard, jenž vyslán směrem na Chatelet, jest dosud na pochodu. Tak se císaři podařilo zabrat přechody Sambry, kdežto nepřítel, Prusové, kdekoli se před ním objevil, ustupoval podél lutyšské silnice všude na Fleurus. Když císař pozoruje soustředování nepřítele u Gosselies na bruselské silnici, vysílá tam Reillea.

Císař stál právě na křižovatce silnic k Lutychu a Bruselu, když se tam k němu kolem půl páté dostavil maršál Ney, pro něž si poslal, aby ho tu pověřil vedcím levé křídelní kolony s tímto rozkazem: „Převezmete velení nad prvním a druhým sborem pěchoty; generál

⁴²²⁾ Rozkaz k pochodu. Beaumont, 14. června.

Reille pochoduje se třemi divisemi na Gosselies; generál d'Erlon má dnes přenocovati v Marchiennes au Pont; bude vám přidělena Piréova divise lehké jízdy; dám vám ze své gardy také dva pluky myslivců a hulánů, leč nepoužívejte jich. Zítra dorazí k vám těžká záložní jízda pod velením Kellermannovým. Jděte a zažehňte nepříteli.“⁴²³⁾ Ney chvátá neprodleně na místo svého určení, kdež vidí, že se Reille zmocnil Gosselies a že Prusové couvají na Fleurus. Ney pak pokračuje v pochodu po bruselské silnici, kde kolem 7. hodiny vrazí u Frasnes na Wellingtonovy pluky, které ustupují ke Quatres-Bras, kdež pak se rozestaví. Ney ponechává svoji kolonu ve Frasnes a sám odeběře se na noc do hlavního stanu, aby tam osobně promluvil s císařem.

Tento zatlačil po lutyšské silnici ustupující Prusy až po Fleurus, načež „se císař v 8 hodin večer vrací do svého hlavního stanu v Charleroi.“⁴²⁴⁾ Císař, jenž byl od 3. hodiny ranní na koni, vrací se zchvácen únavou. Vrhá se na lůžko, aby si tam na několik hodin odpočinul.⁴²⁵⁾ Polovičatá omluva, již jest poukazování na okolnosti, že byl císař od 3. hodiny ranní v sedle, zní cize a upomíná na úsudek, jenž byl tehdy o něm pronešen: „Nyní nekrotí již jako druhdy roztržitost, spánek, únavu. Zdá se, že rozpětí jeho postřehů dosáhlo svých hranic.“⁴²⁶⁾ „Pořád ještě má svého obdivuhodného ducha, v tom ohledu je takový, jakého jsme ho znali; než není tu již ani rozhodnosti, ani vůle, ani charakteru. Tato, druhdy u něho tak pozoruhodná vlastnost zmizela. Zůstává mu toliko jeho duch.“⁴²⁶⁾

⁴²³⁾ Duc d'Elchingen, Documents inédits sur la campagne de 1815. 4.

⁴²⁴⁾ Armádní bulletin. Charleroi, večer 15. června.

⁴²⁵⁾ Josefová. Charleroi, 15. června v 9. hodin večer.

⁴²⁶⁾ Marmont, Mém. VII., 110.

⁴²⁶⁾ B. Constant, Mémoires sur les Cent-Jours. II. — Čtvrtá poznámka 142.

Císař se ovšem se zřetelem na svou tělesnou pružnost podstatně změnil. Strádati viděli jsme jej už r. 1812, viděli jsme potom, jak r. 1813 povoluje ohledům na tělesné pohodlí, což se nyní jeví ještě větší měrou. Císař byl nemocen; již při ruské válce zmínil jsem se o jeho trapných močových obtížích, k nimž se r. 1813 přidružily hemeroidy, a za svého posledního pobytu v Paříži po návratu z Elby přivodil si potom ještě pohlavní nemoc. Přirozeno, že mu trvalá tělesná námaha, obzvláště ale jízda na koni musila působiti bolest a obtíže. Již dávno odvykl tomu, aby sebe a své blaho obětoval věci, on naopak pokládal sebe za ohniško, kamž vše musí směřovati; porovnejme s tím v říjnu 1759 dnou a zimnicí těžce postiženého Bedřicha a jeho pružnost, s níž přes to neustal řídit armádní operace. Tak došlo k oněm častým ztrátám času, které ve čtrnácti dnech učinily konec válce r. 1815 a přivodily císařův pád, ačkoliv osnova tohoto polního tažení nezadá si v ničem s rozvrhem prvních a nejskvělejších napoleonských výprav, a ačkoliv také tady počínání odpůrců umožnilo, aby přijatý plán byl s nikoliv menším úspěchem proveden, než tomu bylo při plánu z dubna 1796. Císař se sám později vyslovil o tomto období: „Jisto jest, že jsem za těchto okolností neměl již pocitu konečného úspěchu, že mi scházela původní sebedůvěra, buď proto, že začal mizeti onen věk, jemuž obyčejně štěstí přeje, buď proto, že v mých vlastních očích, v mé vlastní obrazy jevila se zázračnost mé životní dráhy porušená, takže je nepochybně, že jsem ustavičně cítil, že mi něco schází.“⁴²⁷⁾

To, co císař nyní prováděl, tvořilo předpokládanou možnost v nepřátelském táboře, a Blücher s Wellingtonem se pro ten případ usnesli, že podniknou to, nač, jak jsme již viděli, poukazovala poloha silniční sítě, totiž, aby obě své armády soustředili, a to prvou u Som-

⁴²⁷⁾ Mémorial de St. Helene. VII. 179,

breffe, kdežto druhou u Quatre-Bras. Z těchto míst se mohli spojit a svou přesilou udeřiti na císaře. Vzhledem na jeho postup soustředil Blücher dne 15. června nové sbory před Sombrefe. Wellington však přestává pouze na tom, že svým trupám nařizuje pohotovost v jejich leženích. On v císařově pochodu přes Charlerois nepostřehuje danou situaci opodstatněný manévr, nýbrž má a bude mít i nadále starost o bezpečnost svých vlastních zpětných spojení, takže těžiště pro sjednocení svých vojsk posunuje k Nivellesu; tím upouští od myšlenky soustřediti své armády u Quatre-Bras na bruselské silnici, a zahajuje přímo rozluky s Blücherem, krátce, počíná si tak, jak si svého času počínali Beaulieu a Wurmser ve Vlaších.

Začátek polního tažení utvářil se úplně podle císařových tužeb a nadějí; osamocený Blücher nabízel se jeho ráně, kdežto nastalou situaci nechápající Wellington stál dosud nesoustředěn. Jelikož tento stav, při nejmenším mařící čas, nemohl dlouho potrvati, byla nasnadě domněnka, že si odpůrci uvědomí situaci, načež buď Wellington rychle postoupí kupředu aneb Blücher dá se na ústup. Byla tu možnost, aby se již dne 15. června dosáhlo značných výsledků; císař mohl a musil už v ten den dospěti k Sombrefe a ke Quatre-Bras, takže by tím přerušil nejvýhodnější a nejkratší spojení mezi protivníky. Císař také po čase na sv. Heleně činil trpké výčitky Neyovi proto, že už dne 15. června neobсадil Quatre-Bras; plukovník Charras ve svém velmi zajímavém a důkladném spise o tomto polním tažení úplně vyvrátil jak naprostou neoprávněnost a neudržitelnost těchto výtek, tak lichost údajů, o něž se opíraly. A co by byl takový osamělý výpad na Quatre-Bras také pomohl; Quatre-Bras a Sombrefe bylo sice heslem, leč císař, jak známo, nedorazil dne 15. června až do Sombrefe. „Máme-li naproti tomu zato, že levé křídlo těchto mass proniklo samo až ke Quatre-Bras, aniž by Sombrefe silně bylo obsazeno, naskýtá se zřejmě nebezpečí,

hrozící sboru, jenž se odvážil postupovati mezi dvě velké armády, neboť bylo možno udeřiti naň se všech stran, a to od Bruselu Britové, od Nivellesu Belgičané a od Sombreffe celá pruská armáda.

Totéž by platilo o pravém křídle pro případ že by dne 15. června postoupilo večer až k Sombreffe, aniž by levé křídlo zabralo Quatre-Bras. Nepopíratelným tedy jest, že by k obsazení obou bodů musilo dojíti současně, měl-li celek tvořiti obratný a ve svých důsledcích závažný manévr.⁴²⁹⁾

Byl to tedy velmi důležitý požadavek okamžiku, aby Francouzové časně ráno 15. června přikročili k útoku na obě důležité silniční křižovatky. Než den 15. června nadchází a císař nehýbe se s místa. Teprve mezi 8. a 9. hodinou vydány rozkazy, uvědomující podvelitele o jeho pohybech a záměrech. „Přijal jsem v tomto polním tažení povšechnou zásadu, že svou armádu rozdělím ve dvě křídla a v zálohu.“⁴²⁹⁾ Pravé křídlo pod Grouchym, skládající se s Vandammea, Gerarda, Pajola, Excelemana Milhauda, postupovati má přes Sombreffe na Gembloux, aby císaři objasnilo situaci Blücherovu. Levé křídlo, Ney s d'Erlonem, Reille a Kellermann, postaví se u Quatre-Bras a před tímto místem; císař s gardou a Lobauem jako záloha rozhodne se podle došlých zpráv buď, že bude-li nutno, podpoří Grouchyho, aneb, aby jak předpokládá, přidružil by se k Neyovi ke společnému pochodu na Brusel. Císař nebyl dosud náležitě zpraven o přítomnosti téměř celé armády Blücherovy před Sombreffe, a psal Grouchymu: „Udeřím na nepřitele, bude-li u Sombreffe...“ Podle všech došlých zpráv nemohou nám Prusové čelit s více než 40.000 muži.⁴³⁰⁾ Generál Bonaparte byl by se za svítání odebral koňmo k nejzazším předním strážím, byl by

⁴²⁹⁾ Jomini vévodovi z Elchingen. Paříž, 1. září 1841.

⁴²⁹⁾ Neyovi. Charleroi, 16. června.

⁴³⁰⁾ Charleroi, 16. června.

osobně obhlížel a postřehl, že tam Blücher stojí osamocen pohotově, a že jest velmi důležité, aby naň časně udeřil a porazil dříve, než by sem přitřhl Wellington. Císař však zůstal v Charleroi a nepomýšlel na vážný odpor, jsa toho mínění, že dostačí pouze postoupiti, takže rozkazy v tom směru vydal teprve mezi 8. a 9. hodinou, načež v 11 hodin přibyl k Fleurus, a zatím co se tu jeho vojska shromáždí, obhlíží nepřátelské postavení u Saint-Amandu a Ligny. Blücher byl odhodlán svěsti tam bitvu, poněvadž osobně k němu se dostavivší Wellington mu určitě slíbil, že ho bude podporovati.

Císař však při svých obhlídkách, jež skončil o 2 hodině, přece nepostřehl, že téměř celá pruská armáda stojí před ním; „císař mi uložil, abych vás uvědomil o tom, že nepřítel soustředil vojskový sbor mezi Sombrefe a Brye.“⁴²¹⁾ Rozhodnuv se pro útok, císař dal Neyovi zaslati rozkaz, aby napřed zahnal tamního, jemu čelícího protivníka, načež, aby sem přitřhl a úplně obchvátil tento nepřátelský sbor. Císař zahajuje zápas tím, že Vandamme vysílá na Saint-Amand, jenž pak po tuhém boji vyrvе Prusům tuto ves, jakož i La Haye. Brzy poté postupuje také Gerard na Ligny, leč po řadě prudkých útoků nedomůže se ničeho a država této vsi zůstává spornou.

Císař byl záhy nucen nahlédnouti, že jak odpor, na nějž narazil, tak i síly, jež mu tady čelily, podstatně překročily úroveň jeho předpokladů, takže jen urychlenou a plnou součinností Neyovou proti nepřítelovu pravému boku může dosáhnouti vítězství nad touto „armádou“, jak nyní nazývá onen „vojskový sbor“. V důsledku toho zaslán ve čtvrt na pět tomuto maršálovi písemný rozkaz, aby sem neprodleně přitřhl; „dejte se směrem k výšinám u Brye a Saint-Amandu, abyste spolupůsobil snad při rozhodujícím vítězství.“⁴³²⁾

⁴²¹⁾ Soult Neyovi. Před Fleurusem, 16. června o 2. hod.

⁴³²⁾ Soult Neyovi. Před Fleuresem, 16. června.

Po rozumu ráno došlého rozkazu Ney postupoval po bruselské silnici proti Quatre-Bras a shledal, že jsou obsazeny; leč Wellington měl tam prozatím jen 8000 mužů, ježto ostatní armádní oddíly byly teprve na pochodu. Přesed k útoku, Ney narazil na tuhý odpor, neboť posádce přibývalo pozvolna posil, kdežto z maršálova vojska odvolán byl d'Erlonův sbor. Tento sbor obdržel na pochodu u Frasnes od ordonančního důstojníka, jenž se od původního nařízení asi poněkud uchýlil, rozkaz, aby táhl k císaři u Saint-Amandu. Ney byl tudíž příliš sláb k opanování Quatre-Bras, následkem čehož musil couvnouti s nastávajícím večerem k Frasnes.

D'Erlon se v důsledku této příhody přiblížil kolem 6. hodiny až na půl míle cesty k Saint-Amandu; zatím připravoval se císař k prolomení nepřátelského středu nasazením zálohy. Proti této nové, v boku bojujících se objevivší koloně, jejíž příslušnost nebyla ihned rozpoznána, císař váhá s použitím svých posledních vojsk dotud, dokud mu tam vyslaný důstojník nepřinese zprávu, jak se skutečně věci mají. Císař poté přikročuje k provedení výpadu v nepřátelský střed, jenž se setkává s naprostým zdarem, takže poražená pruská armáda obrací se v nepořádku na ústup. D'Erlon, jež císař nepovolal k součinnosti, kdežto Ney volal jej zpět, se obrátil a táhl zase k Frasnes.

Tedy přesto, že se tu a tam promeškal čas, přece podařilo se k večeru 16. června uskutečnití prvou polovinu císařova plánu, neboť jeho výpad přes Charleroi nenarazil dosud na spojené protivníky, ježto Wellington následkem Neyova útoku upustil od toho, aby podle daného slibu přispěl Blücherovi ku pomoci, ačkoliv měl za dne nikoliv nepatrnou převahu nad nepřítelem; ne učinil tak z obavy o svá spojení, a nesoustředil ani všechna svá vojska na bruselské silnici, nýbrž zůstavil značnou část jich u Nivellesu. Tak tedy různost zájmů a základen, s nimiž císařův plán počítal, rychle působila, podobně jako roku 1796 a umožnila, aby císař napadl

a porazil jednoho z osamocených protivníků. Třebaže druhý odpůrce měl dosud obsazený důležitý bod Quatre-Bras, musil jej nyní po událostech u Ligny sám vykliditi.

Další úkol císařův záležel nyní tudíž v takovém manevrování, aby se rozluka mezi odpůrci udržela a také druhý z nich byl osamoceně napaden. Při tom bylo nejdůležitějším to, aby onen protivník, jenž byl právě poražen, byl okamžitým a důrazným pronásledováním vyloučen na nějaký čas ze hry a zahrán směrem, jež by jej oddaloval od jeho spojence. Pak mohl jej císař pozorovati a s massou svých sil se obrátiti proti Wellingtonovi, jemuž hrozilo tím větší nebezpečí, čím více by zatím zatlačoval Neye. Tak jednal 26letý vojevůdce roku 1796 proti Beaulieumu a Collimu, totéž musilo a mohlo se vykonati i tady, pakliže u 45letého císaře největší rychlost a rychlá rozhodnost těžily z každého okamžiku drahocenného času. Císař se večer po bitvě u Ligny vrátil v 11 hodin do Fleurus; noc mine, aniž stíhání uvedeno do proudu; jitro 17. června nadchází, císař mešká ve Fleurus, jeho armáda zůstává na bojišti. V prvním rozkaze, jenž pak mezi 8. a 9. hodinou vydán, oznamuje se armádě, že císař vykoná její přehlídku, kdežto Neyovi zasílá se příkaz jednak, aby udeřil na tamního nepřítele, je-li to, jak se tuší, pouze zadní voj, jednak postavil se u Quatre-Bras; setká-li se proti očekávání s tuhým odbojem, tu zasáhne také císař. Napoleon opustil mezi 8. a 9. hodinou ve voze Fleurus a odjel na bojiště. Obtížná cesta přes pole s příkopy a hlubokými brázdami zdržovala jízdu; Napoleon vsedl tudíž na koně.

Příbyv do Saint-Amandu, císař si dal ukázati všechna místa, kde bylo toto město včera napadeno. Odtud odebral se koňmo do pole, kde rozmlouval s raněnými a vybízel k horlivému jich ošetřování a když potom jel kolem pluků, které vytáhly beze zbraně a hlasitě jej pozdravovaly, tu je pochválil; nato slezl s koně a bavil

se dlouho s generálem Gerardem a maršálem Grouchym, jednak o veřejném mínění v Paříži, jednak o zákonodárném sboru, jakož i o Jakobínech a jiných věcech, zcela cizích těm, o nichž by se zdálo, že by jej výhradně musily zaměstnávat v takovýchto okamžicích⁴³³⁾.

A tak uplynulo dopoledne než císař zasílá Neyovi rozkaz, aby na protivníka u Quatre-Bras stojícího, o němž se proti svému očekávání nyní dovídá, že dosud neodtáhl, bezpodmínečně udeřil a že bude při tom podporován. Poté odevzdává císař Grouchymu vrchní velení nad Vandammeem, Gerardem a Excelmansem, přičemž praví: „Připravte se na pronásledování Prusů, abyste zdokonalil jejich porážku tím, že na ně udeříte, jakmile je dohoníte, načež je již nespouštějte s očí. Vojsko, jež vezmu s sebou, spojím se sborem maršála Neye a vytrhnu proti Angličanům, abych s nimi bojoval, budou-li čeliti před lesem soignesským. Spojení se mnou udržujte po dlážděné silnici, která vede ke Quatre-Brass“⁴³⁴⁾. Císař ihned nato posílá Grouchymu ještě dopis, v němž obzvláště zdůrazňuje, aby zjistil, kam Prusové ustoupili a přikazuje mu, aby pochodoval ke Gemblouxu; Grouchy vydá se na pochod ve 2 hodiny.

Císař o půl jedné vsedl do vozu a odjel k Neyovi, kamž ho po odchodu Grouchyho následovala také jeho vojska. Tehdy vymkl se již konec polního tažení císaři z ruky. Blücher, proti němuž císař nepodnikl ničeho ani v noci ze dne 16. na 17. červen, ani potom celé dopoledne, zatím nezahálel; jeho armáda tábořila v noci u Tilly, načež časně ráno vyrazila a neohlížejíc se na vlastní spojení, pochodovala k Wawre, odkudž mohla obnoviti spojení s Wellingtonem. Tím se, jak jsme viděli, ztratila její stopa císaři, jenž v domnění, že

⁴³³⁾ Grouchy, Observation sur la relation de la camp. de 1810 publiée p. l. Gen. Gourgaud et réfutation de quelques unes des assertions relatives à la bat. de Waterloo.

⁴³⁴⁾ Grouchy, Observations etc.

Blücher táhne po své přirozené ústupní čáře přes Namur k Lutychu, opomenul naříditi, aby se konaly obhlídky také jinými směry.

Tedy plán, aby jednak nepřátelské přesile zamezeno bylo sjednocení, jednak jednotlivé její části jedna po druhé byly poraženy, jehož prvou polovici se dne 16. června podařilo ještě uskutečniti, tedy tento plán polního tažení strategickým průlomem ztroskotat.

Blücherovi nemohly mnohem slabší a pozdě za ním pod Grouchem vyslané síly zameziti, aby neodtáhl k Wellingtonovi, a když pak Angličan, v důvěře ve spojení, zkříží kord s císařem, utkává se tento se spojenou přesilou odpůrců. Chtěl-li však se tomu vyvarovati tím, že by útočné operace přerušil a omezil se na obranu, bylo by tím polní tažení stejně prohráno, poněvadž by spojení a přesilu mající odpůrci dozajista neopomenuli naň udeřiti. Jeho ztracený čas, jeho váhavost v rozhodování i v jednání byly tím, co jej zavedlo, stejně, jako kdysi bylo, to rychlé pojetí situace a neúnavná činnost, jež mladému vojevůdci roku 1796 dopomohly k překvapujícím výsledkům. Dříve tak čilý život císařových nervů otupěl a zlenivěl.

Dne 17. zrána vyčkával Ney napřed klidně, mohlo to býti pouze výhodné přiměti Wellingtona, aby se zastavil a tak umožnil císaři, aby se mu dostal v bok. Z téhož důvodu ale počal Wellington k desáté hodině ustupovati k Bruselu. Ney neprohlédl to ihned, a tak počíná pronásledování Francouzů teprve na došlý rozkaz císařův. Císař sám přibude o 2. hodině a následuje v patách za ustupujícím nepřítelem, až se tento k večeru zastaví v dobré posici před Mont-Saint-Jean. Císař pozoruje, že má před sebou silnou moc Wellingtonovu a že s nastávajícím soumrakem nemůže již napadnouti nepřítele. Zastaví se u Plancenoit a svůj hlavní stan rozbije v nájemném statku Le Caillou. Grouchy dospěl tohoto dne do Gemblouxu.

V 1 hod. ráno, zaujat těmito velkými myšlenkami, vyšel Napoleon ven, doprovázen pouze svým maršálkem. Vidí rozsáhlé strážní ohně nepřítelovy a usuzuje z toho na přítomnost celé armády Wellingtonovy. Jeho domněnka jest potvrzována četnými docházejícími zprávami. O 2. hodině v noci dojde též hlášení od Grouchyho, oznamující, že dosud nemohl přesně zjistiti, zda hlavní síly Blücherovy odešly na Wawre nebo na Namur. Císař zůstává však zcela bezstarostným vzhledem k první možnosti. On vidí pouze osamoceného Wellingtona jako jistou kořist. Ve skutečnosti však očekává Wellington útok v posici u Mont-Saint-Jean jenom proto, že mu Blücher slíbil jistou pomoc. Přes to však nemohl anglický vojevůdce přemoci obavy, aby jeho spojení na pravém křídle nebylo ohroženo a ponechal tudíž 17.000 mužů u Hal.

Císař vsedá v 8 hod. na kůň a když po nové obhlídce s uspokojením zjistil, že protivník mívá mu čeliti, udílí rozkazy k útoku. Postupovati se má takto: v prvním šiku vlevo Reille, vpravo d'Erlon, stojí oba pod velením Neyovým; v druhém šiku vlevo Kellermann, vpravo Lobau, potom Milhaud; v třetím šiku garda. Po skončeném nástupu bude mít Reille své pravé křídlo na silnici bruselské u Belle-Alliance, kde se k němu přimkne levé křídlo d'Erlonovo, kdežto krajní křídla budou na nivellesské silnici a u zámku Frichemontu. V 11 hodin, zatím co armáda nastupuje do vykázaných posic, nařizuje císař, aby se asi v 1 hodinu v poledne, v okamžiku, kdy dá k tomu císař rozkaz maršálu Neyovi, zahájil útok na ves Mont-Jean, kde se křížují silnice⁴³⁵); soustředěná těžká děla d'Erlonova, Reilleho a Lobauova mají útok zahájit, načež začne útočiti d'Erlon, podporován jsa Reilleem. Bitva tedy započíná tlakem na Wellingtonovo levé křídlo ve smyslu celé osnovy

⁴³⁵) Rozkaz jednotlivým sborovým velitelům 18. června.

polního tažení, která spočívala právě v tom, aby oba protivníci byli od sebe odloučeni. Myšlenku, že má Blücher možnost a také vůli do bitvy zasáhnouti, císař nepřipouštěl. Ráno došla nová zpráva Grouchyho, aniž však přinášela objasnění pruských pohybů; maršál v ní hlásí, že pochoduje k Sart les Walhain. Zatím se císař dověděl, že se dosti silná nepřátelská kolona dala směrem k Wawre a následkem toho dává v 10 hodin poslati Grouchymu příkaz, aby pochodoval také k tomu místu.

Když byl císař objel řady své armády, zaujal pak stanoviště poblíž nájemného dvorce Rosomme vpravo od silnice. Ve čtvrt na dvanáct započíná boj. Reille postupuje proti zámku Goumontu, aby svými útoky upoutal na se nepřátelské pravé křídlo, leč masivní budovu podrží nepřítel ve své moci. Zatím co takto tady soptí boj a císař pozoruje bojiště, spatřuje již kolem 1 hodiny od Chapelle-Saint-Lambert se blížící sbor a když pak tam vysílá důstojníka, aby zvěděl, jak se věci mají, tu se dovídá, že jest to onen Blücherův sbor, jenž byl u Ligny poražen, jakož i to, že ráno stály ostatní oddíly pruské armády u Wawre. Císař neprodleně nařizuje Lobauovi, aby se sešikoval proti této nepřátelské koloně a posílá nyní také za Grouchym příkaz, aby přitrhl k armádě a vpadl do týla tohoto sboru.

Císař přes toto okamžité nebezpečí pokračuje v bitvě s Wellingtonem, neboť pořád ještě svéhlavě odmítá pomyšlení, že téměř celá pruská armáda ohrožuje přemocným vpádem jeho bok a zad', a hodlá nyní učiniti pouze tolik, že těžiště útoku obrátí nejen proti levému křídlu britsko-nizozemské armády, nýbrž i proti jejímu středu; vzhledem k tomu vytrhne d'Erlon proti La Haye-Sainte, o kterýžto nájemný dvůr se rozpoutává právě takový rozhořčený a se značnými ztrátami spojený zápas, jaký dosud nepřetržitě trvá kolem zámku Goumontu, aniž se však Francouzům podaří, aby se zmocnili některého z těchto dvorů. Také na opěrné

body levého britského křídla, Papelotte, La Haye a Smohain bylo útočeno, byť i s menší prudkostí; také tyto body podrží však Wellington ještě ve svých rukách. Byly 4 hodiny.

Na celém šiku obnovuje se úsilí o dobytí uvedených bodů, tak zejména jízda Milhaudova žene útokem vlevo od La Haye-Sainte na nepřátelský střed, jsouc následována gardovou jízdou, jimž oběma se také skutečně podaří proniknouti nej přednějším britským šikem, leč jsou pak nepřátelskou jízdou zahnány zase s výšiny dolů. Z rozkazu císařova postupuje tato odražená jízda znovu, podporována jsouc Kellermannem, takže je nepřátelský šik vážně ohrožen, a kdyby byly silné zálohy pěchoty hned nato zaútočily, mohl býti tento šik nadobro poražen; leč císař se nemůže odhodlati, aby svou jedinou a poslední zálohu, gardu, poslal do ohně. Následkem toho musí francouzská jízda konečně zase ustoupiti, a jest přirozeno, že po takovéto námaze sotva asi byla způsobilou k dalšímu boji. Pěchotě d'Erlonově se zatím s vynaložením posledních sil podařilo dosíci toho, že vyčerpání a zeslabení obránců vyklidili La Haye-Sainte a Papelotte. Nadešla 6. hodina.

Bylo-li tím dosaženo úspěchu proti britské čáře, bylo zato postavení francouzského vojevůdce nejvýš ohroženo tím, že Blücherův sbor začal současně zasahovati do bitvy. Jelikož průsmyk u Lasne nebyl obsazen, mohl tento sbor bez překážky překročiti Lasneský potok a rozvinouti se pak v Pařížském lesíku. V 5 hodin stojí Blücher v boji s Lobauem, ježž záhy zatlačuje do Plancenoit a císař, vida vážně ohroženou svou silnici pro ústup, musí tohoto podporovati některými oddíly mladé gardy. O Plancenoit rozpoutává se nyní prudký boj; obránci jsou nuceni dvakráte tuto ves vykliditi a teprve když také stará garda přispěje jim ku pomoci, podaří se, asi kolem 7. hodiny, osadu znovu dobytí. Císař se v tomto okamžiku rozhodne, že svou poslední zálohu,

ještě asi 5000 mužů, pošle do ohně, aby Wellingtonovu šiku zasadil ve středu rozhodnou ránu a touto houževnatostí vyrval osudu přece vítězství. Vojevůdce se již dávno vzdal onoho klidného počítání s možnostmi, které jest nejen slučitelné s největší odvahou, nýbrž ji jedině ospravedlňuje. Své plány rozšiřoval způsobem stále násilnějším a nepřiměřenějším, a při jejich přípravě a provádění, byl ustavičně bezstarostnějším; jeho vojevůdcovské umění ve své slepé důvěře, že se náhoda utváří podle přání, podobalo se čím dále tím více hře o štěstí, a když prostředků, jež mohl nasazovati, víc a více ubývalo, tu se nechtěl přece spokojiti s žádnou menší výhrou, nýbrž i nadále trval na tom, že strhne venkoncem všecko na sebe; nyní točil naposledy vrhovkou a vyhodil posledních 5000 mužů, — to není již žádný vojevůdce.

Nárazem gardy, vedeným vlevo podle bruselské silnice, prolomeny byly nepřátelské řady až k poslední; zde však její síla ochabne, takže musí ustoupiti. Je 8 hodin. A již valí se zkáza na francouzské pravé křídlo. Současně s centrálním nápořem gardy hnuli se kupředu Reille a d'Erlon, z nichž se tento zmocnil také Smohajnu a La Haye-Sainte, když tu o půl osmé objeví se na bojišti nový pruský sbor, jenž se neprodleně vrhá na d'Erlonovo pravé křídlo a napadne je v boku; Smohain, Papelotte, La Haye jsou pro Francouze ztraceny. Cítě ulehčení, Wellington nařizuje svému šiku všeobecný postup. Pouze Plancenoit se ještě drží, leč nikoliv na dlouho. K podpoře proti d'Erlonovi postoupivšímu sboru dorazil současně na bojiště další Blücherův sbor, načež se jim společně podaří o půl 9. hodiny dobýti útokem Plancenoit, takže francouzská armáda jest nadobro poražena; její ústupní čáry, silnice Brusel-Charlerois padá do rukou Prusů, císařovy voje propadají úplnému rozkladu. Gneisenau staví se osobně v čelo pronásledování, v němž se pak pokračuje po celou noc; když pak, jsa doprovázen pouze několika škadronami,

dorazí už za svítání před hostinec „U císaře“ za Frasnesem, tu teprve káže zastaviti honbu za nepřitelem.

Když přikvačila porážka, císař se ještě několikrát zoufale osobně namáhal zabrániti začínajícímu útěku, leč marně, takže pak v 9 hodin opustil koňmo bojiště a jel přímo přes pole ke Genappe, načež v 5 hodin ráno přibyl do Charleroi, kdež v předměstí Marcinelleském vstupuje s Bertrandem do vozu, aby po krátké zastávce v Pfilippeville dorazil dne 19. června do Laonu. Opouště po čtyřiaadvaceti hodinách toto město, císař přijíždí dne 21. června o 4. hodině ranní do Paříže. „Zdalo se, že je schvácen únavou a bolestí, jeho hrud' churavěla, jeho dech byl stísněný.“⁴³⁵⁾

Císařovo panování začalo válečnými úspěchy. On sám pak opomenul dáti mu v příhodný čas jiné, pevnější opory; zůstal pouhým vojevůdcem a nezměnil se v státníka, takže nyní při takovéto úplné porážce vojevůdcově musilo se shroutiti i jeho panství. Při tělesné i duševní naprosté vyčerpanosti, neschopen učiniti nějaké rozhodnutí mezi osobním zřeknutím se trůnu a násilnými opatřeními, čelícími k zachování tohoto trůnu, nezadržitelně kolísající císař pozbývá i posledních možností, jež tu ještě byly a zříká se koruny teprve v naléhavé tísní, za pohrůžky, že by jinak komora národního zastupitelstva prohlásila jeho sesazení. Císař zříká se trůnu odpoledne 22. června tímto prohlášením:

„Prohlášení francouzskému národu!

„Francouzové, když jsem zahajoval válku pro národní nezávislost, počítal jsem se soustředěným všeobecným úsilím, se svorně projevenou vůlí všech a se součinností národních autorit. Měl jsem příčinu doufatí v úspěch a vzdoroval jsem všem projevům mocností, čelícím proti mně.

Okolnosti zdají se změněnými.

⁴³⁵⁾ Fleury de Chaboulon Mém. II. 210.

Nabízím se jako oběť nenávisti nepřátel Francie, aby byli upřímnými ve svých prohlášeních a vždycky přihlíželi jen k mé osobě.

Můj politický život končí a povolávám svého syna pod titulem Napoleona II. za císaře Francouzů.

Nynější ministři utvoří prozatímní vladařskou radu. Zájem, jež chovám pro svého syna, usnadňuje mi vyzvati komory, aby bez odkladu zákonem organisovaly vladařství.

Buďte svorní vespolek pro veřejné blaho a zůstaňte nezávislým národem.

V paláci Elysée, dne 22. června 1815.“

Císař se dne 29. června vydal na cestu do Rochefortu, kamž přibyl dne 3. července. Dne 15. července brzy po 6. hodině ranní vstoupil na „Bellerophon“; „a sřežení zajatého obra odevzdala země oceánu“⁴³⁶).

Při závěru své studie a při sestupu s vrcholem do údolí, hodlám se ještě jednou zastavit a obrátit zrak svůj zpět, abych mohl přehlédnouti obrysy horského obra a vštípit si jeho celkovou podobu. První, co tu shledávám, jest, že základní složku jeho síly tvořily jednak jeho nezkalený smysl pro skutečnost, jednak jeho kladný duch, o němž Carlyle praví: „Muž byl nadán pevným, pudovým, nevykořenitelným smyslem pro skutečnost a opíral se o činy tak dlouho, pokud měl nějakou základnu“⁴³⁷). Napoleon v době rozmachu své síly a svých úspěchů řekl sám o sobě, že jako „největší otrok ze všech lidí byl nucen poslouchati pána bez srdce: ocenění událostí a povahu věcí“⁴³⁸).

S tímto kladným duchem byl však spojen obsáhlý, všestekný rozhled neomezené obraznosti; známoť, že vojevůdci jest této vlastnosti třeba, má-li se dodělati vel-

⁴³⁶) V. Hugo, Deux îles.

⁴³⁷) On Heroes, Hero-Worship and the Heroic in history. 219. —

⁴³⁸) Králi vřtemberskému. Mohuč. 30. září 1806.

kých úspěchů, avšak zrovna také v ní tkví zárodek toho, že vrcholné vojevůdcovské povahy nejsou určeny k trvalému tvoření a udržení. „Napoleon, jenž žil úplně ve vidině (idei), přece si ji nedovedl uvědomiti, popíraje ideální vůbec, popírá jeho všeliké jsoucno tím, že je hledí horlivě uskutečniti“⁴³⁹). Jako pozitivní duch sváděl Napoleona k přeceňování momentní početnosti proti mravním momentům, tak se také jeho obraznost zvrhla v sebeklam, který u něho víc a více převládal. Ježto se všechny jeho sny vyplnily, poněvadž jeho moc a panství se stupňovaly, nepokládal posléze nic za nemožné: „To není možné“, píšete mi, „to není nic francouzského“⁴⁴⁰). I sebe nepatrnější věci, líčila-li se snad cesta jako neschůdná, byly mu směšnými, řekl-li mu někdo: to není možné atd., tu od své myšlenky neupustil, aspoň ne dříve, dokud mu její nemožnost nebila do očí. Tak štěstí zhýčkalo tohoto muže“⁴⁴¹).

Tak se dřívější „otrok povahy věcí“ změnil ve zpupného panovníka následkem přehnané lichvy s obrazností a nyní se stalo pramenem jeho nezdaru to, že klamal nejen jiné, nýbrž i sebe. „Zpronevěřil se své staré víře v skutky a jal se věřiti zdánlivým věcem“⁴⁴²). Události měly býti takovými, jak je míti chtěl, a byly-li přece jinakými, prohlásil to prostě za klam, a věřil, že to stačí k dosažení toho, co bylo nemožné, že popřením odčiní události. Spatřujeme v tom příznak naprosto rozrušeného duševního stavu, že Napoleon před očitými svědky a účastníky veliké pohromy z roku 1812 již měsíc potom, kdy Francouzové opustili Rus, líčí skutečnost takto: „Zprávy, které se všech stran dostávám, potvrzují, že se Rusové na Berezíně pokládali za ztra-

⁴³⁹) Goethe, Ethisches. Čtvrtý oddíl.

⁴⁴⁰) Lemaroisovi. Drážďany, 9. července 1813.

⁴⁴¹) O. v. O. Napoleons-Feldzug in Sachsen im Jahre 1813. 45.

⁴⁴²) Carlyle, On Heroes atd. 221.

cené, že nebýti příhody s Partouneauxem byl by je Victor porazil, jako jsme porazili admirála, že Kutusov je poražen a že Rusové nepomýšleli na pochod do Vilna a zůstali v Minsku⁴⁴³).

Sluší vůbec podotknouti, že velcí mužové latinských a slovanských národů začasť se všemi svými vynikajícími vlastnostmi spojují jakési šarlatánství, jež jest cizí velkým postavám germánských národů; zjevu toho nepozorujeme ani u Gustava Adolfa, ani u Bedřicha Velkého, ani u arciknížete Karla a není ho dokonce ani u Valdštýna a Karla XII. Napoleon přes to, že jeho úspěchy byly skutečné a veliké, nemůže si přece odepřít toho, aby je ještě neozdobil nějakým falešným pozlátkem, aby takovými nejen byly, nýbrž se i zdály. Přechťme si všechny jeho armádní bulletiny; on sám o svých proklamacích řekl toto: „Bylo to šarlatánství, leč nejvyšší jakosti“⁴⁴⁴).

Nelze však popřít, že také to bylo do jisté míry oprávněno, neboť Napoleon přece sám řekl, že mínění znamená více, než poloviční skutečnost. Kdož by se v životě již často nepřesvědčil, že neobratnou neb lichou zásluhu zastínilo obratně uplatněné zdání, takže to, co tvořilo zprvu zdání, znamená ve skutečnosti úspěch. Vzpomeňme na příklad Clausewitzova výroku o Kutusovu: „Tak se staly tato lehkomyšlnost a jarmareční křik starého lišáka užitečnějšími, než poctivost Barclayova“⁴⁴⁵).

Tito Latinci a Slované jednají tak vůbec ovšem proto, že to odpovídá niterní potřebě jejich vlastní přirozenosti, ale hlavně i proto, že tím vycházejí vstříc tužbám svého národa, s nímž jsou za jedno

⁴⁴³) Eugenovi. Fontainebleau, 26. ledna 1813.

⁴⁴⁴) Memorial de Ste. Hél. III. 110.

⁴⁴⁵) Der Feldzug von 1812 in Russland 117.

v těchto nadějích, neboť napomáhají vydatně k jejich úspěchům, takže toto jejich počínání má také jakýsi věčný podklad. Dobré příklady podávají ve směru tom Gambetta a Skobelev. Nelze nikdy zapomínati na to, že pro vojevůdce má úspěch první a jediný význam a vezmou-li dějiny v úvahu některého muže jen jako vojevůdce, tu musí i jeho vlastnosti pozorovati pod zorným úhlem úspěchu; pak se nahlédne, že zásluha, která se nesmí osobně uplatniti, zůstává bez úspěchu, tedy má ve skutečnosti menší cenu než zásluha, která se uplatňuje třeba cestou šarlatánství. Jak to prospělo nejen samému Moreauovi, avšak jak to prospělo i samotné jeho vlasti, že skromně čekal, až bude vyhledáván, kdežto jeho soupeř, používaje všech prostředků, jak zdánlivých, tak skutečných, jej odsunul stranou a vyšinul se sám do popředí.

Jako v oblasti nejvyššího duševního nadání vidíme u Napoleona vzácnou pospolitost chladného rozumu a ohnivé obraznosti, tak také obzvláště v oboru vůdcovských vlastností pozorujeme u něho sdružené dvě vlastnosti, které pospolu nevyskytují se často u jednoho a téhož vůdce. Ve válečných dějinách jsou totiž dva druhy vojskových vůdců; jednak takoví, kteří morálně plně ovládají své podřízené a cítí se plně ve svém živlu, když stojí v čele vojsk a řídí přímo bitvu, jímž však chybí schopnost, aby na mapě abstraktně kombinovali strategické operace; na druhé straně jsou osobnosti nadány vynikající měrou schopností strategických kombinací, které jsou s to, aby si s úžasnou, vypočítanou přesností jasně představily nejrozsáhlejší poměry, avšak styk s vojskem působí na ně zmatečně; tak uvádí Delbrück úsudek Brandtův o Clausewitzovi: „Naproti tomu byl by na bojišti méně na svém místě. Chybělo mu umění, d'enlever les troupes — byl to manque d'habitude au commandement. — Spatřivše jej mezi vojskem, pozorovali jsme na něm pravidelně jakousi stísněnou

náladu, která zmizela, když se od něho vzdálil⁴⁴⁶⁾. Krásným příkladem prvního druhu vojevůdců jest nám jak Blücher, tak Suvorov, a poněvadž pak ve válce vůbec má pevný charakter větší cenu než velký důvtip, tu také nepřekvapuje, že se v dějinách přikládá slávě onoho větší význam. Známost, že Gneisenau měl druhou z obou uvedených vlastností, postrádaje první, kdežto u Skobeleva bylo tomu naopak; nicméně ale jsme podle mnohých příznaků oprávněni míti za to, že byl v jejich vlohách také smysl pro to, aby se zdokonalila i druhá stránka obrazu skutečného vojevůdce. Zdá se však, že Lee projevil umění spíše v strategickém kombinování, než v ovládání lidských povah, a že Stonevall Jackson a Stuart tvořili zřejmě jeho doplněk, který měl po této druhé stránce převahu.

Také u Napoleona vidíme, že obě uvedené vlastnosti byly u něho nejvyšší měrou sdruženy; málo kdo dovedl jako on, jednak uchvacovati prostého muže kouzlem své osobnosti, jednak podněcovati massy ke smrti opovrhující obětavosti. „Jeho příchod podněcoval nadšení vojska. Ačkoliv většina Neyova sboru skládala se ze zcela mladých konskribentů, kteří dozajista dnes po první stáli v ohni, přece zřídka kdy přešel raněný kolem, aby nezvolal: „Vive l'Empereur!“ Dokonce i zmrzačení, kteří se snad za několik hodin stali kořistí smrti, mu takto holdovali⁴⁴⁷⁾ a jeho samého rozčiloval pohled na nadšení, jež podněcoval, a jeho jako prvního vojskového vůdce rozjařovala bojechtivost jím podnícených mass. „Když se jeho smyslů dotknul pohled na velké vojenské massy, tu pociťoval vždycky pronikavý dojem, jenž působil na jeho rozhodnutí.“⁴⁴⁸⁾

Avšak Napoleon se svou duševní převahou nezůstal

⁴⁴⁶⁾ Zeitschrift für preus. Geschichte u. Landeskunde. Sešit březnový a dubnový 1878. 227.

⁴⁴⁷⁾ O. v. O. 54.

⁴⁴⁸⁾ Marmont Mém. III. 227.

pozadu ani v zátíší kabinetu, při práci s kružidlem a mapou, takže tu dospíváme k významu, jaký vojevůdce Napoleon znamenal pro válečné umění. Onť byl právě nejen velký praktik, z jehož činů čerpati lze poučení, nýbrž i důkladný teoretik, z jehož výroků se učíme. Jeho listy jsou namnoze skutečná pojednání, jež lze pojmuti do každého teoretického díla o válečném umění, a výrazy základna, operační čára, operační fronta, spojovací čára atd. vyskytují se v Napoleonových dopisech nikoliv řidčeji, než v Jomimiho Nástinu válečného umění; tak na př. v listu z r. 1806, ježž Napoleon poslal svému bratru Ludvíkovi o vývoji plánu polního tažení, r. 1808 v poznámkách Josefovi, r. 1813 v poznámkách o situaci po Drážďanech a před Lipskem, dále v dopisech Dejeanovi, týkajících se pevnostního pojmu a činnosti v pevnostech. U Napoleona se učíme právě tím, že na jeho činech tak zřejmě poznáváme jeho přední zásady, jejichž jsoucnost uznává a zdůrazňuje. „Osnovy všech čtrnácti Napoleonových polních výprav byly v souladu se skutečnými zásadami války; jeho války byly odvážné, leč metodické.“⁴⁴⁹) Tato přísná důslednost v celkovém pojetí a zacházení s válkou jest to, co z Napoleonovy strategie činí tak poučný příklad.

Veškeré snahy, aby se cestou poučných úvah dospělo k postřehu pravých válečných zásad, jsou empiristy stále potírány, ježto válka tvoří prý živoucí celek, jehož detailům nelze se naučiti, poněvadž není možno, abychom dospěli zde k nějakým pravidlům. Že válka tvoří živoucí celek, to lze beze všeho připustiti, jakož i to, že jedině ten ji řádně povede, kdo ji jako celek ovládá. Leč jako ten, jenž jsa lékařem, chce živoucí lidský organismus ovládati svými prostředky, začíná tím, že mrtvý organismus napřed po částkách rozebírá, aby při tom studoval pravidelnost skladby tohoto organismu, aby tak dospěl k poznatku o životném dění celku, lze po-

⁴⁴⁹) Oeuvres XXXI. Dix-huit notes atd. 430.

dobnou cestu voliti i ve válečném umění. Nikdo dosud netvrdil, že by teoretické studium bylo bezcenné pro lékařské umění a že se hned započítí má s praxí, a kdo by tak přece činil, že by nebyl pouhým hudlařem; avšak ve válečném umění nebylo málo oněch hlasů, které teoretické studium pokládaly vůbec za škodlivé. A jako lékařství v každém jednotlivém onemocnění spatřuje individuální případ, přes to, že jeho léčbu provádí na základě povšechných pravidel, jest ovšem i ve válce každá situace zcela novou, každá ale podléhá přece všeobecně platným pravidlům. Konečně, jako zná dokonale své umění jen ten lékař, který úplně ovládá jeho obecná pravidla, jichž ale používá nikoliv s otrockou stejnoměrností, nýbrž s obměnou podle povahy každého jednotlivého případu, tak také vojevůdce dosáhne vrcholu válečného umění jen potud, že ovládaje dokonale teorie, používá jejich zásad podle povahy daného případu. V účelném používání povšechných zásad zračí se věhlas skutečného umělce, jak proti nevolnický pravidly ovládanému řemeslníku, tak proti hudlaři, jenž opovrhuje všemi pravidly, a zneuznává je.

„Umění zůstane uměním! Kým nebylo promyšleno.

ten nesmí se žádným umělcem nazývati;

zde nepomůže pranic tápání; nežli dobro je vykonáno, musí dříve jak náleží poznáno býti.“

Nechť také tomuto mému pitevnímu výkonu, předsevzatému na těle velikého vojevůdce, upírána není oprávněnost. Císař sám byl úplně přesvědčen o jsoucnosti teorie válečného umění a že ji lze přesným způsobem vyjádřiti, takže promlouvaje příležitostně o překážkách válečného umění, pravil: „Kdybych měl některý den k tomu čas, sepsal bych knihu, v níž bych zásady tohoto umění rozvinul tak přesným způsobem, že by každému vojínu byly srozumitelnými, a že by válečnictví bylo lze se naučiti podobně jako jiné nauce.“⁴⁵⁰⁾

⁴⁵⁰⁾ Saint Cyr Mém. IV. 149.

Než Napoleonův význam ve válečných dějinách tkví především v jeho tvůrčím počínání. Jeho přičiněním uplatnil se význam massy v protikladu s válčením 18. století; zdá se, že i starověcí vojevůdcové přikládali větší důležitost taktické jakosti vojska než jeho početnosti: Jakost vojska má sice ještě i dnes veliký význam a veškeré snahy po zdokonalení této jakosti jsou velmi důležité, avšak pro Napoleonem zbudovanou strategii jest příznačnou okolnost, že počítá jak s vlastními, tak i nepřítelovými posicemi, osnujíc své plány na hodnocení mass. V důsledku toho spatřuje napoleonská, stejně jako dnešní strategie vlastní operační objekt „vždycky v nepřátelské armádě“, kdežto bitvu pokládá pravidelně za cíl svého usilování. Napoleon konečně svým uplatněním zásady o používání mass dal podnět k lidovým válkám, jakož i k dnešnímu útvaru armád, spočívajících na všeobecné branné povinnosti.

Značnou cenu má pro nás ta okolnost, že poměry umožnily, aby se Napoleonovo vojevůdcovské nadání rozvinulo v plné své síle. Caesara zavraždili na začátku jeho panovnické dráhy, a jest sice přípustná domněnka, že by v něm byl nakonec ustoupil vojevůdce státníkovi, leč dokladů pro to není. Alexandr zemřel mlád, a možno kladně zodpovědět, že by jeho vojevůdcovská síla stačila k tomu, aby pohromadě udržel z výbojů vzniklou říši? Hanibalovi bylo odepřeno, aby dospěl k nejvyšší sféře činnosti.

Poměry nás arciť tísní svým nesmírným tlakem. Musilo dojít k převratu na sklonku 18. století a to v tehdejší Francii, aby se mohl objevit Napoleon. Napoleonství v osobě Gneisenanově nemohlo si naproti tomu prokrestiti dráhu pod tlakem zevních poměrů; a obdivujeme-li se ve válečnictví Leea napoleonské velkoleposti jak v nástinu, tak v provádění, jakož i v odvaze, uvědomujeme si přece také, jak poměry působily na to, že skromný správce akademie v Lexingtonu skončil docela jinak, než zpupný zajatec sv.-helenský.

Nicméně ale tkví těžiště našeho osudu ve vlastní osobnosti. „Osudné má svůj původ v lidských vášních, tyto ve svých osobních stanoviskách“⁴⁵¹). Poměry nám uzavírají ovšem mnohé cesty, po nichž bychom mohli putovati podle své povahy, podle svých schopností, leč přece jest nám ponechána svobodná volba některého jiného směru, takže nejsme osudově, nezměnitelně nuceni dáti se právě onou jedinou silnicí; i při Napoleono-
vě životní dráze vidíme rozcestí, kde měl úplně na vůli, aby samostatně rozhodoval o své budoucnosti.

Pakli ale nahlížíme, že napoleonsky založená povaha je a musí býti pohotově, aby kráčela napoleonskými cestami, jakmile tomu dané poměry zrovna nepřekáží, plyne z toho také to, že pro trvalé blaho státu jsou daleko užitečnějšími zdravá vojenská zřízení, než věhlas vojevůdcův. Řím neměl vojevůdce, jenž by byl dovedl Hanibala usaditi, a Řím byl od Hanibala poražen u Cannae, leč římská vojenská zřízení vzdorovala následkům takovému těžké pohromy, takže Řím nakonec zůstal vítězem. Napoleon vojevůdce nenašel sobě rovna, leč Belle-Alliance povalila jeho císařství, když jeho genia zeslabilo stáří a nemoce a zkazilo sebepřeceňování, a tehdejší Francie neměla vojenských zřízení, která by neštěstí překonala.

Dále si uvědomujeme, že Napoleon stal se velikým vojevůdcem, ježto samovolně pohrdal úkolem velikého panovníka, a ovšem vždy, když má býti dosaženo vrcholu v jistém směru, tu nutno do koupě zahrnouti i jednostrannost, tudíž, čím dále jsme pokročili ve vývoji vojevůdce Napoleona, tím častěji lze úsudek o něm shrnouti ve výrok Jominiho: „Manévr francouzského generála mohl býti strategicky dobrý, kdežto operace státníkova byla toliko odvážná.“⁴⁵²)

⁴⁵²) Précis de l'art de la guerre. 97.

⁴⁵¹) V. Ranke, Weltgeschichte II. 2. oddělení. 220.

Leč dlužno ovšem upozorniti na to, že tato jednostrannost rozvoje prospívá pouze osobnímu úspěchu jednotlivce a pro trvalost výsledku jest škodlivou, takže chápeme, že stát, ježž založila bohatě filosofická povaha Bedřichova, měl účelnější rozvoj než ono císařství, o němž na konci objemného dějepравného díla Taineova čteme tato bezútešná slova: „Nikdy nepostavili krásnějších kasáren, souměrnějších a ozdobnějších na pohled, uspokojivějších pro povrchní smysl, přijatelnějších pro obyčejný lidský rozum, pohodlnějších pro omezenou samolibost, lépe udržovaných, čistotněji a účelněji zařízených, aby se udržovaly v pořádku střední a nižší stránky lidské povahy a mržály neb porušovaly vyšší strany lidské přirozenosti.“⁴⁵³⁾ Některé lidské povaze může býti strnulá jednostrannost ku prospěchu, život vůbec vyžaduje však pružné všestrannosti.

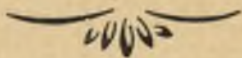
Leč v této jednostrannosti směru musí se pak na druhé straně, má-li se skutečně dospěti k nejvyššímu, jevití neobmezené usilování, jímž nelze nikdy zadost učiniti, které jsme viděli ztělesněno v Napoleonovi a které jsme již v prvních letech jeho činnosti u něho pozorovali. Již v r. 1797, pronesena byla o něm slova, která jsou pravdivým a příznačným pro všechny ony vrcholné cesarovské povahy: „Nevidím u něho žádného jiného východiska, než trůn neb popraviště.“⁴⁵⁴⁾

A tak, i když se Napoleonovo císařství zhroutilo, zanechává jeho vojevůdcovská činnost vynikající vzor vojínovi, a kdo dnes vstoupí do oné kopulovité dvorany Invalidovny a pozoruje prostou rakev z tmavočerveného porfýru, jejíž význam hlásá nikoliv jméno, nýbrž věnec mohutných bitev, ten s žasnoucím obdivem, a, je-li to vojín, také s úctou vzpomene onoho nezbedného, svárlivého hošíka, onoho zamlklého, přemítavého, málo

⁴⁵³⁾ Les origines de la France contemporaine. La Révolution. III. 635.

⁴⁵⁴⁾ Sucy Josselinovi. 4. srpna.

vlídného, nepodajného důstojníka, onoho nervosního, neúnavného, v záměrech odvážného, v provádění neochvějného, ctižádostivého, náruživého generála, onoho geniálního, nikdy spokojeného, panovačného výbojce, onoho sobeckého, budoucností a lidmi opovrhujícího a všeliké osobní oběti neschopného císaře, onoho nevolí naplněného, nepravdivého a po zmizelé světovládě marně křečovitě ruce vztahujícího zajatce na Sv. Heleně, onoho mrtvého, jenž byl největším vojevůdcem; i vojín pocítí, že odůvodněn byl jeho výrok: „Chtěl jsem světovládu a kdo by ji nechtěl, jsa na mém místě?“⁴⁵⁵⁾

⁴⁵⁵⁾ B. Constant, Memoires sur les Contes-Jours. II. 2. Dopis 24.